IOAN SCURTU

IULIU MANIU

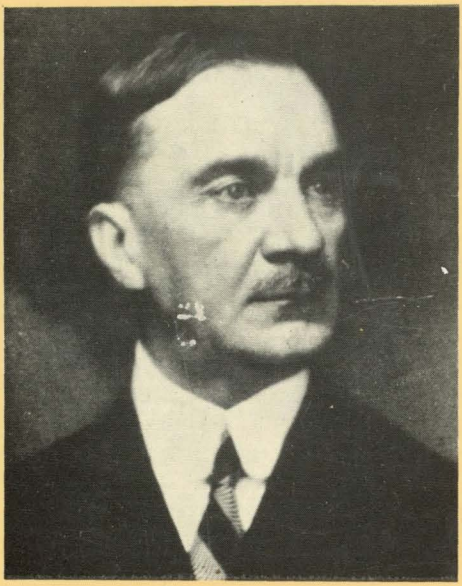

Ion Scurtu

IULIU MANIU

ISBN: 973–45–0103–8

Ion Scurtu

IULIU MANIU

ACTIVITATEA POLITICĂ

EDITURA ENCICLOPEDICĂ
București, 1995

Redactor: GEORGE G. POTRA
Coperta: VENIAMIN & VENIAMIN
Tehnoredactor: OLIMPIU POPA
Paginare computerizată: LUMINIȚA CATANĂ

CUPRINS

1. Începutul activității politice 9

2. Făuritor al Marii Uniri din 1918 17

3. Președinte al Partidului Național Român (1919—1926) 29

4. Contribuția la crearea Partidului Național-Țărănesc. Campania de răsturnare a guvernului liberal (1926—1928) 43

5. Președinte al Consiliului de Miniștri (1928—1931) 50

6. Relațiile cu Regele Carol al II-lea. Colaborare și confruntare (1930—1933) 63

7. Lupta împotriva camarilei regale, pentru apărarea regimului democratic (1933—1938) 72

8. Atitudinea față de regimurile autoritare și totalitare (10 februarie 1938—23 august 1944) 93

9. Lupta pentru salvgardarea democrației și a independenței României (23 august 1944 — 19 iulie 1947) 115

10. Dizolvarea Partidului Național-Țărănesc. Arestarea și condamnarea lui Iuliu Maniu 148

11. Personalitatea politică a lui Iuliu Maniu 165

ANEXE

1. Primul discurs parlamentar (21 mai 1906) 184
2. Cuvântare rostită în Adunarea Națională de la Alba Iulia (1 Decembrie 1918) 192
3. Declarația Partidului Național despre încoronarea Regelui Ferdinand I la Alba Iulia (18 octombrie 1922) 196
4. Declarația, făcută în numele Partidului Național și al Partidului Țărănesc, privind proiectul noii Constituții (9 martie 1923) 197
5. Declarația prezentată la 15 noiembrie 1926 în Adunarea Deputaților privind fuziunea Partidului Național cu Partidul Țărănesc și crearea Partidului Național-Țărănesc 201
6. Aprecierile privind constituirea primului guvern național-țărănesc, la 10 noiembrie 1928 203
7. Declarații cu prilejul urcării pe tron a Regelui Carol al II-lea la 8 iunie 1930 204
8. Considerații privind necesitatea unei confederații sud-est europene și acțiunile întreprinse în anii 1929—1933 (4 aprilie 1934) 208
9. Cuvântare la o întrunire electorală desfășurată în București, în noiembrie 1933 216
10. Discurs împotriva camarilei regale (28 iunie 1936) 219
11. Textul pactului de neagresiune din 25 noiembrie 1937 și justificarea lui de către Iuliu Maniu 222

12. Declarații privind înființarea Frontului Renașterii Naționale (decembrie 1938) 226
13. Declarație făcută în Consiliul de Coroană (30/ 31 august 1940) 230
14. Memoriul adresat mareșalului Ion Antonescu (8 noiembrie 1941) 234
15. Nota Serviciului Special de Informații asupra opiniilor lui Iuliu Maniu privind autodizolvarea Internaționalei a III-a și rolul Partidului Comunist Român (24 mai 1943) 239
16. Declarația de constituire a Blocului Național-Democrat (20 iunie 1944) 242
17. Scrisoarea adresată Tribunalului poporului la 12 mai 1946, privind contribuția sa la înfăptuirea actului de la 23 august 1944 244
18. Aprecieri privind Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944, făcute în ședința Consiliului de Miniștri din 15 septembrie 1944 247
19. Manifest difuzat după anunțarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 19 noiembrie 1946 252
20. Raportul ministrului Afacerilor Interne către Consiliul de Miniștri prin care se propune dizolvarea Partidului Național-Țărănesc (29 iulie 1947) 255
21. Jurnalul Consiliului de Miniștri privind dizolvarea Partidului Național-Țărănesc (29 iulie 1947) 258
22. Declarații făcute la cererea organelor de anchetă (august–septembrie 1947) 260
23. Interogatoriul acuzatului Iuliu Maniu la ședința Tribunalului Militar din 31 octombrie 1947 272
24. Sentința Tribunalului Militar din 11 noiembrie 1947 288
Indice de persoane 291

1. ÎNCEPUTUL ACTIVITĂȚII POLITICE

Iuliu Maniu s-a născut la 8 ianuarie 1873 în orașul Șimleu Silvaniei în familia unui magistrat. Era descendent pe linie paternă din Simion Bărnuțiu și pe linie maternă din Iuliu Coroianu, personalități de înaltă cultură, patrioți care și-au legat numele de lupta pentru emanciparea națională a românilor din Transilvania.

A urmat cursurile liceului reformat din Zalău, după care a studiat dreptul la Cluj, Budapesta și Viena; în anul 1896 a obținut titlul științific de doctor în drept.

Încă din vremea studenției, Iuliu Maniu s-a angajat în viața politică, devenind membru al Partidului Național Român[1]. Era o perioadă de puternică efervescență politică și națională, caracterizată prin lupta românilor împotriva „pactului dualist" din 1867. Prin acest pact, încheiat de cercurile conducătoare de la Viena și Budapesta, s-a creat Austro-Ungaria, împăratul Austriei fiind și rege al Ungariei. În 1867, Transilvania — până atunci Principat autonom în cadrul Austriei — a devenit parte componentă a Ungariei. În acest context au luat ființă Partidul Național al Românilor din Banat și Ungaria în februarie 1869 și Partidul Național Român din Transilvania în martie 1869. În anul 1881 cele două partide s-au unit sub numele de Partidul Național Român din Transilvania. Obiectivele fundamentale ale partidului erau: recâștigarea autonomiei Transilvaniei, introducerea prin lege a dreptului de folosire a limbii române în toate ținuturile locuite de români, atât în administrație, cât și în justiție; autonomia bisericilor și a școlilor confesionale; acordarea votului universal;

lupta împotriva politicii de maghiarizare practicată de guvernanții de la Budapesta.

Iuliu Maniu a debutat pe tărâmul luptei politice în anul 1891, când s-a numărat printre susținătorii „Replicei" inițiată de Aurel C. Popovici, ca răspuns la adresa tineretului universitar ungar, prin care acesta căuta să justifice pactul dualist. În „Replică" se arăta că românii erau cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei, că ei alcătuiau majoritatea populației din acest teritoriu și că alipirea la Ungaria nu avea nici o legitimitate istorică.

Iuliu Maniu a participat la întemeierea Societății Academice „Petru Maior" a studenților români din Transilvania, fiind ales președintele acesteia. În această calitate, a luat parte, în 1892, la Congresul studenților români, care s-a desfășurat în orașul Roman. A trecut clandestin granița, călcând pentru prima dată pe teritoriul României. La Congres, Iuliu Maniu a făcut o memorabilă declarație: „Jur pe Dumnezeu, pe conștiință și pe onoare că îmi voi jertfi viața pentru triumfarea cauzei românești, luând parte la revoluția pe care o pregătim"[2]. Era vorba de revoluția pentru unitatea națională a tuturor românilor. În 1894, Iuliu Maniu a inițiat Societatea Studenților Români, Sârbi și Slovaci, al cărei președinte a fost ales; Societatea a militat pentru împărțirea Austro-Ungariei care să constituie un prim pas spre organizarea românească a Transilvaniei.

Cea mai importantă acțiune a românilor din Transilvania de la sfârșitul sec. al XIX-lea a fost elaborarea unui „Memorandum" adresat împăratului Franz Joseph[3]. Prin Memorandum românii ardeleni înțelegeau „a ține minte", adică a lua în seamă învățămintele istoriei. În document se făcea o amplă analiză istorică, juridică, politică, administrativă, culturală a situației românilor din Transilvania, el constituind un adevărat act de acuzare la adresa guvernanților de la Budapesta. Memorandiștii cereau „să se pună capăt acestei stări de lucruri", exprimându-și speranța că numai prin intervenția împăratului „se mai poate aștepta o schimbare salutară în viața noastră comună"[4]. Memorandumul a fost tipărit în cinci limbi (română, maghiară,

germană, franceză, italiană) și răspândit în mai multe țări europene. Memorandumul a fost adus la Viena în 1892 de către o delegație formată din 500 de persoane și întâmpinată pe parcurs de sute de mii de români. Între cei care au organizat primirea memorandiștilor în capitala Imperiului s-a aflat și Iuliu Maniu. Delegația nu a fost primită de împărat, iar guvernul Ungariei a înscenat memorandiștilor un proces, care s-a judecat la Cluj în 1894. Procesul a generat o vie efervescență națională, românii din Transilvania, precum și cei din România solidarizându-se cu acuzații. Iuliu Maniu a redactat, împreună cu Pompiliu Dan, manifestul *Către poporul român din Ardeal și Țara Românească*, în care se exprima „cumplita indignare față de înscenarea judiciară, și deplina adeziune la Memorandum", care constituia „cartea durerilor și a plângerilor noastre, evanghelia drepturilor și a postulatelor și crezul fericirii noastre naționale"[5]. Mișcarea memorandistă a avut un larg ecou european, opinia publică și oficialitățile luând cunoștință de situația adevărată a românilor din Transilvania, supuși unor crunte represiuni din partea oficialităților ungare.

După terminarea studiilor, în octombrie 1898, Iuliu Maniu a devenit jurisconsult al Mitropoliei Române Unite de la Blaj, funcție pe care a îndeplinit-o până în anul 1915. Datorită calităților sale politice și morale, a fost ales în 1897, la vârsta de 24 de ani, în Comitetul Partidului Național Român, devenind astfel unul dintre fruntașii politici ai românilor din Transilvania. Iuliu Maniu s-a remarcat prin tactul și răbdarea sa, prin capacitatea de a rezolva diferendele ce apăreau între unii lideri politici, multe alimentate de oficialitățile de la Budapesta. După opinia sa, rolul omului politic „se aseamănă cu călătorul care vrea să atingă vârful unui munte. Dacă vrea să ajungă la scop, va trebui să țină seama și de vârf, și de bulgării și stâncile ce-i stau în cale"[6]. Cu alte cuvinte, să urmărească fără ezitare obiectivul fundamental propus, dar în același timp să nu neglijeze multiplele piedici care îi apar în cale.

În decembrie 1904, a încetat din viață Ioan Rațiu, președintele Partidului Național Român, locul său fiind luat de Gheorghe Pop

de Băsești. Cu acest prilej, Iuliu Maniu a fost ales în funcția de vicepreședinte al Partidului Național Român, astfel că, la 31 de ani, devenea o personalitate de prim rang a vieții politice românești.

La sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea, în cadrul Partidului Național Român au existat două orientări privind tactica de urmat: 1) pasivismul — care se pronunța pentru neparticiparea la activitatea politică a Regatului Ungariei, ca o expresie a nerecunoașterii actului de la 1867, și 2) activismul — care susținea necesitatea participării la viața politică, în primul rând la cea parlamentară și folosirea tuturor posibilităților legale pentru afirmarea și apărarea drepturilor românilor. Iuliu Maniu a fost adeptul celui de-al doilea curent, care a obținut câștig de cauză la Conferința Partidului Național Român în ianuarie 1905.

Candidând în alegerile parlamentare din ianuarie 1905, în circumscripția electorală Vinț de Jos, din comitatul Alba, Iuliu Maniu nu a fost ales, datorită ingerinței autorităților și lipsei de unitate a românilor cu drept de vot. A candidat din nou în aprilie 1906, fiind ales cu 558 voturi, în timp ce rivalul său, Edrös Armánd, din partea cercurilor guvernamentale, a obținut numai 315 voturi[7]. Din acest moment, cariera lui Iuliu Maniu avea să capete o nouă dimensiune — aceea de reprezentant al românilor în cel mai înalt for politic al Regatului Ungariei. El știa că în parlamentul de la Budapesta avea o misiune grea, deoarece trebuia să lupte cu o majoritate ostilă și agresivă. Dar era pregătit să facă față oricărei eventualități. Știa la perfecție limba maghiară, era de o politețe desăvârșită, de un calm imperturbabil, cunoștea foarte bine legile statului. În același timp, era și se considera reprezentantul Partidului Național Român, astfel că mai presus de propria sa persoană se aflau interesele poporului român.

Grupul deputaților români, în număr de 15, a stabilit relații de strânsă colaborare cu acela al slovacilor și sârbilor, constituind „Clubul Parlamentar al Naționalităților". Iuliu Maniu și-a asumat misiunea de a expune în parlament punctul de vedere al celor trei

naționalități. Discursul inaugural a fost rostit la 21 mai 1906, într-o atmosferă deosebit de ostilă, fiind întrerupt de aproape 50 de ori de deputații unguri care i-au adresat cuvinte ca: „Nu este partid al minorităților. Cine afirmă așa ceva, este trădător al patriei"; „Numai un partid există în patria noastră"; „Aici nu există decât națiunea maghiară"; „Agitatori și răzvrătitori", „Trădători". Iuliu Maniu nu s-a lăsat intimidat, ci a criticat cu energie politica oficială, „pentru că servește același sistem de guvernare, care de la 1867 conduce destinele țării acesteia spre nefericirea ei și care nu se poate altfel caracteriza decât cu cuvântul: dominațiunea exclusivismului de rasă și clasă"[8]. El a declarat că va susține proiectele guvernului care vor servi interesele poporului, dar că „în contra tuturor acelor intenții și fapte ale guvernului, care vor fi contrare intereselor adevărate ale poporului și care vor fi a servi singur interesele unei rase și în contra tuturor acelor fapte ale guvernului, care vor avea tendința de a împiedica validizarea și dezvoltarea socială, economică și politică a celorlalte naționalități din țară, vom începe și vom dezvolta cea mai energică, cea mai conștiincioasă și cea mai bărbătească luptă, fără nici o considerație"[9].

Ura oficialităților ungare împotriva românilor a luat forme patologice, mergând până la distrugerea în noiembrie 1908 a unor monumente simbol, cum erau Crucea lui Iancu și piatra de pe Câmpia Libertății de la Blaj care evocau Revoluția de la 1848. În fața acestor acte de barbarie, Iuliu Maniu s-a adresat judecătoriei din Blaj, dar fără rezultat. El a ridicat problema și în parlamentul de la Budapesta, declarând: „Sunt sigur că dacă atentatul acesta nu s-ar fi întâmplat cu monumentele noastre, ci cu ferestrele unui maghiar, de mult s-ar fi găsit făptuitorul"[10]. Maniu a conchis că responsabilitatea o poartă cercurile guvernante, care „urmărind himera statului unitar maghiar, ce nu recunoaște existența celorlalte naționalități, au văzut în români o piedică, s-au manifestat intolerant față de ei, creând astfel climatul favorabil unor atari acte de vandalism, pe care n-au vrut să le blameze"[11].

Când un deputat ungur a declarat că România era un mic stat balcanic zdrențuit, Iuliu Maniu a replicat, protestând „cu ultima energie contra acestei expresiuni foarte jignitoare pentru statul vecin, care nu este zdrențuit, ci sfâșiat"[12], lăsând să se înțeleagă că această nedreptate trebuia reparată cât mai curând.

El știa că lupta era grea și plină de primejdii, deoarece avea de înfruntat autoritatea și mentalitatea statului ungar, un adversar puternic, fără scrupule în lupta pentru deznaționalizarea românilor. Dovedindu-se un bun tactician, Iuliu Maniu — ca și alți fruntași ai Partidului Național Român — a luat în calcul posibilitatea folosirii unor divergențe între Viena și Budapesta. Din acest punct de vedere este semnificativ discursul său rostit în parlamentul de la Budapesta la 16 februarie 1909 împotriva introducerii limbii maghiare în armată: „eu și partidul nostru suntem gata să dăm mijloacele de lipsă pentru susținerea armatei în interesul apărării patriei, dar nu suntem înclinați să ne dăm sângele și avutul nostru pentru o armată pe care dumneavoastră năzuiți a o folosi pentru tendințele dumneavoastră de maghiarizare [...] atât eu cât și partidul nostru luptăm cu toate puterile contra năzuințelor de a maghiariza instituțiile statului"[13]. Discursul a suscitat un adevărat scandal în parlament, președintele Camerei luându-i cuvântul. Efectul a fost însă cel dorit de fruntașii Partidului Național Român, deoarece împăratul Franz Joseph a revenit asupra concesiilor acordate guvernului de la Budapesta și a stabilit ca limba unică de comandă în armată să rămână germana[14].

În mod limpede, Iuliu Maniu era un om politic extrem de incomod pentru guvernul Ungariei. Nemaifiind dispuse să accepte prezența sa în parlament, autoritățile de la Budapesta au făcut tot ce le-a stat în putință, recurgând la cele mai crase abuzuri, reușind să împiedice realegerea lui în 1910.

O preocupare importantă a lui Iuliu Maniu a fost strângerea legăturilor cu oamenii politici din regatul României. În acest spirit el a avut, în anii 1912—1913, discuții cu Regele Carol I și cu Ion

I. C. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal, cărora le-a prezentat situația reală a românilor din Transilvania și multiplele greutăți cu care ei se confruntau, stabilind modalități de acțiune comună.

Cercurile guvernante de la Budapesta și-au declarat disponibilitatea de a duce tratative cu liderii Partidului Național Român. În anul 1913, ca urmare a demersurilor făcute de primul-ministru al Ungariei, Tisza István, au avut loc negocieri între guvernul de la Budapesta și fruntașii Partidului Național Român[15]. Cu acest prilej, Iuliu Maniu s-a remarcat prin extraordinara sa tenacitate, prin capacitatea de a purta tratative lungi, de uzură, fără a ceda un singur pas de la punctul de vedere stabilit inițial și anume acela de a apăra cu demnitate interesele românilor din Transilvania, dreptul lor la o viață națională proprie, de a fi stăpâni în vatra strămoșească. Într-un articol publicat în septembrie 1913, Iuliu Maniu își exprima convingerea că poporul român „nu-și va putea înăbuși multă vreme în piept dorul libertății sale naționale și nu va putea suferi timp îndelungat starea de umilință și suferință, ci va trebui să se pună în mișcare pentru eliberarea sa". În mod cert, Tisza István nu a putut înfrânge hotărârea românilor, și în primul rând a lui Maniu, de a-și afirma ființa națională, astfel că tratativele au eșuat la începutul anului 1914.

NOTE

1. Vezi, pe larg, Sever Stoica, *Iuliu Maniu*, Cluj, 1932.

2. Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar*, vol. I, București, Edit. Academiei, 1983, p. 236.

3. Vezi, pe larg, *De la Pronunciament la Memorandum. 1868—1892. Mișcarea memorandistă, expresie a luptei naționale a românilor* (coordonator Corneliu Lungu), București, 1993.

4. Vasile Netea, *Istoria Memorandumului românilor din Transilvania și Banat* (ediție îngrijită de Valentin Borda), București, Edit. Europa Nova, 1993, p. 98.

5. *Ibidem*, pp. 200—201.

6. Iuliu Maniu, *Testament moral politic* (realizatorul ediției Victor Isac), București, Edit. Gândirea românească, 1991, p. 17.

7. Iuliu Maniu, *Trei discursuri* (selectate, prezentate și adnotate de Alexandru Aurel S. Morariu), Edit. Anima, [f. a.], p. 12.

8. *Ibidem*, p. 22.

9. *Ibidem*, p. 24.

10. *Ibidem*, p. 31.

11. *Ibidem*, p. 35.

12. Sever Stoica, *op. cit.*, pp. 44—50.

13. Iuliu Maniu, *Trei discursuri*, p. 37.

14. Constantin Graur, *Cu privire la Franz Ferdinand*, București, 1935, pp. 261—262.

15. Vezi, pe larg, Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. I (prefață, ediție îngrijită, note și comentarii de Alexandru Șerban), Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1994.

2. FĂURITOR AL MARII UNIRI DIN 1918

În iulie 1914 a izbucnit primul război mondial, prin atacarea Serbiei de către Austro-Ungaria. Ca și alți fruntași ai Partidului Național Român, Iuliu Maniu nu a acceptat să semneze declarația cerută de guvernul de la Budapesta, prin care se solicita intrarea României în război alături de Austro-Ungaria, și a refuzat categoric să-și pună semnătura pe o declarație de fidelitate față de Regatul Ungariei. Într-o discuție avută în acele zile cu C. Stere la Brașov, Iuliu Maniu își exprima convingerea că Austro-Ungaria va pierde războiul și declara că „nici sub spânzurătoare" nu ar putea cere ca România să meargă alături de Imperiul habsburgic; el a propus să se sugereze Regelui Carol I să pretindă ungurilor „satisfacerea în întregime a aspirațiilor neamului românesc din Ardeal și Ungaria"[1].

După noi tratative purtate cu liderii Partidului Național Român, care nu au dus la nici un rezultat, oficialitățile ungare au decis ca Iuliu Maniu să fie încorporat și trimis pe front, deși în calitate de jurisconsult al Mitropoliei din Blaj el beneficia de dreptul de a fi mobilizat pe loc. A urmat mai întâi, timp de șase luni, Școala de ofițeri de la Sibiu, după care a plecat pe frontul din Italia.

Maniu a preferat să plece pe front, neangajându-se pe linia unei confruntări cu autoritățile, care-l putea duce la închisoare, și nici n-a acceptat să treacă granița în România, cum au făcut mulți lideri ardeleni. El era adeptul unei atitudini prudente, pentru

evitarea unor pierderi inutile, de așteptare a momentului în care se putea acționa eficient și decisiv. În timpul războiului, a revenit de mai multe ori în Transilvania, în permisie, unde a discutat cu fruntași ai Partidului Național Român asupra acțiunilor ce trebuiau întreprinse pentru eliberarea acestui străvechi teritoriu românesc de sub asuprirea maghiară.

Anul 1918 a marcat sfârșitul primului război mondial și victoria principiului naționalităților în Europa. Pe ruinele vechilor imperii s-au creat state naționale, iar altele și-au întregit unitatea teritorială. Între acestea s-a aflat și România. La 27 martie 1918, Basarabia (ocupată de Rusia țaristă în 1812) și la 28 noiembrie același an, Bucovina (desprinsă de Austria din trupul Moldovei în 1775) s-au unit cu România.

Mișcarea de eliberare din Transilvania a luat un puternic avânt, Iuliu Maniu legându-și numele de cel mai glorios act din istoria românilor, făurirea Marii Uniri la 1 Decembrie 1918.

Întrunit în ziua de 12 octombrie 1918 la Oradea, Comitetul Executiv al Partidului Național Român a adoptat *Declarația* în care se exprima hotărârea națiunii române de a se așeza „printre națiunile libere", în temeiul dreptului popoarelor la autodeterminare[2].

La sfârșitul lunii octombrie 1918, Austro-Ungaria s-a prăbușit. Cehia și Slovacia și-au proclamat independența, urmate de Polonia și Ungaria. La 11 noiembrie, împăratul Carol I de Habsburg a abdicat, iar a doua zi Austria s-a declarat republică.

În acest context, Iuliu Maniu s-a angajat cu energie și fără ezitare în 'upta pentru eliberarea românilor din Transilvania și unirea lor cu patria-mamă.

La mijlocul lunii octombrie 1918, Maniu se afla la Viena, ca locotenent de artilerie în Regimentul 64 din Orăștie, având un efectiv de circa 5 000 de ostași, dintre care 80—85 la sută erau români[3]. În condițiile efervescenței naționale și revoluționare din acele zile, Iuliu Maniu a inițiat organizarea militară a românilor din armata imperială. În acest scop a convocat pentru ziua de 23 octombrie pe ofițerii români la o consfătuire secretă, infor-

mându-i că Comitetul Național Român a hotărât să preia conducerea Transilvaniei din mâinile guvernului și autorităților ungare, iar militarii români aveau datoria patriotică de a se pune în slujba idealului național. La solicitarea lui Maniu, ofițerii „au răspuns într-un glas că vreau cât mai curând organizare și lucrare cu orice jertfă pentru acest ideal strămoșesc al nostru; vrem să rupem lanțurile robiei puse asupra noastră de sute de ani. Vrem să ne unim toți românii cu țara-mamă România, cu orice fel de jertfe și pe vecii vecilor"[4]. La 30 octombrie s-a constituit, la Viena, Comitetul Național al Românilor din Transilvania, sub conducerea lui Iuliu Maniu, iar în ziua următoare a luat ființă Senatul Central al Ofițerilor și Soldaților Români. În discursul rostit în fața Senatului, Iuliu Maniu a cerut celor prezenți să continue lupta „conștientă, hotărâtă și solidară pentru realizarea idealurilor strămoșilor și moșilor noștri, adică pentru eliberarea și unirea tuturor românilor"[5].

În apelul *Ofițeri și soldați români!* se aprecia că „popoarele din împărăția austro-ungară se organizează pe bază națională și democratică", drept care „ofițerii și soldații români din Bucovina, Ardeal și Ungaria, în adunarea lor de astăzi ținută în Viena și-au ales din mijlocul lor un Senat (Sfat) Militar, ca secție militară a Comitetului Național din Bucovina, Ardeal și Ungaria, cu sediul în capitala Austriei". În apel se cerea soldaților și ofițerilor români „să nu primească nici o poruncă de la străini, nici să depună jurământ pentru altă armată decât cea românească"[6]. Jurământul trebuia depus numai sub faldurile tricolorului românesc.

În câteva zile, Sfatul Militar Român a ajuns la un efectiv de 50 000 de ostași.

Bizuindu-se pe această forță, Iuliu Maniu s-a prezentat, împreună cu fruntașul bucovinean Constantin Isopescu-Grecul, în audiență la ministrul de Război, generalul Stäger-Steiner, cerându-i transferarea formală a comenzii asupra regimentelor românești către Sfatul Militar Român. Generalul Ion Boeriu a primit funcția de comandant al tuturor unităților românești. Ministrul de Război austriac a acceptat ca reședința Comitetului

Național Român să fie stabilită în clădirea Ministerului de Război al Austriei. În aceeași zi, pe sediul cazărmii „Franz Ferdinand" a fost arborat steagul românesc. Era un moment emoționant, care răsplătea într-un fel jertfele atâtor generații de români aduse în lupta pentru afirmarea idealului național.

Deoarece armata austriacă, aflată în plin proces de dezagregare, recurgea la jafuri și abuzuri, guvernul Austriei a făcut apel la Iuliu Maniu să contribuie la stabilirea ordinii. Acceptând această solicitare, românul Iuliu Maniu a dominat în acea toamnă a anului 1918 situația din capitala vechiului imperiu. Totodată, o delegație a Comitetului Național Român a fost trimisă la Praga pentru a organiza pe ostașii români aflați în capitala Cehiei. Aceștia au creat o legiune proprie, formată din circa 1 000 de persoane, care timp de 20 de zile a ajutat Consiliul Național Cehoslovac[7] în acțiunea de menținere a ordinii și liniștii publice în Praga[8]. În fapt, românii îndeplineau un adevărat rol european, contribuind efectiv la afirmarea principiului naționalităților.

La 18/31 octombrie 1918 a luat ființă, la Budapesta, Consiliul Național Român Central, alcătuit din șase reprezentanți ai Partidului Național Român (Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ștefan Cicio Pop, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad) și șase ai Partidului Social-Democrat (Tiron Albani, Ioan Flueraș, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Bazil Surdu). Peste câteva zile, Consiliul Național Român s-a mutat la Arad, fixându-și sediul în casa lui Ștefan Cicio Pop, de unde a condus întreaga acțiune de eliberare a Transilvaniei de sub dominația maghiară și de unire cu România.

Rămas în capitala Austriei, Iuliu Maniu a acționat pentru organizarea foștilor militari români din armata austro-ungară și trimiterea lor, în ordine, în Transilvania, unde s-au pus la dispoziția Consiliului Național Român Central. Gărzile Naționale astfel constituite au contribuit esențial la preluarea puterii politice și administrative din mâinile autorităților ungare și trecerea lor sub

conducerea Consiliului Național Român Central, la desfășurarea în ordine și liniște a marelui act al unirii Transilvaniei cu România.

Noile ofieialități de la Budapesta, de orientare social-democrată, erau animate de aceleași idei imperiale, în problema națională, încercând să mențină Transilvania în cadrul statului ungar. La rândul său, Consiliul Național Român Central, numit și Marele Sfat Național Român, a notificat la 10 noiembrie guvernului Ungariei decizia de a prelua asupra sa guvernarea Transilvaniei.

Căutând să salveze integritatea Ungariei, guvernul maghiar a trimis la 13 noiembrie pe Iászi Oszkar, ministrul Naționalităților, la Arad pentru a purta tratative cu Consiliul Național Român Central. Ministrul ungar a pledat pentru găsirea unei soluții provizorii, pentru realizarea unui „modus vivendi" până la Conferința de Pace. În timp ce delegația română era înclinată spre pertractări cu emisarul guvernului de la Budapesta, Iuliu Maniu aprecia că vremea discuțiilor cu stăpânii de odinioară trecuse și trebuia acționat energic, fără cea mai mică ezitare. El a venit special de la Viena pentru a-și expune clar, fără echivoc, punctul de vedere: „Națiunea română pretinde independența sa de stat și nu admite ca acest drept să fie întunecat prin soluții provizorii, care pe de o parte contestă acest drept, iar pe de altă parte nu oferă nici o garanție că ar putea asigura ordinea publică, siguranța averii și vieții pe teritoriile locuite de români". La întrebarea lui Iászi: „În definitiv ce vor românii?", răspunsul lui Maniu a căzut fără nici o urmă de echivoc: „Teljes elszaydas" (Despărțirea totală)[9]. Astfel, tratativele au eșuat la 15 noiembrie.

În aceeași zi, Consiliul Național Român Central (sau Marele Sfat Național Român cum i se mai spunea) a anunțat hotărârea de a convoca, la Alba Iulia, Marea Adunare Națională, care să decidă soarta românilor din Transilvania. A urmat alegerea delegaților (deputaților) pentru Adunarea Națională. În ziua de 9/22 noiembrie, Iuliu Maniu a fost ales delegat în cercul electoral Vințul de Jos. Crediționalul încredințat era următorul: „D-l dr. Iuliu Maniu, locuitoriu în Blaj (comitatul Alba Inferioară) se

îndreptățește prin aceasta a reprezenta ca delegat ales cercul electoral al Vinţului de Jos la Adunarea Națională Constituantă a poporului român din Ardeal și Ungaria".

Pentru desfășurarea normală a Adunării Naționale, Iuliu Maniu a avut discuții cu Iászi Oszkar care, în numele guvernului de la Budapesta, a declarat că va da ordin organelor de circulație și de ordine să nu saboteze în nici un fel deplasarea spre Alba Iulia. De asemenea, Iuliu Maniu a avut un rol activ în elaborarea *Rezoluției* ce urma să fie supusă votului Marii Adunări Naționale. În mod special, el a stăruit asupra ideii ca unirea să se facă fără condiții și fără un regim de autonomie națională sau teritorială.

Întrunită la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia, Marea Adunare Națională era alcătuită din 1 228 de deputați, reprezentând toate straturile sociale și categoriile profesionale. Președintele Adunării Naționale a fost Gheorghe Pop de Băsești, iar „discursul solemn" a fost rostit de Vasile Goldiș, care a citit și actul de Unire elaborat de Consiliul Național Român Central. Primul punct al *Rezoluției*[10] prevedea: „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a teritoriilor locuite de dânșii cu România"[11]. Rezoluția a fost susținută de Iuliu Maniu din partea Partidului Național Român și de Iosif Jumanca în numele Partidului Social-Democrat.

În cuvântul său, Iuliu Maniu a stăruit asupra unității etnice, lingvistice și culturale a românilor, precum și a spiritului larg umanist în care vor fi tratate minoritățile naționale în cadrul statului român: „Noi, onorată Adunare Națională, privim în înfăptuirea unității noastre naționale un triumf al libertății omenești. Noi nu voim să devenim din oprimați oprimatori, din asupriți asupritori. Noi voim să întronăm pe aceste plaiuri libertatea tuturor neamurilor și a tuturor cetățenilor [...] Noi nu vrem să verse nimenea lacrimile pe care le-am vărsat noi atâtea veacuri și nu voim să sugem puterea nimănui, așa cum a fost supt

a noastră veacuri de-a rândul". El a încheiat cu cuvintele: „rog onorata Adunare Națională să primească proiectul nostru de *Rezoluție*, pentru a întemeia pentru vecie România unitară și mare și de a se înstăpâni pentru totdeauna o adevărată democrație și deplină dreptate socială"[12].

După ce a votat în unanimitate *Rezoluția* prezentată, Adunarea Națională a ales Marele Sfat Național, alcătuit din 150 de membri, care — la 2 decembrie 1918 — a desemnat Consiliul Dirigent, cu misiunea de a asigura administrarea treburilor Transilvaniei până la întrunirea Adunării Naționale Constituante a României. În funcția de președinte al Consiliului Dirigent a fost ales Iuliu Maniu[13].

În această calitate, el a primit, la 28 decembrie 1918/10 ianuarie 1919, delegația Adunării Naționale a sașilor, care adoptase cu două zile în urmă, la Mediaș, hotărârea de a adera la actul unirii Transilvaniei cu România. Cu acest prilej, Iuliu Maniu „a tălmăcit deputațiunei bucuria sa și a întregului popor românesc pentru hotărârea națiunii săsești. A transmis, în numele românilor, poporului săsesc salutul plin de dragoste frățească și a declarat că era privilegiilor a trecut și a răsărit o nouă eră, a egalei îndreptățiri naționale a popoarelor, mari și mici și națiunea săsească poate fi asigurată că poporul românesc, care a luptat veacuri de-a rândul pentru libertatea națională, va respecta și ocroti întotdeauna drepturile naționale ale harnicului popor săsesc"[14].

La sfârșitul anului 1918 și pe parcursul lui 1919, Iuliu Maniu s-a preocupat de preluarea întregii administrații a Transilvaniei din mâinile ungurilor și instalarea autorităților statului român, asigurarea ordinii și liniștii publice, a vieții și averii cetățenilor. A fost un efort uriaș, care a impus depășirea multor greutăți ce păreau insurmontabile. Și aceasta pentru că aproape toți funcționarii de origine ungară refuzau să presteze jurământul față de statul român, apreciind că era vorba de o situație momentană, deoarece Transilvania trebuia să fie reintegrată în Ungaria. În această situație critică, Maniu a făcut apel la toți intelectualii

români să-și abandoneze profesiile și să ocupe funcții publice în administrație. Acest apel a fost urmat de mii de preoți, avocați, medici etc. care au înlocuit rapid pe funcționarii unguri.

Situația din Transilvania a fost afectată de convenția de armistițiu semnată la Belgrad în ziua de 31 octombrie/13 noiembrie 1918 de Antantă cu guvernul Ungariei, în baza căreia se stabileau linii de demarcație de-a lungul râului Mureș, fapt ce a creat o vie nemulțumire în rândul românilor. Într-un memoriu de protest adresat de Iuliu Maniu ministrului de Externe al Franței, la 22 noiembrie/11 decembrie, se aprecia că armistițiul de la Belgrad „împarte națiunea română din Transilvania și Ungaria în două părți, ceea ce agravează enorm dificultățile în acțiunea de renaștere națională și în organizarea ei atât de necesară în aceste zile de prefaceri istorice". El cerea Antantei să nu mai trateze cu „guvernul vechiului regat al Ungariei chestiunile care privesc ținuturile românești din Ungaria, ținuturi pe care le reprezintă Consiliul Național Român"[15]. Cu același prilej, Iuliu Maniu comunica lui Ioan Mocsonyi și lui V. V. Tilea, aflați în capitala Franței: „Ca urmare a unirii cu Regatul României, binevoiți să remiteți delegația ai cărei purtători sunteți, ministrului României la Paris, care reprezintă de acum înainte interesele noastre și comunicați-i în același timp instrucțiunile pe care le aveți, spre a obține modificarea condițiilor de armistițiu"[16].

În teritoriul rămas sub autoritatea guvernului de la Budapesta, gărzile naționale ungare au recurs la acte de represiune împotriva românilor, organizând atacuri, arestări și chiar măceluri. La 8 februarie 1919, generalul Henri Berthelot telegrafia din București ministrului de Război al Franței: „Conform tuturor rapoartelor pe care le primesc, ungurii se dedau la adevărate atrocități asupra populației de naționalitate română"[17]. În ziua de 11 februarie, Iuliu Maniu îi scria lui Valeriu Braniște: „Avem știri triste din Arad, Bihor, Sălaj, Sătmar, dar în curând vor fi împreună cu Banatul salvat"[18].

La 28 februarie, Consiliul Suprem Aliat a hotărât mutarea liniei de demarcație pe linia de cale ferată Satu Mare — Oradea

-- Arad. Dar guvernul bolșevic de la Budapesta nu a dat curs acestei decizii, iar la 15 aprilie a atacat trupele române aflate în zona Munților Apuseni; forțele române au contraatacat, stabilind linia frontului pe Tisa. La 19 iulie, armata Ungariei a dezlănțuit un nou atac masiv împotriva celei a României, fapt ce a determinat o ripostă energică, încheiată cu ocuparea Budapestei la 4 august 1919. În calitatea sa de președinte al Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu a susținut acțiunile guvernului și armatei române, menite să consolideze actul unirii Transilvaniei cu România, adoptat la 1 decembrie 1918, a participat direct la instalarea noilor autorități române în teritoriile eliberate.

În cursul anului 1919, Iuliu Maniu s-a deplasat deseori la București, unde a avut discuții cu Regele Ferdinand, cu Ion I. C. Brătianu și alți lideri politici, a participat la unele ședințe ale Consiliului de Miniștri.

La rândul său, primul ministru Ion I. C. Brătianu a participat la ședința Marelui Sfat Național din 5 august 1919[19]. Cu prilejul deplasării la Sibiu, Ion I. C. Brătianu a propus lui Iuliu Maniu unirea Partidului Național-Liberal cu Partidul Național Român pe următoarele baze: 1) cele două partide vor fuziona sub denumirea de Partidul Național-Liberal; 2) președintele partidului fuzionat va fi Ion I. C. Brătianu, iar vicepreședinte Iuliu Maniu; 3) va fi ales un secretar general pentru vechiul Regat și unul pentru Ardeal; 4) în Delegația Permanentă vor fi aleși 10 membri din vechiul Regat și 10 din Ardeal; 5) președintele noului guvern care se va forma va fi Ion I. C. Brătianu, iar vicepreședinte Iuliu Maniu; 6) în ceea ce privește programul partidului fuzionat, se va alege o comisie mixtă, care va lua ca bază principiile Rezoluției de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918; 7) candidații pentru Constituantă se vor stabili în următoarea proporție: 50 la sută liberali, 40 la sută ardeleni, 7 la sută basarabeni, 3 la sută bucovineni; 8) după încoronarea regelui, Ion I. C. Brătianu se va retrage din viața politică militantă, rămânând ca Iuliu Maniu să preia conducerea partidului și a guvernului. În cadrul discuțiilor, Iuliu Maniu a

refuzat propunerea de fuziune și a cerut colaborarea pe baza unui program de guvernare; participarea la guvern să se realizeze în conformitate cu mandatele obținute de fiecare partid în urma alegerilor libere[20].

Din inițiativa Consiliului Dirigent, Marele Sfat Național a discutat și adoptat proiectul legii electorale prin care se introducea votul universal, și proiectul reformei agrare, vizând exproprierea moșiilor și împroprietărirea țăranilor, concretizându-se astfel prevederile Rezoluției din 1 decembrie 1918. Aceste legi au fost apoi promulgate de Regele Ferdinand, trecându-se la transpunerea lor în viață.

După alegerea Parlamentului României în noiembrie 1919, de către toți cetățenii, atât de cei din vechiul Regat, cât și din Basarabia, Bucovina și Transilvania, existența Consiliului Dirigent nu mai avea o justificare. În cadrul conducerii Partidului Național Român au avut loc ample discuții privind soarta Consiliului Dirigent. O grupare, în frunte cu Octavian Goga, cerea desființarea imediată a acestuia, în timp ce Iuliu Maniu socotea că dizolvarea lui nu era iminentă.

La 4 februarie 1920, Consiliul Dirigent a decis întocmirea unui proiect de lege prin care să se propună desființarea acestuia și înființarea unor secretariate generale, care să funcționeze sub conducerea unui ministru delegat fără portofoliu și a ministrului de la departamentul respectiv al guvernului. Proiectul astfel întocmit era apreciat de Iuliu Maniu ca oferind soluția „cea mai fericită pentru ca afacerile să fie bine conduse pe viitor, până la înfăptuirea reformei administrative pe întreaga țară"[21]. La rândul său, Vasile Goldiș a elaborat un alt proiect de lege, care prevedea ca pe lângă fiecare minister să funcționeze un Directorat ardelean, care să rezolve în întregime, cu ministerul respectiv și sub răspunderea directă a acestuia, chestiunile ce priveau Transilvania. Cele două proiecte au fost discutate în ședința Clubului parlamentar al Partidului Național Român din 14 februarie, după care au fost supuse la vot. Proiectul Consiliului Dirigent a întrunit

33 voturi, iar cel al lui Goldiș un număr de 84 voturi. În urma acestui rezultat s-a stabilit ca cel de-al doilea proiect să fie definitivat și prezentat parlamentului[22]. Într-adevăr, la 20 februarie, proiectul de lege pentru desființarea Consiliului Dirigent a fost aprobat de Consiliul de Miniștri[23], iar la 5 martie a fost prezentat în Adunarea Deputaților. Deoarece la 13 martie parlamentul a fost suspendat, iar la 25 martie a fost dizolvat de către Regele Ferdinand, proiectul n-a mai putut fi discutat. El a fost adoptat prin decret regal la 4 aprilie 1920, când Consiliul Dirigent a fost desființat[24].

În ziua de 10 aprilie 1920, Consiliul Dirigent s-a întrunit în ultima sa ședință. Cu acest prilej, Iuliu Maniu a protestat împotriva modului în care s-a produs dizolvarea, dar a precizat că „în dorul și năzuința de a contribui din toate puterile și cu toate mijloacele la închegarea sufletească a întreg neamului românesc", preda puterea publică și de guvernare „guvernului regal din București". În încheiere, președinția Consiliului Dirigent a înaintat tuturor șefilor de resort și secretarilor generali o adresă prin care aceștia erau absolviți de serviciile lor. În document se preciza: „Să vă servească de satisfacțiune, că prin munca d-voastră ați conlucrat la fondarea sănătoasă a stăpânirii românești și la organizarea vieții de stat a României întregite"[25].

Într-adevăr, Consiliul Dirigent și președintele său, Iuliu Maniu, au contribuit decisiv la procesul de integrare a Transilvaniei în cadrul statului național unitar român, la înfăptuirea prevederilor Rezoluției adoptată de Adunarea Națională în ziua de 1 decembrie 1918.

NOTE

1. Iuliu Maniu, *Ardealul în timpul războiului. Pagini istorice*, Cluj, 1921, p. 88.

2. Ioan Scurtu, *Alba Iulia. 1 Decembrie 1918*, București, Edit. Sport-Turism, 1988, pp. 104—105.

3. F. Taniac, *Pentru Ardealul românesc*, Suceava, 1929, p. 3.

4. Ștefan Pascu, *op. cit.*, vol. II, p. 88.

5. *Ibidem.*

6. Arh. Ist. Centr., fond Onisifor Ghibu, dos. 450/1918, f. 1.

7. La 30 octombrie 1918 Cehia și Slovacia s-au unit în cadrul unui singur stat — Cehoslovacia.

8. Constantin I. Stan, *Din activitatea lui Iuliu Maniu pentru realizarea și recunoașterea internațională a Marii Uniri (1918—1920)*, în „Acta Musei Porolissensis", Zalău, XVII, 1993, p. 334.

9. Silviu Dragomir, *Un sfert de veac de la Unirea Transilvaniei*, București, 1943, p. 23.

10. *România. Documentele Unirii. 1918* (coordonator Ioan Scurtu), București, Edit. Fundației Culturale Române, 1993, p. 141.

11. „Românul", Arad, din 20 noiembrie/3 decembrie 1918.

12. Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 148.

13. Vezi, pe larg, Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918—1920)*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1985.

14. *1918 la români*, vol. III, p. 128.

15. *Ibidem*, pp. 83—84.

16. *Ibidem*, p. 82.

17. *Ibidem*, p. 193.

18. Gheorghe Iancu, *op. cit.*, p. 108.

19. „Patria" din 7 august 1919.

20. Ioan Scurtu, *Ion I. C. Brătianu. Activitatea politică*, București, Edit. Museion, 1992, p. 59.

21. „Patria" din 18 februarie 1920.

22. Arh. Ist. Centr., fond Casa Regală, dos. 3/1920, ff. 1—2.

23. *Ibidem*, fond Președ. Cons. Min., dos. 2/1920, ff. 2—4.

24. „Monitorul oficial", nr. 4 din 4 aprilie 1920.

25. Apud Gheorghe Iancu, *op. cit.*, pp. 303—304.

3. PREȘEDINTE AL PARTIDULUI NAȚIONAL ROMÂN (1919—1926)

La 23 februarie 1919 a încetat din viață Gheorghe Pop de Băsești, președintele Partidului Național Român, personalitate exemplară prin ținuta sa morală și politică, prin contribuția adusă la lupta împotriva dominației ungare și pentru unirea Transilvaniei cu România. Cel mai îndreptățit succesor la conducerea partidului era Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent, care-și dovedise de-a lungul anilor capacitățile politice și organizatorice. Cum era de așteptat, Conferința Națională, întrunită la 9 august 1919, a ales pe Iuliu Maniu în funcția de președinte al Partidului Național Român[1].

Având o bogată experiență politică, la cei 46 de ani ai săi, Iuliu Maniu a desfășurat o amplă activitate pentru a impune Partidul Național Român pe scena politică a țării. Participând la primele alegeri parlamentare din istoria României Mari, desfășurate în noiembrie 1919, Partidul Național Român a obținut 169 de mandate[2], cel mai mare număr de deputați dintre toate partidele existente atunci. Iuliu Maniu, ales deputat, va deține, fără întrerupere, această demnitate în toată perioada vieții parlamentare din România, până în 1938.

După alegeri, Iuliu Maniu a avut discuții cu liderii Partidului Țărănesc din vechiul Regat, cu cei ai Partidului Naționalist-Democrat, ai Partidului Țărănesc din Basarabia și ai Partidului Democrat al Uniunii din Bucovina. Cu acest prilej, „regățenii" au

venit pentru prima dată în contact cu maniera de a negocia (sau „pertracta") a lui Iuliu Maniu: discuții lungi, începute seara și terminate spre dimineață, ascultarea pe îndelete a fiecărui interlocutor, consemnarea rezultatului la care s-a ajuns și reluarea tratativelor în ziua următoare, în aceeași manieră. Nicolae Iorga avea să scrie: „A trebuit, într-un târziu, după miezul nopții din noaptea a treia să amintesc că eu am o ocupație, că ori se ajunge la un rezultat, ori sunt silit a nu mai participa la discuții care înaintau așa de puțin. Atunci, în fine, d. Maniu, înaintând ca la moarte, a consimțit să puie iscălitura pe actul de constituire a Blocului"[3]. Astfel s-a realizat, la 25 noiembrie 1919, Blocul parlamentar, pe baza unui program de guvernare susținut de partidele semnatare, care dețineau majoritatea locurilor în Adunarea Deputaților și în Senat.

Solicitat de Regele Ferdinand să formeze noul guvern, Iuliu Maniu a refuzat, afirmând că nu vorbea suficient de bine franceza, limba oficială a Conferinței de Pace de la Paris. În fapt, el nu dorea să-și lege numele de tratatul de pace cu Austria, prin care marile puteri urmăreau să-și creeze baza legală pentru a interveni în treburile interne ale României, sub pretextul supravegherii modului cum erau respectate drepturile minorităților naționale.

Guvernul a fost alcătuit de Alexandru Vaida-Voevod, vicepreședinte al Partidului Național Român și prieten apropiat al lui Iuliu Maniu. Fiind informat în legătură cu atmosfera de ostilitate față de România existentă la Conferința de Pace de la Paris, Iuliu Maniu s-a pronunțat pentru ameliorarea raporturilor cu Aliații, chiar dacă erau necesare unele concesii[4]. Pe această bază, guvernul Vaida a semnat, la 9 decembrie 1919, Tratatul de pace cu Austria, care cuprindea și Tratatul minorităților. În martie 1920, acest guvern era demis, în timp ce președintele Consiliului de Miniștri se afla în străinătate, iar parlamentul a fost dizolvat prin decret regal, ceea ce a nemulțumit profund pe oamenii politici cu vederi democratice, inclusiv pe Iuliu Maniu.

La sfârșitul anului 1919 și începutul lui 1920, în sânul Partidului Național Român au avut loc ample dezbateri,

conturându-se două curente diametral opuse: unul, având în frunte pe poetul Octavian Goga, considera că rolul istoric al Partidului Național Român s-a încheiat la 1 decembrie 1918, când Transilvania s-a unit cu România, și ca atare el trebuia să se integreze în viața politică a României Mari, fuzionând cu unul dintre partidele din vechiul Regat; altul, reprezentat de Iuliu Maniu, aprecia că Partidul Național Român trebuia să-și continue activitatea, deoarece el „nu este un fruct al capriciului sau al unor ambiții personale. El este rezultatul sforțărilor de veacuri ale neamului românesc, din necesitatea unei libertăți naționale și a unei democrații nefalsificate. De dragul unor combinații momentane, noi nu putem jertfi idealul nostru"[5]. Potrivit concepției lui Maniu, Partidul Național Român trebuia să reprezinte cu precădere interesele românilor din Transilvania și, în același timp, să-și extindă influența la scara întregii țări, prin crearea de organizații proprii și prin fuzionări cu alte partide. Până la urmă, punctul de vedere al lui Iuliu Maniu a prevalat, iar Octavian Goga și susținătorii săi au părăsit, în aprilie 1920, Partidul Național Român, înscriindu-se în Partidul Poporului, prezidat de Alexandru Averescu.

Maniu și-a exprimat în repetate rânduri și fără echivoc recunoștința pentru contribuția românilor din vechiul Regat la eliberarea Transilvaniei și făurirea statului național unitar. De asemenea, el a militat cu hotărâre pentru consolidarea Unirii și întărirea României Mari. În privința evoluției societății românești după Marea Unire, acesta aprecia că la bază trebuia să stea ideea națională, democrația și dreptatea socială, iar statul „să apere și să sprijine pe cei slabi și mici"[6].

În privința minorităților naționale, președintele Partidului Național Român avea o concepție cu adevărat democratică, pe care a expus-o într-o conferință ținută la Institutul Social Român în mai 1924. El aprecia că această problemă „are două aspecte, adică ea trebuie rezolvată din două puncte de vedere: Ea trebuie privită și rezolvată întâi din punctul de vedere al statului național,

în înțelesul ca numărul, importanța culturală, economică și socială a minorităților și influența lor în legislația, administrația, justiția și instrucția publică să nu pericliteze: a) Existența și integritatea teritorială a statului; b) Dăinuirea perpetuă a neamului și în acest scop să nu stânjenească închegarea sufletească și națională a corpului statului național; c) Să nu corupă spiritul genuin național, tradiția, gândirea și aspirația națională și elementele constitutive ale însușirilor specifice ale poporului alcătuitor de stat, adică acele izvoare de bogății sufletești și morale, care singure dau drept de existență unei națiuni. Trebuie apoi privită și rezolvită din punctul de vedere al umanității și al respectului față de om ca individ și din punctul de vedere al minorităților etnice, de limbă sau de religie, ca personalități colective care numai admițându-li-se anumite drepturi corporative, pot să-și dezvolte însușirile specifice"[7]. Ca un foarte profund cunoscător al spiritului și literei Rezoluției de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 și al Tratatelor de pace, Iuliu Maniu ținea să precizeze: „Adunarea Națională n-a hotărât autonomia națională pentru minorități și n-a înțeles să le-o acorde. Din contra, a hotărât în mod conștient și într-un mod expres, că nu li se poate acorda și că prin urmare nu li se poate pune în vedere o autonomie națională", că s-a prevăzut „numai o autonomie locală sub controlul statului și numai în chestiuni culturale și religioase și numai pentru săcuii și sașii din Ardeal"[8]. Așadar, apărarea și consolidarea statului național unitar român era elementul fundamental de abordare și rezolvare a problemelor vizând minoritățile naționale.

Iuliu Maniu a venit în peisajul politic al României cu o inflexibilitate specifică și o voință fermă, dublate de o politețe și o amabilitate desăvârșite. Mulți nu l-au înțeles sau l-au ironizat, dar liderul ardelean nu a replicat nimănui, ci și-a văzut în tihnă și metodic de drumul său. Între altele, el n-a intrat niciodată în conflict cu presa, nu a răspuns la atacurile și calomniile cu care a fost împroșcat, considerând că datoria omului politic era să se ocupe de partid și de țară și nu de activitatea ziarelor și revistelor.

După înlăturarea guvernului Blocului parlamentar, Iuliu Maniu s-a preocupat de realizarea unei colaborări cu principalele partide democratice din vechiul Regat și în special cu Partidul Țărănesc condus de Ion Mihalache, pentru a duce în comun lupta împotriva cabinetului prezidat de generalul Averescu. Liderul Partidului Național (titulatura folosită din aprilie 1920) s-a integrat rapid în atmosfera de la București, unde contestarea vehementă a adversarului politic era o practică obișnuită. De aceea, și în vocabularul lui Iuliu Maniu au căpătat o pondere tot mai mare expresii ca: „hoți de urne", „falsificatori", „antidemocratic", „anticonstituțional" etc.

Atitudinea opozițională a determinat pe Iuliu Maniu să nu participe în iulie 1921 la votarea Legii agrare pentru Transilvania, deși aceasta era aproape identică cu cea adoptată de Marele Sfat Național, la propunerea Consiliului Dirigent, în 1919.

Regele Ferdinand nu agrea lupta dintre partidele politice și dorea instaurarea unui guvern de concentrare națională, prin colaborarea principalelor partide ale țării. El a sugerat lui Iuliu Maniu să realizeze o înțelegere cu Ion I. C. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal. După cum am menționat, Ion I. C. Brătianu făcuse o propunere de fuzionare între cele două partide încă din vara anului 1919, dar Maniu nu o acceptase.

În toamna anului 1921, Iuliu Maniu a purtat noi tratative cu Ion I. C. Brătianu. În timpul discuțiilor, Maniu a cerut crearea unui minister al Transilvaniei, care să-și dea avizul asupra tuturor problemelor privind această provincie, precum și dizolvarea organizațiilor liberale din Transilvania. Ion I. C. Brătianu a admis ca unul dintre membrii guvernului să aibă titlul de ministru al Ardealului, dar nu a acceptat cea de-a doua cerere a liderului Partidului Național. S-a convenit ca desemnarea demnitarilor în Transilvania să se facă pe baza unui acord între cele două partide, ținându-se seama de o anumită proporție. De asemenea, a fost elaborat proiectul programului de guvernare[9]. După două luni de discuții, tratativele au eșuat în momentul când s-a încercat

definitivarea listei de posibili deputați și senatori. În comunicatul dat publicității de Partidul Național se afirma că acesta „nu a putut conveni ca Partidului Liberal de dincolo de munți să i se acorde o influență politică care ar fi întrecut limitele reale ale legăturilor pe care Partidul Liberal le-a inițiat în Ardeal și Banat"[10]. La rândul lor, liberalii acuzau pe liderii Partidului Național, și în special pe Iuliu Maniu, de tendințe regionaliste. În fapt, eșecul tratativelor a fost generat de puternice motive subiective, pe care Pamfil Șeicaru le prezenta astfel: „Fuziunea ar fi pus lui Iuliu Maniu o problemă personală și anume: situația pe care ar avea-o el în cadrul noului partid. Putea să conteste lui Ionel Brătianu dreptul de a fi șeful partidului fuzionat? Putea să se resemneze de a avea situația de prim secund, chiar investit cu puteri în tot ce privea organizarea partidului în județele Transilvane? Sub aparența de totală modestie, Iuliu Maniu ascundea, cu mare grijă, un imens orgoliu; iată de ce fuziunea a fost de la început condamnată"[11]. Era, în fond, incompatibilitatea între două personalități puternice, care nu puteau fi subordonate; vechiul adagiu, potrivit căruia „două săbii nu încap într-o singură teacă", era o realitate în raporturile Maniu-Brătianu.

Primind mandatul de formare a noului guvern în ianuarie 1922, Ion I. C. Brătianu a solicitat, la propunerea regelui, colaborarea Partidului Național, dar a formulat condiții pe care Iuliu Maniu le-a respins categoric, afirmând că prin acceptarea lor „am fi ajuns la rolul de simple unelte remorcate, în loc de elemente care colaborează în mod efectiv"[12].

Iuliu Maniu a criticat în termeni vehemenți aducerea lui Brătianu la putere, la 19 ianuarie 1922, apreciind că prin acest act Regele Ferdinand „a inaugurat un gen de absolutism. Rău sfătuit, nu a ținut seama de voința maselor populare și de puterea reală a partidelor"[13]. În mod ostentativ, Iuliu Maniu — împreună cu alți lideri politici — a refuzat să participe în ianuarie 1922 la botezul principelui Mihai, fiul moștenitorului tronului. Animat de același spirit opoziționist, într-o telegramă adresată suveranului, Iuliu

Maniu afirma că alegerile din martie 1922, pentru Adunarea Națională Constituantă, s-au transformat „într-o rușine națională și într-un scandal european"[14].

Dar atitudinea cea mai ofensatoare față de regele Ferdinand a fost neparticiparea lui Maniu la festivitățile de încoronare desfășurate la Alba Iulia, în ziua de 15 octombrie 1922. Explicând acest gest, Partidul Național afirma că ele au fost coborâte „la rolul unei simple demonstrații de partid"[15]. În declarația difuzată după consumarea acestui eveniment, Partidul Național explica: „Guvernul liberal venit la putere împotriva voinței naționale, sprijinit de Corpurile legiuitoare, care au fost alese în noaptea faimoasă de 6 spre 7 martie 1922, prin furt, fraudă și violență, bruscând demnitatea poporului, a forțat ținerea serbărilor încoronării în situația critică în care se găsește țara, îndepărtând de la această sărbătoare Ardealul, care a înfăptuit, tot la Alba Iulia, Unirea și a făcut ca regele iubit al țării să fie înconjurat de frații renegați și de actualii hoți de urne". În document se afirma că guvernul liberal a violentat sentimentul public al națiunii și „cu deosebire al românilor de dincoace de Carpați, cu o brutalitate fără pereche, cu o cutezanță care nu se poate explica decât prin faptul că familia Brătianu se consideră stăpân absolut în România". Partidul Național aprecia că la marele act al încoronării regele „n-a putut avea în jurul său pe făuritorii hotărârilor de Unire de la Alba Iulia" și că Ardealul și Banatul au rămas „nemângâiate" pentru faptul că nu au putut înconjura cu iubirea lor familia domnitoare[16].

Timp de patru ani (1922—1926), Iuliu Maniu a desfășurat o luptă înverșunată împotriva guvernului liberal și, în special, împotriva lui Ion I. C. Brătianu, care — bazându-se și pe sprijinul total al Regelui Ferdinand —a căutat să impună modelul propriu de organizare și dezvoltare a statului național unitar român. Președintele Partidului Național s-a declarat categoric împotriva adoptării unei noi Constituții de către parlamentul liberal, precum și a conținutului noii legi fundamentale a României. El a protestat „în fața națiunii și a istoriei" împotriva „încercării de a înrobi,

intereselor unui partid, poporul românesc". Luând cuvântul în numele Partidului Național și al Partidului Țărănesc în ședința Adunării Deputaților din 9 martie 1923, Iuliu Maniu preciza că cele două partide „neputând recunoaște actualelor Adunări nici caracterul de Reprezentațiune Națională, nici dreptul de legiferare, și cu atât mai puțin dreptul de a da țării așezământul ei constituțional, nu apar în această incintă decât spre a face o ultimă încercare de a zădărnici tentativa de a impune națiunii române o Constituție izvorâtă numai din voința unui guvern de partid lipsit de bază constituțională și spre a chema încă o dată pe deținătorii puterii de fapt la simțul realității și al răspunderilor istorice". Exprimându-și îngrijorarea pentru faptul că „țara trăiește de atâta timp în afară de Constituție, lăsată pradă arbitrarului, destrăbălării și ruinei", Iuliu Maniu adresa, în numele celor două partide, „un respectuos apel către Coroană, chemată să colaboreze cu națiunea la alcătuirea Constituțiunii, rugând-o să pună capăt fără întârziere acestei stări dezastruoase care face să se zguduie legăturile sufletești între provincii, să zădărnicească refacerea țării și să întunece prestigiul Coroanei"[17].

Iuliu Maniu a participat la întrunirile organizate de Partidul Național și Partidul Țărănesc în București, și în diverse orașe ale țării, condamnând în termeni vehemenți „Constituția liberală". El a încercat să împiedice dezbaterea și votarea proiectului depus de guvern. Nicolae Iorga nota la 9 martie 1923: „Imens scandal al Opoziției Unite. Brătianu e împiedicat a vorbi prin necontenite huiduieli și printr-un potop de vorbe murdare". Iar la 10 martie: „Surprind pe Maniu care înăbușe un zâmbet când Sever Dan fluieră din sirenă"[18].

Totuși, opoziția nu a putut împiedica votarea legii fundamentale, la 26 martie. În aceeași zi, Iuliu Maniu a adresat o telegramă Regelui Ferdinand prin care-i cerea să nu-și pună semnătura pe textul noii Constituții. Suveranul n-a luat în seamă manifestările opoziției, astfel că la 29 martie 1923 noua Constituție a României a fost publicată în „Monitorul oficial".

În aceeași zi, de la tribuna parlamentului a fost citită o declarație a Partidului Național și a Partidului Țărănesc în care se afirma că cele două partide „luând act de încercarea Adunării ieșită din lovitură de stat, furt și fraudă, de a uzurpa drepturile fundamentale ale națiunii, singura chemată să-i dea pactul fundamental, declară: Consideră acest act abuziv, ca o emanație a concepției absolutiste a puterii executive, fără consultarea voinței naționale". După ce se argumenta această apreciere, în declarație se preciza: „Partidul Național și Partidul Țărănesc ridică din nou glasul lor de protest în fața țării, și pătrunse de misiunea încredințată lor de țară, de a apăra cu toată hotărârea drepturile națiunii, consideră această Constituție fără putere de a lega voința cetățenilor, fără putere de lege și de drept nulă. Ceea ce s-a născut la adăpostul baionetelor nu va putea trăi decât prin baionete"[19].

În perioada următoare, Iuliu Maniu și partidul său au protestat împotriva tuturor proiectelor de lege adoptate pe baza Constituției din 1923. Treptat, atitudinea sa a devenit mai moderată, mergând până la recunoașterea *de facto*, apoi și *de jure* a legii fundamentale a țării, pe baza căreia avea să guverneze din 1928.

Înzestrat cu un real talent politic, Iuliu Maniu a aplicat cu măiestrie tactica luptei de hărțuire, combinând atacurile directe cu învăluirea și părăsirea terenului de luptă. În momente critice pleca la Bădăcin, afirmând că avea „ceva probleme" cu vița de vie, care necesita o îngrijire imediată. I se spunea „sfinxul de la Bădăcin", tocmai pentru extraordinara capacitate de a nu-și dezvălui sentimentele și opiniile politice.

Obiectivul său fundamental era înlăturarea guvernului liberal și crearea unui puternic partid. A acționat pentru colaborarea cu partidele din opoziție, pe o platformă anti-liberală. În acest scop a purtat lungi și obositoare negocieri. Un contemporan nota opiniile lui C. Argetoianu: „Niciodată n-am bănuit de la început părerea lui într-o problemă oarecare, fiindcă niciodată n-a formulat-o. Invariabil ne dădea tuturor cuvântul, ne expuneam părerile. Ședința se prelungea după miezul nopții, unu, doi, trei...

Se mijeau zorile. Atunci d-l Maniu, calm, de parcă ar fi fost o ședință de 10 minute, încheia spunând: «Mâine vom discuta în continuare». Luni de zile mai târziu, înțelesesem că până nu se ajunge la ce voia el, fără chiar să-și formuleze părerea, seria ședințelor nu se sfârșea. Iar părerea lui o știam o dată cu atitudinea adoptată. Căci părerea d-lui Maniu era tocmai formula acceptată"[20]. Prin aceste manevre tactice, Maniu a reușit să-și cunoască foarte bine interlocutorii, să-și dea seama care era puterea lor de rezistență și să netezească terenul pentru realizarea unor acorduri la momentul pe care el îl considera oportun.

O coordonată esențială a activității lui Iuliu Maniu a fost întărirea Partidului Național și extinderea lui la scara întregii țări. Pe această linie a obținut un important succes în noiembrie 1922, când Partidul Conservator-Democrat, rămas fără șef prin moartea lui Take Ionescu, a fuzionat cu Partidul Național. În urma acestui act, sediul central al Partidului Național s-a mutat de la Cluj la București.

Iuliu Maniu a purtat negocieri îndelungate cu fruntașii Partidului Țărănesc și în special cu Ion Mihalache, pentru a-i determina să renunțe la principiul „luptei de clasă" și la ideea unei noi reforme agrare, ca o condiție a unei eventuale fuziuni. Cele două partide au constituit încă din 1922 Opoziția Unită, coordonându-și acțiunile în lupta împotriva guvernului liberal. În paralel s-au desfășurat tratative pentru fuziunea celor două partide, în iunie 1924 ajungându-se la realizarea unui acord în 10 puncte.

Deși Congresul Partidului Național a acceptat fuziunea, ea nu s-a putut realiza datorită „cazului Stere", ridicat de gruparea conservatoare (foștii takiști). Aceasta acuza pe Constantin Stere că era un trădător, deoarece în timpul războiului a rămas în teritoriul ocupat și a colaborat cu inamicul. În consecință, Constantin Stere nu putea face parte din conducerea permanentă a Partidului Național-Țărănesc. Iuliu Maniu a împărtășit acest punct de vedere, dar Ion Mihalache s-a solidarizat cu Constantin Stere, astfel că fuziunea a eșuat[21].

În ianuarie 1925, Iuliu Maniu a adresat partidelor din opoziție apelul de a se uni pentru a pune capăt dominației liberale și a „reinstaura un regim democratic în România". La acest apel a răspuns pozitiv numai Partidul Național al Poporului condus de Nicolae Iorga și Constantin Argetoianu. Cunoscând modul de „pertractare" al lui Iuliu Maniu, Constantin Argetoianu a recurs la o metodă originală: „Am luat o foaie albă de hârtie de pe masă, am semnat-o jos și am dat-o lui Maniu: «Pune d-ta ce condițiuni vrei, eu le primesc dinainte, și iată, le ai semnate gata». A rămas omul mut și n-a știut ce să-mi spuie. S-o fi așteptat el la multe, numai la asta nu. Grație acestei «figuri» (care s-a aflat, căci nu m-am jenat să o povestesc, și de care s-a făcut mult haz), pertractările noastre n-au durat decât trei zile, în loc să ție trei săptămâni"[22]. Condițiile puse de Maniu au fost realizarea fuziunii pe baza programului și statutului Partidului Național. În urma acestei fuziuni, ratificată la 8 martie 1925, influența Partidului Național în vechiul Regat a sporit, cu efecte benefice asupra șanselor sale de a ajunge la putere.

Totodată, Nicolae Iorga a devenit copreședinte al Partidului Național, dar, absorbit de multiplele-i preocupări, n-a avut timpul material necesar să-și exercite această funcție. La rândul său, Iuliu Maniu nu l-a antrenat pe profesor în activitățile de conducere a partidului, fapt ce a generat numeroase asperități în raporturile dintre cei doi, unele manifestate și în public.

La sfârșitul anului 1925, viața politică din România a fost confruntată cu problema crizei dinastice, ca urmare a hotărârii principelui Carol de a renunța la prerogativele sale de moștenitor al tronului și de a rămâne în străinătate, împreună cu amanta sa Elena Lupescu. Participând la ședința Consiliului de Coroană din 31 decembrie 1925, Iuliu Maniu a declarat că dreptul de a hotărî într-o asemenea problemă aparținea regelui, dar că ar fi necesar încă un demers „solemn și oficial" pe lângă principe, pentru a-l determina să revină asupra deciziei sale; până la aflarea rezultatului urma ca ședința Consiliului de Coroană să se

suspende, o hotărâre trebuind să se adopte ulterior[23]. După discuții contradictorii, Consiliul de Coroană a hotărât, în unanimitate, să accepte renunțarea lui Carol la calitatea de moștenitor al tronului.

Problema a fost supusă dezbaterii și deciziei Adunării Naționale Constituante, întrunită la 4 ianuarie 1926, când s-a prezentat și proiectul de lege privind constituirea unei Regențe pentru eventualitatea că noul moștenitor, principele Mihai, ar ajunge rege înainte de vârsta majoratului. Luând cuvântul, Iuliu Maniu a arătat că „instituirea Regenței este o prerogativă regală", pe care nu-o punea în discuție, dar a formulat obiecții asupra necesității și oportunității Regenței, de vreme ce suveranul „se bucură de o sănătate completă". După opinia sa, nu era bine să se constituie alături de rege „o autoritate latentă", drept care atât el, cât și parlamentarii aparținând Partidului Național, nu au participat la votarea proiectului de lege[24]. Majoritățile parlamentare au adoptat proiectele de lege propuse — primirea renunțării lui Carol, proclamarea principelui Mihai ca moștenitor, instituirea Regenței alcătuită din principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea și Gheorghe Buzdugan, președintele Înaltei Curți de Casație. Ele au intrat în istorie sub numele de „actul de la 4 ianuarie 1926".

Deoarece mandatul parlamentului ales în 1922 se apropia de sfârșit, Iuliu Maniu s-a preocupat de găsirea unei soluții care să-i asigure venirea la putere. În acest scop a purtat tratative cu Partidul Țărănesc, în vederea alcătuirii unui guvern de colaborare. Acestea nu s-au putut finaliza deoarece, pe de o parte, pretențiile țărăniștilor erau considerate prea mari, iar pe de altă parte regele Ferdinand nu privea cu ochi buni o eventuală participare a acestora la guvern, suspectându-i că erau animați de concepții radicale și propovăduiau lupta de clasă. Potrivit unor informații, Iuliu Maniu și-a dat cuvântul regelui că dacă i se va încredința conducerea guvernului, iar „Mihalache și Madgearu s-ar apuca de nebunii, el nu va lăsa să treacă nici 24 de ore ca să prezinte demisia tuturor"[25].

Cu toate asigurările date de către Ferdinand că succesorul lui Ion I. C. Brătianu la președinția Consiliului de Miniștri va fi Iuliu Maniu, la 30 martie mandatul de formare a noului guvern a fost încredințat lui Alexandru Averescu. Vestea constituirii respectivului guvern a fost primită cu indignare de către Partidul Național, care aprecia că acesta constituie o „farsă" a regelui, „concepută, lucrată și pusă în scenă de marele regizor al diabolismului intrigant, d-l Ion Brătianu"[26]. La rândul său, Iuliu Maniu afirma: „Am voit să ajungem la putere nu contra suveranului, ci de acord cu el. Noi suntem o forță ce nu vrea să înfrunte, ci una care vrea să lucreze alături cu toți factorii constituționali [...] Am voit dreptate pentru toți, dar intrigile au fost mai puternice decât intențiile noastre"[27].

Pe lângă eșecul acțiunii vizând ajungerea la putere, Iuliu Maniu a mai suferit o lovitură prin părăsirea Partidului Național de către Vasile Goldiș și Ioan Lupaș, care au intrat în guvernul prezidat de generalul Alexandru Averescu.

NOTE

1. *Conferința Partidului Național*, în „Patria" din 13 august 1919.

2. Ioan Scurtu, *Alegerea primului parlament al României întregite (noiembrie 1919)*, în *60 de ani de la făurirea statului național unitar român* (coordonatori: Matei Vlad, I. Gheorghiu, Ioan Scurtu), București, 1978, p. 173.

3. N. Iorga, *O viață de om. Așa cum a fost*, vol. III, București, 1934, p. 18.

4. Vezi, pe larg, Liviu Maior, *Alexandru Vaida-Voevod între Belvedere și Versailles*, Edit. Sincron, 1993, pp. 85—90; 260—293.

5. Iuliu Maniu, *Testament...*, p. 17.

6. „Patria" din 14 decembrie 1922.

7. Iuliu Maniu, *Problema minorităților* (conferință ținută la Fundația Universitară Carol I în ziua de 11 mai 1924), București, Edit. Cultura Națională, [f. a.], pp. 2—3.

8. *Ibidem*, p. 11.

9. *Acordul dintre Partidul Liberal și Partidul Ardelenesc*, în „Dimineața" din 9 octombrie 1921.

10. *Comunicat*, în „Patria" din 20 noiembrie 1921.

11. Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor național, țărănist și național-țărănist*, vol. II, Madrid, 1963, p. 319.

12. N. Iorga, *Memorii*, vol. III, p. 262.

13. Iuliu Maniu, *Testament...*, pp. 61—62.

14. „Patria" din 11 martie 1922.

15. *Ibidem* din 10 septembrie 1922.

16. *Ibidem* din 18 octombrie 1922.

17. „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 37, ședința din 9 martie 1923, pp. 1042—1043.

18. N. Iorga, *Memorii*, vol. IV, p. 63.

19. „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 61, ședința din 29 martie 1923, p. 1772.

20. Ion Totu, *Figuri reprezentative: Iuliu Maniu*, ed. II-a, București, 1946, pp. 9—10.

21. Ioan Scurtu, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1918—1926)*, București, Edit. Litera, 1975, pp. 121—135.

22. Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, în Arh. Ist. Centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 104, dos. 8594, ff. 1848—1849.

23. Ioan Scurtu, *Contribuții privind viața politică din România. Evoluția formei de guvernământ și istoria modernă și contemporană*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1988, pp. 193—194.

24. „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 41, ședința din 4 ianuarie 1926 (întreaga ședință a fost consacrată problemei privind succesiunea la tron).

25. N. G. Budișteanu, *Mărturii contimporane. Regele Ferdinand*, 1933, p. 60.

26. „Patria" din 1 aprilie 1926.

27. Iuliu Maniu, *Testament...*, p. 18.

4. CONTRIBUȚIA LA CREAREA PARTIDULUI NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC. CAMPANIA DE RĂSTURNARE A GUVERNULUI LIBERAL (1926—1928)

Principala concluzie desprinsă de Iuliu Maniu după evenimentele din primăvara anului 1926 a fost necesitatea fuziunii Partidului Național cu Partidul Țărănesc, în vederea creării unei organizații puternice, care să se impună prin dobândirea unei largi audiențe în masa cetățenilor. La propunerea sa, cele două partide au depus liste comune în alegerile parlamentare din iunie 1926, sub titulatura „Blocul Național-Țărănesc", obținând 28 la sută din voturi[1]. Apoi, în vara aceluiași an, Iuliu Maniu și Ion Mihalache au purtat intense tratative, ajungând la un acord complet privind programul, statutul și conducerea noului partid.

Singura problemă nerezolvată era aceea a situației lui N. Iorga, neconsultat în legătură cu modalitățile de realizare a fuziunii. În consecință, Iuliu Maniu a sugerat ca Ion Mihalache să adreseze o scrisoare publică celor doi președinți ai Partidului Național, în care să prezinte condițiile de realizare a fuzi inii. În scrisoare se preciza că Iuliu Maniu „a cerut cu insistență ca desemnarea președintelui să fie făcută de Partidul Național pe seama unei persoane din sânul său", dar că Partidul Țărănesc „condiționează" ca partidul rezultat din fuziune să fie prezidat de Iuliu Maniu[2].

Cum era de așteptat, N. Iorga nu a acceptat fuziunea și a părăsit la 28 septembrie partidul, anunțând că-și lua libertatea de

acțiune pentru a reînființa vechiul său partid sub numele de Partidul Național.

Primul Congres al Partidului Național-Țărănesc, desfășurat la 10 octombrie 1926, l-a ales pe Iuliu Maniu în funcția de președinte al partidului. În această calitate, el a semnat *Manifestul Partidului Național-Țărănesc*, în care se afirma că fuziunea celor două partide nu-și avea obârșia „atât în voința oamenilor, cât în porunca vremurilor", că noul partid avea menirea de a pune capăt „regimului de dictatură care înăbușe orice avânt de organizare a inițiativelor și energiilor producătoare ale națiunii", și de a așeza statul român „pe temeliile unei noi ordine de drept"[3].

Anunțând de la tribuna Adunării Deputaților crearea noului partid, Iuliu Maniu aprecia că acesta era „concluziunea unei serii întregi de împrejurări politice și rezultatul comunității de program, de principii și de tendințe a două mari partide populare. Ea a fost pregătită prin colaborările constante ale acestor două partide și a fost impusă de corpul electoral, care în alegerile din urmă a votat candidații noștri, pe baza ideii și programului fuziunii"[4].

Partidul Național-Țărănesc a devenit cel mai puternic și influent partid din România, iar Iuliu Maniu — în calitate de președinte — și-a asumat misiunea de a așeza societatea românească pe baze noi, cu adevărat democratice.

Curând după fuziune, în februarie 1927, dr. N. Lupu a părăsit Partidul Național-Țărănesc, afirmând că nu era de acord cu programul acestuia și cu maniera în care Iuliu Maniu își exercita prerogativele de președinte al partidului[5]. Această defecțiune nu a afectat decât în mică măsură situația Partidului Național-Țărănesc.

Deoarece sănătatea regelui Ferdinand, care era bolnav de cancer, se deteriora rapid, acesta a hotărât să ceară constituirea unui guvern de concentrare națională, care să ducă la detensionarea vieții politice. În acest scop, regele l-a investit, în ziua de 4 iunie 1927, pe Barbu Știrbey cu formarea unui astfel de guvern. Iuliu Maniu a acceptat ca patru fruntași ai Partidului

Național-Țărănesc să ocupe portofolii ministeriale, pentru a contribui la restabilirea „liniștei interne, absolut necesară vremurilor grele ce le trăim", și pentru „a controla legalitatea și curățenia alegerilor"[6]. Miniștrii național-țărăniști au semnat manifestul guvernului către țară, prin care acesta se angaja să respecte întru totul cele hotărâte la 4 ianuarie 1926. În acest fel, printr-o abilă manevră, Ion I. C. Brătianu a reușit să determine Partidul Național-Țărănesc să accepte soluția dată crizei dinastice. Pe de altă parte, Iuliu Maniu n-a acceptat propunerea ca Partidul Național-Țărănesc să depună liste comune în alegeri cu Partidul Național-Liberal, declarând: „noi nu putem să ne prezentăm înaintea alegătorilor noștri pe aceeași listă cu hoții de urne din alegerile trecute, și cu oamenii care în parlamentul trecut au votat legi catastrofale, care au adus anarhia în țară, mizeria și starea economică insuportabilă"[7].

Rezultatul a fost demisia guvernului Barbu Știrbey la 20 iunie 1927 și formarea unui nou cabinet, condus de Ion I. C. Brătianu. Comentând acest act, Iuliu Maniu declara că „absolutismul monarhic s-a prefăcut într-o dictatură pe față"[8], întrucât opinia publică nu accepta ideea unei noi guvernări liberale.

Cum era de așteptat, guvernul a câștigat alegerile, legitimându-și astfel existența. La 20 iulie 1927 s-a anunțat moartea Regelui Ferdinand și intrarea în funcțiune a Regenței. Luând cuvântul în ședința Adunării Deputaților din 25 iulie, Iuliu Maniu a declarat că Regența era alcătuită „fără concursul liber exprimat al națiunii" și că ea avea obligația de a dizolva parlamentul „izvorât din violență și fraudă" pentru a se organiza alegeri libere[9]. Cu un alt prilej, Iuliu Maniu a afirmat că „națiunea este suverană și are dreptul să discute orice chestiune care interesează viitorul ei"[10], inclusiv cea privind succesiunea dinastică.

Ostilitatea față de guvernul liberal a generat un curent carlist (în favoarea întoarcerii lui Carol în țară și proclamării lui ca rege al României). Pentru a lovi în acest curent, guvernul a decis

arestarea unuia dintre cei mai fervenți carliști, Mihail Manoilescu, și trimiterea lui în judecată sub acuzația de complot împotriva ordinii constituționale existente. Iuliu Maniu nu a ezitat să depună ca martor la procesul intentat lui Manoilescu, susținând că actul de la 4 ianuarie 1926 putea fi revizuit pe cale legală și că nici o piedică nu exista pentru alegerea lui Carol ca regent, întrucât el își păstrase calitatea de cetățean român. Mihail Manoilescu avea să noteze în memoriile sale: „În cuvinte măsurate și reci, Maniu a aruncat bomba! Așadar, chestiunea revenirii lui Carol este susceptibilă de a fi deschisă și discutată. Mai mult, în această clipă ea s-a deschis oficial în fața țării!"[11]. Procesul s-a încheiat la 24 octombrie 1927 cu achitarea lui Mihail Manoilescu.

O lună mai târziu, la 24 noiembrie 1927, înceta din viață Ion I. C. Brătianu, unul dintre cei mai redutabili adversari din cariera politică a lui Iuliu Maniu[12]. Deoarece Regența a numit în fruntea guvernului pe Vintilă Brătianu, conducerea Partidului Național-Țărănesc a hotărât să declanșeze o amplă mișcare de „rezistență cetățenească", menită să pună capăt dominației liberale și să asigure formarea unui cabinet prezidat de Iuliu Maniu.

După o suită de adunări organizate la nivelul orașelor, județelor și provinciilor istorice, în ziua de 18 martie 1928 s-a desfășurat o mare întrunire național-țărănistă în București, cu participarea a circa 40 000 de persoane. În moțiunea adoptată se cerea: „Guvernul să părăsească puterea, Regența să încredințeze puterea domnului Iuliu Maniu fără amânare"[13]. În răspunsul lor, regenții au afirmat că vor lua o decizie „la momentul oportun", ceea ce, evident, a nemulțumit pe Iuliu Maniu. Câteva zile mai târziu, Partidul Național-Țărănesc a anunțat organizarea unei „mari adunări naționale" la Alba Iulia.

La campania de răsturnare a guvernului liberal s-a asociat Partidul Social-Democrat care, printr-o scrisoare adresată lui Iuliu Maniu, la 29 ianuarie 1928, propunea lupta comună „pentru înlăturarea dictaturii și întronarea regimului democratic, prin alegeri libere"[14].

În perspectiva acestei adunări, liderii național-țărăniști au stabilit legături cu principele Carol, care urma să vină în țară cu avionul și să aterizeze în ziua de 6 mai pe platoul cetății Alba Iulia, după care să se îndrepte spre București. Dar tentativa principelui a eșuat, ca urmare a intervenției energice a autorităților engleze. Iuliu Maniu — la curent cu acest plan — a evitat să facă declarații publice în favoarea proclamării lui Carol ca rege.

Adunarea de la Alba Iulia a fost pregătită într-o atmosferă cvasirevoluționară. În manifestul Partidului Național-Țărănesc din 30 aprilie 1928, semnat de Iuliu Maniu și ceilalți fruntași ai partidului, se afirma că lupta pe care acesta o ducea „nu se mărginește la o simplă discuție asupra problemelor politicii curente. Ea este în realitate continuarea străduințelor seculare ale neamului românesc pentru dezrobire și unire". Partidul Național-Țărănesc făcea „apel la națiune pentru ca în ziua de 6 mai, în adunările simultane din toate centrele importante ale țării și mai cu seamă la Alba Iulia, să i se încredințeze în mod solemn și categoric mandatul expres de a duce la realizarea imediată a emancipării sale politice, sociale și economice, în condițiunile și cu mijloacele pe care le va socoti potrivite"[15].

Într-o poezie larg difuzată se putea citi:

Hai române nu uita
Toți la Alba Iulia
Săriți cu domn' Maniu toți
Să scăpăm țara de hoți.

Iar într-o alta:

Veniți la Alba Iulia cu toții
Ca să spălăm rușinea toată
Nu mai vrem jug, nu mai vrem lanțuri
Murim mai bine toți pe roată[16].

La adunare au participat circa 100 000 de cetățeni, între care și 2 000 de mineri din Valea Jiului. În *Rezoluția* adoptată, guvernul era declarat „dușman al poporului" și se „pretindea" Regenței să-l demită și să încredințeze puterea Partidului

Național-Țărănesc în frunte cu Iuliu Maniu. *Jurământul* rostit de participanți conținea și această frază: „Jurăm pe bunul Dumnezeu să nu încetăm lupta pentru răsturnarea acestui guvern"[17].

O parte a participanților, precum și unii fruntași național-țărăniști s-au pronunțat pentru organizarea unui „marș asupra Capitalei", pentru a impune demisia lui Vintilă Brătianu și formarea unui guvern prezidat de Iuliu Maniu. Dar președintele Partidului Național-Țărănesc s-a opus categoric acestei inițiative, care a trebuit să fie abandonată.

Adunarea de la Alba Iulia a fost cea mai mare acțiune de acest fel organizată în întreaga perioadă interbelică, a demonstrat popularitatea Partidului Național-Țărănesc, precum și capacitatea de mobilizare a lui Iuliu Maniu, care a fost „creierul" acestei acțiuni fără precedent în istoria României. Regența a amânat și de această dată luarea unei decizii, deși era limpede că venirea național-țărăniștilor la putere era inevitabilă.

Bun tactician, Iuliu Maniu a menținut punțile de legătură cu principele Carol. În iulie 1928, el l-a desemnat pe Virgil Madgearu să discute cu principele problema unei eventuale întoarceri în țară. Cu acest prilej, Madgearu i-a comunicat condițiile formulate de Iuliu Maniu: despărțirea de Elena Lupescu, refacerea căsătoriei cu principesa Elena (mama lui Mihai), angajamentul că va respecta normele constituționale. Prințul Carol a evitat să dea un răspuns categoric, dar a ținut să precizeze că nu trebuiau confundate problemele politice cu viața sa particulară[18].

Ajungând la concluzia că guvernul său nu mai putea conduce România, la 3 noiembrie 1928, Vintilă Brătianu și-a prezentat demisia, pe care Regența a acceptat-o, începând consultările cu liderii politici. Toți președinții partidelor politice, cu excepția lui Iuliu Maniu, s-au pronunțat pentru realizarea unui guvern de uniune națională. Președintele Partidului Național-Țărănesc a declarat că își asumă singur răspunderea guvernării, refuzând orice sugestie de colaborare. Această atitudine l-a revoltat pe principele Nicolae, care era profund indignat de „rezistența d-lui

Maniu la orice propunere care n-ar cuprinde dominația lui absolută, fără nici o condiție și fără nici o rezervă, ca un biruitor care nu e dispus să discute și să facă nici o tranzacție cu nimeni"[19].

NOTE

1. „Monitorul oficial", nr. 122, din 4 iunie 1926.
2. „România" din 12 octombrie 1926.
3. „Patria" din 18 octombrie 1926.
4. „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 2, ședința din 15 noiembrie 1926, p. 13.
5. „Aurora" din 22 februarie 1927.
6. „Patria" din 10 iunie 1927.
7. *Ibidem* din 24 iunie 1927.
8. *Ibidem.*
9. „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 6, ședința din 25 iulie 1927, p. 128.
10. *Ibidem*, nr. 5, ședința din 27 octombrie 1927, p. 43.
11. Mihail Manoilescu, *Memorii*, vol. I (ediție îngrijită, prefață, note și indice de Valeriu Dinu), București, Edit. Enciclopedică, 1993, p. 126.
12. Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Ion I. C. Brătianu. Activitatea politică*, București, Edit. Museion, 1992; I. Ciupercă, *Opoziție și putere în România anilor 1922 – 1928*, Iași, Edit. Universității „Al. I. Cuza", 1994.
13. N. Iorga, *Istoria contimporană de la 1904 la 1930. Supt trei regi*, București, 1932, pp. 421—422.
14. „Socialismul" din 5 februarie 1928.
15. „Dreptatea" din 30 aprilie 1928.
16. „Alba Iulia", Alba Iulia, din 25 aprilie 1928.
17. „Dreptatea" din 9 mai 1928.
18. Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor național, țărănist și național-țărănist*, vol. II, Madrid, Edit. Carpați, 1962, p. 154.
19. N. Iorga, *O viață de om. Așa cum a fost*, București, Edit. Minerva, 1972, p. 709.

5. PREȘEDINTE AL CONSILIULUI DE MINIȘTRI (1928—1931)

În ziua de 8 noiembrie 1928, Regența a încredințat lui Iuliu Maniu mandatul de formare a guvernului. Peste două zile, la 10 noiembrie noul guvern a depus jurământul în fața Regenței. Astfel, Iuliu Maniu a ajuns în cea mai înaltă demnitate la care putea aspira un om politic român. Venise la putere adus de valul popular, se afla în fruntea unui partid puternic și viguros, care dispunea de un program cuprinzător. Presa național-țărănistă și o bună parte a opiniei publice au receptat formarea guvernului Maniu ca inaugurarea unei „ere noi" în istoria românilor. De altfel, însuși Iuliu Maniu se exprima în aceiași termeni: „Venirea noului guvern la cârma statului deschide o eră nouă în viața țării, era guvernelor de opinie publică, întemeiate pe acordul desăvârșit între Coroană și Națiune"[1].

Fără a se mai prezenta în fața parlamentului, pentru a solicita votul de încredere — așa cum cereau normele constituționale — Iuliu Maniu a propus, și Regența a aprobat, dizolvarea Corpurilor legiuitoare și organizarea de noi alegeri în cel mai scurt termen îngăduit de legea electorală. Alegerile pentru Adunarea Deputaților s-au desfășurat la 12 decembrie 1928, când listele Partidului Național-Țărănesc au întrunit 77,76 la sută din totalul voturilor[2], adică cel mai mare procent obținut până atunci de un partid politic din România. În aceste alegeri, Partidul Național-Țărănesc s-a prezentat în cartel electoral cu Partidul Social-

Democrat, Partidul German și alte formațiuni politice mai mici, cărora le-a oferit 22 din cele 348 de mandate obținute.

Pe baza Statutului Partidului Național-Țărănesc — care prevedea că mandatele parlamentare nu aparțineau persoanelor ci partidului — Iuliu Maniu a cerut deputaților și senatorilor să-și depună demisia în alb. Această solicitare a suscitat vii discuții și critici dintre cele mai dure la adresa președintelui Partidului Național-Țărănesc, care era în același timp și șeful guvernului, fapt ce însemna subordonarea puterii legislative față de cea executivă, ceea ce contravenea spiritului Constituției din 1923. Pentru a evita o dezbatere pe această temă, Maniu nu a mai stăruit în utilizarea demisiilor în alb. Dar gestul în sine a fost urmat de noi acuze la adresa concepției despre democrație a liderului național-țărănist.

În calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, Iuliu Maniu a evitat să se implice direct în rezolvarea problemelor concrete, dând o largă libertate de acțiune miniștrilor, în vederea concretizării programului de guvernare. În același timp, problemele importante erau dezbătute în plenul Consiliului de Miniștri, „domnul președinte" – cum i se spunea — având cuvântul decisiv. Și în raporturile cu parlamentul a păstrat o notă distantă, apărând rar în incinta Camerelor, unde era primit cu aplauze de către majoritățile național-țărăniste.

Guvernarea Maniu s-a caracterizat prin inițierea unor noi proiecte de lege, care să transpună în viață programul și doctrina Partidului Național-Țărănesc. A fost o activitate debordantă, realizându-se stabilizarea monetară, un nou sistem de exploatare a regiilor autonome ale statului, libera circulație a terenurilor arabile dobândite prin legile de împroprietărire etc. În conformitate cu doctrina „porților deschise" a fost adoptată o nouă lege a minelor, asigurându-se „egalitatea de tratament" între cetățenii români și cei străini, s-au contractat masive împrumuturi externe, urmate de concesionarea unor bunuri ale statului român (telefoane, chibrituri, construcția de drumuri). Un istoric american

remarca: „Din 1928 până în 1930, sub Maniu, românii au făcut eforturi în scopul îmbunătățirii climatului pentru investițiile străine"[3], care au cunoscut un ritm accelerat, comparativ cu perioada anterioară.

Criza economică a afectat însă grav situația României, iar guvernul prezidat de Iuliu Maniu nu a găsit soluții pentru stoparea scăderii producției. Speranțele puse în sprijinul capitaliștilor străini s-au dovedit iluzorii, deoarece politica „porților deschise" nu numai că nu a ameliorat situația economică a României, dar a dus la creșterea vertiginoasă a datoriei externe, cu consecințe negative pe termen lung pentru finanțele țării. Spre exemplu, în 1941, telefoanele au fost răscumpărate de statul român cu o sumă aproape dublă față de cea investită de trustul american în 1931, iar dobânzile la împrumuturile externe s-au ridicat — în timp — la o sumă de patru ori mai mare față de cea contractată[4]. Pentru plata datoriei externe, guvernul Maniu a promovat o politică de forțare a exportului, deși prețurile la produsele românești scăzuseră vertiginos pe piața mondială. Astfel, în 1929 s-au exportat 2 881 mii tone petrol pentru care s-au obținut 9 628,7 milioane lei, iar în 1931 s-au exportat 4 647,1 mii tone petrol, obținându-se doar 6 832,6 milioane lei[5].

Deoarece situația internațională devenea tot mai tensionată, Iuliu Maniu s-a preocupat de dotarea armatei române, care se găsea într-o stare deplorabilă. Cel mai important contract vizând achiziționarea unor baterii de tun și puști mitralieră a fost semnat cu firma cehoslovacă Škoda (martie 1930), dar, întrucât statul român nu a dispus de fondurile necesare pentru plata comenzii, contractul nu s-a putut materializa.

Pe linia afirmării statului de drept, din inițiativa guvernului Maniu, parlamentul a discutat și votat legi privind reorganizarea jandarmeriei, poliției, regimului de detenție. De asemenea, a fost adoptată, în august 1929, o nouă lege pentru organizarea administrativă a țării, care urmărea o mai largă descentralizare și creștere a atribuțiilor organelor locale. Principala inovație consta

în înființarea a 7 noi unități administrative, numite directorate, care-și aveau reședințele la București, Chișinău, Iași, Cernăuți, Cluj, Timișoara și Craiova, cu misiunea de a coordona și controla activitatea serviciilor publice de pe raza lor de activitate, cu excepția celor privind armata și justiția. Legea s-a dovedit a fi extrem de greoaie, astfel încât a ridicat numeroase probleme cu prilejul punerii în aplicare, fiind în repetate rânduri modificată.

O preocupare de bază a lui Iuliu Maniu a fost apărarea ordinii legale, a integrității teritoriale a României. Într-un discurs rostit în septembrie 1929 el spunea: „Trebuie să apărăm această idee de iredentiști, de comuniști și de acei farsori care vorbesc de dictatură în această țară [...] Trebuie să ținem la ordinea legală, care dă posibilitatea unei dezvoltări sănătoase. Ne vom opune, deci, cu toată hotărârea în contra acelora care vor îndrăzni să ridice gândul și fapta contra ființei noastre de stat, a integrității hotarelor noastre și a ordinii de stat, impusă prin voința națională, și nu din vreun artificiu"[6]. În acest spirit, guvernul Maniu a continuat măsurile anticomuniste din perioada anterioară și a inițiat, în 1929, dizolvarea sindicatelor unitare, aflate sub influența Partidului Comunist.

Ca urmare a deteriorării grave a situației economice, în numeroase țări europene s-au înregistrat ample mișcări sociale. România nu a făcut excepție. Încă din 1928 între minerii și patronatul din Valea Jiului izbucnise un conflict de muncă, privind încheierea contractului colectiv, dar guvernul Maniu nu a intervenit, deși avea obligația legală să-și exercite funcția de arbitru între cele două părți. După opt luni de tratative infructuoase, la 5 august 1929 muncitorii au declarat grevă, ocupând uzina electrică din Lupeni, ceea ce a dus la paralizarea întregii producții. În fața acestei situații organele de ordine au recurs la acțiuni represive; în urma intervenției armatei au fost omorâți 22 de mineri, iar alți 58 au fost răniți[7]. În aprilie 1930 armata a împrăștiat o manifestație a invalizilor, văduvelor și orfanilor de război, desfășurată în București. Spectacolul a fost

dezolant: în zona Cercului Militar Național strada „era acoperită cu bețe, cârje, resturi de îmbrăcăminte, drapele rupte, apoi bucăți de piatră, cărămidă etc. Au fost adunați 12 inși răniți"[8]. Răspunzând criticilor ce i s-au adresat cu acest prilej, Iuliu Maniu a replicat: „guvernul și armata și-au făcut datoria și și-o vor face față de oricine"[9].

Ziaristul Tudor Teodorescu-Branișteț scria în acele zile: „E foarte ciudat ceea ce se petrece în politica românească! Fiecare partid combate în opoziție, ceea ce va practica la guvern și practică la guvern metodele pe care le combate în opoziție [...] În programul acela din anii eroici de opoziție a Partidului Național-Țărănesc nu erau înscrise nici masacrul de la Lupeni, nici schingiuirile de la poliție, nici confiscările de ziare. Erau înscrise, dimpotrivă, proteste împotriva masacrului din 13 decembrie 1918, protestele împotriva schingiuirilor din beciurile Siguranței și — iarăși — proteste împotriva confiscărilor de ziare"[10].

În planul relațiilor internaționale, Iuliu Maniu a fost pentru o politică de continuitate, apreciind că România trebuia să fie un membru activ al Societății Națiunilor, să contribuie la întărirea Micii Înțelegeri, a alianței cu Polonia, să se bizuie pe Franța și Marea Britanie. El a fost un adept convins al „planului Tardieu" de colaborare economică a statelor europene, pentru a ține piept concurenței produselor americane și ruse. Iuliu Maniu a militat pentru o confederație a statelor dunărene, care să rezolve cu succes multiplele probleme cu care acestea se confruntau. Ideea integrării europene promovată de Iuliu Maniu avea la bază asigurarea independenței și integrității statelor, combaterea revizionismului și încercărilor de punere în discuție a granițelor naționale.

Iuliu Maniu a fost un adept al respectării egalității în drepturi pentru minoritățile naționale, dar a luat atitudine împotriva privilegiilor pentru acestea. Într-un discurs rostit în 1930 el spunea: „Poate avem și noi dreptul să ne plângem de modul cum minoritățile uzează de dreptul lor. De aceea, dați-mi voie să-mi

arăt mirarea mea că un parlamentar minoritar a putut cere pentru minoritatea ungară tratamentul pe care îl aveau românii în vechea Ungarie. Nu vreau să discut pe această bază, pentru că nu trebuie să comparăm situația de astăzi cu ceea ce a fost ieri, pentru că se opune spiritului vremii și firii tolerante a românului. Vrem să fim în spiritul vremii. Țin însă să amintesc că, în timp ce se vorbește de statute minoritare, minoritățile uită că nu au numai drepturi, ci și datorii, care nu se rezumă numai la plata impozitelor și la satisfacerea, cu sau fără voie, a serviciului militar. În afară de aceste îndatoriri, minoritarii mai au datoria de a manifesta solidaritatea cetățenească și patriotică cu interesele superioare morale și economice ale statului român, precum și de a lucra solidar cu poporul român la apărarea acestor interese"[11].

Și în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, Iuliu Maniu și-a continuat practica de a menține un contact direct, nemijlocit cu masele de cetățeni. Avea o adevărată plăcere de a discuta cu oricine solicita o audiență, fie el simplu țăran, lucrător, profesor universitar sau actor. Îi plăcea să întrebe, să se informeze, să asculte, aproape fără a clipi din ochi.

Ca orice om, Iuliu Maniu a avut și el slăbiciunile lui. Necăsătorit, fără soție și fără copii, Iuliu Maniu și-a îndreptat dragostea paternă spre nepoți, în special spre Romulus Boilă, căsătorit cu o nepoată a sa, care era sora lui Ionel Pop. Pentru a analiza diferitele probleme de stat și a elabora propuneri, guvernul Maniu a instituit numeroase comisii de lucru, ai căror membri erau plătiți. Romulus Boilă făcea parte din vreo 7—8 comisii[12].

În raporturile cu Regența, Maniu a adoptat o atitudine sobră, protocolară. În același timp a menținut contacte (neoficiale) cu principele Carol și a discutat în repetate rânduri cu principesa Elena, încercând să o convingă să revină asupra deciziei de divorț, pronunțată în 1928.

Un fapt neașteptat s-a produs la 7 octombrie 1929, când a încetat din viață regentul Gheorghe Buzdugan. Situația era extrem de delicată, deoarece nu exista un statut al Regenței, care să

stabilească modul de procedare în asemenea situații. Iuliu Maniu a luat o decizie foarte controversată, și anume trecerea prerogativelor Regenței în seama Consiliului de Miniștri și convocarea parlamentului pentru ziua de 9 octombrie în vederea alegerii celui de-al treilea regent. Maestru al echivocurilor, Iuliu Maniu a avut discuții cu mulți oameni politici, în legătură cu situația creată. Nicolae Iorga scria că Maniu, „îmbătat de iluzia că până ce Regența nu va fi în trei ea nu ființează și deci regele e d-sa, se zbuciuma în aparență ca să găsească a treia persoană din Treime"[13].

Iuliu Maniu a evitat să avanseze vreo propunere, cu prilejul discutării acestei probleme în Biroul Partidului Național-Țărănesc. Atunci, Alexandru Vaida-Voevod l-a propus pe Iuliu Maniu, dar el a refuzat, deoarece — așa cum însuși avea să motiveze — „nu vreau măriri și în al doilea rând vreau să lucrez în sensul convingerilor mele politice. Un rege sau un regent nu au voie să aibă convingeri politice. Ei trebuie să fie judecători, arbitri"[14]. Nici în cadrul Consiliului de Miniștri nu s-a convenit asupra unei persoane, iar în consultările cu diferiți lideri politici Iuliu Maniu s-a mulțumit să facă obiecții la toate propunerile ce i se făceau. În dimineața zilei de 9 octombrie, Iuliu Maniu — de felul lui foarte punctual — a venit cu întârziere în Dealul Mitropoliei. S-au întrunit în grabă majoritățile parlamentare, cărora li s-a adus la cunoștință numele celui care „trebuia votat"[15]: Constantin Sărățeanu, fost consilier la Înalta Curte de Casație, o persoană obscură, de care cei mai mulți nici nu auziseră. Numele lui a fost tipărit pe buletinele de vot.

Cu toate acestea, Iuliu Maniu nu a ezitat să ceară, de la tribuna Adunării Deputaților[16], membrilor Reprezentanței Naționale de a se „scoborî" în conștiința lor și de a-și exercita „acest drept de vot secret, precum prescrie Constituția, și precum conștiința și sentimentul datoriei naționale a d-voastră vă dictează". I-a replicat deputatul social-democrat Ioan Flueraș care, după ce și-a exprimat opțiunea republicană, a afirmat că nici „opinia publică, nici

deputații și senatorii chemați să aleagă n-au cunoscut dinainte pe candidați, n-au avut vreme nici să-și scruteze conștiința și să vadă dacă alegerea care se face astăzi corespunde intereselor prezente și viitoare". Iuliu Maniu a intervenit prompt: „Tot ce a spus d. deputat Flueraș este atât de mult în contra gândirii, firii și tradiției neamului românesc și atât de mult în contra rezonamentului drept și just, încât cred că ar fi o impietate de a intra în discuțiunea celor spuse de d-sa". Cum era de așteptat, C. Sărățeanu a fost ales regent, obținând 445 de voturi din cele 493 exprimate.

Un contemporan îl prezenta astfel pe noul regent: „Un bătrân înalt și uscat, care abia vorbește. Face impresia că și-a pierdut de mult dacă nu memoria, controlul asupra ei. E un om cu un picior în groapă. Penibil. Iuliu Maniu e însă mulțumit. De acum înainte are un picior serios în Regență"[17]. Maniu însuși avea să explice în 1936: „Și am ales pe marele bărbat, pe Constantin Sărățeanu, care mi-a făgăduit că dacă națiunea română va voi pe rege, nu se va opune. Despre acest plan știa numai Alexandru Vaida și îi mulțumesc că a ținut secretul până la capăt și astfel l-am putut aduce pe rege înapoi"[18].

Maniera de alegere a noului regent a suscitat la vremea respectivă critici foarte dure. Astfel, fruntașul liberal I. G. Duca afirma: „Tentativa d-lui Maniu de a coborî Regența la nivelul combinațiilor sale de partid și de familie rămâne și constituie o gravă atingere adusă unei instituții care prin natura ei trebuie să fie un arbitru suprem în afara și deasupra tuturor partidelor politice"[19]. Ea a provocat nemulțumiri chiar și în sânul guvernului și al Partidului Național-Țărănesc, cel mai afectat fiind Grigore Iunian care, în calitate de ministru de Justiție, nu a fost consultat într-o problemă constituțională fundamentală.

Frământările din Partidul Național-Țărănesc s-au soldat cu demisia lui Constantin Stere din acest partid în aprilie 1930. Se pare că între Stere și Maniu exista o antipatie reciprocă, iar „domnul prezident" dorea să scape de un om „incomod prin strivitoarea lui superioritate, prin prestigiul, prin trecutul lui

politic, prin intransigența convingerilor"[20]. În plus, adversarii politici ai lui Maniu aveau la dispoziție pretextul de a lovi în Partidul Național-Țărănesc, care număra în rândurile sale un „trădător". Pentru ziua de 27 martie 1930, erau organizate obișnuitele festivități consacrate aniversării Unirii Basarabiei cu România. Iuliu Maniu a stăruit ca Constantin Stere — aflat la Bucov (Prahova), unde avea un deces în familie — să participe la adunarea solemnă de la Opera Română. Aici, în numele guvernului, a vorbit Nicolae Costăchescu, ministrul Instrucțiunii Publice, care a menționat numele lui Stere printre făuritorii Unirii; în acel moment, trei generali au părăsit în mod ostentativ sala. Acest incident a fost exacerbat de presă, ministrul de Război Henry Cihoski a declarat că se solidarizează cu generalii, iar Iuliu Maniu a convocat Biroul Partidului Național-Țărănesc în scopul de a găsi soluția necesară. Pentru a nu complica lucrurile, Constantin Stere a declarat că-și pune demisia la dispoziția partidului, pe care Iuliu Maniu a primit-o imediat.

În scrisoarea de demisie, datată 4 aprilie 1930, Constantin Stere aprecia: „de la venirea la cârmă a Partidului Național-Țărănesc, abateri succesive de la principii și o serie de măsuri și acte, pe care — cum știți, domnule președinte — am avut mereu onoarea și durerea să le dezaprob ca necompatibile cu metodele de guvernare democratică și parlamentară, ca și cu ideologia noastră, au creat în jurul partidului o atmosferă destul de neprielnică"[21]. Răspunzând afirmațiilor unor fruntași național-țărăniști că demisia lui Constantin Stere a fost impusă de Iuliu Maniu, acesta a declarat: „D. Constantin Stere a părăsit partidul nostru nesilit de nimeni, din libera sa hotărâre și neforțat de nimeni la acest pas al său din care nu urmează nici o răspundere asupra partidului sau conducerii sale"[22]. Constantin Stere, urmat de un grup de parlamentari basarabeni, avea să constituie, în 1931, Partidul Țărănesc-Democrat.

Pe măsura deteriorării situației economice și a sporirii tensiunii sociale, a crescut ponderea curentului carlist. Iuliu Maniu

a decis să fie confiscate atât ziarele care-l atacau, cât și cele care-l lăudau pe Carol, situându-se pe poziția că nu trebuia discutată „chestia închisă". Răspunzând celor care criticau guvernul, Iuliu Maniu a ținut să precizeze: „libertatea presei este cel mai mare bun al omenirii. Partidul Național-Țărănesc, și guvernul care îl reprezintă, este aderentul acestui mare bun al omenirii și nu vrea, prin nici o măsură, să mărginească libertatea presei sau să o facă iluzorie"[23]. El ținea să precizeze că guvernul său confisca ziarele de la chioșcuri, nu din tipografie, cum făcuseră precedentele guverne, și că cei care erau nemulțumiți aveau deplina libertate de a depune în parlament o moțiune de cenzură.

Întrebat în mai 1930 de Victor Precup asupra poziției pe care ar adopta-o în cazul că principele Carol ar veni în țară, Maniu a afirmat că în timpul vacanței politice din vară va face o călătorie în Franța și atunci va discuta cu Carol problema revenirii lui în țară. Până atunci, Maniu ruga pe principe să nu întreprindă nici o acțiune[24]. La 4 iunie, Victor Precup a revenit, sugerându-i lui Maniu să îmbrățișeze ideea restaurației. Șeful guvernului a cerut din nou ca principele să mai aștepte câteva săptămâni, dar dacă s-a decis să facă singur acest pas, el îl va primi „cu toată bunăvoința" și nu-i va face „nici o greutate"[25]. În ziua următoare, Maniu l-a informat pe principele Nicolae despre eventuala venire a lui Carol și a dispus punerea în stare de alarmă a trupelor.

Carol a sosit în seara zilei de 6 iunie 1930 în București, fiind găzduit de principele Nicolae în Palatul Cotroceni. În acel moment, Carol era un cetățean care intrase ilegal în România, cu pașaport fals. Guvernul avea datoria să impună respectarea legii, mai ales că acest cetățean era pretendent la domnie. Iuliu Maniu jurase credință Regelui Mihai și avea datoria să-i apere tronul. Dar președintele Consiliului de Miniștri a pornit pe drumul tranzacțiilor, deplasându-se la Cotroceni, unde în noaptea de 6/7 iunie a avut o lungă discuție cu Carol pe care a căutat să-l determine să se angajeze că nu va îngădui revenirea Elenei Lupescu în țară, își va reface căsătoria cu principesa Elena și va

domni în spirit constituțional. El a propus ca inițial Carol să fie ales regent (în locul lui Sărățeanu), iar după aranjarea problemei căsătoriei să devină rege al României. Carol nu s-a lăsat convins, și a continuat consultările cu alți oameni politici, inclusiv fruntași ai Partidului Național-Țărănesc, care, cu toții, s-au pronunțat pentru proclamarea lui ca rege.

Întrunit în dimineața zilei de 7 iunie, Consiliul de Miniștri a hotărât, cu majoritate de voturi, convocarea Reprezentanței Naționale în vederea anulării actului de la 4 ianuarie 1926 și proclamării lui Carol ca rege. Constatând că „nu a putut realiza în sânul cabinetului acordul asupra chestiunii constituționale"[26], Iuliu Maniu și-a prezentat demisia în seara zilei de 7 iunie. Un contemporan, Nichifor Crainic, aprecia astfel poziția lui Iuliu Maniu în problema crizei dinastice: „Trei ani de Regență au fost trei ani de haos în capul statului. Iuliu Maniu, împins la cârmă de forțele populare, ar fi putut face orice în România, dar n-a știut ce să facă. Crescut în binecuvântata opoziție ardeleană față de unguri și în opoziția de zece ani din țară, bărbatul de stat în care se pusese atâta nădejde se dovedea un nihilist incapabil să respire într-o inițiativă creatoare. Ca președinte de Consiliu n-a fost decât o poză. Dar în acel moment [iunie 1930] a avut un mare merit: a stat pasiv în fața evenimentelor de frica permanentă a răspunderii"[27].

Imediat s-a constituit un nou guvern național-țărănesc, condus de Gh. Gh. Mironescu, care a realizat restaurația monarhică din 8 iunie 1930. Luând cuvântul în parlament, Iuliu Maniu a declarat că este de acord cu proiectul de lege pentru anularea actului de la 4 ianuarie 1926 și „se alătură cu însuflețire ca Reprezentanța Națională să declare ca moștenitor al tronului pe Alteța Sa regală principele moștenitor Carol"[28]. La 14 iunie, Iuliu Maniu lua din nou cuvântul în Adunarea Deputaților pentru a sublinia că „schimbarea fericită, care s-a produs în ultimele zile, este urmarea îngrijirii noastre sincere pentru interesele superioare naționale și o urmare firească a sentimentelor noastre monarhice și dinastice". El a apreciat că hotărârea de la 8 iunie, când Carol a fost proclamat

rege al României, „nu a fost altceva decât restabilirea unei continuități de drept alterate și înlăturarea urmărilor unei greșeli politice, care ar fi putut fi dezastruoasă pentru țară și pentru dezvoltarea ei pașnică". Totodată, Maniu a ținut să afirme că, prin discursul rostit cu prilejul urcării sale pe tron, Carol al II-lea a dovedit că era animat de „respect față de drepturile națiunii noastre" și că „dorește să domnească respectând așezămintele constituționale și în conformitate cu sistemul parlamentar-constituțional"[29]. O asemenea apreciere era departe de spiritul discursului prezentat de noul rege, ea fiind mai curând o expresie a modului în care Iuliu Maniu dorea să se comporte noul rege.

NOTE

1. Iuliu Maniu, *Testament...* , p. 91.

2. „Monitorul oficial", nr. 283, din 19 decembrie 1928.

3. David Britton Funderbruk, *Politica Marii Britanii față de România. 1938—1940. Studiu asupra strategiei economice și politice*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 50.

4. Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. II, București, Edit. Academiei, 1967, pp. 351—352.

5. Virgil N. Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, București, 1940, p. 108.

6. Iuliu Maniu, *Testament...*, p. 119.

7. M. C. Stănescu și M. Silvian, *Lupeni ieri și azi*, București, Edit. Politică, 1983, pp. 104—105.

8. „Adevărul" din 13 aprilie 1930.

9. *Ibidem.*

10. *Ibidem* din 5 aprilie 1930.

11. Iuliu Maniu, *Testament...* , p. 144.

12. Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor național, țărănist și național-țărănist*, vol. II, Madrid, Edit. Carpați, 1963, p. 71.

13. N. Iorga, *O viață de om*, p. 718.

14. Iuliu Maniu, *Testament...* , p. 162.

15. Constantin Stere, *Preludii. Partidul Național-Țărănesc și „Cazul Stere"*, București, Tip. Adevărul, 1930, pp. 128—129.

16. Vezi, pe larg, „Dezbaterile Adunării Deputaților", din 9 octombrie 1929.

17. Pompiliu Pop Mureșan, *Adevărul despre Iuliu Maniu*, București, 1946, p. 97.

18. „Dreptatea" din 3 iulie 1936.

19. „Viitorul" din 23 octombrie 1929.

20. Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 231.

21. C. Stere, *Preludii...*, p. 254; vezi și Z. Ornea, *Viața lui C. Stere*, vol. II, București, Edit. Cartea Românească, 1991, pp. 465—472.

22. „Țărănismul" din 13 aprilie 1930.

23. „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 40, ședința din 26 martie 1930, pp. 1372—1373.

24. Arh. Ist. Centr., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 10.

25. *Ibidem*, f. 11.

26. „Universul" din 9 iunie 1930.

27. Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre. Memorii*, București, Casa Editorială Gândirea, 1991, p. 214.

28. Vezi, pe larg, „Dezbaterile Adunării Deputaților", din 8 iunie 1930.

29. *Ibidem*, nr. 70, ședința din 14 iunie 1930.

6. RELAȚIILE CU REGELE CAROL AL II-LEA. COLABORARE ȘI CONFRUNTARE (1930—1933)

Încă de la urcarea sa pe tron, Carol al II-lea a militat pentru primatul monarhiei în viața de stat; el a încercat să formeze un guvern „peste partide", dar a eșuat. Tânărul rege a trebuit să apeleze la Partidul Național-Țărănesc, care deținea majoritatea locurilor în parlament, și la președintele său, Iuliu Maniu, care a format noul guvern de la 14 iunie. În această primă confruntare cu regele, Maniu a ieșit învingător. Un ziar scria în acele zile: „Guvernul actual este guvernul d-lui Maniu. Al d-sale și numai al d-sale. Nu este guvernul regelui, fiindcă regele a dorit guvern de concentrare, care nu s-a putut realiza"[1].

La 12 august 1930 a sosit în țară Elena Lupescu; îndată ce a aflat despre acest fapt, Maniu s-a deplasat la Sinaia, cerând regelui ca aceasta să fie imediat trimisă peste graniță. Dar Carol al II-lea a negat categoric că ar avea cunoștință de sosirea Elenei Lupescu și cu atât mai puțin de găzduirea ei la Sinaia. Apreciind că regele avea tendința de „a domni absolutist", Maniu și-a prezentat demisia, dar Carol al II-lea nu i-a acceptat-o, cerând un răgaz pentru a se „familiariza" cu concepțiile președintelui Partidului Național-Țărănesc[2]. Pamfil Șeicaru aprecia că reacția lui Maniu era „insuficientă și echivocă. Ce s-ar fi întâmplat dacă Iuliu Maniu ar fi dat ordin, în calitate de prim-ministru, ca Elena Lupescu să fi fost arestată, sub acuzația că a intrat în țară cu un pașaport fals? Cine ar fi cutezat să-i ia apărarea? Atât Partidul Liberal cât și

celelalte partide din opoziție ar fi aplaudat măsura guvernului, care satisfăcea opinia publică. Regele? În august 1930, el se ferea să provoace opinia publică, pe care orice partid ar fi aprins-o mulțumită unei agitații violente și bine organizate"[3].

În fapt, venirea Elenei Lupescu a marcat începutul constituirii camarilei regale, care s-a impus ca un nou centru de putere politică, ocultă, în România. Sesizând acest fapt, Iuliu Maniu a insistat ca regele să se încoroneze împreună cu soția sa, mama principelui moștenitor Mihai, la Alba Iulia. Dar Carol n-a dat curs acestei cereri.

În semn de protest, la 8 octombrie 1930 Iuliu Maniu a prezentat demisia guvernului, pe care regele a primit-o. Un contemporan aprecia că octombrie 1930 „a fost un moment decisiv, când se putea impune regelui cămașa de forță a simțului de răspundere, ceea ce implica și teama față de reacția spiritului public. Personal, desigur, Iuliu Maniu a apărut ca un om politic de o pilduitoare rigiditate morală. Dar el n-a cerut partidului să treacă în opoziție, și zadarnic se va căuta în presă o declarație, prin care să se fi explicat cauzele demisiei, pentru a solidariza opinia publică cu atitudinea lui"[4]. Mai mult, Iuliu Maniu a declarat presei că „se constată un perfect acord între partid și Coroană", că regele „vrea să domnească în spirit constituțional și aprobă programul de guvernare al partidului"[5]. Funcția de președinte al Consiliului de Miniștri a fost încredințată lui Gh. Gh. Mironescu.

Încheierea acestei guvernări a prilejuit lui Nae Ionescu o apreciere extrem de critică: „Guvernarea d-lui Maniu trebuia să fie un început de regim. «Noul curs» pe care toată țara îl dorea și pentru care atâta se înhămaseră la carul d-lui Maniu. Și în loc de noul curs, am avut o guvernare care s-a târât de pe o zi pe alta, izbită la fiecare cotitură de drum, amenințând la fiecare pas să sucombe sub o nouă dificultate"[6]. Vina era aruncată asupra lui Iuliu Maniu, pe care-l caracteriza astfel: „o ocnă de ambiții neputincioase, o pungă care distilează venin, amorțind, para-

lizând, dezagregând totul în juru-i — singura formă sub care poate stăpâni"[7].

O apreciere obiectivă arată că în timpul guvernărilor prezidate de Iuliu Maniu s-au înregistrat și multe fapte pozitive, între care stabilizarea monetară, o mai mare atenție acordată țărănimii, o largă amnistie politică, preocuparea pentru dotarea corespunzătoare a armatei, eforturi vizând ameliorarea crizei economice prin colaborarea între statele agrare, o politică externă activă marcată de încheierea unor acorduri și tratate internaționale care să asigure integritatea statului național unitar român făurit în 1918.

La sfârșitul anului 1930 și începutul lui 1931 camarila regală a declanșat o intensă campanie de presă împotriva partidelor politice, pe care le făcea responsabile pentru situația deplorabilă a țării, cerând constituirea unui guvern de uniune națională. În acest context, la 4 aprilie 1931, Gh. Gh. Mironescu și-a prezentat demisia, act ce marca sfârșitul primei guvernări național-țărăniste.

O judecată de valoare asupra acestei guvernări, dominată de personalitatea lui Iuliu Maniu, arată că rezultatele nu au fost cele sperate. Ziarul „Viitorul" avea să aprecieze, referindu-se la președintele Partidului Național-Țărănesc: „Sub guvernarea d-sale personală s-au întâmplat cele mai mari fraude și abuzuri, sub guvernarea sa personală s-a anarhizat administrația țării prin direcțiile regionale și s-a dezorganizat economia națională [...] D-sa face politică prin mijloacele și cu scopurile de acum două decenii: iezuită în formă și negativă în fond"[8].

În funcția de președinte al Consiliului de Miniștri a fost numit Nicolae Iorga, care a acceptat lista guvernului de „uniune națională" propusă de Regele Carol al II-lea, depunând jurământul în ziua de 18 aprilie 1931. Noul prim-ministru a avut discuții cu liderii partidelor politice. Întâlnirea cu președintele Partidului Național-Țărănesc a fost descrisă de Iorga astfel: „D. Maniu mi-a făcut un discurs de pare că ar fi fost taică-meu. A fost ironic și jignitor și am trebuit să-i răspund tot așa"[9].

În campania electorală, N. Iorga a fost necruțător cu moștenirea primită de la național-țărăniști: „Eu am găsit țara aceasta ruinată materialmente și moralmente și nu doresc să vie după mine cineva care să găsească o moștenire ca aceea pe care am găsit-o eu"[10]. La rândul său, Partidul Social-Democrat se adresa alegătorilor: „Nu puteți acorda încrederea voastră Partidului Național-Țărănesc care ieri încă și-a dovedit nepricepere, necinstea și lipsa de cuvânt"[11]. În alegerile parlamentare din iunie 1931, Partidul Național-Țărănesc a obținut 14,9 la sută din voturi[12], ceea ce reflecta o pierdere considerabilă a influenței sale în rândul electoratului.

La 22 iunie 1931, Iuliu Maniu a anunțat public că demisionează din funcția de președinte al Partidului Național-Țărănesc, fără a explica motivele care l-au condus la acest act. Într-o scrisoare adresată lui Ion Mihalache, el afirma că a luat decizia „după o îndelungată și matură chibzuință", că rămânea „membru credincios al partidului" și-l ruga să convoace Comitetul Central Executiv pentru a alege noul președinte al Partidului Național-Țărănesc[13]. În cercurile sale intime, Maniu afirma că guvernul Iorga era un guvern personal al regelui și că a lupta împotriva acestuia însemna o luptă împotriva suveranului, la care el nu voia să angajeze Partidul Național-Țărănesc. Întrunit la 26 iunie 1931, Comitetul Central Executiv a respins demisia lui Maniu, rugându-l să revină asupra deciziei sale[14]. Acesta a rămas însă pe poziția exprimată, astfel că președinția Partidului Național-Țărănesc a fost exercitată, cu titlu interimar, de către Ion Mihalache.

În calitate de „simplu membru" al Partidului Național-Țărănesc, Iuliu Maniu a criticat cu energie guvernul Iorga și a cerut reintrarea în viața constituțională. Confruntat cu gravele probleme ale crizei economice, guvernul Iorga nu a putut domina situația, astfel că la 31 mai 1932 și-a prezentat demisia.

Nevoit să revină la conducerea țării prin partidele politice, regele a apelat la Alexandru Vaida-Voevod, vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc, care a constituit noul guvern la

6 iunie 1932. Această soluție apărea ca o încercare a suveranului de a „decapita" Partidul Național-Țărănesc și un „început de destrămare și de măcinare a unei mari formațiuni politice"[15]. După alegerile parlamentare din iulie 1932, câștigate cu greu de național-țărăniști (care au obținut 40,3 la sută din voturi)[16], Iuliu Maniu a decis, la 30 iulie, să revină la conducerea partidului, nu însă și a guvernului.

Ca urmare a unor divergențe avute cu Nicolae Titulescu, ministrul de Externe, Al. Vaida-Voevod a demisionat la 17 octombrie. Solicitat de rege, Maniu a acceptat să formeze noul guvern, după ce a obținut promisiunea că va avea „mâna liberă" în conducerea treburilor statului.

În timpul acestei guvernări, Iuliu Maniu a stăruit și mai mult în refacerea căsătoriei dintre Carol și mama principelui Mihai, dar fără succes. Mai mult, el a trebuit să gireze — în calitate de șef al guvernului — o convenție, semnată la 1 noiembrie 1932, în care se preciza că Elena își stabilea domiciliul în Italia, putând veni în țară, pentru a-și vedea fiul; lista civilă era stabilită la 7 milioane lei pe an, plătibili direct de Ministerul de Finanțe. Cu această convenție s-a năruit complet planul lui Maniu de a vedea refăcută căsătoria între cei doi și de a o alunga pe Elena Lupescu de la Palat[17].

În toamna anului 1932, Iuliu Maniu a fost confruntat cu opoziția tot mai energică a lui Grigore Iunian — vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc — față de politica guvernului, mai ales în problemele economice și sociale. Până la urmă, Iunian a părăsit partidul, anunțând crearea unei noi formațiuni politice — Partidul Radical-Țărănesc, la 20 noiembrie 1932[18]. Astfel, după dr. N. Lupu și Constantin Stere, Grigore Iunian era al treilea fruntaș al grupării țărăniste care părăsea Partidul Național-Țărănesc, declarând că nu putea accepta maniera în care Iuliu Maniu conducea acest partid. Sciziunea produsă de Grigore Iunian convenea Regelui Carol al II-lea, care urmărea măcinarea marilor partide politice și instaurarea unui regim al monarhiei autoritare.

Spre sfârșitul anului 1932 contradicțiile dintre Carol al II-lea și Iuliu Maniu s-au accentuat. Erau motive politice, dar și psihologice. Iuliu Maniu manifesta o atitudine intransigentă, care irita foarte mult pe suveran. Regina Maria, într-o discuție cu Cella Delavrancea, spunea: „Maniu tratează pe Carol ca un profesor pe elev, și aceasta Carol n-o suportă"[19]. Momentul rupturii s-a ivit în ianuarie 1933, când colonelul Gabriel Marinescu, prefectul Poliției Capitalei, și generalul Constantin Dumitrescu, comandantul Jandarmeriei, au recurs la acte de frondă față de ministrul de Interne, Ion Mihalache. Astfel, într-o circulară adresată subordonaților săi, colonelul Gabriel Marinescu a ținut să infirme „zvonurile" despre o eventuală schimbare a sa, declarând: „Sunt și rămân prefect al Poliției Capitalei numit prin decret regal și numai prin decret regal pot fi înlocuit"[20]. Prin acest act el nesocotea autoritatea ministrului de Interne, de care depindea Prefectura Poliției Capitalei. Cum era de așteptat, ministrul de Interne, Ion Mihalache, a reacționat prompt, cerând schimbarea colonelului Gabriel Marinescu, dar regele a refuzat să o accepte. Iuliu Maniu, președintele Consiliului de Miniștri, s-a solidarizat cu ministrul de Interne și a prezentat la 12 ianuarie 1933 demisia guvernului, pe care regele a primit-o. La 14 ianuarie, s-a format un nou cabinet național-țărănist prezidat de Alexandru Vaida-Voevod.

Demisia din ianuarie 1933 marca încheierea unei etape esențiale din activitatea lui Iuliu Maniu — aceea de președinte al Consiliului de Miniștri. În timpul guvernărilor sale (din 1928—1930, 1930, 1932—1933), Iuliu Maniu a căutat să introducă un nou stil de conducere, caracterizat printr-o foarte largă libertate de acțiune a miniștrilor, președintele asumându-și rolul de coordonator. În bună parte acest mod de acțiune a reușit, colaboratorii săi putând să-și pună în valoare cunoștințele și talentul organizatoric. „Domnul prezident" își rezerva de fiecare dată ultimul cuvânt, care însă nu era impus miniștrilor de resort atunci când aceștia nu erau de acord cu el; din acest punct de vedere este semnificativ faptul că la 7 iunie 1930, când majoritatea

membrilor guvernului a susținut proclamarea ca rege a lui Carol, și nu ca regent cum cerea Maniu, „domnul prezident" nu a forțat nota, ci și-a depus mandatul.

În privința politicii externe, încă din momentul preluării puterii în noiembrie 1928, președintele Partidului Național-Țărănesc a declarat: „Politica externă nu este o politică personală sau de partid, este politica țării. De aceea, guvernul va continua politica de până acum. Vom menține și întări alianțele existente, vom păstra și cultiva legăturile de amiciție actuale și vom căuta a stabili relațiuni de bună vecinătate cu statele dimprejur și relații normale cu toate statele. Vom uita ceea ce ne-a despărțit în trecut și vom ține seama numai de ceea ce trebuie să ne unească în interesul păcii și propășirii omenirii. Politica externă fiind esențialmente o politică de pace, România își pune speranțele cele mai bune în Liga Națiunilor"[21].

Guvernul Maniu a hotărât să pună în aplicare Pactul Briand-Kellogg (semnat la Paris în august 1928 și care prevedea excluderea războiului ca mijloc de reglementare a diferendelor între state); în consecință, a semnat „Protocolul de la Moscova", în ziua de 9 februarie 1929, care cuprindea angajamentul statelor semnatare (Uniunea Sovietică, România, Polonia, Estonia, Letonia, Lituania) de a rezolva exclusiv pe cale pașnică diferendele între ele[22].

Guvernul român a acordat o deosebită atenție întăririi Micii Înțelegeri, adâncirii cooperării cu Cehoslovacia și Iugoslavia, atât pe plan politic, cât și economic. La 21 mai 1929 a fost încheiat „Actul general de conciliațiune, de arbitraj și de reglementare judiciară", cel dintâi document semnat în comun de România, Cehoslovacia și Iugoslavia. Peste un an, în iunie 1930, a fost parafat „Acordul complementar la tratatele de amiciție și alianță", care stabilea că miniștrii Afacerilor Străine din cele trei state se întruneau ori de câte ori era nevoie, dar cel puțin o dată pe an. Se făcea astfel un pas decisiv pe calea coordonării politicii externe a statelor Micii Înțelegeri, deoarece acordul semnat prevedea: „Potrivit necesităților situațiunii, cei trei miniștri ai Afacerilor

Străine pot hotărî, de comun acord, ca într-o anumită chestiune reprezentarea sau apărarea punctelor de vedere ale Micii Înțelegeri să fie încredințată unui singur stat"[23].

La 24 octombrie 1929 a fost semnat „Tratatul de conciliațiune și arbitraj" între România și Polonia prin care cele două state se obligau să supună procedurii de arbitraj toate diferendele ce se puteau ivi între ele și care nu și-ar fi găsit o reglementare pe cale diplomatică. Publicat la 8 ianuarie 1930[24], tratatul a intrat în vigoare la 27 martie 1930.

În perioada guvernării Maniu au început acțiunile diplomatice vizând crearea unei alianțe între statele balcanice. În zilele de 5—12 octombrie 1930 a avut loc la Atena prima Conferință Balcanică, desfășurată la nivel oficios, de pregătire a terenului pentru acorduri guvernamentale. În octombrie 1932, s-a desfășurat la București cea de a treia Conferință balcanică, la care a fost adoptat proiectul pactului ce avea să fie definitivat și apoi semnat la Atena în februarie 1934.

Se cuvine menționat faptul că în timpul guvernării Maniu în funcția de președinte al Adunării generale a Societății Națiunilor a fost ales marele diplomat român Nicolae Titulescu[25].

Președintele Consiliului de Miniștri, Iuliu Maniu, a sprijinit inițiativele lui Virgil Madgearu vizând cooperarea economică între statele agrare pentru a face mai ușor față presiunilor exercitate de țările puternic industrializate. Dar lipsa de dorință a marilor puteri de a coopera pe bază de egalitate cu statele mici, situația internațională complexă din acei ani, precum și unele contradicții existente între statele agrare au făcut ca obiectivele guvernului român să nu fie atinse.

Deși a inițiat tratative cu Comitetul financiar al Societății Națiunilor, Iuliu Maniu a adoptat tactica temporizărilor, evitând să semneze acordul de „colaborare" impus de acesta, prin care creditorii străini urmăreau să-și asigure un adevărat control asupra economiei românești, pentru ca aceasta să poată oferi sursele necesare achitării datoriilor externe contractate de guvern.

NOTE

1. „Aurora" din 19 iunie 1930.
2. Zaharia Boilă, *Memorii*, *loc. cit.*, f. 185.
3. Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 171.
4. *Ibidem*, p. 172.
5. „Dreptatea" din 11 octombrie 1930.
6. „Cuvântul" din 19 iulie 1930.
7. *Ibidem* din 23 iulie 1930.
8. „Viitorul" din 29 iulie 1932.
9. N. Iorga, *Doi ani de restaurație*, Vălenii de Munte, 1932, p. 45.
10. *D. profesor N. Iorga către țară*, în „Neamul românesc" din 15 mai 1931.
11. „Socialismul" din 13 mai 1931.
12. „Monitorul oficial", nr. 134 din 13 iunie 1931.
13. „Dreptatea" din 24 iunie 1931.
14. *Ibidem* din 28 iunie 1931.
15. „Îndreptarea" din 12 august 1932.
16. „Monitorul oficial", nr. 173, din 26 iulie 1932.
17. Ioan Scurtu, *Din viața politică a României (1926—1947). Studiu critic privind istoria Partidului Național-Țărănesc*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 216.
18. „Cuvântul" din 22 noiembrie 1932.
19. Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 170.
20. Arh. Ist. Centr., fond. Min. Propagandei Naționale, dos. 279, f. 74.
21. *Declarațiile domnului Iuliu Maniu*, în „Dreptatea" din 12 noiembrie 1928.
22. Gheorghe Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României. 1921—1939*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 181.
23. Nicolae Dașcovici, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936, p. 417.
24. „Monitorul oficial", nr. 5 din 8 ianuarie 1930.
25. Vezi, pe larg, *Titulescu și strategia păcii* (coordonator Gh. Buzatu), Iași, Edit. Junimea, 1982, cap. VII.

7. LUPTA ÎMPOTRIVA CAMARILEI REGALE, PENTRU APĂRAREA REGIMULUI DEMOCRATIC (1933—1938)

Sacrificarea guvernului, pentru a da satisfacție unui funcționar superior din Ministerul de Interne, era un act fără precedent în istoria României. De această dată, Iuliu Maniu a dezvăluit public divergențele sale cu Carol al II-lea și camarila regală, care au dus la căderea guvernului: „Adevărata cauză a demisiei mele a fost nepotrivirea punctului meu de vedere cu cel al suveranului asupra felului de a asuma răspunderea guvernării. Punându-mi-se în vedere că voi avea mână liberă în guvernarea țării, am crezut că pot cere îndepărtarea unora dintre funcționari, în speță comandantul Jandarmeriei și al Poliției Capitalei, în momentul când nu voi avea încredere în ei. Răspunderea guvernării căzând întreagă asupra mea, nu puteam admite ca funcționari înalt administrativi să nu depindă de mine și de guvern și ca alte persoane decât membrii guvernului să se bucure de încredere mai mare în fața suveranului"[1].

Prin actul demisiei din 12 ianuarie 1933, Iuliu Maniu a demonstrat că, pentru el, puterea politică nu era un scop în sine, ci posibilitatea de a transpune în viață anumite principii de guvernare. Fără îndoială, gestul său — singular în peisajul politic românesc din perioada interbelică — era exemplar.

Modul de rezolvare a crizei din ianuarie 1933 a avut importante consecințe pentru viața politică a României în general și pentru Iuliu Maniu în special: a marcat începutul „rupturii

sufletești" între doi vechi prieteni și „frați": Iuliu Maniu și Alexandru Vaida-Voevod; a reprezentat un succes major pentru camarilă, care a răsturnat guvernul legal al țării; a dus la întreruperea relațiilor între Iuliu Maniu și Carol al II-lea timp de cinci ani.

La sfârșitul lunii ianuarie 1933, Iuliu Maniu a acordat presei un interviu în care ataca vehement camarila și mai ales pe Elena Lupescu. Din ordinul Ministerului de Interne, singurul ziar care a reușit să tipărească aceste declarații, „Curentul", a fost confiscat[2]. Astfel, s-a creat situația bizară ca Ministerul de Interne să oprească difuzarea unui interviu aparținând președintelui partidului de guvernământ.

În februarie 1933, guvernul Vaida a înăbușit prin forța armelor greva muncitorilor ceferiști de la atelierele „Griviția" din București, în urma căreia — potrivit mărturiilor lui Armand Călinescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne — au fost uciși 3 muncitori, iar alți 40 au fost răniți[3]. Iuliu Maniu nu a avut nici un rol în timpul acestor evenimente și a evitat să-și exprime public punctul de vedere în legătură cu acțiunea guvernului național-țărănist.

O lună mai târziu, în martie 1933, a fost dezvăluită „afacerea Škoda", căreia i s-a dat o largă publicitate. Iuliu Maniu a încercat să-l determine pe Alexandru Vaida-Voevod, președintele Consiliului de Miniștri, să ia atitudine fermă în această problemă, dar „fratele Alexandru", căutând să intre în grațiile lui Carol al II-lea, a lăsat ca evenimentele să ia amploare, neintervenind pentru a da clarificările necesare.

În acest context, Iuliu Maniu a decis să nu mai acopere cu numele său politica guvernamentală, care luase alt curs decât cel pe care îl considera normal. Încă din ianuarie 1933, Maniu a anunțat că, plecând în străinătate, lasă la președinția Partidului Național-Țărănesc pe Ion Mihalache; la 2 aprilie 1933 el a trimis o scrisoare conducerii partidului prin care-și anunța demisia din funcția de președinte, fără a da explicații clare. Ulterior, el a

dezvăluit motivele acestui act: „Au fost esențiale deosebiri de vederi între dl. Vaida-Voevod și mine. D-sa era președintele Consiliului de Miniștri, dar eu eram președinte al partidului și nu se putea duce o muncă rodnică cu vederi esențial deosebite între dânsul și mine"[4]. Întrunit la 6 mai 1933, Comitetul Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc a acceptat demisia lui Iuliu Maniu și a ales în funcția de președinte al partidului pe Alexandru Vaida-Voevod, președintele Consiliului de Miniștri al României.

După șase ani și jumătate de președinție, Iuliu Maniu devenea „simplu soldat" al Partidului Național-Țărănesc, dar el nu a încetat să-și susțină punctele de vedere, atât direct, cât și prin intermediul colaboratorilor săi apropiați. Evident, Maniu nu a fost străin de articolul-manifest intitulat *A bătut ceasul*, publicat la 1 septembrie 1933 de Zaharia Boilă, sub pseudonimul dr. George Ohăbeanu, în care se făcea un aspru rechizitoriu la adresa camarilei, îndeosebi a Elenei Lupescu, precum și a guvernului Vaida. La 10 septembrie a avut loc o manifestare culturală la Bădăcin, iar în zilele de 12—15 septembrie o întrunire la Sovata în cadrul cărora a fost criticat în termeni energici guvernul Vaida și s-a exprimat solidaritatea cu Iuliu Maniu. În ziua de 7 noiembrie a apărut la Cluj, sub direcția lui Zaharia Boilă, primul număr al ziarului „România nouă", dar acesta a fost integral confiscat din ordinul guvernului.

La rândul ei, gruparea țărănistă era tot mai nemulțumită de guvernarea Vaida. Într-un discurs rostit în ziua de 10 septembrie 1933 la Câmpulung-Muscel, Ion Mihalache a anunțat un nou program al Partidului Național-Țărănesc. La 3 octombrie, Iuliu Maniu a avut o discuție cu Ion Mihalache, în timpul căreia a sugerat să se retragă sprijinul acordat guvernului Vaida, Partidul Național-Țărănesc să treacă în opoziție, iar Ion Mihalache să fie ales președinte al partidului.

Nemaiputând face față problemelor cu care se confrunta România, negăsind sprijinul necesar în Partidul Național-Țărănesc, asaltat de liberali, care declanșaseră „campania de

răsturnare", guvernul Vaida a demisionat la 9 noiembrie 1933. Comentând acest act, Iuliu Maniu declara: „Știam că dacă nu pune de la început piciorul în capul hidrei care s-a încuibat în jurul Palatului, încercarea lui de guvernare nu va reuși. Forțele oculte împiedică realizarea unei guvernări serioase"[5].

La 14 noiembrie 1933, I. G. Duca — președintele Partidului Național-Liberal — a format un nou guvern, care a anunțat organizarea de alegeri parlamentare în luna decembrie.

Recunoscând că tactica sa „a dat greș" și că „în politică greșelile nu se iartă"[6], în ziua de 21 noiembrie, Alexandru Vaida-Voevod și-a prezentat demisia din funcția de președinte al partidului, propunând în locul său pe Iuliu Maniu, pentru a-i oferi „putința de a determina viitoarea acțiune tactică a Partidului Național-Țărănesc conform ideilor preconizate de d-sa". Dar Maniu a refuzat, din motive care „sunt de domeniul intereselor superioare ale țării și ale acestui partid", conchizând: „Nu trebuie să căutăm un președinte. Îl avem în persoana distinsă a d-lui Ion Mihalache"[7]. Propunerea a fost acceptată în unanimitate.

Prezentându-se în alegerile pentru Adunarea Deputaților din 20 decembrie 1933, Partidul Național-Țărănesc a obținut 13,9 la sută din voturi și 29 deputați, între cei aleși aflându-se și Iuliu Maniu.

În timp ce președintele Ion Mihalache s-a preocupat de fortificarea Partidului Național-Țărănesc prin adoptarea unui nou program și a unui nou statut, prin fuziunea cu Partidul Țărănesc condus de dr. N. Lupu (martie 1934), prin desfășurarea unei ample activități politice, pe multiple planuri, Iuliu Maniu și-a consacrat aproape toate forțele combaterii camarilei regale. El afirma că „fără respectarea severă a prescripțiilor constituționale, libere de orice influențe oculte și iresponsabile nu este posibilă o viață de stat normală și prosperă pentru națiune". După opinia sa, între rege și națiune s-a interpus o „hidră care nu mai trebuie să existe, ci trebuie înlăturată", deoarece „nu este posibil ca unii oameni în țara aceasta să aibă datorințe și răspunderi, iar alții să aibă puterea. Nu

este posibil ca unii pe care națiunea îi desemnează să fie nevoiți a face ce cer alții, despre care națiunea nu știe nimic și care nu au nimic comun cu această națiune"[8].

Deoarece presa infeudată camarilei îl prezenta pe Iuliu Maniu ca un om politic opus instituției monarhice și actului restaurației din 8 iunie 1930, acesta a întocmit, în martie 1935, un amplu memoriu în care relata pe larg atitudinea sa față de evenimentele din 1925—1930, insistând asupra ideii că el s-a opus înlăturării principelui Carol de la succesiunea la tron și a militat pentru revenirea lui în țară. Dar, constata liderul național-țărănist, situația ce a urmat actului restaurației „este departe de a fi normală. Ea inspiră serioase îngrijorări fiecărui cetățean devotat țării și regelui"[9].

Aflat într-o confruntare dură cu regele Carol al II-lea și camarila sa, Iuliu Maniu nu a pierdut din vedere marile probleme ale țării și în primul rând cele privind politica externă, combaterea revizionismului și apărarea integrității teritoriale a României. La 17 martie 1934 fusese semnat la Roma un acord între Mussolini, conducătorul Italiei, Gömbös, primul ministru al Ungariei și Dollfuss, cancelarul Austriei, prin care se puneau bazele unui bloc revizionist în Europa Centrală. Iuliu Maniu a adresat, la 4 aprilie, ministrului de Externe român, Nicolae Titulescu, o interpelare, la care s-au asociat Constantin I. C. Brătianu și Gheorghe Brătianu, privind manifestațiile revizioniste și ecoul lor în statele aliate României. Interpelarea a prilejuit lui Titulescu un strălucit discurs, în care a detaliat coordonatele politicii externe românești. La rândul său, după ce a elogiat activitatea desfășurată de Titulescu, Iuliu Maniu a spus: „Dacă în atâtea și atâtea chestiuni interne ne desparte, unii de alții, o lume întreagă, doresc ca măcar în chestiunile externe să ne unim cu toții în gând și hotărâre, de a păstra ce este al nostru, de a nu ataca pe nimeni, dar a nu lăsa pe nimeni să ne atace patrimoniul național. Va trebui, firește, să nu fim numai deștepți, să fim nu numai hotărâți, ci și tari, în sensul unei puteri interne de consolidare națională și economică și în

sensul realizării unei puternice armate, care să impună chiar și celor care ar avea vreo îndoială în ceea ce privește destoinicia, tăria și voința noastră". Întrucât cercurile conducătoare de la Budapesta cereau revizuirea tratatului de la Trianon, liderul național-țărănist a ținut să precizeze că „prin tratatul de la Trianon nu s-au atribuit din Ungaria pentru România teritorii maghiare și că prin acel tratat Ungaria nu a fost spoliată, ci prin el s-a restabilit numai, după minuțioase examinări, dreptatea istorică și etnică atât de mult așteptată"[10].

Cu un alt prilej, referindu-se la actul stabilirii de relații diplomatice între România și Uniunea Sovietică, în iunie 1934, Iuliu Maniu îl aprecia ca pe „un fapt îmbucurător pe care îl salutăm cu toată sinceritatea"[11]. Din păcate, nici în politica externă nu a existat o deplină solidaritate între oamenii politici români.

Disputele interne și-au pus amprenta pe întreaga viață politică. Regele Carol al II-lea a reușit ca — după asasinarea lui I. G. Duca în decembrie 1933 și după un efemer guvern condus de către dr. Constantin Angelescu — să aducă la putere pe Gheorghe Tătărescu (ianuarie 1934). În calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, acesta s-a dovedit a fi foarte receptiv la sugestiile suveranului și ale camarilei sale, abandonând principiile care stăteau la baza doctrinei și programului Partidului Național-Liberal. De asemenea, Carol al II-lea a încurajat curentele de extremă dreaptă, în primul rând cel legionar, care loveau în regimul democratic, a încurajat sciziunile și disidențele în rândul marilor partide — Partidul Național-Liberal și Partidul Național-Țărănesc.

Iuliu Maniu a sesizat de la început manevrele lui Carol și le-a combătut cu energie. El a cerut să fie respectată Constituția în spiritul și litera ei, atât în ceea ce privește politica internă, cât și cea externă. Astfel, aflând că suveranul declarase că politica externă a României nu aparține guvernelor și partidelor, ci este „regală", Maniu a adresat la 13 martie 1935 o interpelare guvernului, afirmând: „În sensul Constituției, Coroana nu are alte

drepturi și prerogative decât acelea care sunt stabilite prin Constituție [...] Cum este posibil să se spună că politica externă, care angajează viitorul țării, care angajează viața cetățenilor, nu este națională, nu aparține națiunii, ci este regală?" Deoarece Gheorghe Tătărescu l-a întrerupt în mai multe rânduri, avertizându-l că nu slujea „cauza românească", Maniu a atacat direct camarila: „în țara noastră sunt anumite forțe oculte care împiedică o guvernare reală [...] în țara aceasta se poate critica oricine, poți să înjuri pe Dumnezeu, dar anumite persoane sau anumite nume nu pot fi amintite, nici criticate". Și a întrebat: „Spuneți dv., cum se poate aceasta că cenzura consecvent șterge cuvintele camarila, Wieder. Cine este Wieder în țara aceasta? Cine este în țara aceasta d-l Lupescu și familia lui? Ce prerogative au în țara aceasta de nu pot fi numiți în ziare?"[12]. Evident, președintele Consiliului de Miniștri nu a putut răspunde la aceste întrebări.

Între timp, a continuat campania împotriva lui Iuliu Maniu în legătură cu „afacerea Škoda". Cel mai atacat era Romulus Boilă, acuzat de comisia parlamentară de anchetă că a încasat un comision de 64 milioane lei[13], că a practicat un adevărat trafic de influență în timpul când unchiul său, Iuliu Maniu, era președintele Consiliului de Miniștri. În concepția lui Carol al II-lea, nu Boilă era omul cel mai important, ci Iuliu Maniu, care trebuia compromis și lichidat din punct de vedere politic. Solicitat de comisia de anchetă parlamentară, Maniu a respins categoric afirmația că ar fi existat o afacere Škoda și a declarat că toată agitația nu era decât o manevră odioasă. El spunea: „nu știu cine putea avea interesul ca să încerce un asasinat moral contra unui fost prim-ministru al țării. Eu înțeleg: oamenii politici pot fi incomozi multor persoane, se întâmplă; înțeleg ca acești oameni să fie trimiși pe cealaltă lume, se întâmplă; se poate explica prin interesul de stat; dar ce interes de stat poate fi în aceea că, cu voie și fals să pecetluiești rușinea pe seama unui stat, că a avut un prim-ministru care a fost un ticălos, aceasta n-o înțeleg!" Fără îndoială,

aluzia viza pe Carol al II-lea și camarila, iar Maniu ținea să precizeze: „Pe mine nu reușesc să mă intimideze, eu de la calea mea nu mă abat, eu de la hotărârile mele nu mă schimb, eu ce cred că este bine pentru țară și pentru neam, asta fac"[14].

După ample dezbateri, comisia parlamentară de anchetă a decis, la 13 aprilie 1935, trimiterea în judecată a trei persoane; la proces ele au fost achitate, astfel că „afacerea Škoda" s-a încheiat fără ca cei care au agitat-o să-și atingă scopul. La rândul său, guvernul Tătărescu a încheiat un nou contract cu firma Škoda, act prin care s-a pus capăt campaniei dusă împotriva lui Iuliu Maniu și a Partidului Național-Țărănesc pe terenul politicii privind înarmarea României.

În februarie 1935, Carol al II-lea și camarila sa au reușit să facă o breșă în Partidul Național-Țărănesc prin încurajarea acțiunii lui Alexandru Vaida-Voevod de a părăsi acest partid și a crea o organizație politică proprie, numită Frontul Românesc. Dar Vaida nu a reușit să atragă decât un număr relativ mic de cadre, astfel încât Frontul Românesc nu a putut fi contrapus cu seriozitate Partidului Național-Țărănesc. Speranța lui Carol al II-lea că Vaida îl va putea devansa pe Iuliu Maniu în privința influenței în Transilvania s-a dovedit neîntemeiată. În fond, prin plecarea lui Vaida, câmpul de manevră a lui Maniu s-a lărgit, nemaiavând de întâmpinat o rezistență serioasă în cadrul Partidului Național-Țărănesc.

Practic, o coordonată esențială a vieții politice din România acelei perioade a fost lupta între Iuliu Maniu — apărătorul normelor de guvernare democratică, și Carol al II-lea — adeptul regimului monarhiei autoritare. Această luptă s-a desfășurat adesea fără menajamente.

Astfel, Carol al II-lea și camarila regală au urmărit îndeaproape activitatea lui Iuliu Maniu, pentru a-i contracara acțiunile. Între cei care se aflau în slujba camarilei s-a numărat și Ion Pitulescu, directorul general al Poștei, Telegrafului și Telefonului, care a creat un birou special, însărcinat cu culegerea

de informații despre oamenii politici, pe care le trimitea Elenei Lupescu. În raportul din 1 decembrie 1934 se afirma că Iuliu Maniu agită spiritele, „pregătind astfel drumul spre un atentat, pe care d-sa dorește ca poporul să-l săvârșească împotriva dvs"[15]. Evident, asemenea aprecieri erau exagerate, deoarece în concepția lui Iuliu Maniu violența nu era un mijloc de acțiune politică. La rândul său, Maniu a stabilit contacte cu Alexandru Averescu, Grigore Filipescu și Gheorghe Brătianu în vederea constituirii unui „front constituțional". El a folosit informațiile pe care i le furniza Grigore Filipescu, directorul general al Societății de Telefoane, prin interceptarea convorbirilor de la Palatul Regal și de la casa Elenei Lupescu din Aleea Vulpache.

Iuliu Maniu știa că promotorii regimurilor autoritare se prăbușesc prin abuzurile favoriților; de aceea, el a ținut să prezinte în fața cetățenilor cine era vinovatul principal, împotriva căruia trebuia să se îndrepte nemulțumirea electoratului. De aici stăruința lui de a nominaliza pe Elena Lupescu drept „geniu al răului".

Iuliu Maniu a căutat în repetate rânduri să imprime Partidului Național-Țărănesc o politică intransigentă față de politica lui Carol al II-lea. Problema tacticii de urmat a prilejuit ample dezbateri în conducerea acestui partid. Comitetul Central Executiv și în special Ion Mihalache se pronunța pentru o linie moderată, exprimându-și „devotamentul și loialitatea desăvârșită" față de Coroană, atașamentul față de „regimul monarhic constituțional"[16]. Maniu nu s-a declarat mulțumit cu o asemenea atitudine și l-a atenționat public pe Ion Mihalache. Astfel, la o întrunire din iunie 1935, Maniu afirma: „Domnule Mihalache, vedem că în loc ca reprezentanții națiunii în frunte cu dv. să fie ei interpreții dorințelor adevărate ale poporului, vedem o serie întreagă de pripășiți de care nimeni n-a auzit, care zi de zi stau cu regele la masă pentru a strica vorbele pe care le spui d-ta /.../ Noi ne-am adunat aici ca să te rugăm să raportezi M. Sale regelui că națiunea română nu mai tolerează acest lucru. Noi nu putem tolera ca după sfaturile acestor oameni și ale altora de felul lor, în cinci ani, în

țara românească să se schimbe 13 guverne fără știrea și voia poporului și a națiunii /.../ Asta, fraților, este o batjocură, este o umilință a națiunii, pe care noi nu mai voim să o tolerăm"[17].

În cea de-a doua jumătate a anului 1935, viața politică românească a fost dominată de campania Partidului Național-Țărănesc pentru răsturnarea guvernului Tătărescu. După opinia lui Maniu, în această campanie atacul principal trebuia îndreptat împotriva camarilei și a tendințelor autoritare ale Regelui Carol al II-lea, cerându-se respectarea strictă a Constituției. Ion Mihalache n-a împărtășit acest punct de vedere, cerând lui Maniu să nu stăruie în promovarea unei asemenea linii. În fața acestei situații, Maniu a acceptat să-și suspende atacurile împotriva camarilei, dar a apreciat că tactica lui Mihalache era greșită și va eșua, astfel că până la urmă el, Maniu, va fi solicitat să preia conducerea Partidului Național-Țărănesc și atunci „nu un singuratic va înfrunta pe rege, ci un partid întreg, solidar cu crezul șefului său autentic"[18].

Campania „de răsturnare" inițiată de Mihalache urma să culmineze cu o mare adunare în București, la 14 noiembrie 1935, care să pună „lespedea funerară" peste guvernul Tătărescu[19]. Dar, la 8 noiembrie, Ion Mihalache a fost chemat în audiență la rege, care i-a cerut să renunțe la adunare, precizându-i că, în momentul schimbării guvernului, „Partidul Național-Țărănesc va fi primul factor și cel mai important, iar el, Mihalache — cel mai de încredere om politic al acestui partid"[20]. În urma acestei discuții, Delegația Permanentă a Partidului Național-Țărănesc a acceptat să suspende adunarea, act primit cu stupoare de opinia publică. Iuliu Maniu aprecia că regele nu s-a angajat în mod clar față de Mihalache, iar chemarea Partidului Național-Țărănesc la putere era cel puțin discutabilă.

Amânarea adunării a avut un efect important asupra acestui partid, și anume constituirea grupării centriste, care considera că principalul factor de decizie în România era regele, ale cărui prerogative trebuiau sporite, deoarece suveranul nu putea fi „un

simplu pecetar al partidelor politice"[21]. Această grupare, în frunte cu Armand Călinescu, s-a manifestat din ce în ce mai ostil față de Iuliu Maniu.

La rândul său, Maniu considera că, după contramandarea adunării, își putea relua campania anticarlistă și împotriva camarilei. Acest fapt îl stânjenea pe Ion Mihalache, care aprecia că se primejduiește poziția partidului în raporturile cu Coroana. În ședința Comitetului Central Executiv din martie 1936, Ion Mihalache spunea : „Este adevărat, și eu sunt recunoscător, că n-a lipsit ocaziunea ca d. Maniu să spună tuturor prietenilor d-sale: «Faceți cum spune conducerea centrală». Formal, nimic reprobabil. Dar nu este un secret pentru nimeni că datorită autorității și încrederii mari meritate pe care o are d-sa în întreg partidul și îndeosebi între confrații ardeleni și datorită acțiunii sale izolate uneori, nu a fost în realitate o orientare și o disciplină unitară"[22]. Ion Mihalache și-a anunțat demisia din fruntea Partidului Național-Țărănesc, propunându-l în locul său pe Maniu, pentru a-și pune în practică orientarea tactică pe care o promova. Dar Iuliu Maniu a refuzat oferta și a făcut un „călduros apel" la Mihalache să revină asupra demisiei, promițând că nu-i va face greutăți. Ion Mihalache s-a lăsat convins.

Un cunoscut ziarist, Pamfil Șeicaru, comenta astfel relațiile dintre cei doi fruntași politici: „D. Maniu este un om de o îndelungată răbdare, de exasperantă răbdare, ce-și reazimă acțiunile pe osteneala nervilor adversarului. De aici acel calm, de aici acea dozare a cuvintelor, menite să zgândăre necontenit pe adversar, să-l precipite în gesturi necugetate, să-l constrângă la unele atitudini menite să-i slăbească pozițiile. D. Maniu practică războiul de uzură, ocolește lupta decisivă, spațiază hărțuielile, în așa fel ca atunci când îl socotești că a renunțat, că s-a resemnat, să-și afirme din nou adversitatea lui prezentă. Cine nu ostenește, cine durează mai mult într-o luptă — acela are câștigată partida. Și este d. Maniu neîntrecut în arta de a-și exaspera adversarii, de a le da nopți albe de neurastenie. Nu-i grăbit, ci are aerul de

surprindere în fața agitării altora". În fond, opina Pamfil Șeicaru, fruntașul ardelean îl pândea necontenit pe Mihalache, pentru a prinde momentul acțiunii decisive: „Atunci, în acel moment de strâmtoare, d. Iuliu Maniu va ieși cu acel zâmbet egal, cu același glas împăciuitor, spre a rosti cu o satisfacție abia disimulată : «Vezi, fiule, că tot eu am avut dreptate?»"[23].

Cum Maniu și-a continuat campania pe cont propriu, Mihalache, luând cuvântul la o întrunire publică, declara în mai 1936: „Eu am spus și repet. Lumea nu pricepe. Lumea nu înțelege decât într-un fel. Ori vii d-ta în fruntea partidului, luându-ți întreaga răspundere și eu merg cu d-ta, cu programul partidului; ori eu sunt în fruntea partidului și atunci mergi d-ta cu mine, cu același program al partidului"[24]. Un alt regățean, Nicolae Costăchescu, afirma : „Eu socotesc că nu-i este permis nimănui să calce hotărârile Comitetului Central, atât cât se află sub steagul partidului [...] Dacă cineva este în partid care preconizează altă tactică, s-o impună partidului, pentru a fi urmată și să-și ia răspunderea cu toate consecințele care ar urma. Dar să facem dificultăți d-lui Mihalache în partid, când toți sunt coalizați împotriva lui, este o infamie"[25].

În replică, în iunie 1936, Maniu a ținut un discurs la Vințul de Jos, în care a spus: „Nu vorbesc în numele nimănui, ci numai pentru mine, cu gândul meu, cu capul meu. Nimeni nu e obligat să urmeze ceea ce spun". El a atacat în termeni de o mare duritate camarila și în special pe Elena Lupescu, care „a adunat în jurul său o ceată de aventurieri, care au acaparat conducerea țării și șoptesc la urechile regelui visuri dictatoriale". Maniu nu a ezitat să-l critice public pe Mihalache, deoarece acestuia „nu-i place să spună lucruri care supără pe rege. Dar eu, fraților, sunt ardelean. Eu m-am obișnuit a vorbi pe față, cum am vorbit cu Tisza și nu mă uit dacă se supără careva sau nu, când spun adevărul, dacă el este în interesul țării și al aceluia cui îl spun. Am spus d-lui Mihalache: «Ești președinte, fă ceea ce vrei. Dar eu voi spune, și înaintea lui Dumnezeu, și înaintea oamenilor, adevărul întreg și curat. Anume

că d-na Lupescu nu trebuie să fie în țară»"[26]. Cu acel prilej, la propunerea lui Valer Moldovan, s-a adoptat o moțiune prin care se cerea „organizarea unei campanii pe linia Maniu" sub conducerea unui „comitet de acțiune"[27]. Acest fapt l-a îngrijorat pe Ion Mihalache, care a discutat cu mai multe cadre care participaseră la întrunirea de la Vințul de Jos, atrăgându-le atenția că au declanșat o „rebeliune deschisă față de Coroană" și au pornit o acțiune de dezagregare a partidului[28].

La rândul său, Carol al II-lea a început să acrediteze ideea că Partidul Național-Țărănesc putea fi chemat la putere numai cu condiția de a-l „neutraliza" pe Iuliu Maniu. La 24 iulie 1936, Gabriel Marinescu îi spunea lui Armand Călinescu: „Ar trebui să faceți ceva și e momentul. Nu e adevărat că M. Sa nu vrea pe Ion Mihalache. Lămuriți chestia cu comunismul și chestia Maniu și veți avea imediat puterea"[29].

În 1937 se împlineau patru ani de guvernare liberală, astfel că, în mod cert, se punea problema succesiunii la putere. Ion Mihalache era incomodat de atitudinea lui Maniu, astfel că în ședința Comitetului Central Executiv din 3 aprilie 1937 și-a anunțat din nou demisia din funcția de președinte, propunându-l în locul său pe Iuliu Maniu, deoarece „nu există posibilitate de succes decât prin desăvârșită unitate de comandă și desăvârșită unitate de acțiune". Maniu a refuzat și de această dată, asigurându-l pe Mihalache că va sta alături de el „cu lealitate, cu cinste, cu devotament"[30].

Întrunit a doua zi, Congresul general al Partidului Național-Țărănesc l-a reconfirmat în funcția de președinte pe Ion Mihalache pentru o perioadă de 4 ani.

Spre a nu fi acuzat că, prin acțiunea sa, împiedică venirea național-țărăniștilor la putere, Iuliu Maniu a decis să-și suspende activitatea politică, plecând imediat după Congres la Viena și apoi la Paris, deși era convins că „succesorul lui Tătărescu va fi Tătărescu"[31]. Plecarea în străinătate și apoi retragerea la Bădăcin făceau parte din tactica lui Maniu, de a putea reflecta în voie,

departe de tumultul vieții politice, asupra acțiunilor pe care urma să le desfășoare.

Deteriorarea relațiilor dintre Carol al II-lea și Corneliu Zelea Codreanu a fost urmată de încercarea „căpitanului" de a realiza o colaborare cu Iuliu Maniu și alți adversari ai lui Carol al II-lea. În martie 1937, Codreanu a avut o discuție cu Zaharia Boilă, căruia i-a declarat că era gata să încheie o înțelegere cu Maniu, deoarece, „dacă regele ne știe de aliați nu va îndrăzni să se atingă de noi"[32]. Iuliu Maniu n-a dat curs acestei solicitări, ce ar fi generat reacția negativă a lui Ion Mihalache, care trebuia lăsat să-și facă experiența. El a cerut să se transmită lui Codreanu: „Acum nu ne putem întâlni. Dar în toamnă situația se va schimba radical și atunci ne putem vedea"[33].

Pentru a putea fi sigur că Maniu va fi anihilat în cazul chemării Partidului Național-Țărănesc la putere, Carol al II-lea a lansat ideea unui guvern Mihalache, care să aibă în fruntea Ministerului de Interne pe Alexandru Vaida-Voevod. Într-o discuție cu ministrul Ion Inculeț avută în iunie 1937, Ion Mihalache a aflat că i se va încredința conducerea noului guvern „dar numai în înțelegere cu Vaida", deoarece „pe de o parte împiedicați o coaliție de dreapta și aici avem și noi interes și dv. Și pe de altă parte, în opera de guvernare aveți pe unul din fruntașii Ardealului, strâns solidar cu dv., dat fiind că d. Maniu vă stă în coastă"[34].

Tactica lui Ion Mihalache de așteptare, de câștigare a bunăvoinței regelui, convingerea sa că Partidului Național-Țărănesc i se va face dreptate, s-a dovedit greșită. La 12 noiembrie 1937, Carol al II-lea i-a cerut lui Ion Mihalache să formeze un guvern în care să intre Alexandru Vaida-Voevod, precum și Gabriel Marinescu, membru de bază al camarilei, ceea ce președintele Partidului Național-Țărănesc n-a putut accepta. Astfel că încercarea lui Mihalache de a aduce Partidul Național-Țărănesc la putere a eșuat, regele încredințând din nou mandatul lui Gheorghe Tătărescu, care a depus jurământul la 17 noiembrie[35].

Peste două zile s-a anunțat dizolvarea parlamentului și organizarea de noi alegeri parlamentare.

În aceste condiții, la 21 noiembrie 1937, s-a întrunit Comitetul Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc, la care Ion Mihalache și-a prezentat demisia, propunându-l pe Iuliu Maniu, cu aceste cuvinte: „D-le Maniu, ia comanda și dă porunca!". De această dată Maniu n-a mai refuzat, deoarece era limpede că nimeni nu-i putea contesta previziunea politică, și anume că tactica urmată de conducerea partidului n-a putut duce la succes. De aceea, i s-a adresat lui Ion Mihalache: „Dumneata ești comandant. Dumneata ai dat o ultimă comandă, să ocup locul dumitale. Am ascultat întotdeauna comanda dumitale și când nu-mi plăcea; trebuie să ascult și această ultimă comandă"[36]. Iuliu Maniu socotea că vremea acțiunilor de la distanță împotriva lui Carol al II-lea trecuse și că se impunea o luptă directă, fără menajamente și ocolișuri.

Primul act politic important al lui Iuliu Maniu, după realegerea sa în funcția de președinte al Partidului Național-Țărănesc, a fost stabilirea unor contacte directe cu Corneliu Zelea Codreanu. La 25 noiembrie s-a anunțat încheierea unui pact de neagresiune între Partidul Național-Țărănesc, Mișcarea Legionară, Partidul Național-Liberal (Gheorghe Brătianu) și Partidul Agrar (C. Argetoianu), care se angajau „de a apăra libertatea și a asigura corectitudinea alegerilor". Pactul de neagresiune „înseamnă înconjurarea actelor și limbajului de violență și de denigrare; dar nu împiedică afirmarea ideologiei proprii și discuția de bună credință"[37].

Obiectivul urmărit de Iuliu Maniu a fost împiedicarea unei victorii în alegeri a guvernului Tătărescu, devenit un cabinet cvasipersonal al Regelui Carol al II-lea. El explica: „Știți că ținta mai apropiată a activității mele este evidențierea cât mai accentuată a necesității inexorabile pentru statul nostru de a fi înlăturat regimul dictatorial practicat de guvernul actual, precum și înlăturarea imoralității care a cuprins viața politică, socială și

familială, imoralitate care amenință cu distrugere chiar și rădăcinile naționale". Se mai adăuga necesitatea apărării libertății alegerilor, deoarece „toate alegerile făcute de Partidul Liberal au fost caracterizate prin corupție, prin teroare, prin amestecul forțelor statului și prin violențe fizico-morale". În plus, guvernul Tătărescu era „un guvern arbitrar, care a falsificat voința națională, un guvern personal al regelui, și nimic nu caracterizează mai bine această împrejurare decât tocmai faptul că partide cu ideologii cu totul opuse s-au unit spre a combate primejdia comună care amenință țara"[38]. În acest scop, prin pactul încheiat, se realiza coalizarea unor partide din opoziție care se angajau să nu se atace reciproc, ci să-și concentreze toate eforturile în lupta împotriva guvernului; în același timp, Iuliu Maniu a urmărit să ferească Partidul Național-Țărănesc de agresiunile legionarilor, să exercite o puternică presiune asupra aparatului de stat, care trebuia să știe că ingerințele împotriva național-țărăniștilor se puteau lovi de riposta Gărzii de Fier. În acest fel, Iuliu Maniu spera să asigure victoria electorală a Partidului Național-Țărănesc.

Pactul de neagresiune a luat prin surprindere opinia publică din România, care n-a putut înțelege alianța între cel mai mare partid democratic și Mișcarea Legionară, organizație de factură totalitară. Semnificativă este declarația Partidului Social-Democrat: „În loc de un pact democratic, dl. Maniu ne-a invitat să aderăm la un pact de neagresiune cu partidele opoziționiste de dreapta care sunt dușmanul democrației, dușmanul oricăror libertăți cetățenești, pentru desființarea alegerilor și introducerea dictaturii [...] Noi putem merge în lupte deschise pentru democrație și libertăți, dar nu putem fi o anexă într-o asociație la formarea căreia noi n-am fost consultați, al cărui scop ascuns nu-l cunoaștem, al cărui scop mărturisit nu-l înțelegem"[39]. Și unii fruntași ai Partidului Național-Țărănesc, între care Armand Călinescu și dr. N. Lupu, au privit cu rezervă pactul de neagresiune.

În general, pactul de neagresiune a determinat atenuarea relațiilor foarte încordate dintre legionari și național-țărăniști. Totuși, Corneliu Zelea Codreanu l-a atacat în termeni vehemenți pe Nicolae Titulescu, fostul ministru de Externe care candida pe listele Partidului Național-Țărănesc, declarând că legionarii îl vor combate cu „violența cea mai mare"[40]. Acest fapt l-a determinat pe Nicolae Titulescu să renunțe la propaganda electorală și să plece din România.

Încă de la începutul campaniei electorale, Partidul Național-Liberal a încheiat — din inițiativa lui Gheorghe Tătărescu, președintele Consiliului de Miniștri — carteluri cu Frontul Românesc condus de Alexandru Vaida-Voevod și cu Partidul German, organizații de dreapta, prodictatoriale, care se pronunțau deschis împotriva regimului democratic.

Datorită cartelurilor electorale încheiate de Tătărescu și pactului de neagresiune semnat de Maniu, în campania electorală nu s-au confruntat forțele democratice și cele dictatoriale, ci principalele partide democratice — Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal. Iuliu Maniu afirma la o întrunire electorală: „mi se pare comic ca oamenii să discute despre dreapta și stânga, când ar trebui să vorbim cu toții cum s-o scoatem pe d-na Lupescu din țară, care a încurcat complet lucrurile și care cât este în situația ei de astăzi, în fruntea camarilei, împiedică orice politică sănătoasă, fie de dreapta, fie de stânga"[41]. La 12 decembrie, președintele Partidului Național-Țărănesc spunea: „Ce vrem noi? Vrem democrație. Ce vrem noi? Monarhie constituțională. Ce vrem noi? Să respingem, să desființăm dictatura care este deja în ființă și să împiedicăm dictatura care vrea să fie mâine". El a îndemnat alegătorii să nu uite „că stările acestea triste urmează din faptul că la noi domnește un guvern personal. De 7 ani suferim de guverne personale"[42].

La rândul lor, susținătorii regelui, candidând în alegeri sub firma Partidului Național-Liberal, l-au atacat vehement pe Maniu. Președintele Consiliului de Miniștri, Gheorghe Tătărescu, într-un

discurs rostit la radio, l-a numit pe Iuliu Maniu „marele infractor", un om „ros de orgoliu și chinuit de dorul răzbunării"[43]. În moțiunea adoptată de organizația Partidului Național-Liberal din Cluj se afirma: „Ardealul înfierează acțiunea criminală a d-lui Iuliu Maniu împotriva monarhiei și a M. S. Regelui Carol al II-lea, simbolul neîntrecut al dinastiei noastre glorioase"[44].

Desfășurate într-o atmosferă de mare confuzie, alegerile parlamentare din 20 decembrie 1937 au consemnat eșecul sistemului partidist din România, deoarece nici un partid politic nu a întrunit cel puțin 40 la sută din totalul voturilor, pentru ca, beneficiind de prima electorală, să obțină majoritatea locurilor în Adunarea Deputaților. Listele Partidului Național-Liberal au obținut 35,9 la sută din voturi, astfel că sub acest aspect obiectivul urmărit de Maniu a fost atins. Dar Partidul Național-Țărănesc a câștigat doar 20,4 la sută din totalul voturilor[45] și nu putea pretinde lui Carol al II-lea să fie adus la putere.

În mod paradoxal, pactul de neagresiune a folosit regelui și nu lui Maniu. Încurajată de rezulatul obținut în alegeri (15,6 la sută din voturi), Garda de Fier a declanșat o puternică ofensivă politică, ceea ce a îngrijorat profund forțele democratice. Carol al II-lea a știut să speculeze această stare de spirit și a numit la 28 decembrie în fruntea guvernului pe Octavian Goga, președinte al Partidului Național-Creștin cu orientare de dreapta, care înregistrase doar 9,15 la sută din voturi. Iuliu Maniu a primit cu indignare vestea creării noului guvern, considerându-l „o directă provocare la adresa națiunii", deoarece el „se prezintă ca un nou guvern personal, după ce țara a respins guvernul personal al d-lui Tătărescu"[46].

Regele a decis dizolvarea parlamentului înainte chiar de a se întruni și a anunțat organizarea de noi alegeri generale la începutul lunii martie 1938. Astfel, după o campanie electorală extrem de agitată se declanșa o alta, la care Partidul Național-Țărănesc trebuia să participe cu toate forțele.

La sfârșitul anului 1937, Carol al II-lea a reușit să realizeze o nouă ruptură în Partidul Național-Țărănesc, prin desprinderea unei părți a grupării centriste, în frunte cu Armand Călinescu, care a intrat în guvernul Goga. La cererea lui Maniu, „dezertorii" au fost excluși din partid în ziua de 29 decembrie 1937.

Efectul sciziunii a fost în parte diminuat de înscrierea în Partidul Național-Țărănesc a lui Nicolae Titulescu; într-o scrisoare adresată lui Maniu, acesta afirma: „În momentul când văd că unii fruntași ai Partidului Național-Țărănesc găsesc cu cale să părăsească acest partid, cer ca o onoare înscrierea mea în partidul d-voastră ca simplu soldat și fără condiții"[47].

Inițial, Maniu a intenționat să reînnoiască pactul de neagresiune cu Garda de Fier, dar în fața ofensivei legionare și a declarațiilor lui Corneliu Zelea Codreanu privind politica externă a României, a decis să se distanțeze de „căpitan". Într-o declarație din 27 ianuarie 1938, Iuliu Maniu a luat atitudine publică împotriva lui Codreanu: „Sunt adânc întristat că pe chestiuni atât de mari cum este aceea a democrației și a politicii externe franco-engleze sunt în categorică contrarietate cu domnia sa". Continuându-și argumentația, președintele Partidului Național-Țărănesc a conchis: „Este direct criminal acel român care, direct sau indirect, vrea să ducă politica externă în orbita politicii germane. Căci aceasta este expansionistă și primejdioasă pentru pacea mondială [...] Vrem pace și trebuie să mergem cu cei care vor, la rândul lor, pacea"[48].

Președintele Partidului Național-Țărănesc a avut la 6 februarie 1938 o discuție cu Constantin I. C. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal, privind crearea unui bloc al opoziției democratice[49]. În aceeași zi, Iuliu Maniu a depus la Palat un memoriu contra Gărzii de Fier, cerând regelui să „avizeze"[50]. Pe de altă parte, Octavian Goga a realizat, la 9 februarie, o înțelegere secretă cu Corneliu Zelea Codreanu în perspectiva noilor alegeri parlamentare[51].

În acest context, regele Carol al II-lea a demis la 10 februarie 1938 guvernul Goga și a decis să instaureze un regim de autoritate monarhică. Primit în audiență, Iuliu Maniu a declarat: „Majestate, faceți o neiertată greșeală ale cărei consecințe sunt incalculabile. Acum, când se adună nori grei pe orizontul internațional, ar fi nevoie mai mult ca oricând să mențineți sistemul democratic-parlamentar, lăsând răspunderea situației integrală partidelor politice. Asumând această răspundere personal, M. Voastră vă expuneți inutil și riscați chiar tronul"[52]. Iar în declarația făcută presei, Iuliu Maniu a spus: „Sunt singurul prim-ministru care nu a acceptat să facă parte din noul guvern". De fapt, nu era singurul, pentru că aceeași situație au avut Octavian Goga, care a refuzat, și Barbu Știrbey, care nu a fost solicitat.

În acel moment, Iuliu Maniu nu a acționat pentru împiedicarea loviturii de stat carliste, preferând să-l lase pe rege să-și facă experiența.

NOTE

1. „Patria", Cluj, din 22 ianuarie 1933.
2. Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 191.
3. Armand Călinescu, *Însemnări politice*, București, Edit. Humanitas, 1990, p. 148.
4. „Dreptatea" din 8 mai 1933.
5. *Ibidem* din 18 noiembrie 1933.
6. *Ibidem* din 17 noiembrie 1933.
7. *Ibidem* din 23 noiembrie 1933.
8. *Ibidem.*
9. Arh. Ist. Centr., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 22.
10. „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 38, din 4 aprilie 1934, p. 1607.
11. „Dreptatea" din 12 iunie 1934.
12. „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 56, 13 martie 1935, pp. 1636—1637.
13. Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 203.
14. „Dreptatea" din 29 iulie 1934.
15. Arh. Ist. Centr., fond Casa Regală. Carol II, Arh. personală, dos. VIII—1934/1935, f. 2.

16. „Dreptatea" din 14 septembrie 1934.
17. *Ibidem* din 2 iulie 1935.
18. Arh. Ist. Centr., fond Casa Regală, dos. 6/1935, f. 50.
19. „Dreptatea" din 20 octombrie 1935.
20. Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 266.
21. Armand Călinescu, *Noul regim. Cuvântări. 1938—1939*, București, 1939, p. 193.
22. „Dreptatea" din 31 martie 1936.
23. „Curentul" din 2 aprilie 1936.
24. „Dreptatea" din 26 mai 1936.
25. *Ibidem* din 2 iunie 1936.
26. Arh. Ist. Centr., fond Casa Regală, dos. 30/1936, f. 1—4.
27. Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 308.
28. Arh. Ist. Centr., fond Casa Regală, dos. 27/1936, f. 11.
29. Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 312.
30. „Dreptatea" din 5 aprilie 1937.
31. Zaharia Boilă, *op. cit.*, f. 310.
32. *Ibidem*, f. 303.
33. *Ibidem*, f. 306.
34. „Dimineața" din 25 noiembrie 1937.
35. Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național-Țărănesc*, București, Edit. Enciclopedică, 1994, p. 309.
36. „Dimineața" din 25 noiembrie 1937.
37. „Dreptatea" din 26 noiembrie 1937.
38. Iuliu Maniu, *Testament ...*, pp. 182—186.
39. „Lumea nouă" din 12 decembrie 1937.
40. *Declarațiile domnului Corneliu Z. Codreanu*, în „Buna Vestire" din 30 noiembrie 1937.
41. Arh. Ist. Centr., fond Casa Regală, dos. 38/1937, ff. 10—11.
42. „Dreptatea" din 14 decembrie 1937.
43. „Viitorul" din 14 decembrie 1937.
44. *Ibidem* din 9 decembrie 1937.
45. „Monitorul oficial", nr. 30 din 30 decembrie 1937.
46. „Dreptatea" din 6 ianuarie 1938.
47. *Ibidem* din 4 ianuarie 1938.
48. *Ibidem* din 29 ianuarie 1938.
49. Arh. Ist. Centr., fond Casa Regală, dos. 33/1938, ff. 1003 și 1037.
50. Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 374.
51. Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din Țara pierdută*, Alba Iulia, Paris, Fundația culturală Fronde, 1994, pp. 126—127.
52. Zaharia Boilă, *op. cit., loc. cit.*, f. 320.

8. ATITUDINEA FAȚĂ DE REGIMURILE AUTORITARE ȘI TOTALITARE (10 FEBRUARIE 1938 — 23 AUGUST 1944)

La 10 februarie 1938 începea o nouă etapă în viața politică a României, aceea în care monarhul devenea principalul factor de decizie. Regimul monarhiei autoritare a fost instituționalizat prin Constituția din 27 februarie 1938. Câteva zile mai târziu, la 30 martie, a fost publicat decretul regal privind dizolvarea tuturor partidelor politice. Luând act de acest decret, Iuliu Maniu a ținut să precizeze într-un memoriu adresat lui Carol al II-lea la 27 aprilie 1938: „Partidele sunt expresia unei necesități organice a vieții de stat moderne. Curentele de idei și sentimente, complexul de interese materiale și morale ale unei națiuni, nu sunt un produs artificial al vieții omenești, ci stadiul unei evoluții naționale, sociale și economice. Ele nu sunt create prin legi, și prin urmare, nu pot fi desființate prin lege"[1]. Evident, el a trebuit să țină seama de restricțiile impuse de regim, astfel că activitatea Partidului Național-Țărănesc s-a desfășurat în limite foarte restrânse, pentru a nu fi supus la represiuni.

În noul context, Iuliu Maniu și-a asumat depline puteri pentru conducerea partidului, lucrând cu un număr relativ mic de colaboratori: Ion Mihalache, Ghiță Popp, dr. N. Lupu, Mihai Popovici ș.a. Președintele Partidului Național-Țărănesc a decis ca toți cei care acceptau demnități din partea regimului să fie considerați demisionați din partid din momentul investirii lor;

între aceștia s-au aflat Mihai Ralea, Mihail Ghelmegeanu, Petre Andrei.

După 10 februarie 1938, prin efortul lui Iuliu Maniu și al lui Constantin I. C. Brătianu, s-a ajuns la ameliorarea raporturilor dintre Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal și chiar la semnarea în comun a unor memorii de protest adresate regelui Carol al II-lea, prin care criticau anumite aspecte ale politicii interne și externe, cerând revenirea la regimul democratic, parlamentar-constituțional.

La început, regimul lui Carol al II-lea a fost îndreptat în mod pregnant împotriva Gărzii de Fier, procedând la arestarea a numeroși legionari, inclusiv a „căpitanului". Iuliu Maniu s-a declarat împotriva acestei politici represive, iar la procesul intentat lui Corneliu Zelea Codreanu, în mai 1938, a luat apărarea acestuia, declarând: „Am putut constata din partea d-sale sinceritate în acțiune, consecvență și tenacitate, calități care se găsesc atât de rar în viața noastră politică și la conducătorii vieții noastre politice. Pentru aceste calități i-am întins mâna cu încredere și plăcere"[2]. Codreanu a fost condamnat la 10 ani muncă silnică, iar în noaptea de 29/30 noiembrie a fost omorât din ordinul lui Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri. Maniu a protestat împotriva acestui act, iar într-un memoriu adresat regelui cerea „pedepsirea guvernului asasin"[3].

Iuliu Maniu a apreciat decretul de înființare a Frontului Renașterii Naționale în decembrie 1938 ca neconstituțional. Liderul național-țărănist amintea că cel mai „elementar drept civil și politic, garantat de toate Constituțiile succesive, de la 1866 încoace, este dreptul la opinie, libertatea de gândire și de manifestare a credințelor politice, privitoare la viața de stat, la guvernarea și administrarea țării". Toate aceste drepturi erau „confiscate" prin decretul de înființare a partidului unic, prin care activitatea politică „se transformă într-un monopol de stat, care face imposibilă emulația liberă a virtuților cetățenești, singura capabilă să primenească viața publică și să selecționeze elitele

conducătoare. Monopolul politic va promova numai favoritismul, protecționismul vicios și corupțiunea în afacerile obștești". El preciza că „membrii Partidului Național-Țărănesc vor avea o atitudine de rezistență categorică și vor continua să profeseze credințele lor cuprinse în programul partidului"; totodată, a făcut cunoscut că național-țărăniștii care au aderat la partidul unic creat de noul regim erau considerați „trădători" ai idealurilor democratice[4] și ca atare excluși din partidul al cărui președinte era.

Devenind, conform noii legi electorale, senator de drept, Iuliu Maniu a refuzat să-și exercite mandatul, „spre a nu colabora nici măcar în calitate de opoziție cu un regim care pentru noi era absolut evident că va duce țara la dezastru extern și intern sigur"[5].

Față de actul asasinării lui Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri al României, la 21 septembrie 1939, de către o echipă de legionari, Iuliu Maniu nu a luat atitudine. Dar imediat ce a aflat despre cruntele represiuni antilegionare dezlănțuite de autorități, președintele Partidului Național-Țărănesc a adresat regelui un memoriu prin care „cerea sancționarea celor vinovați"[6] de uciderea căpeteniilor gardiste. În concepția sa, crima, chiar comisă în legitimă apărare, nu făcea parte din mijloacele de luptă politică.

În privința politicii externe, Maniu s-a pronunțat pentru orientarea spre Franța și Marea Britanie, împotriva apropierii de Germania. Pactul sovieto-german din 23 august 1939 și declanșarea celui de-al doilea război mondial la 1 septembrie 1939 au avut ca efect izolarea României și deteriorarea gravă a statutului ei internațional[7]. Iuliu Maniu a adresat regelui memorii prin care-i cerea să revină la regimul democratic, singurul care putea asigura coeziunea și unitatea poporului român în fața pericolului extern tot mai evident.

Carol al II-lea s-a orientat, la începutul anului 1940, spre o politică de reconciliere, urmărind să atragă în jurul său toate forțele politice interne. Iuliu Maniu nu a acceptat să colaboreze cu regimul de autoritate monarhică, deși unii fruntași ai Partidului

Național-Țărănesc erau pentru politica de reconciliere. În urma negocierii cu cercurile Palatului, Ion Mihalache a fost numit, la 17 aprilie 1940, în funcția de consilier regal. Iuliu Maniu aprecia într-o scrisoare publică adresată lui Ion Mihalache: „Întrucât consilieratul regal cu care ai fost distins nu te obligă la altceva decât expunerea sinceră a convingerilor d-tale când ele vor fi cerute, numirea d-tale ca consilier regal nu poate influența asupra legăturilor personale și ideologice ce ne unesc"[8].

Sub influența evoluțiilor militare de pe frontul de Vest — unde Germania obținea victorii decisive — Regele Carol al II-lea a încercat să se adapteze la noile realități, trecând spre un regim dictatorial de esență totalitară. El a realizat reconcilierea cu Mișcarea Legionară, iar la 22 iunie a transformat Frontul Renașterii Naționale în Partidul Națiunii — declarat „partid unic și totalitar"[9], a decretat apărarea „ordinei unice și totalitare a statului român"[10]. În acest context, la 26 iunie, Ion Mihalache a demisionat din funcția de consilier regal, spre satisfacția lui Iuliu Maniu.

Notele ultimative ale guvernului sovietic din 26 și 27 iunie 1940, urmate de ocuparea Basarabiei și nordului Bucovinei de către Armata Roșie, au fost primite cu indignare de poporul român[11]. La 2 iulie, Iuliu Maniu a adresat, împreună cu alți lideri politici, o scrisoare de protest Corpurilor legiuitoare, în care se preciza că ultimatumul sovietic „nu poate găsi nici un temei istoric și legal și înstrăinarea unei atât de largi părți a României unite calcă peste dreptul a trei milioane de țărani români și al unei pături de intelectuali devotată cauzei naționale". Semnatarii — între care, alături de Maniu, se aflau N. Iorga, I. Mihalache, A. C. Cuza, Gheorghe Brătianu, Daniel Ciugureanu ș.a. — declarau că „nu pot admite ca în orice formă să se dea o recunoaștere legală, în numele statului și poporului român, la ceea ce nu este decât o uzurpație determinată de confuzia de noțiuni, firește trecătoare, a unei epoci de criză fără pereche"[12]. În ziua de 4 iulie, o delegație alcătuită din 12 foști miniștri, în frunte cu Iuliu Maniu și

Constantin I. C. Brătianu, s-a prezentat într-o audiență colectivă la Palat, cerând regelui să revină la regimul democratic și să constituie un guvern de uniune națională. În însemnările sale zilnice, Carol al II-lea scria în aceeași zi: „Foarte răspicat și cu glas tare am răspuns, profitând întâi de cele spuse asupra armatei, că nu permit nimănui să pună la îndoială sufletul și spiritul armatei noastre, că regret că abia astăzi au venit acești domni să se pună la dispoziția mea, când de ani de zile fac apel la unirea tuturor. Că dacă vor să lucreze n-au decât să vină în organizația care deschide larg porțile tuturora. / ... / Maniu a spus că tineretul este cu el, la aceasta i-am spus că nu este momentul de a polemiza. La sfârșit, am adăugat că i-am primit căci după cum am repetat de nenumărate ori, orice părere dată cinstit și cu conștiință o accept totdeauna"[13]. În fapt, regele îi invita pe liderii politici prezenți la audiență să se înscrie în Partidul Națiunii, înființat la 22 iunie 1940, primul „partid unic și totalitar"[14] din istoria României. În ceea ce privește politica de alianțe, Carol al II-lea s-a angajat pe linia colaborării deschise cu Mișcarea Legionară, căreia i-a oferit portofolii ministeriale, în speranța că astfel va obține încrederea lui Hitler.

Manevrele lui Carol al II-lea nu au dat rezultatul scontat, dictatorul Germaniei cerându-i, printr-o scrisoare din 15 iulie, ca România să pornească imediat pe calea înțelegerii cu Ungaria și Bulgaria, pe baza unor cedări teritoriale în favoarea acestora. Într-un apel, datat 6 august 1940, semnat de Iuliu Maniu și alți fruntași politici, adresat opiniei publice internaționale și conducătorilor Germaniei și Italiei, se arăta: „Granițele noastre dinspre Ungaria nu sunt, cum s-a afirmat de atâtea ori greșit și tendențios, numai o consecință a tratatului de la Trianon. Acesta n-a făcut decât să confirme — și încă nu deplin — realitățile etnice ale poporului român". Documentul preciza: „La 1 decembrie Marea Adunare de la Alba Iulia, expresiunea liberă a voinței tuturor românilor din Ardeal și Ungaria, a proclamat unirea cu România, la care au aderat de îndată și reprezentanții populației

germane. Românii din Ardeal nu au făcut deci altceva decât ce au făcut toate naționalitățile cuprinse în hotarele fostei monarhii austro-ungare"[15]. În același timp, Maniu a adresat un memoriu președintelui Consiliului de Miniștri al României prin care se pronunța împotriva oricăror negocieri în problema granițelor[16].

Guvernul Gigurtu, sub presiunea Germaniei și Italiei, a început negocieri cu delegații Ungariei, la Turnu-Severin, în ziua de 16 august, care n-au dus la nici un rezultat. În fața acestei situații, Germania și Italia au hotărât să intervină direct, asumându-și rolul de arbitri în „diferendumul" dintre România și Ungaria[17]. Prin dictatul de la Viena, din 30 august 1940, România a fost obligată să cedeze Ungariei partea de nord-est a Transilvaniei.

Invitat la Consiliul de Coroană din noaptea de 30/31 august, Iuliu Maniu a avut mai întâi o discuție cu Carol al II-lea, căruia i-a precizat: „— În politică greșelile se plătesc și se sancționează, ca și în viața de toate zilele". „— Va să zică sunteți de părere să abdic?" a întrebat Regele. „— Da, Majestate, nu văd altă ieșire"[18], a conchis liderul național-țărănist. La ședința Consiliului de Coroană, Iuliu Maniu a făcut un aspru rechizitoriu politicii de concesii promovate de regim, și, în calitate de fost președinte al Consiliului Dirigent, a ținut să precizeze: „Unirea Ardealului cu patria-mamă nu se întemeiază pe tratatul de la Trianon, ci urmează din dreptul de autodeterminare a poporului român din Transilvania, manifestat în mod liber la 1 Decembrie 1918, în Alba Iulia". În consecință, Iuliu Maniu se pronunța „cu ultima energie în contra hotărârii de arbitraj" și protesta „ca această hotărâre să fie pusă în aplicare. Aceasta și pentru motivul formal că guvernul actual, care a hotărât acceptarea arbitrajului și care a semnat hotărârea, nu are nici un mandat de la națiune. El este un guvern dictatorial, ieșit dintr-o lovitură de stat și nu are nici o legătură de drept cu cetățenii acestui stat, deci semnătura lui nu are nici o valoare"[19].

Împotriva dictatului de la Viena au avut loc mari manifestații pe întreg cuprinsul țării și mai ales în Transilvania. Mulți dintre cei care au luat cuvântul la aceste manifestații au cerut ca Iuliu Maniu să ia conducerea luptei pentru apărarea integrității teritoriale a României. La Cluj s-a constituit „Comitetul pentru afirmarea vrerilor Transilvaniei" care l-a proclamat președinte pe Iuliu Maniu. Acesta însă a preferat ca în acele zile să evite aparițiile în public, considerând că o eventuală mișcare de rezistență ar putea provoca intervenția armată a Germaniei, cu consecințe dezastruoase pentru existența României. Maniu a anunțat organizarea unei mari adunări de protest la Alba Iulia, în ziua de 15 septembrie 1940. De asemenea, el a trimis telegrame lui Hitler și Mussolini în care protesta „contra sentinței arbitrare, care atribuie Ungariei o majoritate de români din Ardeal pentru a îngloba țării lor o minoritate de maghiari. Această sentință nesocotește principiul naționalităților și concepțiile cele mai elementare de dreptate"[20].

Pentru rezolvarea crizei politice și restabilirea ordinii în țară, regele a apelat la generalul Ion Antonescu. Informat asupra acestei hotărâri, Maniu a avut o întrevedere cu generalul în ziua de 1 septembrie, în cursul căreia cei doi au convenit să acționeze pentru detronarea lui Carol al II-lea și formarea unui guvern de uniune națională. La 5 septembrie, Antonescu a fost investit de rege cu „depline puteri pentru conducerea statului român[21], iar în ziua următoare Carol a trebuit să abdice în favoarea fiului său Mihai.

Comentând, într-un amplu articol publicat în ziarul „Universul" din 13 septembrie 1940, prăbușirea regimului, Iuliu Maniu scria: „Cauza abdicării este concepția sa generală de domnie personală, fără busolă sigură, în continuă oscilație oportunistă, practicată prin manevre și abilități care au săpat prăpastia între Coroană și țară și care a trebuit să ducă la falimentul și distrugerea politicii sale".

Prin abdicarea lui Carol al II-lea, la 6 septembrie 1940, Iuliu Maniu a obținut una dintre cele mai mari victorii din cariera sa

politică. Dar, având în vedere situația dramatică a țării, această victorie nu putea fi sărbătorită, ci trebuiau găsite soluții grabnice de ameliorare a climatului politico-social și de apărare a românilor aflați în afara granițelor statului.

Imediat ce a preluat puterea, generalul Antonescu a acționat pentru restabilirea ordinii în țară și a interzis manifestațiile publice. Conformându-se acestei hotărâri, Iuliu Maniu a anunțat contramandarea adunării de protest împotriva dictatului de la Viena, care urma să se desfășoare la Alba Iulia în ziua de 15 septembrie 1940.

În perioada care a urmat, Iuliu Maniu s-a preocupat îndeaproape de situația din nordul Transilvaniei aflat sub ocupație horthystă. La 14 septembrie 1940 s-a constituit, la Cluj, Comunitatea Națională a Românilor din Ungaria, sub conducerea lui Emil Hațieganu[22], unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Iuliu Maniu, care a desfășurat o amplă activitate pentru apărarea intereselor populației românești, supusă unui drastic regim de opresiune.

În ziua de 6 octombrie 1940 s-a întemeiat, în București, asociația „Pro-Transilvania", al cărei scop era „înălțarea națiunii, binele țării și dezrobirea fraților ajunși sub stăpânire străină"[23]. Președintele acestei asociații a fost ales Iuliu Maniu, iar din Comitetul de conducere făceau parte personalități cu diverse orientări politice[24]: Ghiță Popp, Ion Mihalache, dr. N. Lupu, V. Madgearu, Sever Bocu (național-țărăniști), Constantin I. C. Brătianu, Gheorghe Brătianu (liberali), Iosif Jumanca (social-democrat), A. C. Cuza (național-creștin), Stelian Popescu (independent) etc. Pe aceeași linie — a apărării drepturilor naționale — se înscrie și activitatea ASTREI, care, la congresul general din 24 noiembrie 1940, l-a ales pe Iuliu Maniu în Comitetul Central[25].

În ziua de 28 decembrie, președintele Partidului Național-Țărănesc a adresat ample memorii lui Hitler și Mussolini[26] în care se făcea un istoric al Transilvaniei și se sublinia legitimitatea

actului de la 1 Decembrie 1918, faptul că „Tratatul de la Trianon, încheiat abia în 1920, nu a creat, ci a înregistrat numai pentru lumea internațională, unirea Ardealului și Banatului cu Regatul român". El ținea să precizeze că poporul român nu se va împăca niciodată cu dictatul de la Viena, că va reîncepe lupta „cu toată hotărârea, chiar dacă ar trebui să reluăm totul de la început, cu toate jertfele, oricât de mari".

Încă de la 10 octombrie 1940 primele unități militare germane au intrat în România, iar la 23 noiembrie 1940, generalul Antonescu a semnat actul de aderare la Pactul Tripartit, creat de Germania, Italia și Japonia, fapt ce marca înglobarea țării în sistemul politic al Axei. Din acest moment, Iuliu Maniu, exprimându-și dezacordul față de semnarea Pactului Tripartit, a început să susțină că România era un stat ocupat de Germania, iar poporul român nu putea fi făcut vinovat de politica promovată de conducători. Acest punct de vedere nu era conform cu realitatea, deoarece România și-a menținut independența națională, având un statut de stat satelit al Germaniei, într-un context internațional extrem de complex și dificil.

Liderul național-țărănist n-a dat curs solicitării lui Antonescu de a participa la constituirea guvernului, recomandând câteva persoane de mâna a doua pe care generalul le-a refuzat. Singura persoană acceptată a fost D. Gerota, în funcția de secretar general la Ministerul de Justiție. Într-o scrisoare din 20 septembrie 1940, Iuliu Maniu îi preciza: „În calitate de tehnician sunt de acord și vă recomand chiar, să intrați la Ministerul de Justiție în funcția de secretar general, care este o funcție de specialitate"[27]. La 14 septembrie 1940, generalul Antonescu a constituit un guvern bazat pe Mișcarea Legionară, iar România a fost proclamată „stat național-legionar".

Aflați la putere, legionarii au recurs pe scară largă la teroare și asasinat. Între cei răpuși de gloanțele legionarilor la 27 noiembrie 1940 s-a aflat și Virgil Madgearu, secretarul general al Partidului Național-Țărănesc. Iuliu Maniu a protestat energic

împotriva acestor asasinate printr-un memoriu prezentat lui Antonescu, apreciind că situația internă „a început să alunece pe povârâșul unei anarhii după care, dacă ea va dăinui, nu poate urma decât disoluția și ocuparea țării". El protesta contra „asasinării prietenului meu Virgil Madgearu, om de excepțională valoare științifică și națională, și a marelui profesor Nicolae Iorga, care deși mi-a fost înverșunat adversar politic, totuși am recunoscut întotdeauna că a avut merite neșterse în evoluția gândirii naționaliste românești și care a fost o podoabă a științei naționale și universale". El a cerut generalului să dea „serviciile de menținerea ordinei publice în mâini competente și să faceți prin toate mijloacele ca cetățenii de orice categorie să redodândească siguranța averii și vieții lor"[28]. În urma acestor asasinate, Dimitrie Gerota a demisionat din funcția pe care o deținea în guvern.

În ianuarie 1941, legionarii au recurs la o rebeliune, încercând să-l înlăture pe Antonescu de la putere. Având sprijinul armatei, generalul Antonescu a reușit să înăbușe rebeliunea legionară. Iuliu Maniu și-a exprimat acordul cu acest act de restabilire a ordinii, dar nu a acceptat să acorde sprijinul său politic generalului.

La 27 ianuarie, Ion Antonescu a constituit un nou guvern, de militari și tehnicieni, la 14 februarie „statul național-legionar" a fost desființat, după care a cerut aprobarea prin plebiscit a politicii promovate de el. Liderul național-țărănist a protestat împotriva plebiscitului organizat de Antonescu la 2 martie 1941, apreciind că sub „stare de asediu și cenzură, fără putința unor discuții libere în contradictoriu și fără putința pentru țară de a se informa asupra situației reale", votul cetățenilor era „lipsit de libertate și de sinceritate. El rămâne astfel viciat, ca și votările de sub regimul regelui Carol II"[29].

Răspunzând, în martie 1941, la o suită de memorii ce-i adresaseră Maniu și Brătianu, generalul Antonescu afirma: „Dacă atât d-voastră [C.I.C.Brătianu] , cât și d-nii Maniu și Mihalache credeți că în împrejurările actuale se poate face o altă politică, sunt gata să vă cedez locul, pentru a vă da putința să serviți mai bine

țara, deci să treceți de la critică la acțiune"[30]. Iuliu Maniu nu s-a oferit să-și asume o asemenea răspundere în acel context istoric.

La 17 martie 1941 a încetat din viață Nicolae Titulescu, cel mai mare diplomat român din perioada interbelică, membru, din decembrie 1937, al Partidului Național-Țărănesc. Cu puțin timp înainte de sfârșitul său, la 21 ianuarie 1941, Nicolae Titulescu scria lui Iuliu Maniu: „Dacă din întâmplare voi muri, vă rog pe d-voastră, doctorul Lupu, Mihai Popovici și orice alt membru al partidului nostru să-mi rezerve un loc de înmormântare la Brașov. Vreau să-mi dorm ultimul somn printre morții frați din Transilvania"[31]. Această cerere testamentară n-a putut fi îndeplinită atunci datorită condițiilor politice, interne și internaționale; mai mult, generalul Ion Antonescu a respins cererea delegației Partidului Național-Țărănesc, în frunte cu Iuliu Maniu, de a participa la funeraliile lui Nicolae Titulescu[32].

În ziua de 12 iunie 1941, Adolf Hitler i-a adus la cunoștință lui Antonescu „planul Barbarossa" privind războiul împotriva Uniunii Sovietice, solicitând ca și România să participe la această acțiune militară. Conducătorul statului român s-a declarat de acord, deoarece România avea de recuperat Basarabia și nordul Bucovinei, ocupate de Armata Roșie în urmă cu un an. Întors în țară, Ion Antonescu a cerut colaborarea național-țărăniștilor la un cabinet de război, oferind lui Ion Mihalache funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, dar la sugestia lui Iuliu Maniu, acesta a refuzat[33].

La 22 iunie 1941, România s-a alăturat Germaniei în războiul împotriva Uniunii Sovietice, cu scopul declarat de a elibera teritoriile ocupate de Armata Roșie în vara anului precedent. Iuliu Maniu și-a exprimat, prin scrisori adresate lui Ion Antonescu, la 6 și 18 iulie, satisfacția pentru acțiunea de eliberare a Basarabiei și nordului Bucovinei de sub dominația sovietică, dar a cerut ca armata română să se oprească la Nistru, urmând a se pregăti pentru eventualitatea luptei de eliberare a nordului Transilvaniei de sub ocupația Ungariei. Fostul ministru de Externe, Grigore Gafencu,

nota în august 1941: „Maniu crede — cu neînduplecată statornicie, pe care o leagă de toate credințele sale — în victoria Angliei. Și mai crede că România nu-și poate salva neatârnarea, ființa de stat și hotarele decât în urma unei victorii britanice. De aceea crede că ar fi cea mai mare nenorocire dacă sfârșitul războiului ne-ar găsi într-o tabără dușmană puterilor anglo-saxone. El nu se ridică împotriva războiului cu Rusia. Noi nu suntem de vină, ci guvernul sovietic, dacă ne aflăm azi în luptă pentru a recuceri ceea ce ni s-a luat în mod samavolnic anul trecut. Războiul nostru trebuie să păstreze însă un caracter strict național. Ne interesează pământul nostru și nu soarta lumii"[34]. După ce Antonescu (devenit în august 1941 mareșal) a hotărât să continue războiul în Est, Iuliu Maniu a stabilit relații cu diplomații englezi și americani din București, cerându-le să transmită la Londra și Washington că România era o țară ocupată de hitleriști și deci nu acționa conform propriei sale voințe.

Mareșalul Antonescu a căutat să profite de situația favorabilă creată prin eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei, anunțând organizarea unui nou plebiscit la 9 noiembrie 1941, prin care cetățenii să declare prin vot deschis dacă aprobă sau nu politica promovată de el. Iuliu Maniu a adresat mareșalului un memoriu, la 8 noiembrie, prin care-și exprima „îndurerata surprindere" pentru organizarea plebiscitului „în plin război, sub stare de asediu ale cărei constrângeri exclud posibilitatea exprimării libere a voinței obștești"[35].

După înfrângerea de la Stalingrad, în care armata română a înregistrat un adevărat dezastru, Maniu și-a intensificat acțiunile de protest împotriva politicii lui Antonescu, precum și contactele externe în vederea negocierii condițiilor pentru ieșirea României din război. El s-a folosit de unii diplomați de carieră aflați în străinătate, a avut la dispoziție grupuri speciale pentru transmiterea și recepționarea telegramelor prin cod, a beneficiat de sprijinul unor funcționari superiori din cadrul Ministerului de Externe al României. Astfel a reușit să întrețină contacte cu

guvernele Marii Britanii și S.U.A., precum și ale unor state neutre. De asemenea, Iuliu Maniu a stabilit legături cu Edvard Beneš, fostul președinte al Cehoslovaciei, cu guvernul polonez în exil, cu fostul prim-ministru al Ungariei, Bethlen István, în vederea unei eventuale colaborări pentru detașarea de Germania și trecerea de partea Națiunilor Unite.

În demersurile sale, Iuliu Maniu „a supraestimat puterea militară a Marii Britanii și influența lui Churchill asupra celor doi parteneri ai săi"[36] — I. V. Stalin și F. D. Roosevelt. Liderul național-țărănist și-a pus mari speranțe că Churchill nu va îngădui dominația Uniunii Sovietice asupra României, dar evoluția evenimentelor avea să-i creeze mari deziluzii.

La 12 august 1942, Iuliu Maniu împreună cu Constantin I. C. Brătianu au adresat o nouă scrisoare mareșalului Antonescu, prin care-i cereau să retragă armata de pe front. Evident supărat, Antonescu i-a trimis lui Constantin I. C. Brătianu un răspuns masiv, de peste 100 de pagini, în care făcea un aspru rechizitoriu la adresa Partidului Național-Țărănesc și a Partidului Național-Liberal, din care citățm: „Vă reamintesc, domnule Brătianu, că împreună cu dl. Maniu, v-ați acuzat public și zilnic în presă, în întruniri, în parlament, de «incapacitate», «tâlhării» și «furturi de urne în alegeri», demonstrații ridicole, cu plata «și pe socoteala statului» în București, pentru obținerea puterii, «demisii în alb», «bătăi și omoruri», «călcarea legilor și Constituției»,«luări de comisioane», «traficările de influență», practicate de partizanii, de deputații, miniștrii și președinții corpurilor dvs. legiuitoare, «scandalurile cu contingentările», «cu grâul britanic», modul cum ați făcut reforma agrară și ați «profitat de ea», risipa avutului public, «concesionările oneroase ale bunurilor statului», «demagogie», incorectitudine civică [...] Cum îndrăzniți dv. și d-l Maniu să mă acuzați pe mine pentru faptul că am reușit să reîntregesc în doi ani ceea ce ați sfărâmat dv. în cei 20 de ani și să mă condamnați că nu am obținut asigurări că se vor reconstitui ceea ce ați mutilat atât de groaznic?". Mareșalul amintea că le-a

oferit conducerea guvernului, pentru ca să retragă armata de pe front și „să se aranjeze" cu Anglia[37]. Desigur, Ion Antonescu surprinsese câteva aspecte caracteristice ale luptei politice din perioada interbelică, în care se angrenase și Iuliu Maniu.

Dacă părerile lui Antonescu despre Constantin I. C. Brătianu erau realmente proaste, pentru Iuliu Maniu avea un sentiment de stimă, fapt pus în evidență în numeroase împrejurări. Un exemplu poate fi lămuritor: cercurile conducătoare de la Berlin dispuneau de numeroase informații privind acțiunile desfășurate de Iuliu Maniu, astfel că la convorbirea avută cu Ion Antonescu în aprilie 1943, Hitler a prezentat „dosarul" liderului național-țărănesc, iar Ribbentrop a declarat că „în Germania ar fi spânzurat de mult un om ca Maniu"[38]. Dar Antonescu i-a luat apărarea, afirmând că Maniu, „ca personalitate istorică, se bucură de multă stimă din partea poporului și mai ales din partea țăranilor și o măsură luată împotriva sa n-ar duce decât la transformarea lui într-un martir"[39].

Deoarece situația României se deteriora, Iuliu Maniu a continuat să adreseze, singur sau împreună cu Const. I. C. Brătianu, memorii lui Ion Antonescu, prin care-i cerea retragerea armatei de pe front, restabilirea drepturilor și libertăților democratice, scoaterea țării din războiul alături de Germania hitleristă. De asemenea, el a stabilit contacte cu alte organizații politice în vederea unei colaborări în acțiunea de înlăturare a regimului Antonescu.

În august 1943, Maniu, împreună cu Brătianu, s-au adresat pentru prima dată Regelui Mihai, aducându-i la cunoștință conținutul unui memoriu pe care-l trimiseseră de curând mareșalului Antonescu. În lunile următoare s-a ajuns la discuții directe între Mihai I și liderul național-țărănist. Mircea Ionnițiu, unul dintre cei care au mijlocit — din partea Palatului — contactele cu liderii politici, avea să noteze: „Îl priveam cu atenție pe Iuliu Maniu. Era un bărbat de statură potrivită, cu părul și mustața încărunțite, cu privire blajină. Cu toate că împlinise 70 de ani, se ținuse drept ca un stejar. Întotdeauna era îmbrăcat în haine

corecte, simple și purta nelipsitul guler, tare, scrobit, «ștaif», o trăsătură pe care caricaturiștii vremii o înregistrează în schițele lor. Ne aflam singuri în camera din modestul apartament aflat pe strada care se numea atunci Schitu Măgureanu și discutam aranjamentele ce trebuiau făcute pentru ca vizita șefului Partidului Național-Țărănesc la Palat să rămână secretă. Iuliu Maniu a propus o soluție simplă la care ajunsese bazat pe observațiile sale cu privire la apucăturile agenților Siguranței, care-l urmăreau zi și noapte. El se va invita la cină la prietenul său, Barbu Știrbey, lucru care-l făcea deseori. Acesta locuia în casa părintească pe Calea Griviței. Parcela pe care se afla casa boierească era destul de mare și era mărginită de mai multe străzi, din care una mică numită a Banului. Vizitele pe care le făcea la Barbu Știrbey erau întotdeauna prelungite până după miezul nopții, așa că agenții, obișnuiți cu aceasta, rămâneau în mașina lor parcată pe Calea Victoriei, jucând cărți, neglijând să supravegheze intrările aflate pe celelalte străzi. Era ușor pentru mine să vin pe strada Banului și să-l iau pe «domnul președinte» în mașină, ducându-l la Palat, fără ca acest lucru să ajungă la urechile mareșalului Ion Antonescu. Folosind această metodă, președintele Partidului [Național]-Țărănist a putut să participe la consfătuirile de la Palat, de câte ori a fost nevoie"[40]. La aceste tratative erau adesea prezenți Constantin I. C. Brătianu, din partea liberalilor, Constantin-Titel Petrescu (liderul Partidului Social-Democrat) și Lucrețiu Pătrășcanu (reprezentantul P.C.R.).

Pe de altă parte, Iuliu Maniu a respins categoric propunerile de colaborare ce i-au fost adresate de Gheorghe Tătărescu (exclus în aprilie 1938 din Partidul Național-Liberal), afirmând că acesta trebuia să-și considere cariera politică încheiată o dată cu prăbușirea regimului lui Carol al II-lea.

Iuliu Maniu a menținut contacte cu Partidul Comunist și în special cu Lucrețiu Pătrășcanu. În mai 1943, o notă a Serviciului Special de Informații consemna următoarea opinie a președintelui Partidului Național-Țărănesc în legătură cu dizolvarea

Internaționalei a III-a Comuniste: „trebuie să luăm în serioasă considerare ipoteza ca Sovietele să devină un factor politic în Europa și să exercite o influență în special asupra țărilor limitrofe [...] cred de mult că după război partidele comuniste vor juca un rol important în toate statele; Partidul Comunist Român va trebui, de asemeni, să funcționeze legal". Maniu a apreciat că o colaborare cu Partidul Comunist se impunea din două motive: unul internațional, „care ne va obliga să alcătuim un front unitar democratic, întins până la extrema stângă", și altul intern, pentru ca „reformele sociale ce le vom realiza să se facă cu colaborarea Partidului Comunist — și nu în afara acestuia — pentru a tăia astfel orice posibilitate de noi agitațiuni radicale"[41].

După repetate apeluri făcute de Maniu, în noiembrie 1943, Aliații i-au comunicat că putea trimite un delegat pentru negocieri cu S.U.A, Marea Britanie și Uniunea Sovietică, împuternicit să semneze capitularea necondiționată[42]. Cu acordul lui Ion Antonescu, în martie 1944 a fost trimis la Cairo principele Barbu Știrbey pentru a negocia cu Aliații condițiile de armistițiu. El s-a prezentat ca emisar al „opoziției unite" în frunte cu Maniu, cu care regele era de acord, precizând că și guvernul Antonescu dorea ieșirea României din război[43]. Importanța acestor negocieri a fost supraevaluată, Iuliu Maniu punându-și mari speranțe în Marea Britanie și S.U.A. Dar, încă din octombrie 1943, în cadrul Conferinței miniștrilor de Externe ai celor trei mari Puteri Aliate, s-a convenit ca ele să se consulte și adopte o atitudine unitară față de statele inamice. Guvernele de la Londra și Washington au recunoscut Moscovei dreptul de a decide în privința tratativelor cu statele ce se aflau în stare de război cu Uniunea Sovietică. Practic, această Conferință a marcat începutul împărțirii zonelor de influență între marile puteri și al abandonării României de către aliații occidentali. Conferința de la Teheran (28 noiembrie— 1 decembrie 1943) — la care au participat Stalin, Churchill și Roosevelt — a confirmat orientarea stabilită la Moscova, exprimându-se hotărârea celor trei mari puteri „să conlucreze atât

în timpul războiului, cât și în perioada de pace ce va urma"[44]. În aceste condiții, tratativele de la Cairo, care s-au prelungit până în iunie 1944, nu au dus la nici un rezultat.

Într-un memoriu trimis lui Ion Antonescu la 21 martie 1944, Iuliu Maniu și Const. I. C. Brătianu, după ce prezentau situația grea în care se afla România, conchideau: „Pentru că în acest moment nimeni nu poate lua răspunderea situației ce ați creat, trebuie ca tot d-voastră să arătați germanilor că trebuie să retrageți restul trupelor noastre care mai operează în Rusia, că nu le mai puteți da concursul militar de până acum și că țara se găsește în situația de nebeligeranță. Pe de altă parte, să comunicați aliaților anglo-ruso-americani hotărârea ce ați luat. Dacă nu puteți face aceste acte, nu rămâne decât să arătați M.S. regelui că nu puteți conduce mai departe politica țării și că trebuie să avizeze la formarea unui nou guvern, care să poată îndrepta, cel puțin în parte, situațiunea în care ne aflăm și care să nu expună țara la noi complicațiuni"[45].

La 24 martie, Armata Roșie a ajuns la Nistru, iar două zile mai târziu pe cursul superior al Prutului, astfel încât teatrul de război a ajuns pe teritoriul României. Mareșalul Antonescu a respins oferta de armistițiu făcută de guvernul sovietic la 8 aprilie și a avut o discuție cu Iuliu Maniu, declarându-i că dacă liderul național-țărănist considera condițiile de armistițiu acceptabile, el era gata să-i predea conducerea țării. Iuliu Maniu a răspuns peste câteva zile într-o formă alambicată, care însemna de fapt un refuz[46]. La procesul intentat mareșalului Ion Antonescu în 1946, Iuliu Maniu avea să confirme, în fond, această atitudine: „La întrebarea ce mi se pune că dacă cu ocaziunea convorbirii ce am avut într-o noapte cu I. Antonescu la Snagov la începutul lunii aprilie 1944, când am discutat condițiunile de armistițiu ce le primisem, I. Antonescu mi-ar fi spus că dacă le găsesc aceste condițiuni acceptabile sau dacă dl. Dinu Brătianu găsește aceste condițiuni acceptabile să preluăm puterea și să semnăm armistițiul și I. Antonescu să ne dea tot concursul militar, răspund că dacă aș răspunde că nu s-a făcut această propunere nu ar fi exact, iar dacă aș răspunde că mi s-a

făcut și nu am primit, aș putea avea neplăceri politice"[47]. Evident, aceste „neplăceri politice" se refereau la contextul anului 1946.

Înțelegând că o colaborare cu comuniștii se impunea — având în vedere faptul că armistițiul trebuia încheiat cu Uniunea Sovietică — Iuliu Maniu a acceptat să negocieze cu aceștia, ajungându-se la un acord în cursul lunii mai 1944. La 20 iunie 1944, Iuliu Maniu a semnat — împreună cu Constantin I. C. Brătianu, Constantin-Titel Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu — declarația de constituire a Blocului Național-Democrat, prin care partidele Național-Țărănesc, Național-Liberal, Social-Democrat și Comunist se angajau să acționeze pentru încheierea fără întârziere a armistițiului cu Națiunile Unite, ieșirea României din Axă și alăturarea ei Națiunilor Unite, înlăturarea regimului de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional democratic[48].

După această dată au avut loc mai multe întâlniri la Palat între reprezentanții celor patru partide și rege, în cadrul cărora s-a discutat și problema noului guvern. Iuliu Maniu a respins propunerile ce i s-au făcut de a deveni șeful acestui guvern, afirmând că problemele ce stăteau în fața României aveau un pronunțat caracter militar și a susținut necesitatea unui guvern de militari și tehnicieni. El și-a dat consimțământul ca reprezentanții Blocului Național-Democrat să gireze din punct de vedere politic acest guvern. În noaptea de 21/22 august 1944 a avut loc la Palat o consfătuire, la care s-a confirmat ziua de 26 august pentru răsturnarea lui Ion Antonescu, dar nu s-a exclus posibilitatea devansării ei pentru 24 august.

La 22 august, mareșalul Antonescu dăduse ordin armatei române să se retragă pe linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila, pentru a opri ofensiva Armatei Roșii și a încheia în condiții de stabilizare a frontului armistițiul cu Uniunea Sovietică. De altfel, el obținuse, în urma tratativelor de la Stockholm, promisiunea creării unei zone în care să nu intre trupele sovietice și a unui termen de 15 zile pentru retragerea armatei germane de pe teritoriul României. După alte negocieri, în dimineața zilei de 23 august 1944, la Ministerul de Externe al României a sosit o

telegramă de la Stockholm prin care guvernul sovietic anunța că acceptă propunerile făcute de Antonescu[49]. Această telegramă a fost reținută de Grigore Niculescu-Buzești, directorul Direcției Cabinetului ministrului și a cifrului din Ministerul de Externe, și adusă la cunoștința lui Iuliu Maniu[50]. La rândul său, președintele Partidului Național-Țărănesc l-a informat pe rege despre conținutul telegramei.

Iuliu Maniu aprecia că cel mai îndreptățit să încheie armistițiul era Ion Antonescu, conducătorul statului român. Acest mesaj a fost transmis prin Ion Mihalache, care în seara zilei de 22 august a avut la Snagov o discuție cu mareșalul. Antonescu s-a declarat, în principiu, de acord, afirmând că-și rezerva dreptul de a alege el momentul favorabil realizării acestui act de importanță fundamentală pentru România. În zorii zilei de 23 august, Maniu a avut o discuție cu Constantin I. C. Brătianu și Constantin-Titel Petrescu, cărora le-a exprimat punctul de vedere privind încheierea armistițiului. În aceeași dimineață, Gheorghe Brătianu s-a deplasat la Snagov unde a discutat cu Antonescu. La cererea mareșalului, Gheorghe Brătianu a promis că va aduce în cursul zilei o „scrisoare de garanție" semnată de Iuliu Maniu și Constantin I. C. Brătianu, prin care aceștia să-și asume și ei răspunderea pentru încheierea armistițiului.

Dar președinții celor două partide au evitat să se angajeze în scris, astfel că la ora 16, când mareșalul Antonescu s-a prezentat la Palat, nu avea scrisoarea de garanție solicitată[51]. Aici, Ion Antonescu a fost destituit și apoi arestat din ordinul regelui Mihai[52].

NOTE

1. *Istoria Partidului Național-Țărănesc. Documente. 1926—1947* (volum alcătuit de Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Alexandru Cebuc) București, Edit. Arc—2000, 1994, p. 177.

2. *Adevărul în procesul lui Codreanu*, [f.a.], p. 131; Kurt W. Treptow și Gheorghe Buzatu, *„Procesul" lui Corneliu Zelea Codreanu (mai 1938)*, Iași, 1994, p. 248.

3. Zaharia Boilă, *op. cit., loc. cit.*, f. 329.

4. Arh. Ist. Centr., fond Frontul Renașterii Naționale, dos. 27/1938, ff. 1—2.

5. *Ibidem*, fond Președ. Cons. Min., dos. 49/1940, f. 4.

6. *Ibidem.*

7. Vezi, pe larg, Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și pactul Ribbentrop-Molotov*, București, Edit. Danubius, 1991; Viorica Moisuc, *Premisele izolării politice a României. 1919—1940*, București, Edit. Humanitas, 1991 (cap. VIII); Ion Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei. 1938—1940*, București, Edit. Politică, 1980; Grigore Gafencu, *Ultimele zile ale Europei. O călătorie diplomatică întreprinsă în anul 1939* (traducere de Rodica Mihaela Scafeș; Prefață și note: Cornel I. Scafeș), București, Edit. Militară, 1992; V. F. Dobrinescu și Ion Pătroiu, *Ultimele luni de pace, martie—august 1939*, Iași, Institutul European, 1992; Ioan Scurtu și Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, Edit. Academiei de Înalte Studii Militare, 1992.

8. „Universul" din 21 aprilie 1940.

9. „Monitorul oficial", nr. 142 din 22 iunie 1940.

10. *Ibidem.*

11. *Istoria Basarabiei. De la începuturi până în 1944* (coordonator Ioan Scurtu), București, Edit. Europa Nova et Tempus, 1994 (cap. XI).

12. Arh. Ist. Centr. , fond Președ. Cons. Min., dos. 25/1940, ff. 109—110; Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia. 1918—1940*, Iași, Edit. Junimea, 1991, p. 247.

13. Regele Carol al II-lea, *Însemnări zilnice* (nota din 4 iulie 1940).

14. „Monitorul oficial", nr. 142 din 22 iunie 1940.

15. *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României (septembrie 1940—octombrie 1944)*, București, 1985, pp. 8—9.

16. „Țara nouă" din 18 august 1940.

17. Vezi, pe larg, Valeriu Pop, *Bătălia pentru Ardeal* (ediție îngrijită de Sanda Pop și Nicolae C. Nicolescu), București, Edit. Enciclopedică, 1992; Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii. Iulie—august 1940* (ediție îngrijită, note, postfață și indice de Valeriu Dinu), București, Edit. Enciclopedică, 1991; Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. II (ediție și indice de Stelian Neagoe), București, Edit. Humanitas, 1993; Ioan Scurtu, *Un episod dramatic din istoria României. 30 august 1940*, București, 1990.

18. Zaharia Boilă, *op. cit., loc. cit.*, f. 379.

19. Iuliu Maniu, *Testament...*, p. 188.

20. *Ibidem*, p. 190.

21. „Monitorul oficial", nr. 205 din 5 septembrie 1940.

22. *D. dr. Emil Hațieganu a fost ales conducătorul românilor din Ungaria*, în „Timpul" din 16 septembrie 1940.

23. Vezi, pe larg, Gh. Zaharia, L. Vajda, Gh. I. Bodea, P. Bunta, Maria Covaci, L. Fodor, A. Simion, Gh. Tuțui, *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940—octombrie 1944)*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1974.

24. *Constituirea asociației „Pro-Transilvania"*, în „România nouă", Sibiu, din 8 octombrie 1944.

25. *Adunarea generală a ASTREI — un strălucit praznic intelectual. Ibidem* din 27 noiembrie 1940.

26. Arh. Ist. Centr., fond Casa Regală, dos. 1/1941, ff. 4—34.

27. Arh. Ist. Centr., fond Iuliu Maniu, dos. 7/1940, f. 1.

28. *Ibidem*, fond Președ. Cons. Min., dos. 49/1940, f. 2.

29. *Ibidem*, dos. 48/1941, ff. 33—35.

30. *Ibidem*, dos. 61/1940, f. 38.

31. „Dreptatea" din 2 septembrie 1944.

32. Nicolae Titulescu, *Politica externă a României (1937)*, (ediție îngrijită de: George G. Potra, Constantin I. Turcu, Ion M. Oprea), București, Edit. Enciclopedică, 1994, p. 374.

33. *Procesul marii trădări naționale*, București, 1946, p. 203.

34. Grigore Gafencu, *Jurnal. iunie 1940—iulie 1947*, (ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indici de Ion Ardeleanu și Vasile Arimia), București, Edit. Globus, [f. a.], p. 188. Vezi și Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, vol. II (în colaborare cu Stela Cheptea, V. F. Dobrinescu, I. Saizu), Iași, 1990, pp. 44—61.

35. Arh. Ist. Centr., fond Președ. Cons. Min., dos. 25/1940, f. 140—142; *Iuliu Maniu—Ion Antonescu. Opinii și confruntări politice. 1940—1944* (cuvânt înainte, îngrijire de ediție, note și comentarii de Ion Calafeteanu), Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1994, pp. 110—113.

36. Ivor Porter, *Operațiunea „Antonomus". În România pe vreme de război* (traducere de George G. Potra și Delia Răzdolescu), București, Edit. Humanitas, 1991, p. 124.

37. Gheorghe Buzatu, *Istorie interzisă. Mărturii și documente cenzurate despre mareșalii României: Alexandru Averescu, Constantin Prezan, Ion Antonescu*, Craiova, Edit. Scrisul Doljean, 1990, pp. 144—163.

38. „Dreptatea" din 18 mai 1946.

39. A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1979, p. 284.

40. Mircea Ionnițiu, *Amintiri și reflecțiuni*, București, Edit. Enciclopedică, 1993, pp. 172—173.

41. *23 August 1944. Documente*, vol. I, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1984, pp. 535—536.

42. Nicolae Baciu, *Ialta și crucificarea României*, Roma, 1983, pp. 81—82.

43. Vezi, pe larg, A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1979.

44. *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II, 1939—1945, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1976, p. 153.

45. Arh. Ist. Centr., fond Președ. Cons. Min., dos. 81/1940, f. 206.

46. *Procesul marii trădări naționale*, p. 224.

47. Ioan Dan, *„Procesul" mareșalului Ion Antonescu*, București, Edit. Tempus, 1993, p. 198.

48. „România liberă" din 10 august 1944.

49. Gh. Buzatu, *Istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 302.

50. George Magherescu, *Adevărul despre mareșalul Antonescu*, vol. III, București, Edit. Păunescu, 1991, p. 170; *23 August 1944. Documente*, vol. III, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 39.

51. Ioan Scurtu, *Contribuții privind viața politică din România*, pp. 538—539.

52. Pentru unele detalii vezi și: Mircea Ionnițiu, *Amintiri și reflecțiuni*, București, Edit. Enciclopedică, 1993; Constantin Sănătescu, *Jurnal* (cu o prefață de Simona Ghițescu-Sănătescu), București, Edit. Humanitas, 1993.

9. LUPTA PENTRU SALVGARDAREA DEMOCRAȚIEI ȘI A INDEPENDENȚEI ROMÂNIEI (23 AUGUST 1944 — 19 IULIE 1947)

Actul arestării lui Antonescu semnifica revenirea la un regim democratic, ieșirea României din războiul dus alături de Germania și alăturarea ei la coaliția Națiunilor Unite. În guvernul constituit la 23 august, lui Iuliu Maniu i s-a rezervat postul de ministru secretar de stat, ca și celorlalți semnatari ai Declarației de constituire a Blocului Național-Democratic. În seara zilei de 23 august, după *Proclamația* regelui către țară, s-a difuzat *Declarația* guvernului, în care se afirma: „Astăzi dictatura a fost înlăturată. Poporul reintră în drepturile lui. Regimul politic pe care îl vom înfăptui va fi un regim democratic, în care libertățile publice și drepturile cetățenești vor fi garantate și respectate"[1].

În legătură cu desfășurarea evenimentelor din seara și noaptea zilei de 23 august 1944, Iuliu Maniu avea să declare: „N-am avut nici o cunoștință asupra desfășurării evenimentelor până a doua zi dimineața, în zorii zilei, când a venit la mine d. Aurel Leucuția și mi-a comunicat ce s-a întâmplat și că e informat că armata germană vine la București, și că Palatul e bombardat. Atunci eu împreună cu d. Leucuția m-am dus imediat la Palat ca să văd ce este de făcut"[2].

Potrivit unor relatări, el a cerut mai întâi informații despre situația mareșalului Antonescu, exprimându-și nemulțumirea că el a fost predat unor „civili". În calitate de membru al guvernului, Maniu a

contribuit la rezolvarea problemelor vizând apărarea Capitalei, trecerea la regimul democratic, soluționarea unor chestiuni presante.

Prin decretul regal din 31 august — publicat la 2 septembrie 1944 — a fost repusă parțial în vigoare Constituția din 1923, și anume articolele privitoare la drepturile românilor și cele asupra puterilor statului, precizându-se că, până la organizarea Reprezentanței Naționale, puterea legislativă se exercită de către rege la propunerea Consiliului de Miniștri.

Într-o declarație publicată în ziarul „Universul" din 3 septembrie 1944, Iuliu Maniu afirma: „Lovitura de sat, egală cu o mare revoluție, a fost bine pregătită. Fără nici o modestie falsă, pot afirma că Partidul Național-Țărănesc a avut, în această pregătire, o parte de merit pe care istoria nu va întârzia să i-o recunoască din plin".

Actele istorice se judecă nu atât prin intențiile oamenilor politici, cât prin consecințele lor. Din acest punct de vedere se poate aprecia că între voința celor care au înfăptuit actul de la 23 august 1944 și rezultatele obținute nu a existat o concordanță. La 12 septembrie a fost semnată la Moscova Convenția de armistițiu între România și Națiunile Unite, care stabilea noul statut internațional al țării noastre. Luând cuvântul în ședința Consiliului de Miniștri din 15 septembrie 1944, Iuliu Maniu declara: „țin de la început să constat că textul acestui armistițiu nu corespunde cu acele conversațiuni și acele încheieri pe care emisarii noștri din Cairo au convenit cu reprezentanții Aliați [...] Condițiunile care le-am stabilit noi atunci erau neasemuit mai favorabile decât cele de acum, și fiindcă eu am cutezat să recomand partidului și Majestății Sale să facă acest armistițiu, ne doare foarte mult la ce s-a ajuns". Liderul național-țărănist a ținut să amintească faptul că Antonescu „a avut sugestia și i s-a pus în vedere că dacă se va face armistițiul se va asigura o zonă neutră, liberă, în care să nu poată intra Aliații. Am văzut eu, dl. Buzești are textul[3], și vă puteți închipui în ce situație ajungem noi, guvernul acesta, regimul acesta și în special noi care am lucrat efectiv la pregătirea acestui

armistițiu, când ni se va spune mâine poimâine faptul că lui Antonescu i s-a promis de către dl. Molotov o zonă neutră pe care noi nu o avem. Pentru care motiv nu interesează, vă puteți închipui în ce situație rămânem noi"[4].

În fapt, prin regimul Convenției de armistițiu, România devenea o țară ocupată de Uniunea Sovietică, iar celelalte două mari puteri — Statele Unite ale Americii și Marea Britanie — girau această realitate.

În perioada următoare, efortul principal a fost îndreptat spre eliberarea nordului Transilvaniei de sub ocupația Ungariei. În această luptă s-au angajat, alături de armata română, și unii civili, constituiți în „Gărzile Iuliu Maniu", unii dintre ei recurgând la scoaterea cu forța a ungurilor instalați în casele românilor.

După 23 august, Partidul Național-Țărănesc — ca și celelalte partide democratice — și-au reluat activitatea în condiții de legalitate. Printr-o circulară din 28 august, Iuliu Maniu stabilea modalitățile concrete de acțiune la nivelul organizațiilor locale și județene.

În ziua de 26 august 1944, Horațiu Comaniciu a semnat, „pentru comandantul fostei Mișcări Legionare", decizia prin care anunța că această organizație își înceta activitatea, membrii săi fiind îndemnați să-și găsească locul „în noua structură politică a țării, în oricare din partidele Blocului Național-Democratic, după îndemnul conștiinței". El ținea să elogieze în mod expres pe Iuliu Maniu, „care ne-a ajutat prin sfaturile sale în străduințele noastre de a găsi în noile împrejurări calea cea mai potrivită"[5]. Iuliu Maniu a publicat la 31 august o scrisoare către Comaniciu, în care aprecia: „Cred că multe energii valoroase, care sunt grupate în jurul Mișcării dv., fac bine dacă își caută așezarea în alte grupări politice, așa cum conștiința și convingerile lor le dictează [...] Porțile partidelor angajate în Blocul Național-Democratic sunt deschise pentru toți"[6].

Este o realitate că mulți legionari s-au înscris în Partidul Național-Țărănesc, dar și mai mulți s-au înregimentat în Partidul

Comunist Român, fapt ce a imprimat luptei dintre cele două forțe politice o notă aparte.

În ziua de 16 octombrie 1944 a apărut *Manifestul-program*, semnat de conducerea Partidului Național-Țărănesc în frunte cu Iuliu Maniu, în care se arăta că acest partid „înțelege să păşească la opera de organizare a statului pe cale evolutivă, prin democrație și în măsura în care votul liber al națiunii îi acordă încrederea"[7]. Cele mai multe deziderate erau preluate aidoma din programul publicat în 1935, care era depășit de noile realități istorice.

După 23 august 1944, în conducerea Partidului Național-Țărănesc n-au fost operate modificări semnificative. Deși Statutul partidului prevedea organizarea anuală a Congresului general, Iuliu Maniu a preferat să conducă singur partidul, pe baza deplinelor puteri pe care le avea încă din noiembrie 1937. Un colaborator al său avea să scrie: „Era greu ca un singur om, Iuliu Maniu, el care avea viziunea exactă a realităților, să suplinească, în toate sectoarele vieții publice, carența acelora care n-aveau decât grija intereselor particulare și imediate. Dar în materie de presă și în circumstanțele date, eșecul a avut efect descurajant, atât pe plan colectiv, cât și pe plan individual. De ce a făcut Maniu asemenea greșeală? Întâi, fiindcă un regionalism ardelean și o tristă experiență cu «regățenii» îl înclinau să prefere la rigoare o soluție proastă unei soluții, în concepția lui, incertă. În al doilea rând, fiindcă oamenii din jurul lui, așa-zisa «camarilă», despre care atâția ani scrisese presa liberală și «liberaloidă», nu prea număra valori de mâna întâi"[8].

Ca de atâtea ori în lunga sa carieră politică, Iuliu Maniu și-a luat ca aliat timpul, fiind convins că stările excepționale, create de război, vor înceta în curând, iar societatea românească, și întreaga Europă, vor intra într-o stare de normalitate. Numai că, de această dată, timpul a acționat în favoarea modelului sovietic de organizare a statelor est-europene[9] și nu a celui democratic occidental pe care-l promova președintele Partidului Național-Țărănesc.

La recomandarea lui Iuliu Maniu, din delegația României care s-a deplasat la Moscova pentru a negocia armistițiul a făcut parte și Ghiță Popp, secretarul general al Partidului Național-Țărănesc. În fapt, prin Convenția de armistițiu încheiată la 12 septembrie 1944, România devenea o țară ocupată de Armata Roșie. Convenția de armistițiu reglementa nu doar probleme teritoriale, militare sau ținând de evoluția acestora, ci și altele care constituiau atributele esențiale ale statului român. Înalta Comisie Aliată de Control primea dreptul să caute criminalii de război și să împiedice activitatea formațiunilor prohitleriste și fasciste ostile Aliaților, să aprobe editarea și tipărirea ziarelor și periodicelor, producția teatrală și cinematografică, programele radiofonice, să controleze poșta, telegraful și telefonul.

Peste trei săptămâni, la 9 octombrie 1944, avea să se realizeze „acordul de procentaj" între Stalin și Churchill, potrivit căruia în România influența Uniunii Sovietice era de 90 la sută și a Aliaților occidentali de 10 la sută[10].

În ziua de 24 septembrie 1944, în cadrul unui miting desfășurat în București, liderul comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej a adresat o „critică amicală" Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național-Liberal, amintind de represiunile anti-muncitorești din decembrie 1918, august 1929 și februarie 1933, apreciind că cele două partide „n-au luat nici o măsură, n-au schițat nici un gest pentru lămurirea opiniei publice asupra pericolului intern" reprezentat de Mișcarea Legionară[11]. Acest discurs marca începutul luptei politice deschise între Partidul Comunist și partidele istorice.

Peste trei zile, la 27 septembrie, P.C.R. anunța inițierea unei noi coaliții de forțe politice: Frontul Național-Democrat. În ziua de 13 octombrie, P.C.R. și P.S.D. au denunțat în mod oficial acordul de colaborare cu Partidul Național-Liberal și Partidul Național-Țărănesc în cadrul Blocului Național-Democrat, Lucrețiu Pătrășcanu și Const.-Titel Petrescu prezentându-și demisia din guvernul creat la 23 august 1944.

La sfârșitul lunii octombrie criza politică din România s-a adâncit, în principal ca urmare a atacurilor tot mai dure pe care Partidul Comunist le-a lansat împotriva partidelor istorice și în special a lui Iuliu Maniu.

Liderul național-țărănist, datorită bogatei sale activități politice, era considerat de către o bună parte a opiniei publice românești și internaționale ca fiind cel mai reprezentativ om politic din România, conducătorul mișcării de rezistență din anii dictaturii și principal făuritor al actului de la 23 august 1944.

Ideea unui guvern Maniu era prezentă în mintea multor fruntași politici. Dr. Petru Groza relata că fiind solicitat „nu numai de comuniști și socialiști, dar și de partidele istorice", i-a chemat pe reprezentanții acestora și a spus: „Domnule Maniu, iată suntem aici cu toții. Să întărim guvernul. Luați conducerea. Dar mi-a spus domnul Iuliu Maniu: «Nu pot să intru, căci sunt bătrân»"[12]. În fapt, nu era vorba de bătrânețe, ci de faptul că el nu concepea să se afle în fruntea unui guvern subordonat ocupanților sovietici.

Până la urmă, prin intervenția directă a generalului sovietic Vinogradov, vicepreședintele Comisiei Aliate de Control, la 4 noiembrie s-a creat un guvern prezidat de Constantin Sănătescu, pe baza repartizării mandatelor între național-țărăniști, liberali, social-democrați și comuniști. Din noul guvern, Iuliu Maniu nu mai făcea parte, astfel încât el s-a aflat în opoziție până la sfârșitul vieții.

Acest cabinet a avut o viață scurtă, de numai o lună, deoarece Frontul Național-Democrat a trecut la schimbarea primarilor, fără încuviințarea ministrului de Interne, Nicolae Penescu, fruntaș al Partidului Național-Țărănesc; în semn de protest, miniștrii național-țărăniști și liberali și-au dat demisia din guvern.

Evenimentele se desfășurau cu repeziciune, iar Iuliu Maniu dorea să afle atitudinea marilor puteri occidentale. În ziua de 1 decembrie 1944, Ian Le Rougetel, reprezentantul Marii Britanii în România, transmitea la Londra că a discutat cu Iuliu Maniu, care i-a spus că „dacă împrejurările o impun și guvernul englez vrea ca

1) Iuliu Maniu — președinte al Partidului Național Țărănesc, președinte al Consiliului de Miniștri al României, în 1928

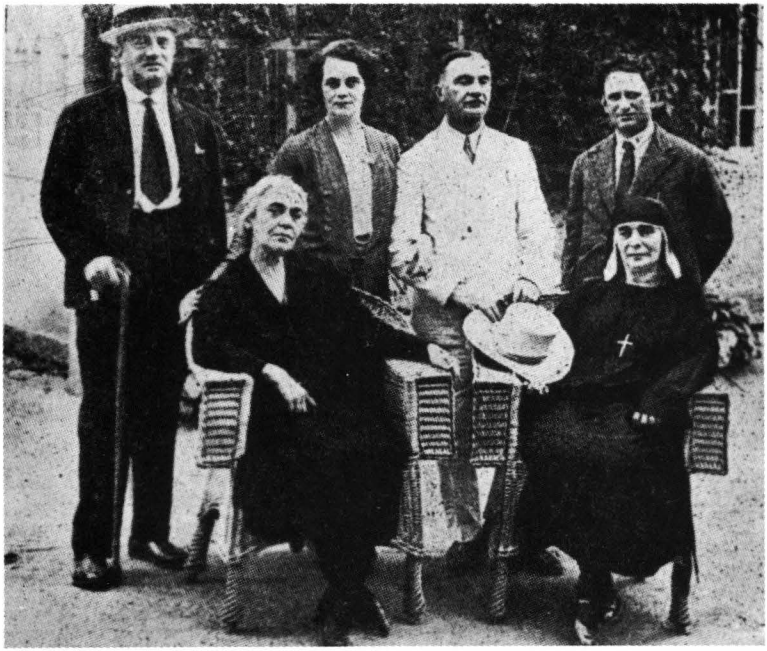

2) Iuliu Maniu împreună cu membri ai familiei, la Bădăcin, în 1931

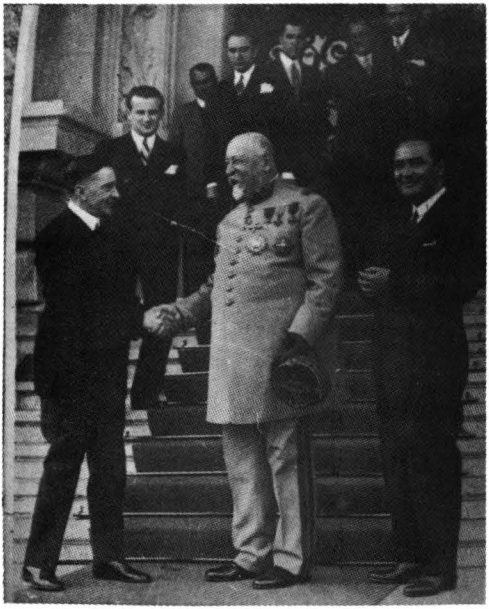

3) Iuliu Maniu, președinte al Consiliului de Miniștri, generalul Henri Mathias Berthelot, Ion Lugoșianu, subsecretar de Stat, în aprilie 1929

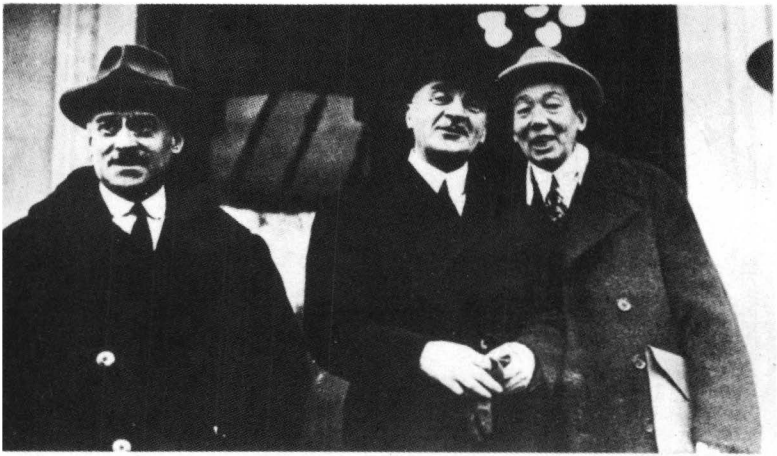

4) Iuliu Maniu împreună cu I. G. Duca și Nicolae Titulescu, în aprilie 1931

5) Membrii guvernului național-țărănesc, prezidat de Iuliu Maniu (13 iunie — 9 octombrie 1930), după depunerea jurământului; în prim plan Iuliu Maniu, prim-ministru, Alexandru Vaida-Voevod, ministru de Interne, G. G. Mironescu, ministru de Externe, generalul Nicolae Condeescu, ministrul Armatei

6) Iuliu Maniu, Gabriel Puaux, ministrul Franței în România, Robert Hyde Greg, ministrul Marii Britanii la București, generalul Nicolae Condeescu, la ceremonia ocazionată de împlinirea a 10 ani de la înființarea Universității din Cluj, octombrie 1930

7) Fruntași ai Partidului Național Țărănesc, membri ai cabinetului (1932–1933). De la stânga la dreapta: Ion Mihalache, ministru de Interne, Voicu Nițescu, ministru Agriculturii și Domeniilor, Iuliu Maniu, prim-ministru, generalul Nicolae Samsonovici, ministrul Apărării Naționale, Eduard Mirto, ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor

8) Iuliu Maniu rostind un discurs electoral la o adunare publică organizată la Vinț (1936)

9) Iuliu Maniu împreună cu dr. Nicolae Lupu la o adunare electorală în anul 1937

10) Iuliu Maniu, dr. Nicolae Lupu, Ion Mihalache, Virgil Madgearu şi alţi fruntaşi naţional-ţărăniști, în 1937

11) Iuliu Maniu și Ion Mihalache împreună cu alți fruntași național-țărăniști și colaboratori, în 1937

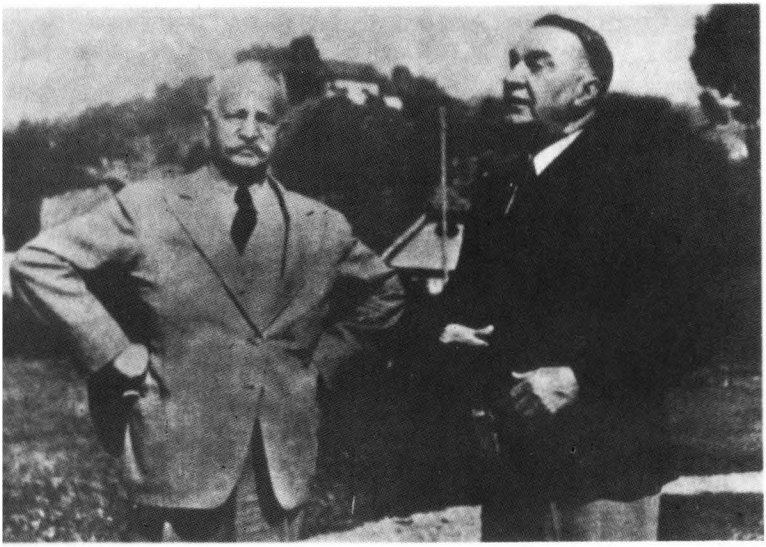

12) Iuliu Maniu împreună cu Mihai Popovici, la Brașov, în 1943

13) Iuliu Maniu alături de Mihai Popovici și Ion Mihalache, la Ateneul Român, în mai 1946

România să intre în sfera de influență sovietică, el ar fi extrem de recunoscător domnului Churchill, dacă i-ar da răspuns precis la această chestiune"[13]. Iar într-un memoriu având aceeași destinație, Iuliu Maniu preciza că „dacă acest lucru nu intră în intenția guvernului englez, atunci el este gata să lupte împotriva comunizării țării până la moarte"[14].

Dar Aliații occidentali nu erau dispuși să-și dezvăluie jocul politic privind soarta României.

Pentru rezolvarea crizei interne, au avut loc îndelungi discuții. Și de această dată, Iuliu Maniu a fost solicitat să formeze noul guvern: „Am insistat din nou ca domnul Maniu să constituie guvernul: dânsul mi-a răspuns textual, așa cum s-a știut mai târziu în toată țara: «Ce vrei, colega Groza? Vrei să mă omori? Eu nu pot, eu sunt bătrân»"[15]. În fond, aceste oferte aveau un caracter teoretic, deoarece era limpede că Iuliu Maniu nu putea să accepte conducerea unui guvern a cărui linie politică era stabilită la Moscova. El s-a pronunțat pentru un guvern condus de generalul Nicolae Rădescu, sperând că acesta va reuși să facă față presiunilor sovietice.

Constituit la 6 decembrie 1944, guvernul Rădescu a fost și el confruntat cu acțiunile Frontului Național-Democrat: manifestații de stradă, schimbarea prefecților și primarilor, a conducătorilor de întreprinderi.

În perioada 31 decembrie — 16 ianuarie 1945, Gh. Gheorghiu-Dej, ministru al Comunicațiilor și lider al Partidului Comunist, a efectuat o vizită la Moscova, în timpul căreia s-a stabilit programul de acțiune pentru preluarea puterii și înlăturarea forțelor „reacționare" în frunte cu Iuliu Maniu[16]. La 28 ianuarie a fost dat publicității „Programul de guvernare al Frontului Național-Democrat" în care se afirma: „Experiența făcută cu guvernele de coaliție de până acum arată că țara și poporul român au nevoie de un guvern cu adevărat democrat, ieșit din concentrarea într-un singur front — F.N.D. — a tuturor forțelor

democratice, legate temeinic pe baza unui program unitar de guvernare a țării"[17].

La acel început de an, viața internațională a fost marcată de Conferința de la Ialta din 4—11 februarie 1945, la care conducătorii U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii și-au afirmat „acordul comun de a duce o politică comună din partea celor trei guverne ale lor în timpul perioadei temporare de instabilitate în Europa eliberată și acela de a ajuta popoarele Europei eliberate de sub dominația Germaniei naziste și popoarele fostelor state satelite ale Axei să rezolve prin mijloace democratice problemele lor politice și economice cele mai urgente"[18]. Interpretarea acestui comunicat a fost diferită, Iuliu Maniu afirmând că marile puteri s-au angajat să asigure un regim democratic în România.

Partidul Comunist, urmărind să lovească în Iuliu Maniu și partidul său, a reușit să atragă o grupare de național-țărăniști, în frunte cu Anton Alexandrescu. În ziua de 23 februarie 1945, acesta a anunțat crearea unui nou Partid Național-Țărănesc, care a aderat la Frontul Național-Democrat. Noul partid era contrapus celui condus de Iuliu Maniu.

Atacurile împotriva fruntașului național-țărănist au devenit virulente, fiind organizate adunări de condamnare a acestuia. Spre exemplu, la adunarea desfășurată în ziua de 4 februarie 1945 la Brașov s-a adoptat o moțiune în care se afirma: „În toate guvernele care s-au schimbat după 23 august 1944, elementele reacționare ale partidelor «istorice», în frunte cu trădătorul democrației Iuliu Maniu, au zădărnicit democratizarea țării prin sabotarea aplicării loiale a armistițiului, prin împiedicarea realizării reformei agrare, prin ocrotirea sabotajului și a speculei și prin apărarea și camuflarea legionarilor și criminalilor de război"[19].

La 10 februarie, Frontul Plugarilor a lansat o chemare către țărani, prin care aceștia erau îndemnați să treacă imediat la înfăptuirea reformei agrare, precizându-se că guvernul F.N.D. „va consfinți prin lege lucrările de confiscare a moșiilor și de împroprietărire a țăranilor"[20].

Asaltul F.N.D. pentru preluarea primăriilor și prefecturilor s-a generalizat, trecându-se la organizarea unor întruniri în cadrul cărora se cerea demisia lui Rădescu și formarea unui guvern F.N.D. în frunte cu dr. Petru Groza. Generalul Rădescu a încercat să apere ordinea legală, avertizându-i pe miniștrii F.N.D.: „În situația pe care o am, mă voi opune cu toate puterile, și dacă este nevoie să ajungem la război civil, îl vom face, domnilor, oricare ar fi rezultatul"[21]. Asemenea declarații imprudente, ca și discursul rostit în sala cinematografului „Aro" din București, la 11 februarie, au fost speculate de F.N.D., care și-a intensificat campania de răsturnare a guvernului.

În ziua de 24 februarie s-au înregistrat evenimente sângeroase în București și în câteva orașe din țară. În comunicatul dat publicității de F.N.D. se arăta: „Călăul Rădescu, cu sprijinul direct al lui Iuliu Maniu și al tuturor celor care sunt sprijinitorii pe față ai legionarismului și fascismului la noi în țară, a făcut să curgă în toată țara sângele unor cetățeni care și-au manifestat doar voința și dorința de a apăra libertățile și drepturile cetățenești"[22]. La rândul său, Nicolae Rădescu adresa un apel către țară, radiodifuzat la 24 februarie 1945, ora 22, care începea cu aceste cuvinte: „Frați români! Cei fără neam și fără Dumnezeu — așa cum i-a botezat poporul — au pornit să aprindă focul în țară și s-o înece în sânge. O mână de inși, conduși de doi venetici, Ana Pauker și ungurul Luca, caută prin teroare să supună neamul. Vor cădea striviți. Acest neam, care a știut întotdeauna să-și apere ființa, nu de câțiva neisprăviți se va lăsa acum îngenuncheat. Sub masca democrației, democrație pe care la fiecare pas o calcă în picioare, aceste fioroase hiene nădăjduiesc să ajungă la stăpânirea țării. Sunt nenumărate blestematele lor fapte, pe tot cuprinsul țării [...] ca un singur om trebuie să ne ridicăm și să facem față primejdiei. Eu și cu armata ne vom face datoria până la capăt. Fiți și voi cu toții la posturile voastre"[23].

Dar cheia crizei politice din România nu se afla la București, ci la Moscova. În ziua de 26 februarie 1945 a sosit în România A. I.

Vîșinski, prim-locțiitor al ministrului de Externe al U.R.S.S., care a impus Regelui Mihai să ceară demisia lui Rădescu. Emisarul sovietic susținea că Rădescu era un „reacționar" și un „fascist". Pornind de la aceste aprecieri, el a continuat cu critici la adresa partidelor „istorice" și în special a lui Iuliu Maniu, pe care-l acuza că, sprijinindu-l pe Rădescu, și-a demonstrat concepția fascistă. La 2 martie, regele l-a însărcinat pe dr. Petru Groza, președintele Frontului Plugarilor, să constituie un nou guvern, insistând pentru obținerea colaborării cu Partidul Național-Țărănesc și cu Partidul Național-Liberal. Groza a propus lui Maniu să desemneze 2—3 persoane în guvern, ceea ce acesta nu a acceptat, deoarece partidul său ar fi ocupat o situație neconformă cu influența lui politică și ar fi trebuit să accepte hotărârile unei majorități care promova o altă orientare decât cea a național-țărăniștilor.

În acele zile, Iuliu Maniu a fost în repetate rânduri la Palat — fie singur, fie însoțit de Constantin I. C. Brătianu sau Ion Mihalache — cerând regelui să nu se „încline în fața sovieticilor, care vor să-l constrângă să gireze scenariul pe care l-au pus la cale", deoarece aducerea la putere a unui guvern condus de dr. Petru Groza „ar echivala cu o condamnare la moarte a democrației în România"[24].

Până la urmă, regele a cedat, la 6 martie el acceptând lista ce i-a fost prezentată de dr. Petru Groza, alcătuită din membri ai Frontului Național-Democrat, inclusiv ai Partidului Național-Țărănesc — Anton Alexandrescu și grupării liberale condusă de Gheorghe Tătărescu. În calitate de președinte al Partidului Național-Țărănesc, Iuliu Maniu a adoptat o atitudine de condamnare energică a acestui guvern.

Pe plan internațional principalul eveniment a fost încheierea celui de-al doilea război mondial în Europa, la 9 mai 1945. Câteva luni mai târziu a fost organizată Conferința de la Potsdam (17 iulie—2 august 1945), care avea pe ordinea de zi problema încheierii tratatelor de pace cu statele foste satelite, între care și România. Iuliu Maniu a expediat la Potsdam mesaje, prin care

solicita sprijinul marilor puteri în vederea constituirii în România a unui guvern reprezentativ, format din toate forțele democratice, care să prezideze alegeri libere. Puterile Aliate își urmau jocul lor politic. Astfel, într-o discuție cu Stalin, președintele S.U.A. s-a referit la neaplicarea Declarației de la Ialta, la care liderul de la Kremlin a precizat: „Un guvern liber ales, în oricare din aceste țări, va fi un guvern antisovietic, ceea ce eu nu pot admite"[25]. Truman a rămas fără replică.

Cu toate aceste înțelegeri la nivel înalt, în ziua de 20 august, de la Londra și Washington soseau la București note prin care se afirma că Marea Britanie și S.U.A. vor semna tratatul de pace cu România numai dacă această țară va avea un guvern cu adevărat democratic. Stimulat de aceste atitudini, Iuliu Maniu a inițiat discuții cu diplomatul american Roy Melbourne, membru al misiunii S.U.A. în România, și cu alți diplomați occidentali, precum și cu unii lideri politici români — Constantin I. C. Brătianu, Constantin-Titel Petrescu, Barbu Știrbey, Grigore Niculescu-Buzești — în vederea unei acțiuni vizând înlăturarea guvernului Groza. De asemenea, el a avut convorbiri cu regele, în urma cărora suveranul a convocat pe „cei patru" care contribuiseră la realizarea actului de la 23 august, pentru a-și expune opinia asupra notelor engleză și americană. Iuliu Maniu, Constantin I. C. Brătianu și Constantin Titel Petrescu s-au pronunțat pentru constituirea unui guvern de uniune națională, în timp ce Lucrețiu Pătrășcanu a apreciat că nu există nici un temei pentru înlocuirea guvernului Groza. La 21 august, regele i-a cerut lui Groza să-l „ajute" în vederea creării unui guvern recunoscut de Puterile Aliate, dar acesta n-a dat curs solicitării suveranului. În fața acestei situații, regele s-a adresat celor trei mari Puteri, cerându-le „sfatul", iar până atunci a rupt relațiile cu guvernul, intrând în „grevă".

În comunicatul Consiliului de Miniștri din 24 august 1945 se aprecia că „Maniu și Brătianu, conducătorii grupărilor politice antidemocratice din România, pierzând contactul cu realitățile

vieții noastre românești, încearcă să provoace cu mijloace artificiale o criză de guvern"[26].

La rândul său, ministrul de Externe sovietic a făcut declarații potrivit cărora Aliații cunoșteau situația din România, afirmând că guvernul Groza era popular, cu adevărat democratic, și aplica cu onestitate clauzele Convenției de armistițiu. În replică, la 21 septembrie 1945 Iuliu Maniu a convocat pe ziariști la o conferință de presă în care a analizat, punct cu punct, declarația lui Molotov, arătând că România era ocupată de sovietici, iar guvernul Groza era impus de aceștia[27]. Declarațiile președintelui Partidului Național-Țărănesc nu au fost admise de cenzura sovietică și nu au apărut în presa din România.

În discuțiile cu Maniu, diplomații occidentali acreditau ideea că vor interveni pentru restabilirea regimului democratic în România. Astfel, în cadrul întrevederii din 17 septembrie 1945, generalul Schuyler a dat asigurări liderului național-țărănist că „guvernul american nu va face nici o concesie cu privire la soluția pe care o crede potrivită pentru rezolvarea crizei din România"[28].

Evident, asemenea declarații constituiau o încurajare pentru opoziție, care a hotărât să se manifeste mai energic. În ziua de 8 noiembrie s-a organizat în București o mare manifestație împotriva guvernului Groza. Ziarul „Ardealul", editat de Ionel Mureșanu, colaborator apropiat al lui Iuliu Maniu, a publicat un apel către „toată suflarea românească" de a fi prezentă în Piața Palatului pentru „a-și manifesta dragostea, devotamentul și neclintita încredere" în regele Mihai[29].

Oamenii Ministerului de Interne au intervenit în forță, maltratând și arestând un număr mare de manifestanți. În comunicatul Ministerului de Interne se afirma: „Încă de acum câteva săptămâni, cele două partide, Național-Țărănesc, de sub președinția d-lui Maniu, și Național-Liberal, de sub președinția d-lui C. Brătianu, au pus la cale o mișcare de dezordine cu scopuri politice, mobilizând în jurul lor toate elementele fascisto-reacționare bine cunoscute"[30]. La rândul său, conducerea

Partidului Național-Țărănesc a dat publicității un comunicat, la 10 noiembrie 1945, în care preciza că nu a fost implicat în organizarea manifestației și mai ales a dezordinilor produse, precizând că încă de la 6 noiembrie Nicolae Penescu a declarat ministrului de Interne Teohari Georgescu: „Manifestația proiectată de populația Capitalei pentru ziua Majestății Sale regelui nu este acțiunea P.N.Ț.", dar că „membrii săi sunt liberi să participe la manifestația sus arătată. Conducerea partidului este străină de orice planuri de dezordini și nu este răspunzătoare de ceea ce s-ar putea săvârși de către unii agenți provocatori"[31].

Dezordinile produse au fost un pretext pentru guvern și Frontul Național-Democrat în vederea întețirii măsurilor represive împotriva partidului condus de Iuliu Maniu. La adunarea Frontului Național-Democrat, desfășurată în București, la 10 noiembrie, a fost adoptată o moțiune în care se cerea „imediată dizolvare a partidelor Național-Țărănesc manist și Național-Liberal brătienist, organizații ale tuturor rămășițelor fasciste și huliganice de tot felul. Cerem arestarea conducătorilor acestor partide"[32]. Era pentru prima dată când la o întrunire publică se solicita arestarea lui Iuliu Maniu și dizolvarea Partidului Național-Țărănesc. De altfel, însuși președintele Consiliului de Miniștri, dr. Petru Groza, aprecia că la 8 noiembrie a avut loc o „rebeliune fascistă"[33].

Situația din România a constituit unul dintre subiectele majore ale Conferinței miniștrilor de Externe ai S.U.A., Marii Britanii și Uniunii Sovietice desfășurată la Moscova între 16—26 decembrie 1945. Cu acest prilej s-a hotărât ca Puterile Aliate să dea regelui României „sfatul solicitat", și anume ca „un membru al Partidului Național-Țărănesc și un membru al Partidului Național-Liberal să fie cuprinși în guvern", după care acesta să organizeze „alegeri libere și nestingherite", să asigure libertatea „presei, a cuvântului, a religiei și a asociației"[34].

Pe baza deciziilor conferinței, A. I. Vîșinski, Averell Harriman și Archibald Clark-Kerr s-au deplasat la București, unde

au avut discuții cu regele, cu șeful guvernului, precum și cu liderii partidelor istorice. Iuliu Maniu s-a declarat nemulțumit de hotărârile de la Moscova, deoarece ele nu conțineau condițiile esențiale pe care el le ceruse: schimbarea guvernului, alegeri parlamentare libere, garanțiile necesare pentru aplicarea drepturilor democratice. Clark-Kerr și Harriman au declarat că „nu este nevoie de garanții, întrucât garantează Marile Puteri"[35]. Iuliu Maniu a supus hotărârile de la Moscova discuției Delegației Permanente a Partidului Național-Țărănesc, care s-a pronunțat pentru acceptarea lor. Totuși, în cadrul unor întâlniri, Iuliu Maniu și-a arătat scepticismul în legătură cu soluția propusă și a stăruit în ideea că fără neutralizarea Ministerelor de Interne și de Justiție nu puteau avea loc alegeri libere în România. Diplomații american și englez au dat din nou asigurări că opoziția putea conta pe guvernele de la Washington și Londra, care vor face presiuni asupra guvernului Groza pentru asigurarea unor alegeri libere în România.

Inițial, Iuliu Maniu l-a propus în guvern, din partea Partidului Național-Țărănesc, pe Ion Mihalache, dar el n-a fost acceptat, sub motiv că ar fi colaborat cu regimul Antonescu. Atunci, dr. N. Lupu s-a propus pe sine, dar Iuliu Maniu s-a opus[36], neavând încredere în consecvența politică a acestuia. Până la urmă a fost propus și acceptat Emil Hațieganu, care a depus jurământul în ziua de 7 ianuarie 1946[37]. Pe baza dispozițiilor scrise, date de Maniu, acesta avea numai misiunea de a supraveghea punerea în aplicare a hotărârilor de la Moscova și a colabora la pregătirea procedurii electorale, fără a-și asuma răspunderea pentru celelalte acte ale guvernului. Aceeași misiune avea Mihail Romniceanu, reprezentantul Partidului Național-Liberal (Brătianu).

Soluția dată de marile puteri dezavantaja în mod clar opoziția, fapt recunoscut și de sir Archibald Clark-Kerr, care avea să scrie: „Părăsesc București cu sufletul îndurerat și mulțumesc lui Dumnezeu că nu am fost născut român"[38]. În fond, hotărârile de la Moscova au reprezentat victoria punctului de vedere sovietic,

astfel că, după micile „ajustări" din ianuarie 1946, guvernul Groza a fost recunoscut de S.U.A. și Marea Britanie la 6 februarie 1946.

Nemulțumit de linia pe care Iuliu Maniu o imprimase Partidului Național-Țărănesc, dr. N. Lupu a părăsit acest partid, anunțând, la 25 ianuarie 1946, crearea unei noi formațiuni politice: Partidul Țărănesc-Democrat.

În perioada imediat următoare hotărârii de la Moscova, Iuliu Maniu a acționat pentru relansarea activității Partidului Național-Țărănesc, trecând la organizarea unor întruniri locale și județene, la reeditarea presei de partid, în primul rând a ziarului „Dreptatea". Dar guvernul nu era dispus să admită atacurile „nedrepte și violente" la adresa sa, drept care a exercitat o cenzură severă asupra ziarului[39].

Pentru Iuliu Maniu — ca și pentru ceilalți lideri politici români — principala preocupare în planul relațiilor internaționale din anul 1946 a fost situația României la Conferința de Pace de la Paris. Deoarece guvernul Groza a hotărât să nu discute problemele delicate ale relațiilor cu Uniunea Sovietică, în primul rând cele teritoriale, Iuliu Maniu a decis ca Grigore Gafencu, Alexandru Cretzianu, Constantin Vișoianu și alți diplomați români aflați în străinătate să desfășoare o activitate paralelă cu cea a delegației oficiale, ridicând în principal problema Basarabiei, a raporturilor militare și economice româno-sovietice[40].

Într-o declarație făcută corespondenților ziarelor „New York Herald Tribune" și „Times" la 8 august 1946, Iuliu Maniu a criticat în termeni vehemenți guvernul Groza, pe care-l considera „detestat de țară, rebel față de rege și totodată în ruptură cu obligațiunile asumate față de Marile Puteri", astfel încât el nu putea reprezenta în mod viabil interesele României la Conferința de Pace. Între rezervele pe care liderul național-țărănist le formula asupra proiectului tratatului de pace se numărau: prezentarea României ca țară învinsă, deși ea a adus o „contribuție esențială" la victoria Aliaților; impunerea unor cedări teritoriale față de Uniunea Sovietică și Bulgaria, în urma cărora peste 2 milioane de

români rămâneau în afara granițelor statului național; stabilirea unor obligații economice ruinătoare pentru țară; dreptul Uniunii Sovietice de a-și menține trupele în România[41].

Pe plan intern, principala preocupare a partidelor politice a fost aceea a alegerilor parlamentare. Forțele politice guvernamentale au constituit, la 17 mai 1946, Blocul Partidelor Democrate și au depus liste comune pentru alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946.

Iuliu Maniu a făcut mari eforturi pentru crearea unui front comun al opoziției, dar fără succes. El n-a izbutit să realizeze un cartel între Partidul Național-Țărănesc, Partidul Național-Liberal și Partidul Social-Democrat Independent, ci doar un acord de a nu se ataca reciproc în timpul campaniei electorale, un fel de „pact de neagresiune"[42]. Acest eșec s-a datorat pe de o parte lipsei de înțelegere a semnificației reale a alegerilor care urmau să se desfășoare, iar pe de altă parte ecoului prelungit al luptelor politice din perioada interbelică, dominate de confruntarea dintre Partidul Național-Liberal și Partidul Național-Țărănesc. Atât la național-țărăniști, cât și la liberali a existat o puternică rezistență față de încheierea unui cartel electoral între cele două partide, astfel că fiecare a depus liste separate. Lupta politică între Blocul Partidelor Democrate și opoziție a îmbrăcat forme multiple.

În plină campanie electorală, s-a desfășurat procesul mareșalului Antonescu — numit al „marii trădări naționale" — care avea menirea de a condamna regimul din anii 1940—1944, precum și pe liderii partidelor istorice, în special pe Iuliu Maniu. Președintele Partidului Național-Țărănesc a apărut la proces în calitate de martor. George Călinescu descria astfel momentul: „D. Iuliu Maniu înaintează în sala Tribunalului, legănându-se ușor, foarte asemeni cu Ovid Densușeanu. Este puțin uluit de reflectoare. Declară că are 74 de ani, că e agricultor. În așteptarea întrebărilor își aruncă ochii prin sală în căutare de figuri cunoscute, scrutează foarte insistent câte un punct. Nu pare a-și avea vârsta, e îmbrăcat corect, foarte strâns pe talie, părul încă

nealbit îi e bine pieptănat"[43]. A răspuns cu demnitate la întrebările ce i s-au adresat, subliniind deosebirea fundamentală între concepția democratică a Partidului Național-Țărănesc și cea totalitară a mareșalului Antonescu. În același timp, el s-a referit la negocierile diplomatice din anii 1943—1944, cu deosebire la misiunea lui Barbu Știrbey la Cairo, la discuțiile cu Ion Antonescu privind încheierea armistițiului și la evenimentele din 23 august 1944. Iuliu Maniu a ținut să precizeze că el nu a fost la Palat în acea zi și că nu-și asumă răspunderea pentru cele petrecute acolo, în special pentru arestarea mareșalului Antonescu.

Prin întrebările puse, instanța de judecată a încercat să-l implice pe Iuliu Maniu, învinuindu-l că ar fi fost sprijinitor al fascismului, prin pactul de neagresiune încheiat în 1937 cu Codreanu, al regimului Antonescu, prin înțelegerea privind venirea lui la putere, al războiului antisovietic, prin acceptarea lui în prima fază. Iuliu Maniu a răspuns cu calm, contraatacând adesea. Astfel, întrebat de acuzatorul public dacă după 23 august 1944 a primit pe legionari în Partidul Național-Țărănesc, Iuliu Maniu a răspuns: „Lucrurile s-au petrecut astfel: eu am discutat problema legionarilor cu dl. Brătianu, cu dl. Pătrășcanu, cu dl. Titel Petrescu și cu toții împreună am căzut de acord că cererea legionarilor de a activa ca partid alături de celelalte nu poate fi admisă. Am hotărât de comun acord că Mișcarea Legionară nu mai poate activa și ea trebuie să fie desființată; de asemenea, am hotărât ca acei legionari care nu au mâinile pătate de sânge, care nu s-au făcut vinovați de violențe și abuzuri, dacă se leapădă de ideologia lor și se convertesc în mod sincer la convingeri democratice, să poată să fie primiți în partidele democrate. Era o hotărâre adusă în comun, de toți reprezentanții partidelor. Partidul Național-Țărănesc a primit în organizația sa câțiva din cei care îndeplineau condițiunile fixate. Majoritatea legionarilor au fost primiți de Partidul Comunist. Acest partid le-a asigurat și locuri de conducere". Acuzatorul public a ținut să protesteze în numele Partidului Comunist „împotriva insultei, pe care martorul a adus-o

acestui partid, acuzându-l că a primit pe cei mai mulți legionari". Iuliu Maniu nu s-a lăsat intimidat, ci a replicat: „Dvs. sunteți greșit. Eu nu am acuzat pe nimeni, nici nu am spus lucrurile cu intențione jignitoare. Am restabilit numai faptele"[44].

În timpul procesului, Iuliu Maniu a dat mâna cu Ion Antonescu, gest foarte comentat și criticat de presa proguvernamentală. Explicând acest act, el avea să declare: „A fost un gest creștinesc pentru un om care trebuia să moară; și gesturile unui om politic nu pot fi judecate separat de factorul uman din om, fiindcă este imposibil ca la un moment dat să fie numai un om politic sau numai un om simplu"[45].

Obiectivul politic al procesului a fost accentuat de mitingurile organizate în acele zile din inițiativa Partidului Comunist, la care se adoptau moțiuni prin care se cerea condamnarea la moarte a lui Antonescu și se exprima hotărârea de a „continua lupta hotărâtă până la nimicirea definitivă a reacțiunii, în frunte cu Maniu și Brătianu"[46]. Într-o broșură apărută chiar în zilele procesului se afirma că, dând mâna cu Antonescu și „ceilalți mari criminali de război", Iuliu Maniu „și-a arătat încă o dată adevărata sa față de trădător și de dușman al democrației"[47].

Deși contextul politic nu îngăduia o judecată dreaptă, Iuliu Maniu a adresat o scrisoare lui Petru Groza, prin care-i amintea că grație lui Antonescu evreii și comuniștii au fost salvați de la moarte, și că în urma intervenției sale la mareșal însuși Groza a fost eliberat din închisoare; în consecință, liderul național-țărănist cerea președintelui Consiliului de Miniștri să propună comutarea pedepsei capitale hotărâtă de tribunal. Groza n-a dat curs acestei intervenții, după cum nici regele Mihai nu a uzat de dreptul său de comutare a pedepsei, astfel că în ziua de 1 iunie 1946 mareșalul Ion Antonescu a fost executat în curtea închisorii Jilava.

În zilele 5—7 iulie 1946 a avut loc ședința Comitetului Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc — prima după cea din noiembrie 1937 — care a aprobat activitatea desfășurată de Iuliu Maniu în timpul exercitării „deplinelor puteri". Acesta

și-a depus mandatul de președinte al partidului, dar a fost imediat reales, în unanimitate, la propunerea lui Ion Mihalache[48]. Teoretic, această ședință marca reluarea activității organelor de conducere ale Partidului Național-Țărănesc, dar în fapt Iuliu Maniu a rămas principalul factor de decizie.

Evident, atenția principală a fost îndreptată spre campania electorală în scopul obținerii victoriei în alegeri. Combaterea guvernului Groza și a Partidului Comunist erau principalele obiective urmărite de Iuliu Maniu și partidul său. Într-un discurs rostit în iunie 1946, Maniu preciza: „Noi suntem împotriva ideilor comuniste și ducem o luptă politică contra partidelor românești care stau în serviciul tendințelor comuniste"[49]. El chema alegătorii să voteze listele Partidului Național-Țărănesc — având ca semn electoral „ochiul" — singura forță politică în stare să reinstaureze democrația în România.

Analizând conținutul proiectului de lege electorală, Iuliu Maniu a cerut regelui să nu-l semneze, deoarece oferea guvernului baza pentru a falsifica alegerile. Dar Mihai I nu a acceptat această sugestie și a promulgat decretul-lege, care a permis guvernanților să înlăture de pe listele electorale mulți adversari politici, între care și pe Ion Mihalache, vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc, acuzat că s-a înrolat ca voluntar în războiul împotriva Națiunilor Unite.

În timpul campaniei electorale s-au înregistrat multe abuzuri și ilegalități ale forțelor guvernamentale îndreptate împotriva opoziției. Ele nu erau o noutate pentru viața politică din România, ci mai curând o caracteristică. Mărturie stau miile de dosare din arhive cuprinzând abuzurile electorale comise de guvernanți în perioada interbelică — indiferent dacă ei au fost liberali, național-țărăniști sau averescani. Și tot o caracteristică a vieții politice românești era exacerbarea propagandei privind abuzurile comise de guvern și trecerea sub tăcere a celor datorate opoziției, trimiterea de telegrame și memorii către Ministerul de Interne, către președintele Consiliului de Miniștri, precum și către rege.

Astfel, într-o telegramă adresată de Iuliu Maniu primului ministru se aprecia că „Ministerul de Interne și organele în subordine nu urmăresc pe vinovați, care continuă nestingheriți activitatea lor teroristă", că guvernul nu a aplicat „nici una din obligațiunile ce v-ați luat față de cele trei Mari Puteri Aliate, în scopul restabilirii în țara noastră a libertăților și drepturilor constituționale"[50].

Ca și în timpul alegerilor din perioada interbelică, opoziția nu a asistat pasivă la abuzurile guvernamentale, ci a ripostat adesea. Într-o declarație făcută presei occidentale, Iuliu Maniu preciza: „Dacă am fost atacați, trebuia să ne apărăm, este normal, noi nu am atacat, nu am provocat pe nimeni, dar suntem hotărâți să ne apărăm și să răspundem forței cu forță"[51]. Alegerile parlamentare din 1946 au avut și unele caracteristici, care le-au deosebit fundamental de cele anterioare. În primul rând, forțele guvernamentale — care se prezentau unite în cadrul Blocului Partidelor Democratice — au urmărit nu numai să înfrângă, dar să și zdrobească, să lichideze din punct de vedere politic partidele din opoziție, mai ales Partidul Național-Țărănesc, condus de Iuliu Maniu. În al doilea rând, alegerile se desfășurau în condițiile în care România se afla sub regimul Convenției de armistițiu și al exigențelor Comisiei Aliate de Control, alcătuită din reprezentanții celor trei mari puteri ale timpului: Uniunea Sovietică, S.U.A. și Marea Britanie. Deoarece oficialitățile sovietice sprijineau deschis guvernul Groza, opoziția — în frunte cu Iuliu Maniu — s-a adresat în mod prioritar cabinetelor de la Washington și Londra. Într-un amplu memoriu înaintat la 19 august 1946 reprezentanților britanici, sovietici și americani în România, Iuliu Maniu prezenta date concrete ale „actelor de violență" comise de guvernanți împotriva Partidului Național-Țărănesc și cerea Comisiei Aliate de Control să impună guvernului respectarea angajamentelor luate în ianuarie 1946 de a asigura desfășurarea de alegeri libere[52]. Cu prilejul zilei de 23 august 1944, Iuliu Maniu expedia lui I. V. Stalin o scrisoare prin care îi adresa rugămintea : „ să binevoiți a asigura

supravegherea îndeplinirii loiale a condițiilor armistițiului și a hotărârilor de la Moscova"[53]. Evident că o asemenea intervenție nu avea nici o șansă de reușită, întrucât guvernul Groza acționa în conformitate cu indicațiile Kremlinului.

Pe de altă parte, în vara și în toamna anului 1946, guvernele S.U.A. și Marii Britanii au trimis mai multe note guvernului Groza, având la bază documentația oferită de Iuliu Maniu. Răspunzând la 2 noiembrie, ministrul de Externe Gheorghe Tătărescu aprecia că asemenea note constituiau „o serioasă atingere a suveranității României și o imixtiune directă în afacerile ei interne", precizând că guvernul român nu putea consimți „că anumite partide — care își zic naționale — să poată găsi audiență la puterile străine și să pară că sunt ocrotite de ele, reînviind timpurile pentru totdeauna uitate din perioada vasalității românești"[54].

Cu șase zile înaintea desfășurării alegerilor, Iuliu Maniu a convocat corespondenții presei străine, aflați în Capitală, prezentându-le o declarație scrisă în care aprecia că guvernul nu respectă angajamentele luate față de Aliați, partidele politice din opoziție aflându-se în imposibilitatea de a-și desfășura propaganda electorală, astfel că „alegerile de la 19 noiembrie a.c. pot fi socotite ca o sinistră parodie jucată sub semnul falsului și al teroarei"[55]. Cu același prilej a fost difuzat un *Apel către democrațiile din lume* — semnat de Iuliu Maniu, Constantin I. C. Brătianu și Constantin-Titel Petrescu — care denunța „violența și teroarea" guvernului român și cerea solidaritatea cu cele trei partide — Național-Țărănesc, Liberal și Social-Democrat Independent — în lupta lor contra „celei mai odioase dictaturi"[56].

Alegerile au suscitat un viu interes în rândul cetățenilor, astfel încât a fost nevoie ca operațiunile de votare să continuie după ora stabilită pentru închiderea urnelor, până în dimineața zilei de 20 noiembrie. Faptul în sine este semnificativ, dacă se ia în calcul faptul că în perioada interbelică absenteismul de la urne se ridicase la 20—30 la sută din totalul electoratului. În acele zile au fost

prezenți în România numeroși ziariști și observatori străini, care au supravegheat desfășurarea scrutinului.

Asupra modului de desfășurare a operațiunilor de votare, Iuliu Maniu și Constantin I. C. Brătianu au reacționat cu promptitudine. Într-un memoriu adresat președintelui Comisiei Centrale Electorale chiar în ziua de 20 noiembrie, ei prezentau ilegalitățile comise de oficialități, conchizând că „guvernul a falsificat rezultatul alegerilor cu mult înainte de votare. Având în vedere toate acestea, declarăm că întreaga responsabilitate pentru această imensă falsificare revine tuturor acelora care au comis fapte ce au dus la falsificarea alegerilor, sau care, deși informați asupra faptelor, nu au luat măsurile necesare remedierii situației"[57].

Totuși, într-o declarație publică, făcută imediat după încheierea alegerilor, Iuliu Maniu a afirmat că partidul său „a câștigat considerabile majorități în alegeri și a biruit în mod strălucit. Guvernul a fost doborât". În consecință, „Partidul Național-Țărănesc reclamă puterea în numele popularității covârșitoare pe care a dovedit-o, în numele opiniei publice românești care i-a acordat încrederea sa"[58].

Rezultatele oficiale publicate au fost următoarele : Blocul Partidelor Democratice — 68,61 la sută din voturi și 347 mandate, la care se adăugau 29 ale Uniunii Populare Maghiare; Partidul Național-Țărănesc — 12,6 la sută și 33 deputați; Partidul Național-Liberal — 4,72 la sută și 3 mandate, Partidul Țărănesc-Democrat — 2,30 la sută și 2 mandate.

Aceste rezultate au fost comentate diferit de forțele guvernamentale și cele din opoziție. Era o tradiție a vieții politice românești ca guvernul să declare că alegerile pe care le-a organizat și câștigat au fost libere și corecte, în timp ce opoziția susținea că ele au fost falsificate, astfel că parlamentul ales nu reprezenta voința cetățenilor.

Și de această dată partidele guvernamentale apreciau că rezultatele alegerilor reflectau adeziunea cetățenilor la programul Blocului Partidelor-Democratice, afirmând că ele au fost libere,

înregistrându-se doar unele incidente minore provocate de opoziție, în special de național-țărăniști.

Aprecierile opoziției se aflau la polul opus. Iuliu Maniu afirma că rezultatele oficiale ale alegerilor au fost inversate, astfel că, de fapt, Partidul Național-Țărănesc era cel care obținuse victoria[59].

Și pe plan internațional aprecierile au diferit în funcție de sursa din care proveneau. În timp ce guvernul de la Moscova saluta victoria Blocului Partidelor Democratice și aprecia că alegerile s-au desfășurat în deplină libertate, oficialitățile americane și engleze aveau cu totul alte puncte de vedere. Într-un raport întocmit de Roy M. Melbourne pentru secretarul de stat al S.U.A. se prezentau campania electorală și rezultatele înregistrate „așa cum sunt ele văzute de materialul de propagandă național-țărănesc și dificultățile întâmpinate de opoziția politică în ajunul alegerilor". Pe această bază, diplomatul american ajungea la concluzia că: „Schema falsificării de către guvern a alegerilor a fost evidentă încă înainte ca acestea să aibă loc, iar tactica a fost simplă și fără scrupule. Tehnica a constat în trei elemente: 1) măsluirea urnelor înainte ca observatorii opoziției să sosească la urne sau să li se permită să intre, 2) lipsirea a cel puțin 50 la sută din cetățenii cu drept de vot de certificatele de alegător, permițând astfel sprijinitorilor declarați ai guvernului să voteze de mai multe ori, și 3) nerecunoașterea dreptului observatorilor opoziției de a fi prezenți la numărătoarea voturilor "[60].

În același timp, Misiunea S.U.A. la București a transmis la Washington declarația semnată de un număr de 47 de ziariști străini (din Marea Britanie, S.U.A., Franța, Turcia, Palestina, U.R.S.S., Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria, Cehoslovacia etc.) în care se aprecia: „Cetățenii veniți să-și exercite votul nu au fost supuși nici unei presiuni, nici morală, nici fizică și nici un alegător nu a fost împiedicat să-și exercite dreptul de vot" și că „cetățenii români au fost în măsură să-și exprime opțiunile politice în absolută libertate"[61]. De asemenea, a transmis la Washington comunicatul Ministerului de Interne al României în care se afirma

că alegerile „s-au desfășurat într-o atmosferă de liniște și ordine", exceptând unele localități unde „bande de agenți plătiți ai Partidului Național-Țărănesc (Maniu) și ai Partidului Național-Liberal (Brătianu) au încercat să tulbure desfășurarea calmă a alegerilor"[62].

Ca și până atunci, guvernele S.U.A. și Marii Britanii s-au limitat la unele declarații formale, care mai mult au derutat decât au ajutat opoziția din România. În fond, înțelegerea dintre marile puteri, privind împărțirea sferelor de influență, își dădea efectul dorit de Uniunea Sovietică în cazul României și al celorlalte state din zona centrală și sud-est europeană.

După anunțarea rezultatelor alegerilor, Comitetul Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc, prezidat de Iuliu Maniu, a apreciat că ele au fost falsificate și a cerut „imediata anulare a acestor alegeri și convocarea urgentă a corpului electoral pentru noi alegeri"[63]. Într-un comunicat semnat la 21 noiembrie 1946 de Iuliu Maniu și Constantin I. C. Brătianu — după ce se prezentau abuzurile și ilegalitățile autorităților — se aprecia că rezultatul alegerilor „constituie o sinistră parodie efectuată prin fraudă și crimă", drept care reprezentanții celor două partide, Emil Hațieganu și Mihail Romniceanu, își prezentau demisia din guvern[64]. De asemenea, Maniu și Brătianu au anunțat că parlamentarii național-țărăniști și național-liberali nu vor participa la lucrările Adunării Deputaților.

În același timp, cei doi lideri politici au stăruit pe lângă rege să nu accepte Mesajul prezentat de guvern și să nu participe la ședința de deschidere a Adunării Deputaților. Dar Regele Mihai n-a dat curs acestei sugestii, iar la 1 decembrie 1946 a rostit Mesajul de deschidere a Adunării Deputaților, declarând: „Sunt fericit să mă găsesc în mijlocul reprezentanților țării, întruniți astăzi pentru întâia oară, după o îndelungată întrerupere a vieții parlamentare"[65]. Un cercetător de dată recentă a evenimentelor din România avea să aprecieze că prin prezența regelui la ședința inaugurală a Adunării Deputaților și prin discursul rostit „el

recunoștea în fapt rezultatul scrutinului, dându-se chiar din partea Palatului o lovitură opoziției, ale cărei șanse de a convinge Marile Puteri să declare anularea alegerilor nu fuseseră încă la acea oră epuizate"[66].

În aceeași zi, s-a difuzat un *Manifest către națiune* semnat de către Iuliu Maniu și Nicolae Penescu, președintele și, respectiv, secretarul general al Partidului Național-Țărănesc, în care guvernul era acuzat că a falsificat voința națională, iar parlamentul astfel ales nu putea hotărî în numele poporului român.

În cursul lunii decembrie 1946, reprezentanții sovietici în România au avut întrevederi cu unii fruntași național-țărăniști, urmărind să acrediteze ideea că doresc relații normale cu conducerea acestui partid. La rândul său, Iuliu Maniu a precizat că național-țărăniștii „nu au nimic ostil față de Soviete, dar nu pot admite amestecul lor în politica noastră internă. Ei vor afirma că nu au nimic ostil față de comunismul sovietic, dar nu-l admit pe cel al nostru în România, sub forma cu care se manifestă"[67].

După semnarea tratatului de pace între România pe de o parte și Puterile Aliate și Asociate de cealaltă parte, la 10 februarie 1947, regimul Convenției de armistițiu a încetat[68]. În fond, reprezentanții Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii nu mai dispuneau de o pârghie formală pentru a interveni în favoarea opoziției, situația din România trecând sub controlul exclusiv al Uniunii Sovietice. Ca urmare a declanșării „războiului rece", țările intrate sub dominația U.R.S.S. — Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, România, Bulgaria, Iugoslavia, Albania — au rămas în spatele „cortinei de fier", care va dăinui timp de aproape patru decenii[69].

În aceste condiții, România se îndrepta și ea rapid spre un regim similar celui aflat în Uniunea Sovietică. Opoziția față de un asemenea regim a îmbrăcat forme multiple, inclusiv constituirea unor grupări armate care acționau mai ales în munți și în Delta Dunării.

Iuliu Maniu era adeptul luptei politice, punându-și în continuare speranțe în ajutorul S.U.A. și Marii Britanii. După o discuție avută cu Maniu la 13 martie 1947, Burton Berry, reprezentantul S.U.A. în România, transmitea secretarului de stat Dean Acheson: „Maniu mi-a spus că partidul său vrea să răstoarne guvernul minoritar și dictatorial care ruinează țara. Planul său nu implică o revoluție, dar s-ar putea să fie și oarecare vărsare de sânge /.../ de aceea a venit să mă vadă, ca să afle atitudinea noastră"[70]. Acheson răspundea la 19 martie: „Informați vă rog pe Maniu că, cu toate că guvernul Statelor Unite nu aprobă procedura dictatorială a guvernului minoritar Groza, care este contrară principiilor democratice ale Statelor Unite la care ele țin cu tărie, guvernul Statelor Unite nu poate sprijini sau preconiza răsturnarea guvernului prin violență cu posibile consecințe grave pentru poporul român"[71]. Un răspuns similar venea și de la Londra, care-i cerea ministrului englez la București: „Dacă Maniu vă contactează, d-ta trebuie să-l pui în gardă că guvernul Majestății Sale nu concepe nici un singur moment să-i acorde suportul lui"[72]. Deși punctul de vedere al Occidentului era clar, Burton Berry îi declara lui Maniu, la 24 martie 1947, „că poate preciza că în planul de acțiune imediată a Departamentului de Stat este trecută și problema României față de care Statele Unite manifestă un interes foarte viu"[73].

Iuliu Maniu considera de datoria lui să informeze opinia publică occidentală asupra situației din România. Într-o declarație de presă făcută la 4 aprilie 1947, el afirma că poporul român n-a încetat să-și manifeste atașamentul față de idealul democratic și să opună „cea mai fermă rezistență contra acțiunii unei minorități care de mai bine de 2 ani a suprimat libertățile în România"[74]. Maniu a criticat politica economică și socială a guvernului, pe care o socotea dezastruoasă, diversiunile pe care autoritățile le puneau la cale pentru a aresta membri ai Partidului Național-Țărănesc și a-i întemnița fără judecată. Prin aceste măsuri se urmărea intimidarea național-țărăniștilor și lichidarea oricărei acțiuni a

opoziției. „Poporul român nu poate să înțeleagă rațiunea pentru care Marile Puteri impun națiunii române să mențină un asemenea guvern, care îi aduce atâtea suferințe", conchidea — în declarația sa — Iuliu Maniu[75].

În același timp, președintele Partidului Național-Țărănesc nu a încetat să protesteze prin memorii trimise șefului guvernului român, precum și în cadrul discuțiilor cu regele Mihai împotriva percheziților și arestărilor la care erau supuși membrii partidului său, a nerespectării drepturilor omului în România.

Continuându-și jocul politic practicat în ultimii trei ani, guvernele S.U.A. și Marii Britanii au trimis în zilele de 24 și 25 iunie 1947 guvernului român note în care-și exprimau îngrijorarea față de „arestarea arbitrară fără mandat de arestare sau acuzare a sute de membri ai opoziției, cât și a altora care nu fac parte din partidele opoziționiste", ceea ce contravenea obligațiilor asumate de România prin tratatul de pace. Aceste note au format obiectul ședinței Consiliului de Miniștri din 9 iulie 1947, la care Gheorghe Tătărescu, ministrul de Externe, a declarat categoric: „Noi nu putem primi nici de la guvernul Statelor Unite, nici de la guvernul Marii Britanii note atingătoare ale independenței și suveranității noastre de stat liber și de sine stătător. Noi nu putem accepta un drept de imixtiune în treburile noastre interne"[76]. Răspunsul guvernului român a fost redactat în acești termeni, de respingere categorică a notelor respective.

După alegerile parlamentare din noiembrie 1946, obiectivul politic esențial al guvernului Groza a devenit lichidarea opoziției și în primul rând a Partidului Național-Țărănesc condus de Iuliu Maniu. Silviu Brucan — editorialistul ziarului „Scânteia", organul de presă al Comitetului Central al Partidului Comunist Român — afirma în mai 1947 că Partidul Național-Țărănesc urmărea instaurarea prin forță și teroare a unui regim fascist, similar cu cel practicat de Salazar în Portugalia, și cerea să nu se manifeste „nici o cruțare" față de „banditii manisto-salazariști"[77].

Guvernul de la Moscova a decis să treacă la lichidarea forțelor de opoziție din statele aflate în zona centrală și sud-est europeană asupra cărora își exercita dominația. Astfel s-a procedat în Cehoslovacia, Bulgaria și Ungaria. Evident, România trebuia să se alinieze și ea hotărârilor Kremlinului.

Încă de la sfârșitul anului 1944, în țară au venit diverși consilieri sovietici, al căror număr a sporit în anii următori. Între aceștia un rol de frunte îl avea Pantelei (Pantiușa) Bodnarenko — ofițer de informații în cadrul Departamentului Exterior (I.N.U.) al guvernului sovietic — cunoscut sub numele de Gheorghe Pintilie, care a devenit principalul consilier al ministrului de Interne Teohari Georgescu[78]. Sub conducerea celor doi s-a elaborat planul de lichidare a opoziției politice din România.

La rândul său, președintele Partidului Național-Țărănesc considera că trebuia să-și facă datoria de om politic aflat în opoziție, protestând cu vehemență împotriva măsurilor abuzive luate de guvern. Într-un memoriu adresat ministrului de Interne Teohari Georgescu la 20 iunie 1947, Iuliu Maniu scria: „În disprețul legilor țării și a obligațiilor internaționale, guvernul continuă acțiunea sa abuzivă de intimidare și teroare, îndreptată împotriva opoziției naționale. Protestele Partidului Național-Țărănesc adresate guvernului și intervențiile parlamentarilor național-țărăniști, pentru încetarea stării de flagrantă ilegalitate — în care se menține Ministerul Afacerilor Interne, prin ordonarea nejustificată de arestări, întemeiate exclusiv pe criteriul adversității politice — nu au fost luate în considerare. Arestările continuă. Starea deplorabilă în care sunt menținuți prizonierii politici din opoziție, în temnițele statului, fără mandate judecătorești și fără vreo vinovăție personală înseamnă o nesocotire evidentă a drepturilor fundamentale ale omului și a legilor românești. Sute de cetățeni pașnici au fost ridicați fără arătarea vreunui motiv plauzibil și aruncați în închisori, pe considerentul simplu că fac parte din rândul aderenților noștri. Mii de oameni s-au văzut nevoiți să-și părăsească casele lor, familiile

și ocupațiile pentru a se feri de urgia dezlănțuită de către organele Securității Statului împotriva opoziției"[79]. Protestele și intervențiile liderului național-țărănist nu numai că nu au diminuat acțiunile arbitrare, dar au îndârjit și mai mult pe guvernanți împotriva opoziției.

Înțelegând că în țară nu se mai putea desfășura o autentică luptă politică, Iuliu Maniu a cerut unui grup de național-țărăniști, în frunte cu Ion Mihalache, să plece în străinătate pentru a informa opinia publică internațională și oficialitățile din statele democratice occidentale, asupra situației reale din România. Întrebat de unul dintre cei care urmau să plece dacă luase toate măsurile de precauție necesare, Maniu a răspuns: „În măsura în care există în lucruri omenești o siguranță, avem tot dreptul să nu ne îndoim"[80]. Cel care s-a ocupat de pregătirea tehnică a plecării era Vlad Hațieganu; el a aranjat cu un pilot în care avea încredere. Dar acesta a fost recrutat de Siguranță, căreia i-a furnizat toate datele solicitate.

În dimineața zilei de 14 iulie 1947, grupul național-țărănist a fost surprins chiar în momentul când urca în avionul I.A.R.—39, aflat pe izlazul comunei Tămădău (Ilfov)[81].

A fost pretextul așteptat și căutat de guvern pentru declanșarea acțiunii de scoatere în afara legii a Partidului Național-Țărănesc și arestarea conducătorilor săi în frunte cu Iuliu Maniu.

NOTE

1. „România liberă" din 24 august 1944.

2. *Procesul marii trădări naționale*, p. 212.

3. Asemenea afirmații, făcute de Iuliu Maniu, par a avea o legătură cu cele relatate de George Magherescu, colaborator apropiat al mareșalului Antonescu: „la ora cinci dimineața, în ziua de luni, 21 [august], mapa mi-a fost adusă, dar, la deschiderea ei, la Bacău, s-a constatat că plicul [sosit de la Stockholm], nu exista. Deci nu sosise la acea oră. Totuși, el fusese dosit, după cum reiese din publicațiile recente [...] acel plic fusese primit și reținut de Niculescu-Buzești de la Externe, subalternul lui Ică [Antonescu] și dat lui Maniu, care, foarte frumos, a citit textul,

l-a împăturit și băgat în buzunar [...] Gh. Brătianu i-a cerut lui Maniu plicul cu Convenția de armistițiu, acesta nu i l-a dat, spunându-i: «Lasă, drăguțule, poate ne mai trebuie cu altă ocazie!» Și Gh. Brătianu a plecat fără plic și ce a urmat știm". (*Antonescu mareșalul României și războaiele de reîntregire. Mărturii și documente*, coordonate și îngrijite de Iosif Constantin Drăgan, Fundația Europeană Drăgan, 1991, p. 173). Într-o altă lucrare, semnată chiar de George Magheresc u, se scrie că „trădarea lui Niculescu-Buzești, prin divulgarea și ascunderea telegramei de la Stockholm, a dus la dezastrul României (George Magheresc u, *Adevărul despre mareșalul Antonescu*, vol. III, București, Edit. Păunescu, 1991, p. 167). Problema acestei telegrame este obiect de dispută în plan istoriografic, dar faptul că însuși Iuliu Maniu a recunoscut existența ei are o semnificație istorică deosebită.

Noul guvern român, prezidat de generalul Constantin Sănătescu, a urmărit să fructifice rezultatul negocierilor de la Stockholm purtate de regimul Antonescu. Astfel, proaspătul ministru de Externe, Grigore Niculescu-Buzești, în telegrama adresată la 24 august Legației României din Ankara arăta:

„Rog a se comunica de îndată emisarilor la Cairo: Guvernul Majestății Sale dă domnilor Barbu Știrbey și Constantin Vișoianu depline puteri spre a semna imediat armistițiul cu Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, în condițiunile ce ne-au fost comunicate la Cairo. Menționez că d-na Kollontay a comunicat acum câtva timp oficial, în numele guvernului sovietic, ministrului nostru la Stockholm că URSS consimte ca în condițiunile inițiale de armistițiu să fie introduse următoarele completări:

1. Guvernul Român va acorda armatei germane un termen de 15 zile pentru a părăsi țara. Numai în caz de refuz, armata română ar urma să lupte alături de armata sovietică și de celelalte armate Aliate pentru expulzarea germanilor din România.

2. În stabilirea reparațiilor se va ține seama de situația economică grea a României.

3. Se va lăsa guvernului român o regiune liberă prin care nu vor trece trupele sovietice în ipoteza în care operațiuni militare ar fi necesare pentru expulzarea germanilor din România.

Emisarii sunt rugați a depune toate eforturile spre a obține inserarea acestor dispoziții în textul Convenției de armistițiu.

Armata română a primit ordinul de a înceta lupta, iar țara a fost îndemnată să întâmpine pe soldații Națiunilor Unite ca pe reprezentanții unor Puteri Aliate". (Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1920—1944. Turcia, Telegrame, Ankara, vol. 7; *România marele sacrificat al celui de-al doilea război mondial. Documente*, vol. 1 (coordonator: Marin Radu Mocanu), București, 1994, pp. 252—253).

4. *23 August 1944. Documente*, vol. III, pp. 32—33, 38—39.

5. „Dreptatea" din 31 august 1944.

6. *Ibidem.*

7. *Ibidem* din 16 octombrie 1944.

8. N. Carandino, *Nopți albe și zile negre*, București, Edit. Eminescu, 1992, pp. 257—258.

9. Vezi, pe larg, Hugh Seaton-Watson, *The East European Revolution*, Third Edition, New York, Praeger, 1956 (cea mai cuprinzătoare analiză, pe baza datelor concrete, a situației României după 23 august 1944).

10. Vezi, pe larg, Winston S. Churchill, *Mémoires sur la Deuxième Guerre Mondiale*, vol. VI, Paris, 1953, pp. 234—236.

11. „Scânteia" din 27 septembrie 1944.

12. Dr. Petru Groza, *Reconstrucția României*, București, 1946, p. 302.

13. Nicolae Baciu, *Agonia României. 1944—1948. Dosarele secrete acuză*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1990, p. 143.

14. *Ibidem*, p. 144.

15. Dr. Petru Groza, *Articole, cuvântări, interviuri. Texte alese*, București, Edit. Politică, 1973, pp. 384—385.

16. Nicolae Rădescu, *Începutul ocupației*, în „Memoria", nr. 6/1990, p. 108.

17. „Scânteia" din 29 ianuarie 1945.

18. *Relații internaționale în acte și documente*, vol. III (1939—1945), București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1976, p. 185.

19. Arh. Ist. Centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 5, dos. 861, f. 219.

20. „Frontul Plugarilor" din 10 februarie 1945.

21. Arh. Ist. Centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 8495, f. 4.

22. „Scânteia" din 26 febr. 1945.

23. Arh. Ist. Centr., fond. Direcția Generală a Poliției, dos. 17/1945, ff. 223–225.

24. Nicoleta Frank, *O înfrângere în victorie (1944—1947)*, București, Edit. Humanitas, 1992, pp. 173—174.

25. Nicolae Baciu, *Ialta...*, p. 189.

26. Arh. Ist. Centr., fond Președ. Cons. Min., dos. 8/1945, f. 205.

27. *Ibidem*, fond Casa Regală, Diverse, dos. 16/1945, ff. 16—20; *România. Viața politică în documente. 1945* (coordonator: Ioan Scurtu), București, 1994, pp. 363—369.

28. Arh. Ist. Centr., fond Iuliu Maniu, dos. 9/1945—1947, f. 191.

29. „Ardealul" din 7 noiembrie 1945.

30. *România. Viața politică în documente. 1945*, pp. 450—451.

31. *Istoria Partidului Național-Țărănesc. Documente (1926—1947)*, p. 258.

32. „Dreptatea nouă" din 14 noiembrie 1945.

33. Arh. Ist. Centr., fond Președ. Cons. Min., dos. 11/1945, Stenograma ședinței din 17 noiembrie 1945, f. 24.

34. „Scânteia" din 29 decembrie 1945.

35. Arh. Ist. Centr., Arhiva C.C. al P.C.R., rola 218.

36. „Aurora" din 2 februarie 1946.

37. Arh. Ist. Centr., fond Preşed. Cons. Min., dos. 1/1946, Stenograma şedinţei din 8 ianuarie 1946, ff. 4—5.

38. *Apud* Nicolae Baciu, *Agonia României...*, p. 219.

39. Arh. Ist. Centr., fond Preşed. Cons. Min., dos. 2/1945, Stenograma şedinţei din 28 februarie 1945, f. 156.

40. Vezi, pe larg, Emil E. Ciurea, *Le traité de paix avec la Roumanie du 10 février 1947*, Paris, 1954.

41. Arh. Ist. Centr., fond Iuliu Maniu, dos. 9/1945—1947, ff. 150—160.

42. „Patria" din 13 martie 1946.

43. „Naţiunea" din 15 mai 1946.

44. Marcel D. Ciucă şi Gheorghe David, *O stenogramă necunoscută. Iuliu Maniu — martor în procesul mareşalului Ion Antonescu*, în „Magazin istoric", nr. 3/1992, p. 36.

45. Arh. Ist. Centr., fond Iuliu Maniu, dos. 9/1945—1947, f. 74.

46. „Scânteia" din 16 mai 1946.

47. Pompiliu Pop Mureşan, *Adevărul despre Iuliu Maniu*, Bucureşti, 1946, p. 184.

48. „Ţărănismul" din 14 iulie 1946.

49. „Dreptatea" din 20 iunie 1946.

50. „Patria" din 13 octombrie 1946.

51. Arh. Ist. Centr., fond Iuliu Maniu, dos. 9/1945—1947, f. 58.

52. *Ibidem*, ff. 166—170.

53. *Istoria Partidului Naţional-Ţărănesc. Documente* (1926—1947), pp. 282—284.

54. „Aurora" din 4 noiembrie 1946.

55. Arh. Ist. Centr., fond Iuliu Maniu, dos. 9/1945—1947, f. 86.

56. *Ibidem*, ff. 93—96.

57. Arh. Ist. Centr., Colecţia Microfilme S.U.A., rola 666, cadrele 40—41.

58. „Ţărănismul" din 25 decembrie 1946.

59. Arh. Ist. Centr., fond Iuliu Maniu, dos. 9/1945—1947, f. 60.

60. *Ibidem*, Colecţia Microfilme S.U.A., rola 666, cadrele 32—33.

61. *Ibidem*, cadrele 53—54.

62. *Ibidem*, cadrul 55.

63. „Ţărănismul" din 15 decembrie 1946.

64. Arh. Ist. Centr., fond Iuliu Maniu, dos. 9/1945—1947, f. 67.

65. „Dezbaterile Adunării Deputaţilor", nr. 1, şedinţa din 1 decembrie 1946, p. 1.

66. Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, Edit. Humanitas, 1990, p. 319.

67. Arh. Ist. Centr., fond Iuliu Maniu, dos. 9/1945—1947, f. 42.

68. Ioan Scurtu și Constantin Hlihor, *Complot împotriva României. 1939—1947*, București, Edit. Academiei de Înalte Studii Militare, 1994, pp. 198—201.

69. Vezi, pe larg, Titu Georgescu, *România între Yalta și Malta*, București, Casa de Editură și Presă „Șansa", 1993; André Fontaine, *Istoria războiului rece*, vol. 1—4 (ediție îngrijită, traducere și note de George G. Potra și Delia Răzdolescu), București, Edit. Militară, 1992—1994; Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, Edit. Humanitas, 1990; Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane (1944—1947)*, București, Edit. Iconica, 1993.

70. N. Baciu, *Agonia României*, p. 254.

71. *Ibidem*, pp. 254—255.

72. *Ibidem*, p. 255.

73. Arh. Ist. Centr., fond Iuliu Maniu, dos. 9/1945—1947, f. 15.

74. *Ibidem*, ff. 9—13.

75. *Ibidem*, f. 15.

76. Arh. Ist. Centr., fond Președ. Cons. Min., dos. 7/1947, Stenograma ședinței din 9 iulie 1947, ff. 56—57.

77. „Scânteia" din 17 mai 1947.

78. Ion Mihai Pacepa, *Moștenirea Kremlinului*, București, Edit. Venus, 1993, pp. 55—56; General locotenent (r.) Neagu Cosma, *Cupola Securității văzută din interior. Pagini de memorii*, București, Edit. Globus, [1991], pp. 32—40; Paul Ștefănescu, *Istoria Serviciilor Secrete românești*, București, Edit. Diverspress, 1994, pp. 246—253.

79. Arh. Ist. Centr., fond Direcția Generală a Poliției, dos. 76/1947, f. 168; *România. Viața politică în documente. 1947* (coordonator Ioan Scurtu), București, 1994, p. 177.

80. N. Carandino, *Nopți albe și zile negre*, p. 293.

81. *România. Viața politică în documente. 1947*, p. 192.

10. DIZOLVAREA PARTIDULUI NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC. ARESTAREA ȘI CONDAMNAREA LUI IULIU MANIU

În baza legislației în vigoare din anul 1947, acțiunea de la Tămădău, chiar dacă s-ar fi realizat și nu ar fi rămas la simpla tentativă, se pedepsea cu închisoare de la 3 la 6 luni. Dar guvernanții au urmărit să extindă acuzațiile de la tentativă de părăsire frauduloasă a țării la activități cu caracter politic, care să permită implicarea Partidului Național-Țărănesc și a președintelui său, Iuliu Maniu, într-un proces decisiv.

Pe parcursul cercetărilor s-a descoperit arhiva secretă a lui Piky Rădulescu-Pogoneanu, ascunsă în comuna Potigrafu, județul Prahova. Cu acest prilej s-a aflat că Grigore Niculescu-Buzești și Piky Pogoneanu încheiaseră un proces-verbal de colaborare cu doi ofițeri americani, maiorul Hall și locotenentul Hamilton, trimiși ai F.B.I.-ului[1]. Acest document a oferit principalul act de acuzare la adresa național-țărăniștilor, el fiind considerat expresia trădării naționale. „Erau — așa cum menționa Corneliu Coposu — într-adevăr, acte compromițătoare, care se refereau însă la ipoteza unui război între Statele Unite și U.R.S.S. În vederea acestui posibil război, ofițerii americani voiau să stabilească anumite puncte de reper, un cap de pod în România și să inițieze organizații clandestine"[2].

Adâncindu-se investigațiile, au fost găsite documente provenind de la Comisia Militară a Partidului Național-Țărănesc. Această comisie era alcătuită din generali și ofițeri superiori

pensionari, care examinau, cu schițe și ipoteze, modalitățile de acțiune în cazul unui nou război mondial, în care România s-ar plasa de partea Occidentului împotriva Uniunii Sovietice. Când Nicolae Carandino îi atrăsese atenția lui Maniu asupra activității generalilor, acesta a replicat: „se vede, dragule, imediat că sunt ramoliți"[3]. Aceste „schițe și ipoteze" au fost apreciate ca dovada cea mai clară a complotului pus la cale de conducerea Partidului Național-Țărănesc împotriva regimului politic și a ordinii de stat existente, a faptului că acest partid urmărea recurgerea la forța armată împotriva „guvernului legitim" al României.

Pe baza unor asemenea probe și pornind de la elementul spectaculos al „fugii de la Tămădău", Consiliul Politic al Blocului Partidelor Democratice a hotărât, în unanimitate, la 23 iulie, să se treacă la dizolvarea Partidului Național-Țărănesc. Ministrul de Interne, Teohari Georgescu, a prezentat în ședința Consiliului de Miniștri, din 29 iulie 1947, *Jurnalul*, în care se afirma că „grupul de conspiratori urmau să realizeze în străinătate hotărârile și directivele conducerii Partidului Național-Țărănesc în frunte cu Iuliu Maniu, care constau în organizarea de acțiuni menite să știrbească suveranitatea națională, să primejduiască pacea și să declanșeze războiul civil". După ce se aduceau cele mai grave acuzații acestui partid și conducătorului său, *Jurnalul* stabilea: „Partidul Național-Țărănesc de sub președinția domnului Iuliu Maniu este și rămâne dizolvat pe data publicării în «Monitorul oficial» a prezentului *Jurnal*. Aceeași decizie de dizolvare include și toate organizațiile județene, de plasă și comunale ale susmenționatului partid, organizațiile militare, de tineret, de femei și orice alte organizații sau asociații conduse de acest partid"[4].

La solicitarea dr. Petru Groza au luat cuvântul pentru a susține Jurnalul Consiliului de Miniștri: Octav Livezeanu, ministrul Informațiilor (Frontul Plugarilor), I. Gh. Vântu, ministrul Lucrărilor Publice (Partidul Național-Liberal-Tătărescu), Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul Justiției, Gh. Gheorghiu-Dej, ministrul Comunicațiilor (Partidul Comunist), Lothar Rădăceanu, ministrul

Muncii și Asigurărilor Sociale, și Ștefan Voitec, ministrul Educației Naționale (Partidul Social-Democrat). Consiliul de Miniștri a aprobat în unanimitate raportul și *Jurnalul* propus de Teohari Georgescu.

Tot la 29 iulie s-a întrunit, sub președinția lui Mihail Sadoveanu, Adunarea Deputaților[5], care a ascultat expunerea de motive și *Jurnalul* Consiliului de Miniștri, prezentate de Teohari Georgescu. Au urmat discuții, primul vorbitor fiind Leonte Sălăgeanu (Leontin Sălăjan) care, în numele Partidului Comunist, a condamnat complotul „împotriva statului democrat", a cerut „aspra lor pedepsire", și a felicitat guvernul „pentru măsura dreaptă de dizolvare a Partidului Național-Țărănesc Iuliu Maniu" și pe ministrul de Interne „care a știut să dejoace planurile de fugă ale maniștilor". În același spirit a vorbit Mihai Macovescu (social-democrat), care a făcut un „istoric" al Partidului Național-Țărănesc și activității lui Iuliu Maniu, pe care l-a caracterizat „ca reprezentant al unei politici străine cu totul și de sufletul și de interesele poporului românesc", încheind prin a cere „ducerea până la capăt a tuturor măsurilor" pentru „lichidarea tuturor rămășițelor și formațiunilor de tip fascist și neofascist", indiferent cine „ar sta în capul sau în mijlocul acestei acțiuni". Alexandru Popescu, reprezentantul Partidului Național Popular, a apreciat că național-țărăniștii erau „vânduți cercurilor reacționare din străinătate" și s-a asociat la hotărârea de dizolvare a partidului prezidat de Iuliu Maniu. În cuvântul său, Alexandru Mâță, fruntaș al Partidului Național-Țărănesc condus de Anton Alexandrescu, a subliniat ideea că partidul prezidat de Iuliu Maniu a trădat idealurile țărănimii, iar prin activitatea sa a pus în pericol regimul democratic și independența României, astfel că dizolvarea era un act pentru care guvernul Groza trebuia felicitat. Cziko Laurențiu (Uniunea Populară Maghiară) a afirmat că Partidul Național-Țărănesc „nu a fost altceva decât focarul unei instigații împotriva populației conlocuitoare", a condamnat gărzile „Iuliu Maniu", și a felicitat pe ministrul de Interne și guvernul pentru hotărârea de

a dizolva acest partid reacționar. În numele evreilor a luat cuvântul Anghel Dascălu, care a apreciat că „Partidul Național-Țărănesc de sub președinția d-lui Iuliu Maniu devenise locul de adunare, centrul tuturor elementelor fasciste, reacționare și antisemite", astfel că dizolvarea lui era un act absolut necesar. Laurențiu Șaraga (Partidul Țărănesc-Democrat) a susținut și el hotărârea guvernului de dizolvare a Partidului Național-Țărănesc, „devenit reacționar și fascist". Ștefan Iorgovici, reprezentantul Partidului Național-Liberal condus de Gheorghe Tătărescu, a declarat că susține propunerea guvernului de dizolvare a Partidului Național-Țărănesc. Ultimul vorbitor a fost Alexandru Calotă (Frontul Plugarilor), care a apreciat că Partidul Național-Țărănesc era „dăunător profund pentru interesele mari ale neamului", că toate acțiunile distructive își aveau firul conducător „la clubul manist, sau în biroul domnului Maniu".

El a citit *Moțiunea* prin care Adunarea Deputaților considera dizolvarea Partidului Național-Țărănesc ca „o măsură dreaptă de apărare a regimului democratic din România", guvernul îndeplinindu-și „o datorie constituțională și legală". Adunarea Deputaților felicita guvernul și pe ministrul de Interne „pentru felul cum a înțeles să-și îndeplinească misiunea de consolidare și apărare a democrației și păcii poporului român". Moțiunea a fost adoptată cu 294 bile albe și 1 bilă neagră.

A doua zi, 30 iulie 1947, a apărut în „Monitorul oficial" *Jurnalul* privind dizolvarea Partidului Național-Țărănesc, semnat de toți membrii guvernului.

Decizia de dizolvare a fost urmată de o înverșunată campanie de presă împotriva Partidului Național-Țărănesc și a lui Iuliu Maniu, în seama cărora se puneau acte de-a dreptul monstruoase. Se pare că Lucrețiu Pătrășcanu a încercat să atenueze aprecierile globale, de denigrare a Partidului Național-Țărănesc și a lui Iuliu Maniu. Într-o discuție avută cu Gh. Gheorghiu-Dej, referitoare la cele publicate în „Scânteia" și „România liberă", el a apreciat: „Asta-i falsificarea istoriei", și a insistat asupra faptului că Partidul

Național „jucase un rol primordial în crearea României Mari în 1918, și ca atare ar fi fost în detrimentul țării ca el să fie prezentat acum drept o oficină de spionaj"[6].

Prin acuzațiile aduse Partidului Național-Țărănesc și lui Iuliu Maniu tocmai acest obiectiv s-a urmărit, de a lovi în istoria națională și în demnitatea poporului român. Din acest punct de vedere este semnificativă atitudinea lui Silviu Brucan, care publica în „Scânteia" articolul *Falimentul Partidului Național-Țărănesc — o sentință a istoriei*, în care scria: „Dizolvarea Partidului Național-Țărănesc nu apare ca un efect al unei simple măsuri de legitimă apărare luată de regimul democrat din România. Ea nu poate fi redusă nici măcar la proporțiile unei hotărâri de stat, inspirată de dorința unei aplicări consecvente a dispozițiunilor tratatului de pace semnat de România la Paris. Însemnătatea acestei dizolvări constă în faptul că ea consfințește un faliment politic total al unui partid care nu mai avea ce căuta în viața politică românească și tocmai din această cauză își căuta un punct de sprijin în afara hotarelor românești". Hotărârea era — conchidea Silviu Brucan — „o sentință a istoriei"[7]. Iar confratele său Sorin Toma consemna opinia „oamenilor muncii", care trimiteau scrisori „Scânteii", cu acest conținut: „Cum îi mai rabdă fața pământului pe dușmanii aceștia care se duceau să ne caute dușmanii în străinătate? Îl rugăm din inimă pe tovarășul Teohari Georgescu să-i aresteze pe toți și să-i trimită la muncă la noi în mină, dimpreună cu mai marele lor, Iuliu Maniu"[8].

Guvernul a trecut la arestarea fruntașilor național-țărăniști. Iuliu Maniu a fost luat din sanatoriul doctorului Ion Jovin, aflat în București[9] pe bulevardul Dacia nr. 19, și depus în secret la închisoarea Malmaison din Calea Plevnei[10].

Pe parcursul detenției, Iuliu Maniu a adoptat o atitudine demnă, nelăsându-se intimidat de presiunile prin care anchetatorii încercau să obțină mărturii că ar fi complotat împotriva statului român. În declarațiile pe care le-a făcut, în scris sau oral, începând cu data de 1 august 1947, Iuliu Maniu a trebuit să răspundă mai

ales la problemele privind legăturile sale cu diplomații englezi și americani, cu grupul diplomaților români aflați în străinătate (Grigore Gafencu, Grigore Niculescu-Buzești, Cornel Bianu, Alexandru Cretzianu, Constantin Vișoianu, V. V. Tilea). El a precizat că aceste legături „erau de natură informativă și de protest pentru nerespectarea convențiunilor internaționale și a înțelegerilor făcute cu partidul nostru că se vor respecta viața constituțională și libertățile politice și cetățenești care erau mereu călcate". Iuliu Maniu a respins categoric acuzația că ar fi intenționat să înlăture prin forță armată guvernul Groza, susținând că lupta sa avea un caracter eminamente politic.

Iuliu Maniu a făcut declarații pozitive despre colaboratorii săi: Ghiță Popp — „este un om de o erudiție excepțională, de profundă judecată și un temperament calm", este „un om de o încredere desăvârșită pe al cărui cuvânt eu puneam multă bază"; Vasile Serdici — „este un om deștept și corect și se bucură de încrederea mea"; Ilie Lazăr — „un bun român și luptător dezinteresat, deschis și hotărât", „se bucură de încrederea mea"; Grigore Niculescu-Buzești — „este omul nostru de încredere și reprezintă politica noastră", activitatea sa „a fost potrivită intereselor țării și ale partidului"; pe Nicolae Carandino „l-am apreciat foarte mult ca scriitor și ca om de luptă politică".

Nu aceeași atitudine au avut cei mai mulți dintre acuzați față de președintele Partidului Național-Țărănesc. În special Nicolae Penescu și Vasile Serdici au căutat să se disculpe și să acuze pe Iuliu Maniu făcând declarații sugerate de completul de judecată.

Iuliu Maniu a cerut ca avocați ai apărării pe Emil Ottulescu, Constantin Veniamin, Mihai Răutu și Ion Hudiță. Dar completul de judecată i-a refuzat, numind ca apărător din oficiu pe Constantin Paraschivescu-Bălăceanu.

Început la 29 octombrie 1947, procesul s-a desfășurat în sala de festivități a Școlii Superioare de Război, fiind instrumentat de Tribunalul Militar al Corpului II Armată. Sala Tribunalului era special pregătită pentru a crea atmosfera necesară obținerii

obiectivului urmărit. În zilele procesului sala era ticsită de „cetățeni indignați" care interveneau „plini de revoltă", cerând pedepsirea drastică a „trădătorilor" din boxă.

Cele 15 persoane, aflate pe banca acuzării, au apărut fără cravată și fără șireturi la pantofi, cu excepția lui Iuliu Maniu. El avea să mărturisească: „Au vrut să mă aducă și pe mine la proces fără guler și fără cravată. Dar am refuzat. Le-am explicat că în toată viața mea am fost îmbrăcat decent. Mi s-au adus lucruri care nu mi se potriveau, care nu erau ale mele. Am declarat din nou că în asemenea condițiuni refuz să apar în instanță. Până la urmă «domnii» s-au convins și mi-au adus cămășile mele de acasă, gulerele și cravatele cu care eram obișnuit"[11].

Acuzațiile aduse lui Maniu au vizat, în fond, condamnarea întregii sale activități politice: de la cea desfășurată în timpul dominației ungare asupra Transilvaniei — când a fost un „colaborator" al autorităților de la Viena și Budapesta în politica de oprimare a poporului român; la Unirea din 1918 — când a căutat să „împiedice" acest act istoric punând tot felul de condiții; la perioada interbelică — în care s-a dovedit un „reacționar și un sprijinitor al fascismului"; continuând cu anii războiului — când a fost un „susținător" al lui Antonescu și al luptei armate împotriva Uniunii Sovietice; până la perioada de după 23 august, când a adunat în jurul său pe toți „fasciștii și reacționarii", pe „trădătorii de țară" și „agenții imperialismului".

Însuși actul de acuzare începea cu aceste aprecieri: „Partidul Național-Țărănesc, sub masca apărării intereselor naționale, în tot timpul existenței sale, a fost un dușman al poporului român, un stâlp al imperialismului și al reacțiunii internaționale. Partidul Național-Țărănesc poartă răspunderea directă pentru instaurarea dictaturii fasciste a lui Antonescu și pentru intrarea în războiul criminal hitlerist, care a provocat cel mai mare dezastru național din istoria neamului românesc.

Maniu și partidul său, stând în fruntea reacțiunii române, au fost și au rămas până la urmă slugi devotate ale capitalului străin,

agenți ai imperialismului, care au trădat suveranitatea, libertatea și independența națională a statului român"[12].

Iuliu Maniu era considerat culpabil pentru faptul că „a organizat și condus complotul îndreptat împotriva statului, a condus activitatea subversivă și ilegală a reacțiunii române și, sprijinindu-se pe cercurile imperialiste ale Statelor Unite ale Americii și Angliei, a pregătit doborârea prin forță a guvernului democratic, legal constituit în conformitate cu Constituția țării"[13].

Liderul național-țărănist a adoptat o atitudine demnă, asumându-și răspunderea pentru actele sale politice și respingând cu hotărâre acuzațiile false. La cei 75 de ani ai săi, el a dovedit o luciditate și capacitate de replică impresionante. Deși aflase că unii dintre colaboratorii săi au căutat să se derobeze de răspunderile ce le reveniseră în cadrul Partidului Național-Țărănesc, prezentându-se ca simpli executanți ai deciziilor luate de președinte, Iuliu Maniu a manifestat înțelegere pentru situația lor umană și a continuat să le ia apărarea, rostind cuvinte de laudă la adresa lor. Semnificative sunt aprecierile la adresa lui Nicolae Penescu : „Am cea mai bună părere despre el. Este un om bine pregătit, un om de caracter, un om de o putere de muncă excepțională"[14].

Iuliu Maniu era pe deplin conștient că în acel moment se desfășura un proces istoric, pe care generațiile viitoare aveau să-l aprecieze ca expresia unei confruntări între două concepții politice diametral opuse. De aceea, nu a cerut nici o clipă clemență sau circumstanțe atenuante, deși era convins că va suferi cea mai grea condamnare, în urma căreia însăși viața îi era pusă sub semnul întrebării. El știa că mai presus de viața sa, ca de altfel a oricărui om politic, se situa judecata istoriei.

Un participant la proces nota că, adresându-se națiunii române, Iuliu Maniu a declarat: „Noi acuzăm guvernul de a fi instaurat teroarea, dictatura și reacțiunea, de călcarea în picioare a legilor națiunii, libertatea poporului român, drepturile sale individuale și colective. Închisorile, tortura, persecuțiile,

înscenările cele mai infame, arestările, asasinatele, tot arsenalul infernal inventat de fascism și de Hitler a fost perfecționat, dezvoltat și aplicat cu o cruzime fără egal. Noi acuzăm că bandele sale terorizează populația care se opune dictaturii. Națiunea și partidul nu vor uita niciodată și vor binecuvânta pe cei care au căzut și cad în această luptă. Martiriul lor asigură continuitatea existenței poporului român. Noi ne înclinăm în fața celor care au căzut eroic pentru apărarea drepturilor sacre ale Națiunii"[15].

Iuliu Maniu a fost interogat printre ultimii, la 31 octombrie și 1 noiembrie 1947[16], întrebările referindu-se la colaboratorii săi și la diverse aspecte din activitatea proprie din ultimii ani. El a recunoscut public că a luat inițiativa trimiterii peste graniță a unui grup de fruntași național-țărăniști: „Scopul desemnat de mine era ca mergând în străinătate să informeze străinătatea despre situația din România, așa cum am făcut întotdeauna și cum trebuie să facă orice șef de partid. Nu era vorba de formarea unui guvern în străinătate, nu am discutat cu ei aceasta și nu admit formarea de guverne în străinătate". La acuzația că Partidul Național-Țărănesc ar fi primit în rândurile sale foarte mulți legionari, Maniu a precizat: „Nu am promovat nici un legionar în conducerea partidului, asemenea elemente se găsesc în Partidul Comunist". În legătură cu acuzația că ar fi creat o organizație militară în vederea răsturnării prin forță a guvernului, liderul național-țărănist a declarat: „nu a fost o organizație militară, ci un cerc profesional al Partidului Național-Țărănesc de 20 de ani. I-am dat d-lui general Negrei delegație de conducere, a fost ales președinte și eu am aprobat". De asemenea, a arătat că nu a avut legături sau convorbiri „cu membrii misiunilor anglo-americane, eu am discutat numai cu șefii misiunilor diplomatice". Iuliu Maniu a conchis: „Nu recunosc să fi organizat o acțiune subversivă în scopul de a răsturna prin violență guvernul de la putere, aceasta este o calomnie [...] am căutat ca pe cale politică să dobor guvernul, nu prin violență [...]. Recunosc că în cadrul convorbirilor cu dl. Berry i-am spus că oricând aș fi putut forma

un guvern de rezistență, dar n-am vrut să fac și i-am pus întrebarea dacă l-aș face în acel timp, ce atitudine ar lua guvernul american, la care dl. Berry a spus că va cere relații de la guvernul său".

În tot timpul interogatoriului public, Iuliu Maniu s-a situat ferm pe poziția exprimată în declarațiile sale scrise din timpul cercetărilor, respingând acuzațiile nefundamentate și asumându-și răspunderea pentru lupta politică desfășurată împotriva guvernanților, care nu putea fi încadrată în texte de lege și pedepsită.

Ca și în cazul procesului intentat mareșalului Antonescu în urmă cu un an și jumătate, sentința era dinainte stabilită, pe baza unor acuzații fără acoperire materială, având la bază nu probe, ci indicații politice venite de la Moscova și prezentate în haină juridică la București.

Rechizitoriul procurorului militar începea astfel: „Acțiunea trădătoare și criminală a acuzatului Maniu, a acuzatului Mihalache și a celorlalți acuzați nu este decât o încoronare a trădării naționale, care caracterizează întreaga activitate politică a Partidului Național-Țărănesc"[17]. Maniu era acuzat de trădare națională, tentativă de surpare a ordinii constituționale, răzvrătire, insurecție armată, instigare la trădare prin necredință, instigare la trecerea frauduloasă a frontierei.

Avocatul Paraschivescu-Bălăceanu a căutat să găsească unele circumstanțe atenuante: Iuliu Maniu avea 75 de ani; era un om politic, astfel încât era „greu de văzut în ce măsură actele sale sunt politice și nu penale"; acuzația că a acționat în „înțelegere cu agenții străini" nu se baza pe probe materiale, ci pe o declarație făcută la proces de Vasile Serdici; instanța nu a putut dovedi că Maniu ar fi sustras acte secrete pe care apoi să le fi divulgat; nu s-a adus nici un act în sprijinul afirmației că Maniu ar fi acționat pentru surparea ordinii constituționale. Asemenea rezerve, formulate de un apărător din oficiu și în atmosfera politică de atunci, sunt demne de reținut, deși avocatul nu a avut curajul să declare că Maniu nu era vinovat, limitându-se să solicite instanței să înlăture dubiile care pot apărea, astfel încât „această hotărâre a

dv. să dea — și pentru judecată și pentru judecați, și pentru toată opinia publică — acea certitudine a obiectivității și comprehensiunii"[18]. Dar completul de judecată nu a schițat nici cel mai mic gest care să arate că ar fi interesat să clarifice asemenea probleme, ci s-a grăbit să anunțe verdictul.

În ședința din 11 noiembrie 1947 s-a pronunțat sentința, care începea cu obișnuita formulă: „Mihai I-iu, prin grația lui Dumnezeu și voința națională, rege al României, la toți de față și viitori sănătate", după care urmau numele membrilor completului de judecată, cu precizarea că, deliberând în secret asupra culpabilității și aplicării pedepsei în cauză penală privitoare la Iuliu Maniu, făceau încadrarea în prevederile Codului penal, referitoare la „crima de complot, înaltă trădare, tentativă la surparea ordinei constituționale, răzvrătire, insurecție armată, instigare la înaltă trădare prin necredință și participare la tentativa de trecere frauduloasă a frontierei"[19]. Cu unanimitate de voturi, completul de judecată, făcând încadrarea juridică la fiecare acuzație în parte, conchidea: „Conform art. 101 și 193 C.P., condamnatul Iuliu Maniu va executa pedeapsa cea mai grea, adică muncă silnică pe viață, transformată în temniță grea pe viață, și degradarea civică pe 10 (zece) ani. În baza art. 193 C.P., îl condamnă la confiscarea averii. În baza art. 326 C.J.M., îl obligă la plata sumei de 50 000 (cincizeci mii) lei cheltuieli de judecată"[20].

Procesul a avut și un ecou internațional. Într-o notă adresată guvernului român de către guvernul S.U.A., la 26 noiembrie 1947, după un lung excurs istoric — privind „retragerea României din războiul împotriva Aliaților" în august 1944, Conferința miniștrilor de Externe desfășurată la Moscova în decembrie 1945, intervențiile Washingtonului făcute de-a lungul anilor 1946 și 1947 — se afirma că procesul lui Iuliu Maniu „a fost prejudiciat" de campania de instigare împotriva acuzaților, numirea ca președinte al tribunalului a „unui fost susținător al nazismului, total compromis", nesocotirea dreptului acuzaților de a fi

reprezentați printr-un apărător ales de ei înșiși, apărarea necorespunzătoare a acuzaților „de către avocatul numit", restricții excesive în pregătirea apărării, eșecul acuzării în a proba învinuirile de trădare de neam. Ca urmare, „guvernul S.U.A. face un apel către guvernul român, ca prin organele sale corespunzătoare să ia măsurile necesare pentru anularea sentinței"[21]. Asemenea intervenții nu au avut nici un efect, fiind respinse „cu indignare" de guvernul român.

Regele Mihai nu a schițat nici un gest în favoarea lui Iuliu Maniu și a celorlalți fruntași național-țărăniști, condamnați la ani grei de temniță, deși avea „dreptul de a ierta sau micșora pedepsele în materii criminale" (art. 88 al Constituției din 1923). Suveranul a socotit inutilă o intervenție, care ar fi fost imediat contestată de guvernanți, iar un gest de independență ar fi grăbit sfârșitul instituției monarhice în România. Această prudență s-a dovedit ineficientă, deoarece, la mai puțin de 50 de zile de la condamnarea lui Maniu și a celorlalți fruntași național-țărăniști, regele Mihai a trebuit să semneze actul de abdicare la 30 decembrie 1947.

*
* *

În anul 1947 se încheia cariera unuia dintre cei mai de seamă oameni politici din istoria României. Acest fapt s-a produs într-un context intern și internațional deosebit. Abandonate de marile puteri occidentale, țările din centrul și sud-estul Europei intraseră cu totul în orbita Kremlinului, care-și impunea propriul său sistem politic.

Pe plan intern, opoziția democratică era lichidată, iar ultimii reprezentanți ai burgheziei din guvern au fost înlăturați la 6 noiembrie 1947, când miniștrii grupării Tătărescu au primit vot de blam din partea Adunării Deputaților. Ei au fost înlocuiți cu liderii grupării promoscovite din Partidul Comunist Român: Ana Pauker (la Externe) și Vasile Luca (la Finanțe); câteva săptămâni mai

târziu conducerea Ministerului de Război a fost încredințată lui Emil Bodnaraș, aparținând aceleiași grupări. Valorile naționale erau negate cu vehemență și înlocuite cu un spirit internaționalist care avea ca „piatră unghiulară" devotamentul față de Uniunea Sovietică, „bastionul păcii și democrației populare". Lozinca: „Cine nu e cu noi, e împotriva noastră", nu avea doar un caracter teoretic, ci devenise o realitate, prin arestările masive începute în primăvara anului 1947, care vizau pe toți oponenții regimului.

Iuliu Maniu nu și-a făcut iluzii în legătură cu evoluția României în cadrul sistemului sovietic. Dar, în concepția lui, trebuia să existe o opoziție, care să supună unei critici actele guvernamentale. Discutând cu cei care urmau să părăsească țara în iulie 1947, președintele Partidului Național-Țărănesc a mărturisit că era prea bătrân pentru a pleca și el în străinătate și că „trebuie să rămână cineva și aici"[22]. Intuia că nu avea șanse de reușită și se aștepta să fie luat ostatic de către ruși, pentru a-l folosi la un eventual schimb de prizonieri politici. „Trebuie să mă specializez în bridge — declara el lui Corneliu Coposu — căci vom juca bridge pe săturate când vom fi ostatici la ruși, fiindcă ne vor lua ostatici și ne vor ține până când vor ajunge la un *modus vivendi* cu Occidentul, când vor face schimb de ostatici"[23]. El nu s-a gândit niciodată că va fi trimis în judecată și băgat în temniță de către români. La procesul intentat mareșalului Antonescu, în mai 1946, Iuliu Maniu declarase: „Noi suntem toți români și nu suntem canibali pentru că la un moment dat o părere politică diferă între noi; nu urmează pentru aceasta ca noi să devenim numaidecât dușmani"[24].

Dar, la procesul din 1947, Iuliu Maniu era socotit dușman, trădător, criminal, astfel că a fost supus unui regim de distrugere fizică. Trimis mai întâi în închisoarea de la Galați, a fost apoi transportat la Sighet. Aici se aflau și alte personalități politice și culturale: Constantin Argetoianu, Gheorghe Brătianu, Valer Pop, Simion Mehedinți, Gheorghe Tătărescu, Ion Gigurtu, Ioan Lupaș,

Constantin C. Giurescu, Silviu Dragomir, Gheorghe Fotino, Ion Hudiță, Victor Slăvescu.

Condițiile de detenție erau similare, iar uneori mai grele, decât cele pentru deținuții de drept comun. Hrana de cea mai proastă calitate, asistența medicală precară, înjosirea zilnică prin invective și înjurături aruncate de gardieni, lipsa contactului cu lumea exterioară au contribuit la deteriorarea rapidă a stării de sănătate a celor arestați. La aceste presiuni fizice se adăugau cele morale. Aproape toți deținuții politici au fost supuși unui regim de reeducare, pentru a-i determina să accepte noile realități din România. Printre cei care au fost scutiți de acest calvar s-a aflat și Iuliu Maniu, autoritățile apreciind că bătrânul om politic nu putea fi convertit și determinat să facă declarații favorabile oficialităților române și sovietice.

După șase ani de închisoare, starea sănătății lui Iuliu Maniu s-a deteriorat foarte grav. În celula sa a fost introdus Nicolae Carandino pentru a-l îngriji. Acesta continua să i se adreseze cu „domnule președinte", fiind fascinat de personalitatea și de tăria de caracter a omului politic de excepție care era Iuliu Maniu. Discuțiile din celula de la Sighet au fost diverse, atingând și zone sensibile, inclusiv erorile politice comise de-a lungul anilor. În rândul acestora, Maniu înscria despărțirea de Constantin Stere și Grigore Iunian. Regreta faptul că n-a apucat să ceară o audiență la Papă, și dorea să-i transmită că moare „în credința creștină, catolică și romană"[25].

Treptat, anchiloza a pus stăpânire pe trup și Iuliu Maniu n-a mai putut umbla și nici mânca singur. Cererile de a fi chemat un doctor, de a fi internat în spital nu au fost luate în seamă. S-a acceptat doar să mai fie adusă o persoană în celulă, un fost ministru ardelean. Nicolae Carandino avea să relateze: „Agonia lui Maniu a durat câteva zile. Un plutonier, ungur după accent și subchirurg, după meseria mărturisită, a venit de câteva ori în celulă, în calitate de șef de operații. Supraveghea fazele de la distanță, ne punea în treacăt unele întrebări, pentru a verifica unele

simptome. Apoi dispărea, ca să reapară peste câteva ceasuri în pragul ușii [...].

Era 5 februarie 1953. Maniu împlinise, de o lună, optzeci de ani. Peste alte patru săptămâni urma să moară Stalin. Am tăcut amândoi, fiecare cu gândurile lui. Peste câteva ore, Maniu a fost ridicat din celulă, «în cel mai strict secret», dar vestea se răspândise ca fulgerul în toată închisoarea.

Noaptea am auzit căruța poposită în curtea închisorii, uruiala roților, nechezatul cailor, zgomotul ușor ferecat al șleaurilor. Apoi toate s-au liniștit. Maniu pleca spre groapa comună și spre gloria eternă"[26].

O variantă apropiată de aceasta este oferită de Olimpia Zamfirescu și reprodusă de Ivor Porter: „În timp ce se afla în surghiun, într-un sat de bordeie, nu departe de Dunăre, a fost adus un nou deținut care după un timp a avut suficientă încredere în ea ca să-i povestească cele ce urmează. Întrucât se referea la Maniu, al cărui nume mai reprezenta încă o puternică forță a libertății în România, deținutul nu îndrăznise să încredințeze secretul nimănui până atunci, pentru ca nu cumva, ajungând la urechile autorităților, acestea să-l acuze de instigare la răzvrătire: «Într-o noapte m-au mutat în altă celulă unde se afla un bărbat foarte bătrân și bolnav. Era Iuliu Maniu sau ceea ce mai rămăsese din el. Era pe jumătate paralizat și nu se mai putea da jos din pat. Nu-l torturaseră, dar fusese lăsat să moară încetul cu încetul, neacordându-i-se îngrijire medicală și fiind subnutrit. L-am îngrijit, l-am spălat. L-am hrănit până a închis ochii pentru totdeauna. Presupun că știți că Maniu a fost Unit și un om foarte credincios».

Am dat din cap afirmativ.

«Când a simțit că i se apropie obștescul sfârșit, mi-a spus: «După ce te eliberezi, du-te la Roma și spunei Papei cât de mult regret că obligațiunile mele politice m-au împiedicat să merg la Roma pentru a-l vedea. Spune-i că am trăit ca Unit, dar că doresc să mor ca romano-catolic».

Apoi a spus: «Iartă-mi păcatele, Doamne!»

Am ciocănit în peretele celulei de alături, unde aveam motive să cred că era închis un episcop romano-catolic.

Acei dintre noi care stătuseră luni, câteodată ani de zile, în închisori, învățaseră foarte bine alfabetul Morse ca mijloc de comunicare. Bunul episcop mi-a dictat literă cu literă, în latină, cuvintele de rugăciune, *Tatăl Nostru* și *Ave Maria*, și eu, necredinciosul și păcătosul, am fost acela care i-am dat *Extrema Unctiune* și i-am închis ochii acestui sfânt"[27].

NOTE

1. N. Carandino, *op. cit.*, p. 298.

2. Corneliu Coposu, *Dialoguri cu Vartan Arachelian*, [București], Edit. Anastasia, [1992], p. 85.

3. N. Carandino, *op. cit.*, p. 299.

4. Arh. Ist. Centr., fond. Președ. Cons. Min., dos. 7/1947, Stenograma ședinței din 29 iulie 1947, f. 110.

5. Vezi „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 54, ședința din 29 iulie 1947; *România. Viața politică în documente. 1947*, pp. 194—205.

6. Ion Mihai Pacepa, *op. cit.*, p. 107.

7. „Scânteia" din 1 august 1947.

8. *Ibidem.*

9. Dr. Ion Jovin, *Mărturia mea, medicul lui Iuliu Maniu*, în „Memoria", nr. 3/1990, p. 39.

10. Cicerone Ioanițoiu, *Tombes sans croix*, tome 1, Frieburg, Tip. Coresi Verlag, 1985, p. 337.

11. Nicolae Carandino, *op. cit.*, p. 305.

12. *Procesul conducătorilor fostului Partid Național-Țărănesc*, București, 1947, p. 14.

13. *Ibidem*, p. 78.

14. *Ibidem*, p. 189.

15. Cicerone Ioanițoiu, *Tombes sans croix*, tome 1, Frieburg, Tip. Coresi Verlag, 1985, p. 398.

16. *Proces-verbal de rechizitoriul acuzatului Iuliu Maniu din 31 octombrie 1947 și 1 noiembrie 1947*, în Arhiva Serviciului Român de Informații, fond Ministerul de Interne, dos. 5.262/1947.

17. *Procesul conducătorilor...*, p. 326.

18. *Ibidem*, p. 362.

19. *Ibidem*, p. 372.

20. *Ibidem*, p. 379.

21. Arh. Ist. Centr., fond Colecția de Microfilme S.U.A., rola 666 — cadrele 597—606.

22. N. Carandino, *op. cit.*, p. 293.

23. Corneliu Coposu, *Dialoguri...*, p. 14.

24. *Procesul marii trădări naționale*, p. 202.

25. N. Carandino, *op. cit.*, p. 347.

26. *Ibidem*, pp. 348—349.

27. Ivor Porter, *Operațiunea „Antonomus". România în vreme de război*, p. 323.

11. PERSONALITATEA POLITICĂ A LUI IULIU MANIU

Începându-și activitatea politică la sfârșitul sec. al XIX-lea, Iuliu Maniu și-a încheiat-o la mijlocul veacului următor. A avut o carieră de circa șase decenii, una dintre cele mai îndelungate din istoria românilor. A trăit două războaie mondiale (1914—1918 și 1939—1945), cu tot cortegiul lor de pierderi și suferințe, dar și de speranțe și de iluzii. După prima conflagrație mondială, s-a întruchipat România Mare, idealul tuturor românilor; după cel de-al doilea război mondial, țara fost plasată în spatele „cortinei de fier", care avea să dăinuiască mai multe decenii.

A fost contemporan, s-a confruntat sau a colaborat cu importante personalități ale istoriei europene și naționale: Franz Joseph și Carol al IV-lea, împărații Austro-Ungariei; Tisza István, primul ministru ungur; Edvard Beneš și Tómas Masaryk, președinți ai Cehoslovaciei; regii Carol I, Ferdinand, Carol al II-lea și Mihai I; oameni politici precum Ion I. C. Brătianu, Alexandru Averescu, Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu, I. G. Duca, Constantin Argetoianu, Gheorghe Tătărescu, Alexandru Vaida-Voevod, Miron Cristea, Armand Călinescu, Corneliu Zelea Codreanu, Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Constantin I. C. Brătianu, Constantin-Titel Petrescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Sănătescu, Nicolae Rădescu, dr. Petru Groza ș.a.

Personalitatea lui Iuliu Maniu a fost puternic marcată de contextul în care și-a început activitatea, atât cea profesională, cât

și cea politică. Din punct de vedere profesional, el a debutat în calitate de jurisconsult al mitropoliei greco-catolice din Blaj. Aici domina un ceremonial foarte riguros, care se regăsea în orice manifestare, în fiecare gest al clericilor și mirenilor. Iuliu Maniu și-a însușit rapid acest mod de comportare, devenind un adevărat maestru al simulărilor și disimulărilor, un model pentru cei din jur și pentru cei din afara mitropoliei cu care venea în contact. Vizitându-l în acei ani la Blaj, Constantin Stere constata: „Dl. Maniu evolua în mijlocul atâtor stânci de ceremonial cu o impresionantă eleganță și siguranță, ca și cu o vădită delectare, se simțea că este «spiritus rector» al acestei comunități supra-ceremonioase"[1].

Procedeele iezuite, bazate pe tăcere, echivoc, prudență, așteptare, amânare au devenit o parte a ființei lui Iuliu Maniu, a personalității sale inconfundabile. În atmosfera politică a României de după 1918, caracterizată printr-un ritm trepidant, prin luări de poziție rapide, afirmații categorice urmate adesea de negații înverșunate, Iuliu Maniu avea să reprezinte un *unicum*, greu de înțeles și de acceptat de către mulți oameni politici și ziariști.

Din punct de vedere politic s-a format și afirmat în contextul acțiunii statului ungar de deznaționalizare a românilor, al unor crunte represiuni împotriva fruntașilor politici ardeleni. Tenacitatea și perfidia autorităților ungare au impus lui Iuliu Maniu — ca și celorlalți fruntași politici ai românilor — multă prudență, cunoașterea perfectă a normelor de drept, folosirea momentelor propice pentru afirmarea intereselor și demnității naționale. El s-a format ca opoziționist intransigent, cu o profundă pregătire juridică și o perfectă stăpânire a tacticii de hărțuire a adversarului.

Încă din tinerețe s-a aflat printre liderii Partidului Național Român din Transilvania și Banat, din 1904 îndeplinind funcția de vicepreședinte al acestui partid. A colaborat cu personalități ilustre, precum: Vasile Lucaciu, Gheorghe Pop de Băsești, Aurel

C. Popovici, Ioan Rațiu, dar și cu mai tinerii: Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș, Octavian Goga, Octavian Tăslăuanu.

Între aceștia, Iuliu Maniu s-a remarcat prin eleganță, nu numai vestimentară, dar și de comportament, dublată de o intransigență absolută în argumentarea ideilor, cu folosirea unui vocabular elevat și demn. În acest context s-a afirmat încă una din trăsăturile caracteristice ale personalității sale: susținerea cu eleganță a propriilor convingeri, folosind metoda persuasiunii, a discuțiilor lungi și repetate, până se ajungea la punctul său de vedere, pe care evita să-l formuleze de la început, dar spre care dirija cu măiestrie „pertractările" și pe care le socotea încheiate numai atunci când rezultatul era cel dorit de el.

Deși a trăit în preajma unor lideri politici de excepție și avea o cultură — îndeosebi juridică și religioasă — solidă, Iuliu Maniu nu era pasionat de lectură.

A dorit întotdeauna să cunoască viața reală, pe calea discuțiilor cu un număr cât mai mare de oameni, din toate straturile sociale. În cursul acestor discuții, el asculta cu atenție, vorbea puțin și se ferea să formuleze vreo idee sau concluzie. Expresia „da, dragule", utilizată adesea de Maniu în timpul conversației, era o încurajare adresată interlocutorului de a-și continua destăinuirea, iar nu o aprobare a celor spuse. Când unul dintre secretarii săi a încercat să-l scutească de anumite contacte sau audiențe, pe care le socotea nesemnificative, Iuliu Maniu, care îndeplinea atunci funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, i-a replicat: „Băiatule, nu știi cât poți învăța de la oamenii simpli. Primul ministru are rolul de a sta de vorbă cu oricine, nu este permis să existe un om în țara aceasta care să facă apel la primul ministru și să fie refuzat"[2]. Prin asemenea contacte, Iuliu Maniu era în permanentă legătură cu realitățile, cunoștea gândurile, dorințele și necazurile cetățenilor.

Uneori, în cercul restrâns al nepoților și admiratorilor săi, la Blaj sau la Bădăcin. Iuliu Maniu se angaja în discuții prelungi, în care își povestea viața, mai ales pe cea de elev și student, sau

evoca acțiunile politice desfășurate la sfârșitul primului război mondial, când a dominat situația din Viena, capitala vechiului Imperiu Habsburgic, a avut un rol decisiv în timpul tratativelor româno-ungare de la Arad, a contribuit la definitivarea textului Rezoluției de la Alba Iulia, a condus — în calitate de președinte al Consiliului Dirigent — acțiunea de organizare românească a Transilvaniei. Totuși, asemenea momente erau rare și se derulau în cercul celor foarte apropiați.

În general însă, Iuliu Maniu avea o atitudine sobră, glacială, distantă, care nu permitea intimitatea. Solicitat de un ziarist să-i dea câteva amănunte despre viața personală a lui Iuliu Maniu, secretarul acestuia, Gheorghe Crișan, a mărturisit: „Cunosc [despre Maniu] tot atât cât cunoști d-ta, care-l vezi la intervale atât de rare și numai la întâlniri convenționale. Domnul Maniu nu s-a dezvăluit nimănui, n-a avut nici.o clipă de destindere față de nici un om"[3].

Sub aparența unui respect desăvârșit pentru formele democratice de conducere a partidului și guvernului, „domnul prezident" știa să anuleze sau să înăbușe orice tendință de manifestare independentă care putea să-i umbrească autoritatea de șef. Spre exemplu, atunci când trebuia să împartă cu Nicolae Iorga conducerea Partidului Național, el venea printre primii la ședința Delegației Permanente și se așeza în singurul „fotoliu prezidențial", astfel că profesorul — care de regulă întârzia — era nevoit să se așeze pe un scaun oarecare, alături de ceilalți participanți.

Iuliu Maniu nu a fost un orator, un vorbitor de excepție. Își construia discursurile cu grijă, după care le rostea cu o voce egală, cu un accent ardelenesc specific și cu multe arhaisme; atunci când dorea să accentueze o idee, făcea pauze mai mari între cuvinte și la sfârșitul fiecărei faze. Auditoriul era atras nu de forma rostirii, ci de conținutul ideatic, impecabil argumentat.

Nu discursul politic era punctul lui forte, ci talentul în ducerea negocierilor sau pertractărilor, cum se exprima el. Pe acest teren

era imbatabil. Înzestrat cu un calm absolut, cu tact și răbdare, el era capabil să negocieze luni și chiar ani în șir, până ajungea la rezultatul pe care-l urmărea. Nu se entuziasma și nu se întrista, nu-și exterioriza sentimentele. Vorbea cu grijă, pentru ca nu cumva un cuvânt sau un accent să sugereze o anumită finalitate; rezultatul trebuia să vină la sfârșitul negocierilor, ca o consecință logică, ineluctabilă a celor discutate, acceptat de toți participanții.

În fond, era un om politic prudent, care-și menaja nervii, punându-i în schimb la grea încercare pe cei ai interlocutorilor; aceștia, obosiți, istoviți, cedau, adesea fără să-și dea seama că, de fapt, intraseră în jocul politic dirijat cu măiestrie de Iuliu Maniu. Din acest punct de vedere sunt remarcabile negocierile cu guvernanții de la Budapesta, desfășurate în mai multe runde, care i-au permis să demonstreze, fără a avea aerul că urmărea acest obiectiv, faptul că oficialitățile ungare nu erau dispuse să acorde drepturi reale populației române majoritare din Transilvania. La fel de semnificative au fost negocierile desfășurate timp de șase ani cu liderii Partidului Țărănesc, în cursul cărora a reușit să-i determine pe aceștia să renunțe la ideea luptei de clasă, la cererea de a se înfăptui o nouă reformă agrară și la alte deziderate programatice radicale, precum și la susținerea ca Constantin Stere să facă parte din organul permanent de conducere a Partidului Național-Țărănesc.

Mulți contemporani l-au considerat ezitant, nedecis, mereu preocupat să nu-și asume răspunderea în momente dificile, preferând să se afle în opoziție, pentru a putea critica pe guvernanți. Asemenea aprecieri nu erau lipsite de o bază reală, de argumente, dacă se analizează momentele care au marcat cariera politică a lui Iuliu Maniu și chiar istoria contemporană a României.

O primă neasumare de răspundere s-a înregistrat în 1919 când, deși Partidul Național Român obținuse cel mai mare număr de deputați, iar regele Ferdinand l-a solicitat să formeze guvernul, Iuliu Maniu a refuzat, deoarece nu dorea să-și lege numele de

semnarea tratatului de pace cu Austria, care conținea unele clauze dezavantajoase pentru statul român. Acest risc și l-a asumat „fratele" Alexandru Vaida-Voevod, al cărui guvern a fost înlăturat după numai trei luni de existență, prin manevrele de culise ale lui Ion I. C. Brătianu. Este greu de presupus că liderul național-liberal ar fi avut același succes în cazul unui guvern prezidat de Iuliu Maniu, al cărui prestigiu și abilitate politică erau cunoscute și apreciate. Au urmat șapte ani de luptă înverșunată împotriva a ceea ce Nicolae Iorga numea „dictatura mascată a lui Ion I. C. Brătianu", timp în care liderii ardeleni și-au irosit multe energii și forțe creatoare.

Un alt episod semnificativ s-a înregistrat în iunie 1930, cu prilejul venirii principelui Carol în țară. În acel moment, în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, Iuliu Maniu trebuia să-și respecte jurământul față de Regele Mihai I și să aplice legile din 4 ianuarie 1926 privitoare la succesiunea la tron. Dar el a intrat în pertractări cu Carol, sperând că-l va putea convinge să accepte calitatea de regent. Lipsa de fermitate din momentul sosirii lui Carol a permis o evoluție rapidă a evenimentelor, inclusiv aderarea celei mai mari părți a miniștrilor, a deputaților și senatorilor național-țărăniști la ideea proclamării acestuia ca rege, astfel că Iuliu Maniu a trebuit să se adapteze noilor realități, declarând în parlament că este de acord cu urcarea pe tron a lui Carol și prezentând venirea acestuia ca rodul înțelegerii sale prealabile cu guvernul.

După actul restaurației din 8 iunie 1930 a urmat o aprigă confruntare între cei doi oameni politici — Iuliu Maniu și Carol al II-lea — pe parcursul a 8 ani de zile. În acest timp, Carol al II-lea a câștigat teren, reușind să instaureze, la 10 februarie 1938, regimul de autoritate monarhică și apoi să dizolve partidele politice, inclusiv Partidul Național-Țărănesc, la 30 martie același an. Iuliu Maniu a protestat formal, nu a inițiat acțiuni concrete vizând salvgardarea regimului democratic, lăsându-l pe Carol să-și asume răspunderea directă în conducerea statului român. Au

urmat alți doi ani de luptă aprigă, timp în care s-a instituționalizat noul regim, apoi s-au prăbușit granițele naționale, iar Carol al II-lea a trebuit să abdice la 6 septembrie 1940.

Nici de această dată Iuliu Maniu nu a acceptat să-și asume răspunderea decisivă, deși — în ochii multor cetățeni — el apărea ca persoana cea mai indicată să conducă destinul politic al României. Liderul național-țărănist a preferat să rămână în umbră, angajând tratative de culise cu generalul Ion Antonescu, promițându-i sprijinul pentru detronarea Regelui Carol al II-lea și formarea unui guvern de uniune națională. Maniu a înțeles că, în acel context, nu era posibilă instaurarea unui regim democratic în România, că o politică alături de Germania era inevitabilă, iar speranța refacerii granițelor prăbușite în iunie-septembrie 1940 era de domeniul unui viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat. Conducerea țării de către generalul Antonescu era considerată de Iuliu Maniu ca soluția necesară în acel moment istoric.

Totuși, el nu a acceptat măsurile autoritare ale lui Antonescu și a luat atitudine împotriva acestora, cerând revenirea la un regim democratic, întemeiat pe partidele politice. Maniu a fost de acord cu lupta pentru eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei, dar a protestat energic împotriva continuării războiului dincolo de Nistru. Asemenea atitudini aveau un caracter formal, pentru a fi înregistrate de istorie, el având grijă ca un exemplar din fiecare memoriu adresat lui Ion Antonescu să fie depus la Biblioteca Academiei. Când, în aprilie 1944, Antonescu i-a oferit puterea, pentru a scoate țara din război și a se „aranja cu englezii și americanii", Iuliu Maniu a refuzat-o, afirmând că, întrucât mareșalul a angajat România alături de Germania, tot el trebuia să facă acum „schimbarea de macaz".

Participând la acțiunile care vizau înlăturarea regimului Antonescu, printr-o lovitură de stat, Iuliu Maniu n-a acceptat să formeze noul guvern, susținând că, în acele condiții concrete, acesta trebuia condus de un general, deoarece problemele esențiale erau de natură militară; în fapt, el nu voia să-și lege

numele de un armistițiu care avea să consemneze pierderea Basarabiei și nordului Bucovinei. Liderul național-țărănist nu a acceptat nici propunerile din noiembrie și decembrie 1944 de a prezida un guvern de concentrare politică, fiind convins că un asemenea cabinet nu putea promova o politică independentă față de Moscova.

Prin prisma acestor atitudini, Iuliu Maniu a apărut în mintea multor cetățeni ca un opoziționist din fire, care evită să-și asume răspunderea guvernării în momente dificile, deși i se oferea puterea pentru a desfășura acțiuni decisive, în conformitate cu propriile lui idei și programe susținute în opoziție. Desigur, aceasta este numai o componentă a personalității lui Iuliu Maniu, pe care adversarii săi politici au exploatat-o, prezentând-o ca definitorie pentru liderul ardelean.

Există însă date și fapte concrete care contrazic această imagine. Ele arată că Iuliu Maniu n-a practicat opoziția de dragul opoziției, ci ca un mijloc eficient de realizare a unor deziderate politice și naționale. Intransigența sa a fost nu o dată benefică pentru societatea românească.

Încă înainte de primul război mondial, Maniu s-a remarcat prin poziția avută la negocierile cu guvernanții maghiari, când nu a acceptat să facă nici cea mai mică concesie în ceea ce privește drepturile naționale ale românilor.

În toamna anului 1918, în contextul prăbușirii monarhiei habsburgice și extinderii anarhiei, Iuliu Maniu s-a deplasat la Viena, unde a înființat Senatul Militar Român, a organizat o adevărată armată națională română care a restabilit ordinea în capitala fostului imperiu și la Praga, a constituit gărzi naționale, la dispoziția Consiliului Național Român Central din Transilvania.

În noiembrie 1918, când aveau loc la Arad tratative între reprezentanții Consiliului Național Român Central și ministrul Naționalităților în guvernul Ungariei, Iuliu Maniu a tranșat diferendul istoric între cele două părți prin două cuvinte:

„Despărțirea totală". În aceeași lună a intervenit direct pe textul Rezoluției privind unirea Transilvaniei cu România, redactat de Vasile Goldiș, eliminând orice formulare ce putea alimenta regionalismul sau eventualele tendințe autonomiste.

Aceeași hotărâre neînduplecată a manifestat în 1921, în cadrul tratativelor cu Ion I. C. Brătianu, care urmărea integrarea Partidului Național în Partidul Liberal; pornind de la un aspect minor — neînțelegerea privind repartizarea locurilor pentru câțiva senatori — Iuliu Maniu a rupt tratativele, asigurând existența proprie, independentă a Partidului Național. Cinci ani mai târziu, în 1926, el a înclinat decisiv balanța opțiunilor în favoarea fuziunii Partidului Național cu Partidul Țărănesc, act în urma căruia a rezultat cel mai influent partid politic din România perioadei interbelice.

În 1927—1928 a organizat o amplă campanie de răsturnare a guvernului liberal, ce trebuia să culmineze cu o mare adunare „națională" la Alba Iulia. Deși Vintilă Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, declarase că nu acceptă desfășurarea acestei întruniri la Alba Iulia, liderul național-țărănist și-a asumat răspunderea organizării ei în cetatea istorică a neamului românesc. Adunarea de la Alba Iulia — cea mai mare acțiune de acest fel din perioada interbelică — a netezit drumul spre putere al Partidului Național-Țărănesc, în noiembrie 1928.

Peste mai puțin de un an, în octombrie 1929, Iuliu Maniu a impus guvernului și majorităților parlamentare național-țărăniste alegerea în Regență a unui „ilustru necunoscut" — Constantin Sărățeanu, care acceptase sugestia „domnului prezident" de a-și prezenta demisia atunci când evoluția crizei dinastice ar cere-o.

În ianuarie 1933, aflat în conflict cu Carol al II-lea, Iuliu Maniu nu a ezitat să renunțe la funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, refuzând să accepte amestecul camarilei regale în activitatea guvernului și nerespectarea spiritului Constituției de către suveran.

După câteva luni, în mai 1933, și-a dat demisia din calitatea de președinte al Partidului Național-Țărănesc pentru a marca astfel în conștiința publică faptul că nu se solidarizează cu atitudinea lui Alexandru Vaida-Voevod, care acceptase să primească puterea din mâinile lui Carol al II-lea, fără consultarea și acceptul conducerii partidului și care promova o politică economică și socială dăunătoare pentru prestigiul național-țărăniștilor.

Aceste fapte demonstrează fermitatea convingerilor lui Iuliu Maniu, precum și o verticalitate politică puțin obișnuită în spațiul românesc. Sterie Diamandi scria cu drept cuvânt: „În țara românească în care alții n-au nici un scrupul în alegerea mijloacelor ca s-ajungă la șefie și să obțină puterea, Iuliu Maniu e omul politic care, de dragul unor principii, demisionează din fruntea guvernului și părăsește conducerea partidului. Maniu a arătat astfel că nu e omul care să facă tranzacții. Decât calea concesiilor și abdicărilor continui, d-sa a preferat să ia drumul Bădăcinului"[4]. De regulă, aceste retrageri suscitau vii comentarii, dintre cele mai contradictorii. Iuliu Maniu prefera să stea în rezervă, să nu dea explicații, iar la insistența unor ziariști, care-l vizitau la Bădăcin, el declara că respectivele afirmații nici nu le dezminte, nici nu le confirmă, lăsând ca interlocutorul să tragă concluziile pe care le considera cele mai reale.

În liniștea Bădăcinului își elabora planurile acțiunii viitoare, așteptând momentul propice intervenției decisive. Din acest punct de vedere este semnificativă maniera în care a preluat conducerea Partidului Național-Țărănesc în noiembrie 1937. După ce timp de patru ani refuzase cu ostentație președinția acestuia, imediat ce Ion Mihalache a eșuat în acțiunea sa de a forma un guvern național-țărănesc, Maniu a venit la București, preluând imediat conducerea partidului. Mai mult, peste două zile, la 25 noiembrie 1937, a încheiat, în numele Partidului Național-Țărănesc, un pact de neagresiune cu Corneliu Zelea Codreanu, căpitanul Mișcării Legionare. Prin acest act, el a surprins opinia publică, inclusiv o

bună parte a național-țărăniștilor. Ca urmare a acestei manevre tactice, Iuliu Maniu a reușit să înfrângă guvernul Tătărescu în alegerile din decembrie 1937, dar obiectivul său esențial — victoria electorală a Partidului Național-Țărănesc — nu a fost atins.

În fața declarațiilor de politică externă ale lui Corneliu Zelea Codreanu, liderul național-țărănist nu a ezitat să declare, în ianuarie 1938, că era criminal acel român care susținea orientarea politicii externe a României spre Germania și Italia — state revizioniste — și să rupă o colaborare pe cât de surprinzătoare, pe atât de scurtă cu legionarii.

Pe aceeași linie, a unei atitudini tranșante și decisive, se înscrie și discuția avută cu regele Carol al II-lea în seara zilei de 30 august 1940, înainte de începerea Consiliului de Coroană care urma să se pronunțe în legătură cu acceptarea dictatului de la Viena. Liderul național-țărănist nu a ezitat să-l facă vinovat pe Carol al II-lea de dezastrul național și de pierderea integrității teritoriale a țării, iar la întrebarea suveranului dacă este de părere să abdice, Maniu a replicat prompt: „Da, Majestate, nu văd altă ieșire".

Aceeași atitudine fermă, intransigentă a adoptat Iuliu Maniu și față de guvernul Groza, instalat la 6 martie 1945, pe care-l considera nereprezentativ, impus de o putere străină (Uniunea Sovietică). În această luptă, fruntașul național-țărănist s-a angajat cu toate forțele și cu toată convingerea, asumându-și riscul, care s-a dovedit fatal pentru propria sa persoană.

Iuliu Maniu a fost omul vremii sale. Activitatea sa a cunoscut multe sinuozități și contradicții, specifice oricărui om politic. Aceste componente din activitatea lui Iuliu Maniu au apărut opiniei publice românești, mai ales în primul deceniu interbelic, greu de înțeles, deoarece se sconta pe un suflu nou, caracterizat printr-o autentică atitudine morală din partea ardelenilor, care să înlocuiască spiritul „bizantin", „balcanic" al regățenilor. Dar politica își are meandrele ei, care, cel mai adesea, nu pot fi sesizate de cetățeanul de rând.

Iuliu Maniu, care a intrat în peisajul politic al României Mari cu spiritul opoziționist promovat de ardeleni în cadrul Regatului Ungariei, a deprins rapid manierele luptei politice din vechiul Regat, care au continuat să se manifeste și după 1918. De aici au rezultat unele atitudini și poziții de un subiectivism exacerbat, cu un impact politic și național extrem de dăunător pentru imaginea societății românești și a țării în general.

O deosebită impresie a produs refuzul de a participa la serbările încoronării regelui Ferdinand la Alba Iulia în octombrie 1922, sub motiv că acestora li se imprimase un caracter de partid, vizând consolidarea pozițiilor guvernului liberal. În fapt, fără a nega o asemenea interpretare, încoronarea regelui avea o autentică și majoră semnificație națională și istorică.

În același cadru se înscriu declarațiile și manifestațiile virulente împotriva Constituției din martie 1923, pe care Iuliu Maniu și partidul său o considerau nedemocratică, impusă națiunii de guvernul liberal. Viața a demonstrat că aceasta a fost una dintre cele mai democratice legi fundamentale din istoria României și a Europei.

Iuliu Maniu a promovat „o opoziție totală" față de guvernările prezidate de Ion I. C. Brătianu, pe care le-a considerat dezastruoase pentru țară, mai ales în plan economic și politic. Realitatea a infirmat asemenea aprecieri, România cunoscând în acei ani o dezvoltare indubitabilă.

El a contestat rezultatele tuturor alegerilor parlamentare din perioada interbelică (exceptând pe cele organizate de Consiliul Dirigent în 1919 și de guvernele național-țărăniste din 1928 și 1932), declarând că ele au fost falsificate, iar parlamentele astfel alese nu reprezentau voința națională și nu puteau legifera în numele națiunii.

În general, asemenea atitudini și declarații au creat confuzie în opinia publică internă. Se cuvine subliniat faptul că o bună parte a presei internaționale a preluat declarațiile lui Iuliu Maniu,

acreditând ideea că în această țară exista o dictatură feroce, o lipsă totală de educație civică.

Repetatele luări de atitudine împotriva politicii lui Ion Antonescu, îndeosebi a războiului din Răsărit, erau, în bună măsură, lipsite de o alternativă reală pe care președintele Partidului Național-Țărănesc să o promoveze și să și-o asume. Din acest punct de vedere, sunt de înțeles reacțiile vehemente ale conducătorului statului la repetatele memorii ce-i erau adresate de Iuliu Maniu și Constantin I. C. Brătianu.

Activitatea liderilor și partidelor politice, într-un regim pluralist, se remarcă prin critica adversarului și exacerbarea meritelor proprii. Aceasta este o caracteristică a vieții publice în general, nu numai din România, ci din orice țară și din toate timpurile. Rostul oamenilor politici nu este acela de a efectua analize științifice asupra vieții economice, sociale, culturale, publice etc., ci de a exprima punctul de vedere al partidului sau grupării pe care o reprezintă și de a impune soluții în conformitate cu concepția pe care o promovează. Din acest punct de vedere, Iuliu Maniu a fost cel mai autorizat exponent al Partidului Național Român și al Partidului Național-Țărănesc. Criticile făcute adversarilor politici și soluțiile preconizate au fost făcute de pe pozițiile și în interesul formațiunii sale politice, iar nu în folos personal. Iuliu Maniu a trăit prin și pentru partidul în fruntea căruia s-a aflat, fiind convins că astfel slujește cel mai bine interesele națiunii române, pe care a dorit-o liberă, bogată și demnă.

Viața politică românească oferă numeroase exemple de oameni care au folosit poziția politică și mai ales pârghiile guvernamentale pentru a-și rotunji averile prin diferite mijloace. Cele mai multe erau legale: inițierea de legi, decrete și hotărâri care avantajau anumite sectoare de activitate sau întreprinderi în care erau implicați, recurgerea la interpuși în vederea dobândirii unor foloase materiale etc. Iuliu Maniu s-a dovedit a fi o personalitate incoruptibilă, animată de o concepție superioară

privind rolul omului politic și de stat. La guvern, ca și în opoziție, a înțeles să fie un om modest și integru. Orice încercări ale adversarilor politici de a-l implica în afaceri oneroase pe seama statului român au fost sortite eșecului. Din acest punct de vedere este ilustrativă „afacerea Škoda", prin care guvernul Tătărescu, stimulat de Regele Carol al II-lea, a căutat să-l compromită pe Iuliu Maniu, dar care s-a încheiat fără ca puterea să-și atingă obiectivul. De-a lungul vieții, Iuliu Maniu nu a manifestat o preocupare specială pentru confortul vieții personale, pentru situația sa materială. În timp ce mulți lideri politici achiziționau pachete cu sute și mii de acțiuni la mari întreprinderi industriale și bănci, își construiau adevărate palate, se plimbau în limuzine luxoase, Iuliu Maniu se mulțumea să-și îngrijească vița de vie de la Bădăcin, pe care o moștenise, să locuiască, pentru o noapte-două, la prieteni, să călătorească cu trenul sau cu autobuzul.

Dincolo de asemenea aspecte, oarecum particulare, pentru istorie rămâne activitatea politică desfășurată și impactul ei asupra societății românești. Iar o analiză obiectivă evidențiază faptul că Iuliu Maniu a făcut parte din pleiada marilor fruntași ai Partidului Național Român care au luptat împotriva opresiunii maghiare și pentru unirea Transilvaniei cu patria-mamă, act înfăptuit la 1 Decembrie 1918.

În anul 1919 a devenit președintele Partidului Național Român, militând pentru extinderea acestuia la scara întregii țări, prin fuziunea cu organizații din vechiul Regat. În urma fuziunii Partidului Național cu Partidul Țărănesc a luat ființă în 1926 Partidul Național-Țărănesc, care a dobândit o foarte mare popularitate, reflectată și în rezultatul alegerilor din 1928, când a obținut aproape 78 la sută din totalul voturilor. Iuliu Maniu s-a aflat în fruntea partidului timp de 16 ani (1926—1931, 1932–1933, 1937—1947). Aceste date concrete arată că el a fost președinte de partid circa 23 de ani, realizând o adevărată performanță în istoria României.

A condus guvernele României timp de doi ani și o lună (noiembrie 1928—iunie 1930; iunie—octombrie 1930; octombrie1932—ianuarie 1933); dacă adăugăm perioada când s-a aflat în fruntea Consiliului Dirigent (decembrie 1918—aprilie 1920) și cea în care a îndeplinit funcția de ministru de stat, constatăm că dintr-o carieră politică de circa șase decenii, doar 3 ani și jumătate a ocupat funcții de conducere în cadrul statului român.

Perioada în care a îndeplinit funcția de președinte al Consiliului Dirigent a fost consacrată integrării Transilvaniei în cadrul statului român. În timpul cât a condus guvernele României s-a străduit să aplice programul Partidului Național-Țărănesc, dar în condițiile crizei economice mondiale, ale amplificării frământărilor sociale și politice rezultatele au fost sub așteptări. Participând în guvernul constituit la 23 august 1944, s-a preocupat de revenirea la regimul democratic și lichidarea structurilor statului totalitar.

Nota dominantă a activității lui Iuliu Maniu a fost lupta din opoziție; nici un om politic nu l-a egalat pe acest teren. Era un adevărat maestru, dispunând de calități native, dar și de o artă, bine studiată și însușită. Avea plăcerea luptei de durată, pentru istovirea adversarului, după care-i aplica lovitura decisivă. Unii l-au supranumit „Cunctator", calificativ atribuit omului politic roman Fabius Maximus Verrucosus Quintus, ajuns dictator și pontifex maximus (216—203 î.Hr.), care prin tactica sa de temporizare și neangajare a unei confruntări deschise cu Hannibal a creat premisele măcinării forțelor cartagineze din Italia și distrugerii lor, după o îndelungată luptă de hărțuire. În societatea românească interbelică, în care toată lumea se grăbea, urmărind să ajungă cât mai repede la rezultatul dorit, Iuliu Maniu era „Cunctatorul", încetinitorul, omul care-și luase ca principal aliat timpul.

Oricâte critici s-ar putea aduce acestui „stil" de luptă politică, este cert că regimul democratic din România datorează mult lui Iuliu Maniu. Perseverența cu care el a urmărit și criticat greșelile

puterii, abaterile de la normele legale și de la morala creștină, intransigența sa au împiedicat sau au limitat tendințele autoritare manifestate în societatea românească încă din primul deceniu interbelic. El a ținut sus steagul democrației în anii regimurilor autoritare, dictatoriale și totalitare din anii 1938—1944 și 1945–1947. A făcut-o din convingere, cu răbdare și perseverență, fără un interes material propriu, ci din dorința de a da vieții politice românești o dimensiune morală, ceea ce nu era puțin în acel context istoric.

Pentru Iuliu Maniu lupta politică era o formă de activitate umană, un exercițiu al democrației, obiectivul fiind înfrângerea adversarului, iar nu lichidarea lui. De aceea, nu a ezitat să-i apere în procese politice pe adversarii de idei, așa cum a procedat în 1938 cu Corneliu Zelea Codreanu, în 1942 cu grupul de comuniști din Constanța în frunte cu Victor Dușa, în 1946 cu mareșalul Ion Antonescu. Cea mai comentată a fost depoziția sa la acest ultim proces. Discutând, la 1 martie 1946, cu soția generalului Pantazi — implicat în procesul „marii trădări naționale" — care venise să-i ceară sprijinul, Iuliu Maniu a spus: „Doamnă, procesul mareșalului este procesul neamului românesc. Nu se poate face nimic. După condamnarea mareșalului, va urma procesul meu, apoi cel al tuturor românilor. Eu nu am nici o putere"[5]. Cu toate acestea, la proces, Iuliu Maniu a adoptat o atitudine demnă, neezitând să declare că Ion Antonescu era un bun român, un patriot adevărat. La insinuarea președintelui completului de judecată că ar fi sprijinit politica dictatorială a mareșalului și că a avut contacte cu acesta, Iuliu Maniu a dat o replică memorabilă: oamenii politici sunt adversari, iar nu canibali.

Din păcate, tocmai această concepție despre lupta politică a fost abandonată de adversarii săi după 23 august 1944, care nu s-au mulțumit cu victoria la 6 martie 1945 prin instalarea guvernului Groza și la 19 noiembrie 1946, prin câștigarea alegerilor parlamentare, ci au trecut la dizolvarea Partidului Național-Țărănesc și arestarea conducătorilor lui, pe care i-au

condamnat la ani grei de temniță, unde și-au găsit sfârșitul.

Între aceștia s-a aflat și Iuliu Maniu. Dacă se ținea seama numai de faptul că el fusese unul dintre făuritorii Marii Uniri din 1918, legându-și numele de cel mai înălțător moment din istoria neamului românesc, era suficient pentru a fi tratat cu respectul datorat unei personalități istorice. Dar în acei ani, nota dominantă a evoluției României era impunerea modelului stalinist de organizare a societății, disprețul față de istoria și de valorile naționale. Iar Iuliu Maniu simboliza un capitol de istorie națională și trebuia să dispară, pentru a se impune României un tipar străin, internaționalist, elaborat la Kremlin. Sloganul politic cu cea mai largă răspândire devenise în 1945—1947: „cine nu e cu noi, e împotriva noastră". Și cum liderul național-țărănist a rămas un adversar intransigent al stalinizării României, a fost lichidat fizic, în închisoarea de la Sighet.

Iuliu Maniu și-a scris de mai multe ori testamentul, ultima oară — după cunoștința noastră — în ziua de 8 februarie 1941 în fața notarului public Nicolae Ioaneș din Brașov, în prezența martorilor Ioan Vescan și Aron Suciu. Prin acest document el își închina sufletul lui Dumnezeu, tot devotamentul și dincolo de mormânt „mult încercatului meu neam românesc", iar iubirea o lega cu „frații și nepoții", cu prietenii care nu l-au părăsit nici în cele mai grele persecuții. Uzufructul averii o lăsa surorii sale Cornelia Maniu (sora Cecilia), iar întreaga moșie, cu toate casele, edificiile, imobilele urmau să devină proprietatea Veneratului Capitlu episcopesc greco-catolic român din Oradea pentru călugărițele române greco-catolice franciscane din care făcea parte sora Cecilia. În imobilul de la Bădăcin trebuia să se organizeze un calustru de călugărițe, menit să ocrotească și să instruiască tineri greco-catolici și să îngrijească bolnavi; educația dată aici urma să pună accentul pe „dezvoltarea caracterului și simțul de morală creștină și de iubire de neam". Biblioteca și arhiva o lăsa Veneratului Capitlu Metropolitan din Blaj, care putea

alege piesele pe care le va găsi de cuviință pentru biblioteca și muzeul greco-catolic român din Blaj.

Parcă având o premoniție, n-a făcut nici o precizare privind locul și modul înmormântării, nu a lăsat nici o îndrumare asupra viitorului Partidului Național-Țărănesc. De altfel, chiar în această formă, în care erau implicate puține persoane, testamentul a putut fi îndeplinit numai parțial, datorită vitregiei timpului, căreia i-au căzut victimă și nepoții săi din familiile Pop și Boilă.

Moartea lui Iuliu Maniu, survenită la 5 februarie 1953, a fost ținută în secret, iar corpul său aruncat în groapa comună de la Sighet. Doar unele posturi de radio și ziare străine au reușit, cu destulă întârziere, să aducă la cunoștința opiniei publice dispariția marelui om politic român.

Timp de aproape două decenii după arestare, numele lui Iuliu Maniu a fost interzis, el neputând fi rostit sau scris decât însoțit de adjective precum: burghez, antisovietic, reacționar, profascist, naționalist etc. Treptat, spre sfârșitul anilor '60, au început să i se recunoască unele merite în lupta pentru unirea Transilvaniei cu România, să se evoce atitudinea sa ostilă dictatului de la Viena din 30 august 1940, precum și participarea la înfăptuirea actului istoric de la 23 august 1944.

De la începutul anilor '80, în lucrările consacrate vieții politice din România, cu deosebire partidelor politice, activitatea lui Iuliu Maniu a început să fie analizată multilateral, pe o bază documentară tot mai solidă, în lumina realităților istorice.

După decembrie 1989, numele lui Iuliu Maniu a fost tot mai des evocat și revendicat, mai curând pe criterii politice; s-au organizat simpozioane și sesiuni științifice cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la moartea sa; numele Iuliu Maniu a fost atribuit unor străzi din câteva orașe (între care București, Cluj și Oradea), bustul i-a fost ridicat în București și la Bădăcin (Zalău), viața și activitatea sa au fost evocate în parlamentul României, au fost publicate unele dintre discursurile și scrierile sale[6].

Este o dovadă clară că, oricât de grele ar fi vremurile și oricât ar dura nedreptățile, până la urmă istoria își urmează cursul ei implacabil, punând pe fiecare la locul ce i se cuvine, stabilit prin faptele sale și prin consecințele lor, bune sau rele. La patru decenii de la moartea sa, Iuliu Maniu a reintrat pe poarta cea mare a istoriei neamului românesc, pe care l-a slujit cu credință și devotament mai mult de o jumătate de secol.

NOTE

1. Constantin Stere, *Preludii...*, p. 93.
2. Corneliu Coposu, *Dialoguri...*, p. 35.
3. Ion Totu, *Figuri reprezentative: Iuliu Maniu*, ed a II-a, București, 1946, p. 9.
4. Sterie Diamandi, *Galeria...*, pp. 184—185.
5. Ion Pantazi, *Am trecut prin iad*, ed. a II-a, Sibiu, Edit. Constant, 1992, p. 227.
6. Vezi, spre exemplu, Iuliu Maniu, *Testament moral-politic* (realizatorul ediției Victor Isac), București, Edit. Gândirea Românească, 1991; Iuliu Maniu, *Trei discursuri.* (selectate, prezentate și adnotate de Alexandru Aurel S. Morariu), Edit. Anima, 1991; *Iuliu Maniu în fața Istoriei* (coordonator Gabriel Țepelea), București, Edit. Gândirea Românească [1993].

1. Primul discurs parlamentar (21 mai 1906)

IULIU MANIU: Onorată Casă!

(Strigări din stânga extremă:
„Să vină mai înainte! Nu auzim!")

PREZIDENTUL: Mă rog de liniște, domnilor deputați! Binevoiți a vă ocupa locul.

IULIU MANIU: Onorată Casă! Fiind obiceiul în parlament, ca de câte ori guvernul își expune programul său, singuraticile partide, prin oratorii săi, să-și desfășoare atitudinea lor, îmi permit și eu să iau cuvântul în numele partidului naționalităților din Dieta țării, a cărui neînsemnat membru sunt.

(Zgomot îndelungat. Vociferări în stânga și la mijloc.
„Cine afirmă așa ceva, este trădător de patrie!")

Dumneavoastră negați existența partidului nostru cu toate că avem program; cu toate că avem organizații de partid și așa, înaintea tuturor oamenilor cu mintea trează, ne prezentăm ca partid organizat.

(Zgomot și contraziceri între kossuthiști.)

Dar cu toate că dumneavoastră tăgăduiți existența partidului nostru...

(Zgomot.)

UN GLAS (dintre naționalități): Atunci și noi tăgăduim pe a dumneavoastră...

(Mișcări generale. Strigări în stânga: „Trădătorii!")

IULIU MANIU: Noi susținem că existența partidelor nu se poate discuta și nu se poate discuta nici dreptul lor de a se validiza. Noi vă vom documenta dumneavoastră cu fapte, că existăm ca partid și ca atare nu vom înceta a promova binele națiunilor noastre și a patriei.

(Zgomot lung.

Strigări: „Numai o națiune există în patria noastră!

Trădători!")

PREZIDENTUL: Vă rog să fiți în liniște! Eu până aici nu am auzit nici o propoziție a oratorului. Așa zgomot faceți, domnilor deputați, că prezidentul nu poate petrece cu atenție, după datorință, pledarea oratorului.

(„Așa e!")

Prima datorință o avem deci ca să ascultăm oratorii în liniște.

(„S-auzim, s-auzim! Poftește, vino mai înainte!")

IULIU MANIU: Mi-ar place să pot vorbi de la un așa loc...

(Zgomot mare și strigăte: „Poftește, vino mai înainte!")

PREȘEDINTELE: Onorată Casă! Vă rog foarte mult să ascultați în liniște pe vorbitor.

(Zgomot.)

În Casa asta fiecare are dreptul să-și spună părerile. Și toate partidele cu toți deputații trebuie să asculte pe vorbitori.

(Zgomot.)

LUDOVIC HANTALLER: În contra națiunii n-are drept să vorbească!

(Zgomot.)

PREȘEDINTELE: Pe deputatul Hantaller îl îndrum la ordine; n-are drept să discute cu președintele.

(Zgomot mare.)

Toate partidele și fiecare deputat singuratic au datoria să asculte pe fiecare condeputat.

(Zgomot mare.)

Voi fi silit în urma zgomotului mare să suspend ședința, pentru că nu sunt în stare să-l aud pe vorbitor.

IULIU MANIU: Mi-ar plăcea foarte să pot vorbi de la un așa loc care pentru dumneavoastră ar fi mai plăcut, dar onorată Casă, așa cred, că nu e de interes că de unde vorbesc, ci că ce spun.

(„Așa-i!")

Iar ceea ce spun, o spun sincer și din inimă. Mărturisesc că am așteptat cu multă curiozitate acest program ce a binevoit a ni-l desfășura domnul ministru-președinte. Cele spuse le-am auzit decepționat; decepționat, zic, căci cunoscând caracterul de tranziție al guvernului acestuia și cunoscând dorințele legale la îndeplinirea cărora s-a angajat, am fi putut aștepta cu tot dreptul ca în privința felului de îndeplinire a acestor dorințe, să ni se spună detaliat și mai multe.

(Strigări: „Nouă ne-a fost destul!")

Nouă și țării încă nu ne e destul.

(Zgomot mare. Președintele sună.)

Guvernul actual, în afară de îndeplinirea lipselor statului, a primit și i s-a dat sarcina de a rezolva chestiunea votului universal și guvernul și-a luat angajamentul de a deschide șanțurile Constituției pentru păturile largi ale poporului, dar domnul prim-ministru tocmai desfășurarea acestor idei importante le-a lăsat în vălul întunericului.

(Strigăte: „Nu-i așa! S-auzim!")

E aproape un an de când s-a pornit lupta, al cărei singur rezultat vădit este ajungerea pe tapet a chestiunii votului universal. Sub deviza votului universal se înțeleg însă diferite lucruri și se propun diferite modalități de rezolvare. În astfel de împrejurări este la loc, și cred că era de datorința domnului ministru-președinte, a dezvolta înaintea noastră, că din diferitele concepțiuni ce se profesează sub ideea votului universal, care sunt acelea pe care dânsul le acceptă și pe care dintre ele voiește să le ducă la îndeplinire?

(Zgomot. Președintele sună.)

Atunci când domnul ministru-președinte a declarat că proiectul de lege despre votul universal vrea să-l introducă pe baza

ideilor democratice, și noi l-am aprobat; dar când domnul ministru a mai adăugat — dacă am înțeles bine — că vrea să deschidă șanțurile Constituției pentru aceia care au destulă capacitate pentru aceasta...

(Strigăte: „Care sunt chemați!" Președintele sună. „Să auzim!")

...și pe care guvernul îi află capace, atunci, în cadrele interne ale acestei idei, își permit o astfel de latitudine pe care noi nu o putem primi și care ne-a îndemnat să revocăm aprobarea noastră.

(Mișcare. Zgomot.)

Trebuie deci să revocăm încrederea față de guvern, în prima linie pentru că noi, naționalitățile, suntem dedați cu aceea că la introducerea principiilor de altcum salutare, tocmai acele idei generale au fost date de minciună.

(Zgomot mare.

Strigăte: „Nu-i adevărat!" Președintele sună.)

Afară de aceasta, mai e o împrejurare care mă îndeamnă să fiu cu neîncredere față de programul înaintat, și anume împrejurarea că domnul ministru-președinte nici cu un cuvânt n-a amintit că se vor executa cu dreptate și obiectivele legii fundamentale ale țării.

(Zgomot mare și strigări din partea stângă:

„Aceasta se înțelege de la sine!")

Aș afla-o, natural, aceasta, dacă legile țării ar fi într-adevăr executate. Dar, durere, noi am obișnuit a vedea că legile nu se execută.

(Mișcare și zgomot în stânga.

Deputatul Sümegyi Vilmos mereu întrerupe.)

PREȘEDINTELE (sună): Tăcere, domnilor! Pe domnul deputat Sümegyi îl provoc să asculte în liniște pe orator!

IULIU MANIU: Onorată Casă! Domnul ministru-președinte a aflat de bine să accentueze că va respecta legile fundamentale ale Croației. Dacă domnul ministru a aflat de bine să accentueze desclinit aceasta, atunci și noi putem să așteptăm cu drept cuvânt...

(Zgomot mare în toată Casa.

Strigăte: „Pe cine înțelegi supt «și noi»?")

PREȘEDINTELE: Onorată Casă!

(Zgomot. „Să auzim!")

Așa se vede că domnul deputat vorbitor nu e în clar cu legile fundamentale ale țării...

(Strigăte: „Așa-i!")

...și crede că naționalitățile de aici sunt în aceleași relații cu Ungaria, ca și Croația față cu Ungaria.

(Zgomot mare și proteste din partea naționalităților.)

Pretind să nu întrerupeți cuvântarea președintelui.

(Aprobări din stânga.)

Aceasta e prima condiție, căci în caz contrar voi fi silit să aplic regulamentul Casei față de aceia care nici pe președinte nu vor să-l asculte.

(Aprobări.)

Eu rog pe domnul deputat să se conformeze legilor fundamentale și să nu piardă dinaintea ochilor aceste legi nici în cursul vorbirii sale.

(Aprobări lungi.)

MARKOS GYULA: România Mare până la Tisa le-ar trebui ăstora!

(Zgomot.)

IULIU MANIU: Bine, știu că nu-mi este permis să comentez spusele domnului președinte, tocmai pentru aceea mă acomodez...

LENGYEL ZOLTÁN: Va fi bine să învățați a cunoaște regulamentul Casei.

(Zgomot.)

IULIU MANIU: Numai acea declarație voiam s-o fac, că n-am confundat instituțiile de drept public ale țării.

(Zgomot în stânga.)

ALEXIU PAPP: Nu discuta cu președintele!

(Zgomot mare.)

IULIU MANIU: ...Cunosc bine legile care statornicesc relația noastră cu Croația, dar cunosc și celelalte legi fundamentale ale țării, care au fost și sunt chemate a asigura organic dezvoltarea

țării acesteia, dar acestea din urmă nu s-au executat. Eu aceea am zis și susțin neclintit și acum, că pe cum a aflat domnul ministru-președinte de lipsă, ca să asigure executarea legilor elementare referitoare la croați, tot așa, cred eu, avea datoria să se declare și în ce privește o altă lege fundamentală, cea referitoare la egala îndreptățire a naționalităților cuprinsă în articolul 44 din 1868...

(Zgomot mare.)

PREȘEDINTELE: Rog liniște! Poftește, continuă!

IULIU MANIU: ...și să declare că și această lege o va executa conștiincios.

(Mișcare.)

Noi nu avem încredere...

(Mare zgomot.)

...față de acest guvern, pentru că vedem că acest guvern stă în serviciul aceluiași sistem de guvernare, care de la 1867 încoace ține încătușată validitatea acelor puteri naturale, care într-adevăr susțin țara aceasta...

(Zgomot mare.)

...pentru că servește același sistem de guvernare, care de la 1867 conduce destinele țării acesteia spre nefericirea ei și care nu se poate altfel caracteriza decât cu cuvântul: dominațiunea exclusivismului de rasă și clasă.

(Mare și lung zgomot. Vii aprobări între naționalități.)

Fiindcă domnul ministru-președinte chiar și atunci când promite proiectul de lege referitor la votul universal, care ar trebui să stea în serviciul principiilor celor mai democratice, declară că această lege va servi caracterului național al acestui stat; fiindcă din trecut știm că ce înseamnă caracterul național al statului...

(Zgomot mare.

Strigăte la kossuthiști: „Înseamnă unitatea națională!")

BÉLA KELEMEN: Aici nu există decât națiune unitară maghiară!

IULIU MANIU: ...fiindcă noi știm din tristele experiențe ale trecutului că această lozincă înseamnă tendința contopirii noastre în rasa maghiară...

(Mare și nesfârșit zgomot.
Deputatul Sümegyi Vilmos întrerupe mereu.)

PREȘEDINTELE: Rog liniște!

(Mare și nesfârșit zgomot. Strigăte: „Să auzim pe președinte!")

Pe deputatul Sümegyi îl rog din nou să nu conturbe oratorul cu continue întreruperi.

IULIU MANIU: ...fiindcă, durere, din trecutul nu prea îndepărtat știm și aceea că sub lozinca statului național maghiar vreți să împiedicați validarea națiunilor nemaghiare și fiindcă din fiecare părticică a vorbirii din program a domnului ministru-președinte răsună această lozincă; noi, deși vedem unele bune intenții în părțile mai neînsemnate ale programului strălucit al guvernului, nu putem fi cu încredere față de acest guvern, îndeosebi nici pentru aceea, pentru că din programul cultural al său reiese îndeosebi acea tendință de maghiarizare care împiedică fericirea adevărată a țării și dezvoltarea justă a popoarelor ei.

(Mare zgomot. Vii aprobări între naționaliști.
Vehemente întreruperi la kossuthiști:
„Asta nu-i strică guvernului.")

Noi declarăm că nu suntem pentru guvern aici, ci pentru binele poporului.

(Mare zgomot.)

MARKOS GYULA: Agitatori și răzvrătitori!

PREȘEDINTELE: Onorată Casă! Fiecare deputat are dreptul să-și ceară cuvântul și să critice vorbirea ce-a auzit-o, dar nimeni nu are dreptul să întrerupă și să conturbe pe orator cu continue intoleranțe.

(Aprobări.)

Am datorință ca să apăr aici libertatea cuvântului.

IULIU MANIU: Fiind deci noi pentru popor aici, de sine se înțelege că ne vom ține de datorință ca toate intențiunile, toate faptele și toate proiectele guvernului, cari într-adevăr vor preamări

interesele poporului și vor servi binelui acestuia, să le părtinim. Dar declarăm totodată că în contra tuturor acelor intențiuni și fapte ale guvernului, cari vor fi contrare intereselor adevărate ale poporului și cari vor fi chemate a servi singur intereselor unei rase și în contra tuturor acelor fapte ale guvernului, cari vor avea tendința de a împiedica validizarea și dezvoltarea socială, economică și politică a celorlalte naționalități din țară, vom începe și vom dezvolta cea mai energică, cea mai conștiincioasă și cea mai bărbătească luptă, fără nici o considerație.

(Mare zgomot. Aprobări entuziaste la naționalități.)

Onorată Casă! Punctul de plecare al politicii noastre este ca fieștecare popor al țării acesteia să-și aibă în statul acesta condițiunile dezvoltării economice, culturale și politice. Scopul nostru este validizarea acestui punct de vedere principal, și prin urmare fieștecare faptă a acestui guvern, care va fi contrară acestui principiu politic al nostru, va întâmpina din parte-ne cea mai energică împotrivire.

Onorată Casă! Nu acuma este timpul ca să critizez singuraticele puncte ale programului prezentat. Chiar pentru aceasta mă mărginesc a accentua singur punctul nostru de vedere principal și a ruga stimatul guvern ca să nu întrelase validizarea acestor principii politice, cari singure sunt în stare a promova fericirea și înaintarea acestei țări, dar să o facă aceasta nu numai pentru o pătură socială, ci pentru toate individualitățile etnice și toate popoarele țării noastre și pentru toate clasele sociale cari compun țara aceasta, ca deopotrivă să se asigure pentru toți dezvoltarea politică, economică și socială. Deoarece însă acest principiu nu-l văd destul accentuat în vorbirea de program a domnului ministru-președinte, noi nu putem avea încredere în guvernul ce ni s-a prezentat.

(Vii aprobări și aplauze din partea naționalităților. Oratorul este felicitat.)

(Iuliu Maniu, *Trei discursuri*, Selectate, prezentate și adnotate de Alexandru Aurel S. Morariu, Edit. Anima, 1991, pp. 18—24)

2. Cuvântare rostită în Adunarea Națională de la Alba Iulia (1 Decembrie 1918)

Dacă privim înapoi la suferințele îndurate de neamul românesc, dacă ne amintim de sângele vărsat, nu știm cum să mulțumim lui Dumnezeu că ne este dat nouă, celor din generația de acum, să trăim aceste timpuri de înălțare. În aceste momente solemne, ne vom purta vrednic de timpurile pe care le trăim. Vrednicia națională se judecă după înțelepciunea, cumințenia și înălțarea sufletească cu care se aduc hotărâri chemate să croiască soarta neamului.

Noi ne simțim ca orbul care de zece ani n-a văzut lumina zilei, când printr-o binefacere dumnezeiască i se deschid ochii și vede lumina sfântă a soarelui. Noi suntem aici ochii poporului, care văd azi lumina libertății neamurilor. Înainte de a lua hotărâri, trebuie să ne închinăm înaintea acelora care au ajutat ca lumina aceasta să străbată norii. Aceștia sunt vitejii din glorioasa armată română, conduși de marele lor căpitan, regele Ferdinand. Nu pot vorbi mai departe, până ce nu las să ne închinăm capetele noastre înaintea celor morți și apoi înaintea celor vii, care au luptat pentru înfăptuirea idealului unității românilor.

Istoria ne-a învățat că nu trebuie să așteptăm nimic de la împărații străini și de la fiii altor neamuri, ci de la propriile noastre puteri. Adevărul ce ne călăuzește acum e că singura noastră forță, care ne poate ține în viitor, e aceea provenită prin unirea tuturor românilor.

Ce aș putea adăuga încă, pentru a întări convingerea în noi? Că unirea tuturor românilor este și o necesitate de viață a românilor de pretutindeni? Această unire noi avem dreptul să o pretindem pe baza ființei noastre naționale unitare. Suntem toți de aceeași tradiție și cu aceleași aspirații. Ce ar mai putea să împiedice ca această unire ce există între noi, în sufletele noastre, să se înfăptuiască în realitate, ca această națiune română să fie un singur trup și suflet?

Toată lumea a recunoscut acum că fiecare popor trebuie să constituie un stat, căci numai așa poate contribui la înaintarea civilizației mondiale conform însușirilor sale proprii. Îndeosebi noi, românii din Ardeal, suntem în drept să cerem această unire, fiindcă aici, la noi, e leagănul românismului. Numai o crudă barbarie poate împiedica, ca însăși vatra, leagănul, să fie despărțit, să rămână separat, atunci când toate celelalte se unesc. Și Ardealul trebuie să fie o parte întregitoare din corpul națiunii române. În afară de dorința obștească de a ne apropia de sânul mamei noastre, toate argumentele științifice și sociologice întăresc justețea revendicării noastre, ele au înfăptuit România Mare. Aclamările dumneavoastră, cu care ați întâmpinat proiectul de Rezoluție ce vi s-a citit, arată dorința noastră vie, care-i și dorința lumii culte ce stă alături de noi.

Nimic dar nu ne poate sta în cale să înfăptuim această dorință. Trebuie să cerem încorporarea fără întârziere și pe veci într-un singur stat al tuturor românilor.

Când voim să înfăptuim acest ideal al nostru, nu dăm numai de prieteni, ci de o tabără întreagă de oameni care voiesc să împiedice cu toate mijloacele unirea. Pentru înlăturarea oricărei îndoieli a străinilor asupra a ce voim să facem prin unirea noastră și libertatea noastră națională, Marele Sfat Național Român declară că nu voiește un imperiu de asuprire. Nu voim ca din asupriți ce am fost să devenim asupritori. Voim să asigurăm libertatea pentru toți și dezvoltarea pentru toate popoarele conlocuitoare.

Marele nostru Sfat Național ține să accentueze că urmează vechiul nostru proverb: „Ce ție nu-ți place, altuia nu face". Noi vrem ca pe acest pământ al României Mari să întronăm libertatea națională pentru toți. Vrem ca fiecare națiune să se poată cultiva în limba ei, să se roage lui Dumnezeu în limba ei și să ceară dreptate în limba ei.

Noi, care am vărsat lacrimi văzând limba noastră scoasă din școli, biserici, justiție, nu o vom lua altora. Nu vom lua putința vieții de la alții. Nu voim să trăim din sudoarea altora pentru că noi putem trăi din vrednicia și puterea noastră, din munca noastră. Numai printr-un regim democratic putem întări țara noastră românească, mai ales când trebuie să ținem seamă de cerințele vieții moderne de stat. Numai având un regim de drepturi și libertăți înlăuntrul țării, vom avea tărie să validăm cauza noastră în afară. Deplina libertate a tuturor straturilor sociale e o garanție pentru binele țării. De aceea Marele Sfat Național Român a pus în proiectul lui de Rezoluție acel punct de vedere care vorbește de înfăptuirea regimului democratic.

Noi suntem un popor de țărani, tot ce vedem înaintea noastră, în haine negre și cu minți luminate, a ieșit din popor. Nici unul nu poate zice că obârșia lui nu este de la plugul român, de la pământul românesc, de unde-și scoate credința lui în viitor. De aceea Marele Sfat Național cere o reformă agrară radicală ca să se împartă pământul țăranilor, ca această clasă țărănească, izvorul necesar al forțelor, să fie puternică.

Un neajuns în structura națiunii noastre este că industria și comerțul nu sunt dezvoltate. Trebuie să căutăm să avem nu numai o independență națională, ci și o independență economică, să avem de toate din puterile și munca noastră. Să dăm dar toate libertățile acelei clase care va contribui la dezvoltarea industriei și comerțului nostru. Suferințele îndurate de clasa meseriașilor și muncitorilor din Apus, luptele ce le-au dus, ne pun în poziție să știm ce măsuri trebuiesc luate din vreme, pentru înaintarea acestei clase de meseriași și muncitori. Trebuie să profităm de experiențele

altora. Trebuie să ne străduim ca structura socială a neamului românesc să corespundă cerințelor actuale ale istoriei.

Trebuie să ținem apoi seamă de greutățile unei tradiții la unire. De aceea, Marele Sfat Național a hotărât ca până la întrunirea Constituantei, să se dea ținuturilor noastre o autonomie provizorie, ca această tranziție să se facă fără greutăți, căci nu în două-trei zile se poate face o perfectă unitate în organizația administrativă și judiciară.

Națiunea noastră nu poate pierde din vedere întocmirea generală viitoare a omenirii. Trebuie să ne spunem dar cuvântul și în această chestiune, cerând ca în legăturile mari internaționale să nu domnească rigiditatea unei suveranități, ci să se aplice frățietatea universală, iar printr-un juriu internațional să se împiedice în viitor coliziunile cu arme.

Salutăm pe bucovineni, frați care au suferit același jug și care s-au unit acum cu România.

Cu noi, românii, au suferit jugul neamuri întregi: cehii, slovacii, polonii etc. Trebuie să constatăm că lupta lor fără preget pentru independența și dezrobirea lor națională a fost o pildă luminoasă pentru noi. Experiențele lor, faptele lor eroice au fost pentru noi momente de înălțare și întărire ca să mergem și noi pe acea cale pentru realizarea visului nostru. Trebuie să ne aducem acum aminte de ei și să le transmitem un dulce salut, dorindu-le întreaga fericire.

Avem să mai mulțumim armatelor glorioase ale Antantei și diplomaților ei. E o datorie a noastră să salutăm această alianță a națiunilor Antantei.

Vă rugăm să primiți unanim proiectul nostru de Rezoluție. Acest proiect arată cărarea pe care, mergând înainte, ne vom putea atinge idealul și să punem temelia unei Românii Mari și unite, care în veci una să fie, și în ea să se înfăptuiască spiritul desăvârșitei democrații și dreptatea socială.

(Iuliu Maniu, *Testament moral-politic*. Realizatorul ediției: Victor Isac, București, Edit. Gândirea Românească, 1991, pp. 1—4)

3. Declarația Partidului Național despre încoronarea Regelui Ferdinand I la Alba Iulia (18 octombrie 1922)

Guvernul liberal venit la putere împotriva voinței naționale, sprijinit de Corpuri Legiuitoare, cari au fost alese în noaptea faimoasă de 6 spre 7 martie 1922 prin furt, fraudă și violență, bruscând demnitatea poporului, a forțat ținerea serbărilor încoronării în situația critică în care se găsește țara, îndepărtând de la această sărbătoare Ardealul, care a înfăptuit tot la Alba Iulia unirea, și a făcut ca regele iubit al țării să fie înconjurat de frații renegați și de actualii hoți de urne.

Guvernul liberal a violentat sentimentul public al națiunii și cu deosebire al românilor de dincoace de Carpați, cu brutalitate fără pereche, cu o cutezanță, care nu se poate explica decât prin faptul că familia Brătianu se consideră de stăpân absolut în România. Partidul Național a arătat din bună vreme ce urmări pot avea actele de absolutism politic ale dinastiei Brătianu. Întâia urmare s-a văzut chiar cu prilejul marelui act al încoronării, când M. S. Regele n-a putut avea în jurul său pe făuritorii hotărârilor de unire de la Alba Iulia și când Ardealul și Banatul întreg a rămas așa de adânc nemângâiat că nu a putut înconjura cu iubirea sa mare augusta familie domnitoare pe pământul stropit cu lacrimile și sângele martirilor noștri naționali.

(„Patria", IV, nr. 225 din 18 octombrie 1922)

4. Declarația, făcută în numele Partidului Național și al Partidului Țărănesc, privind proiectul noii Constituții (9 martie 1923)

Partidul Național Român și Partidul Țărănesc, neputând recunoaște actualelor Adunări nici caracterul de Reprezentațiune Națională, nici dreptul de legiferare, și cu atât mai puțin dreptul de a da țării așezământul ei constituțional, nu apar în această incintă decât spre a face o ultimă încercare de a zădărnici tentativa de a se impune națiunii române o Constituție izvorâtă numai din voința unui guvern de partid lipsit de baza constituțională și spre a chema încă o dată pe deținătorii puterii de fapt la simțul realității și al răspunderii istorice.

Constituția unui stat este forma în care se întrupează suprema manifestare a suveranității naționale.

Numai în temeiul Constituțiunii, atributele suveranității pot fi exercitate de diferitele organe ale statului în numele națiunii.

În consecință, Constituția nu poate izvorî decât dintr-o delegațiune directă și expresă dată de către națiune unei Constituante.

Competința constituțională a actualelor Adunări nu ar putea fi susținută decât în două ipoteze:

După cea dintâi, am trăi sub regimul Constituțiunii din 1866, pe care și-a depus jurământul M. S. Regele la urcarea pe tron.

În cazul acesta Constituția nu poate fi revizuită, fie în parte, fie în total, decât cu îndeplinirea tuturor formelor prescrise în articolul 128.

În ipoteza a doua, noul stat român fiind născut din unirea vechiului Regat cu provinciile emancipate, nu se poate definitiv constitui — prin alcătuirea așezământului fundamental — decât prin delegațiunea dată de națiune unei Constituante.

Numai o manifestare desăvârșită liberă a suveranității naționale întrupată în Constituantă poate servi ca punct de plecare a unei ordine de drept în viața națională și determina întocmirea unui regim legal.

Deci numai Adunări libere alese de întreaga națiune, anume pentru îndeplinirea acestei misiuni și astfel alcătuite încât să înfățișeze icoana cea mai credincioasă a națiunii însăși, pot avea chemarea de a elabora și de a vota Pactul național fundamental.

Ce reprezintă aceste Adunări, „Cameră de revizuire" sau o „Constituantă"?

Sunt ele chemate să „revizuiască" Constituția din 1866 sau să dea o Constituție noului stat român născut din unirea provinciilor românești?

Și într-un caz și în celălalt, Adunările alese în martie 1922 nu-și pot aroga dreptul de a hărăzi Constituția națiunii române, decât prin uzurpațiune și abuz de putere. În prima ipoteză, nefiind îndeplinită nici una din condițiunile prescrise de art. 128 al Constituțiunii din 1866, aceste Adunări nu pot constitui „Camerile de revizuire" în înțelesul acelui articol.

Și mai puțin ele au dreptul în cealaltă ipoteză, de a pretinde caracterul de „Constituantă".

Unirea provinciilor românești cu vechiul Regat, în virtutea dreptului de liberă determinare națională care e la temelia însăși a noului stat român, a rezultat din seria „Declarațiunilor de Unire" ale Adunărilor Naționale din Alba Iulia și Cernăuți și a Sfatului Țării din Chișinău.

Aceste „Declarațiuni de Unire" au fost acceptate de guvernul vechiului Regat și sancționate de Majestatea Sa Regele, în care provinciile emancipate au văzut simbolul de unitate națională.

Din aceste acte nu izvorăsc numai obligațiuni de ordine morală din partea Coroanei sau a guvernului român față de provinciile unite, dar și legătura de drept între aceste provincii și vechiul Regat; prin urmare peste clauzele esențiale ale acestor declarațiuni nu se pot trece fără adâncă jignire și o strigătoare violare a dreptului.

Din cerințele „Declarațiunilor de Unire" și din consecințele necesare ale principiului de suveranitate națională, rezultă lămurit atât normele după care urmează să fie convocată „Constituanta", cât și principiile pe a căror bază trebuie să fie constituit guvernul până la indicațiunile date de consultarea națională.

Toate aceste norme și principii au fost nesocotite la formarea guvernului liberal și la convocarea acestor adunări.

Adunarea alcătuită în astfel de condițiuni, în afară de orice garanții pentru libertatea și sinceritatea alegerilor, nu poate fi decretată drept Adunare Constituantă.

Cu atât mai mult o astfel de Adunare nu poate fi izvorul unei ordine legale și constituționale a României Mari, când ea este rezultatul unei lovituri de stat, a fraudelor și violențelor săvârșite de un guvern venit la cârma statului împotriva oricărei îndreptățiri.

Noi, deputații Partidului Național Român și Țărănesc, care în această incintă reprezentăm voința liber exprimată, atât a provinciilor cât și a maselor populare din vechiul Regat, nu putem consacra nici răpirea dreptului de vot, nici nesocotirea angajamentului luat față de provinciile unite și nu putem recunoaște Adunărilor născute în aceste condițiuni, dreptul de legiferare și caracterul de Constituantă.

Constituția votată de ele va rămâne nulă de drept.

Ea nu poate servi de temelie noului stat român, nici de izvor pentru un regim legal și constituțional.

Partidul Național și Țărănesc nu-și pot lua răspunderea pentru opera acestui simulacru de parlament prin participarea măcar la discuțiunea proiectului unei Constituțiuni menite numai de a masca dominațiunea despotică de partid.

Ne rămâne de îndeplinit ultima noastră datorie în această incintă, protestând din toate puterile noastre în fața națiunii și în fața istoriei împotriva acestei încercări de a robi intereselor de partid poporul românesc, după atâtea jertfe ce el le-a adus pe altarul libertății și al unirii naționale.

Adânc îngrijorate de faptul că țara trăiește de atâta timp în afară de Constituție, lăsată pradă arbitrarului, destrăbălării și ruinei, partidele aliate fac un respectuos apel către Coroană, chemată să colaboreze cu națiunea la alcătuirea Constituțiunii, rugând-o să pună capăt fără întârziere acestei stări dezastruoase care face să se zguduie legăturile sufletești între provincii, să zădărnicească refacerea țării și să întunece prestigiul Coroanei.

(„Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 37, ședința din 9 martie 1923, pp. 1042—1043)

5. Declarația prezentată în Adunarea Deputaților privind fuziunea Partidului Național cu Partidul Țărănesc și crearea Partidului Național-Țărănesc (15 noiembrie 1926)

D-le președinte, în intervalul dintre primele două sesiuni parlamentare ale Corpurilor Legiuitoare constituite de actualul guvern, Partidul Național și Partidul Țărănesc, întrunite în Congresele lor generale, au proclamat fuziunea lor într-un singur Partid Național-Țărănesc.

Fuziunea partidelor Național și Țărănesc este un fapt cuprins în dezvoltarea firească a vieții noastre publice; ea este concluziunea unei serii întregi de împrejurări politice și rezultatul comunității de program, de principii și de tendințe a două mari partide populare. Ea a fost pregătită prin colaborările constante ale acestor două partide și a fost impusă de corpul electoral, care în alegerile din urmă a votat pe candidații noștri, pe baza ideii și programului fuziunii. Ea dă o expresiune concretă voinței hotărâte a marii majorități a poporului nostru de a așeza viața noastră de stat pe bazele ordinei de drept, pe respectul libertăților publice și pe o reprezentare națională reală.

Astfel a dat ființă această fuziune Partidului Național-Țărănesc, care reprezintă interesele colective ale națiunii și care se întemeiază pe solidaritatea tuturor claselor muncitoare și producătoare cu țărănimea, baza structurii noastre sociale, cel mai important factor al producției naționale și astfel temelia vieții de stat.

Programul nostru a fost dat publicității. În activitatea noastră parlamentară vom susține principiile și soluțiile concrete cuprinse în acest program și, în cadrele lui, vom examina proiectele de legi propuse spre discuțiune Corpurilor Legiuitoare și vom controla întreaga activitate a guvernului, însuflețiți de dorința de a vedea cu un ceas mai devreme încetarea regimului de arbitrar și abuzuri și întronarea unui regim de adevărată democrație și dreptate socială, pentru desăvârșirea ființei noastre naționale în a cărei scop s-a făptuit unirea tuturor românilor.

(„Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 2, ședința din 15 noiembrie 1926, p. 13)

6. Aprecierile privind constituirea primului guvern național-țărănesc, la 10 noiembrie 1928

Conștiința națională și jertfele grele ale tuturor românilor înfăptuind acum zece ani Unirea, grija de căpetenie a Partidului Național-Țărănesc a fost în toată această vreme consolidarea României întregite și înălțarea politică și socială a poporului ei.

Întemeiat pe realități istorice și politice, Partidul Național-Țărănesc a nutrit întotdeauna credința că noul stat român trebuie să se așeze pe temeliile constituționale și legile pe care statele occidentale s-au ridicat la înflorirea și prestigiul lor de azi.

Făcându-și din această convingere crezul său, Partidul Național-Țărănesc a luptat timp de zece ani cu îndârjire și statornicie pentru biruința lui.

Susținut în lupta sa de enorma majoritate a națiunii, cu care se confundă, Partidul Național-Țărănesc se găsește astăzi la putere.

Venirea noului guvern la cârma statului deschide o eră nouă în viața țării, era guvernelor de opinie publică, întemeiate pe acordul desăvârșit dintre Coroană și Națiune.

Prin dizolvarea parlamentului, prin ridicarea stării de asediu și desființarea cenzurii și prin alegeri legale, libere și cinstite, care vor manifesta voința adevărată a națiunii, se face cel dintâi pas către normalizarea vieții de stat.

Nemaifiind puse în serviciul intereselor de partid, instituțiile fundamentale ale statului, administrația, justiția, armata vor redobândi neatârnarea lor față de puterea politică și se vor consacra numai marilor lor îndatoriri.

(Iuliu Maniu, *Testament moral-politic*, p. 9)

7. Declarații cu prilejul urcării pe tron a Regelui Carol al II-lea la 8 iunie 1930

1. *Declarația din 8 iunie 1930*

D-lor senatori, d-lor deputați, Partidul Național-Țărănesc, care formează majoritățile parlamentare și reprezintă majoritatea opiniei publice a țării noastre, primește această propunere și se alătură cu însuflețire ca Reprezentanța Națională să declare de moștenitor al tronului României pe Alteța Sa Regală principe moștenitor Carol.

(„Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 69, ședința din 8 iunie 1930, p. 3516)

2. *Declarația din 14 iunie 1930*

D-le președinte, d-lor deputați, schimbarea fericită, care s-a produs în ultimele zile, este urmarea îngrijirii noastre sincere pentru interesele superioare naționale și o urmare firească a sentimentelor noastre adânc monarhice și dinastice.

Monarhiile se caracterizează în special prin continuitate de drept pe care se întemeiază, pe stabilitate și pe autoritatea pe care o reprezintă în toate manifestările sale.

Schimbarea care s-a produs a urmat din grija noastră ca aceste considerațiuni să fie cu sfințenie păstrate.

Adunarea Națională, care a proclamat de rege al României pe Carol al II-lea, nu a făcut altceva decât restabilirea unei continuități de drept alterate și înlăturarea urmărilor unei greșeli politice, care ar fi putut fi dezastruoasă pentru țară și pentru dezvoltarea ei pașnică.

Schimbarea care s-a făcut la 4 ianuarie 1926 a întâmpinat contrazicerea noastră categorică, fiindcă din primul moment am văzut că ea este lovită de un viciu de drept și că ea compromite marele principiu de continuitate, atât de necesar pentru principiul monarhic. De aceea, d-le președinte și d-lor deputați, Adunarea Corpurilor Legiuitoare, întrunite în Reprezentațiune Națională, în ziua de 8 iunie, a ținut să repare această greșeală și a repus în drepturile sale pe moștenitorul legitim al tronului României, pe principele Carol, declarându-l și constituindu-l de rege.

Împrejurările în care s-a desfășurat acest act a păstrat întru toate formele celei mai riguroase continuități de drept.

Aranjamentul de la 4 ianuarie cuprindea și dispoziția că fostul principe moștenitor Carol nu are voie să intre în țară fără de învoirea prealabilă a regelui sau a Înaltei Regențe.

Când principele Carol, actualul rege al României, s-a hotărât să vină în România și când se apropia de hotarele țării noastre, eu, în calitate de prim-ministru al țării, am propus membrilor Înaltei Regențe să accepte intrarea sa liberă în țară.

Cu o zi înainte de sosire, la propunerea mea, se hotărâse de cel în drept ca principele Carol, astăzi rege al nostru, sosind în România, să fie găzduit în Palatul de la Cotroceni. Prin urmare, sosirea și rămânerea liberă a Majestății Sale, pe acele vremuri în țară, s-a întâmplat cu stricta respectare a așezămintelor pe atunci de drept, oricum ar fi fost acestea înfăptuite în formă.

Sosind în România, s-a discutat forma în care să-și ocupe drepturile sale legitime. Trebuie să constat, înaintea d-voastre, că au fost în discuțiune două forme: forma de a intra în Regență și

forma de a ocupa numaidecât și imediat tronul, care de drept îi revenea. Majestatea Sa Regele și-a spus opinia și dorința sa, a cerut și opinia guvernului, dar a declarat, mânat de sentimentul său adânc constituțional și parlamentar și de respectul său pentru voința națională, că oricare ar fi voința guvernului parlamentar și a Reprezentațiunii Naționale, care sunteți d-voastre, se va supune făcând abstracție de părerea și de dorința sa.

Guvernul și Reprezentațiunea Națională au hotărât, în conformitate cu dorința Majestății Sale, că observându-se formele strict legale, pretinse de așezămintele noastre constituționale, să fie proclamat rege, ca o urmare a drepturilor sale constituționale.

Pe de o parte, nu avem decât să ne închinăm, cu recunoștință, în fața acestui adânc simț constituțional și parlamentar al Majestății Sale Regelui Carol al II-lea, care ne dă cele mai frumoase speranțe, în ce privește principiile pe baza cărora este hotărât să domnească, iar pe de altă parte să ne bucurăm că această transformare a regimului s-a întâmplat patronată de acest simț constituțional, în cele mai perfecte forme legale, în cea mai perfectă liniște și observându-se toate acele considerațiuni, pe care o națiune matură trebuie să le observe atunci când trebuie să înfăptuiască fazele hotărâtoare ale evoluției vieții sale de stat.

Din formele care s-au observat cu ocaziunea Adunării Corpurilor Legiuitoare întrunite ca Reprezentațiune Națională, și din dispozițiile pornite din adânc patriotism, care ați binevoit a le lua, ați putut vedea că M. S. Regele Carol al II-lea era considerat ca urcat pe tron din momentul când a decedat regele victorios Ferdinand I.

Din felul cum a înțeles Majestatea Sa să-și ocupe tronul său și din discursul, plin de înțelepciune, care a binevoit să-l rostească, putem să precizăm felul cum este hotărât să domnească, în frumoasa noastră țară, peste credinciosul său popor.

Majestatea Sa Regele este cuprins de adâncă recunoștință și iubire față de poporul românesc și este adânc respectuos față de drepturile lui constituționale. Este firesc acest lucru, căci Coroana

de oțel pe care menit este să o poarte în fericita lui domnie, a fost bătută din sângele și oasele miilor și milioanelor de români, care zac astăzi în mormintele lor, după ce au întemeiat, prin jertfa lor, țara noastră, mândră și puternică și au înălțat strălucitoare Coroana României peste falnicul popor românesc!

Mânat de acest respect față de drepturile națiunii noastre, Majestatea Sa a declarat, de la început, că dorește să domnească respectând așezămintele constituționale și în conformitate cu sistemul parlamentar constituțional.

(„Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 70, ședința din 14 iunie 1930)

8. Considerații privind necesitatea unei confederații sud-est europene și acțiunile întreprinse în anii 1929—1933 (4 aprilie 1934)

Cei care am contribuit la desființarea monarhiei austro-ungare ne-am dat seama de la început că enormele pierderi de valori cauzate de război și desființarea unui teritoriu care în bună parte se completa în ce privește producțiunea și desfacerea bunurilor vor produce anumite stări de tranziție dificile. Dar împrejurarea aceasta nu putea să ne descurajeze în acțiunea noastră, atunci când se trata de desființarea unui conglomerat de popoare, cuib al nesfârșitelor fricțiuni și al unei intolerabile nedreptăți, și când era și este vorba de realizarea și de menținerea unor state naționale, înzestrate cu toate posibilitățile unei vieți prospere naționale, economice și sociale. A trebuit să se repete procesul evoluțiunii universale, a diferențierii energiilor din haos după care urmează în mod firesc integrarea lor pentru a se completa.

De aceea, din primul moment am fost de părere că realizându-se înființarea statelor naționale sud-est europene ele vor trebui să înfăptuiască în scurtă vreme o puternică confederațiune sud-est europeană, cu scopul de a forma o forță comună și de a crea un teritoriu economic unitar, păstrându-și fiecare stat suveranitatea sa, pentru a-și asigura desfacerea produselor lor în mod rațional.

Mânat de convingerea acestei inexorabile necesități, în primăvara anului 1924, exact acum zece ani, într-o conferință ținută la Institutul Social, am spus: „Cred, cu tot sufletul meu, că

numai întronând în țara noastră un sistem de legalitate, moralitate și de libertate pentru toți, ea va putea să dăinuiască. Cred nestrămutat că idealul național, prin întregirea între hotarele de astăzi, nu este încă împlinit. Vai de națiunea care nu este în stare să-și fixeze noi și noi ținte nobile, idealuri mărețe, tot mai desăvârșite, demne de frământări, de lupte, de jertfe și de martiri!

Viitorul este al unităților mari sociale și economice, fie că ele se numesc state, confederațiuni, în materie politică, cooperative sau tovărășii, în materie economică.

Statul român, mai curând sau mai târziu, va trebui să facă parte din o astfel de unitate mare, și rolul lui în această perspectivă va depinde de modul cum a știut să se organizeze și să se conducă până în momentul acelei noi și mari prefaceri. De la destoinicia sa de azi, și de la măsura în care va putea să-și câștige autoritatea și prestigiul, încrederea și respectul vecinilor săi și a lumii civilizate în viitor va depinde dacă statul român va fi un obiect de târguială, ori un factor hotărâtor, dacă va fi un centru al formațiunii grandioase ce va veni, ori își va târî viața umilită — dacă o va mai avea — de pe o zi pe alta, din grația altora și servind pe alții.

Cred și trebuie să creadă întreg neamul românesc în măreața chemare a poporului românesc, de a deveni în aceste părți ale lumii, de-a lungul Dunării și la Marea Neagră, centrul de gravitațiune al unei formațiuni puternice, mondiale, compusă din state și popoare libere, în stare să-și asigure existența lor națională și având forțe de a contribui la progresul culturii, ordinii și propășirii veșnic ascendente a civilizației omenești".

Urmând această convingere, în decursul timpului, am folosit toate ocaziile ca să conving opinia publică românească și lumea diplomatică cu care am avut cinstea să ajung în contact, că pentru asigurarea păcii europene și pentru prevenirea greutăților economice și financiare care se presimțeau, cea mai potrivită cale este realizarea acestei confederațiuni din jurul Dunării și al Mării Negre. Între mulți alții în special am avut onoarea de a expune în

1928, mareșalului Piłsudski, acest plan al confederațiunii sud-est europene, și am constatat toată atențiunea și simpatia sa pentru el.

Ajungând la guvern, în noiembrie 1928, deja în februarie 1929, fără întârziere am comunicat d-lui Greg, ministru plenipotențiar al Angliei, și d-lui Puaux, ministrul plenipotențiar al Franței, în prezența d-lui Mironescu, pe atunci ministru de Externe — că intenționez să inaugurez o acțiune pentru realizarea unei confederațiuni economice sud-est europene și vreau să cunosc părerea Ministerelor de Externe al Angliei și al Franței, în această materie. În scurtă vreme am primit de la dl. Briand și de la oficiul extern al Angliei, prin d-nii miniștri plenipotențiari numiți, răspunsuri destul de favorabile pentru a mă simți încurajat de a inaugura această acțiune. În decursul aceluiași an, România a fost onorată cu vizita ministrului de Externe al Poloniei, dl. Zaleski, realizată în parte și pentru examinarea mai apropiată a acestei probleme.

Am și ajuns de acord asupra unui plan de procedare, care deocamdată avea să se mărginească la acțiunea de informațiuni diplomatice și la o propagandă științifică, socială și economică în opinia publică a tuturor statelor interesate. În scurtă vreme însă lucrurile s-au precipitat în așa măsură încât n-a mai fost nevoie de această acțiune. S-au produs două evenimente de o extremă importanță: publicarea Memorandum-ului d-lui Briand, despre confederațiunea statelor europene și eruperea crizei economice europene, care a pus în discuția oficială a statelor marea problemă a confederațiunii și a necesității inexorabile a unei înțelegeri economice între statele sud-est europene și în general între statele agrare.

Sub impresiunea acestei necesități, s-au produs: Conferința vamală din Geneva, din ianuarie 1930, înțelegerea economică a miniștrilor de Externe ai Micii Antante, ținută în Cehoslovacia, conferința delegaților Iugoslavi, ai Ungariei și ai României tot în 1930, la București — scurt timp după aceea Conferința agrară din Varșovia, la care, în afară de statele menționate, au luat parte:

Bulgaria, Cehoslovacia, Letonia și Estonia; în 24 octombrie 1930, s-au întrunit la Belgrad experții exportului de cereale ai Bulgariei, Iugoslaviei, Poloniei, Ungariei și ai României, iar în noiembrie 1930 s-a întrunit Conferința economică din Geneva și mai târziu Conferința grâului din Roma. Toate acestea s-au ocupat cu criza statelor agrare și au căutat soluții pentru asanarea ei. Aceste conferințe, în concluziunile lor, nu s-au fixat asupra ideii unei confederațiuni economice propriu-zise a statelor respective, ci s-au mărginit la precizarea unor puncte privitoare la un sistem preferențial și de contingentare, o foarte importantă colaborare a guvernului nostru și în special a d-lui Madgearu. În această stare a lucrurilor am părăsit Președinția Consiliului.

În decursul călătoriei întreprinsă în străinătate, am folosit diferitele ocaziuni care mi s-au oferit, de a mă informa și de a informa cercurile internaționale interesate despre absoluta necesitate a realizării unei confederații economice și a-mi arăta îndoiala că sistemul preferențial și de contingentare va putea fi realizat. Am avut prilejul cu această ocaziune să mă conving că nu se prezintă o greutate deosebită a câștiga opinia publică, austriacă și cehoslovacă, acestei idei, întâmpinată cu simpatie în multe cercuri și că chiar în Ungaria încep anumiți exponenți sociali și economici să se împace cu această soluție.

Împrejurarea că între timp s-a ivit prin surprindere acțiunea Germaniei pentru realizarea Anschluss-ului cu Austria mi-a dat bun prilej, în primăvara anului 1931, să arăt d-lor Briand și Tardieu, pe atunci miniștri activi, d-lui Barthou, actualul ministru de Externe, d-lor Chautemps și Loucheur și mai multor conducători ai vieții politice din Franța, efectele prejudicioase pe care le-ar putea avea Anschluss-ul în ceea ce privește România și politica internațională în centrul și în sud-estul Europei, și de a-mi arăta convingerea că este o profundă greșeală din partea Marilor Puteri de a lua o atitudine pur negativă față de Austria, și e necesar să inaugureze neîntârziat o acțiune pozitivă pentru salvarea economică și financiară a Austriei, care nu mai poate rezista

greutăților imense. Am arătat că în special Franța trebuie să ia imediat inițiativa aceasta. Am fost determinat în această direcție și de faptul că în timpul a două luni, cât am stat în Viena, mi-am câștigat impresia hotărâtă că industriașii, agricultorii și profesioniștii și marea parte a intelectualilor din Austria nu erau aderenții Anschluss-lui. Am arătat mai departe că, în afară de Austria, toate statele din sud-estul Europei și în special cele agrare, împreună cu Ungaria, vor ajunge din ce în ce mai mult în situațiuni insuportabile economice și financiare, sub povara cărora se vor găsi în imposibilitate de a satisface îndatoririle lor financiare interne și externe și vor fi expuse la grave neliniști interne. Ca soluție practică, am susținut ideea confederației economice sud-est europene sau deocamdată a statelor din bazinul Dunării. Am putut constata cu multă satisfacție că propunerile mele au găsit apreciere și aprobare.

Știind însă prea bine că o confederație a statelor sud-est europene și a statelor dunărene nu se poate face și nu trebuiește făcută fără asentimentul și colaborarea activă a Italiei, și în urma unei sugestiuni primite prin dl. Madgearu, care se afla la Conferința grâului la Roma, m-am hotărât a pleca de la Paris la Roma, pentru a cerceta pe dl. Mussolini, a-i arăta vederile partidului nostru și a-i câștiga eventual colaborarea la realizarea acestei idei în oarecare formă. În drum spre Roma, am fost surprins de știrea că guvernul Mironescu, pe neașteptate, a demisionat și că sunt reclamat acasă.

Astfel, a trebuit să ia sfârșit acțiunea mea concretă pentru realizarea unei confederațiuni sud-est europene sau dunărene.

Spre fericire însă, ideea confederațiunii economice a primit un impuls important și puternic în luna februarie 1932, prin planul publicat de dl. Tardieu, pe atunci președinte al Consiliului de Miniștri francez, privitor la înființarea înțelegerii economice a statelor dunărene, plan care, durere, nu a putut fi realizat, pe cât se știe, în urma rezistenței Germaniei și a Italiei.

Dar greutățile imense ale tuturor statelor agrare și în special ale celor din bazinul Dunării au dăinuit mai departe și statele

interesate au continuat opera lor de a găsi o soluțiune oarecare. Ca urmare a acestei năzuinți s-a convocat și s-a ținut Conferința de la Stressa și pe urmă Conferința mondială de la Londra, care însă nu au putut da alte rezultate, decât stabilirea, la Conferința de la Stressa, a unor principii și directive foarte interesante, foarte utile, fără posibilitatea însă de a putea fi puse până acum în aplicare. Drept urmare, criza economică și financiară din întreg sud-estul Europei continuă. Simțim cu toții, zi de zi, efectele ei sociale și economice dezastruoase.

Venind a doua oară la guvern în 1932, toamna, m-am decis a relua firul acțiunii pentru realizarea confederațiunii economice. În acest scop, am plănuit să iau contact, în cel mai scurt timp posibil, cu statele interesate și cu guvernul Italiei. În vederea acestui plan, am fost de acord cu dl. Titulescu, care m-a onorat cu colaborarea sa atât de prețioasă ca ministru de Externe, ca acțiunea Micii Înțelegeri să fie lipsită de orice nuanță, cât de palidă, de ascuțiș contra Italiei și Conferința Micii Înțelegeri de la Belgrad să aibă timbrul unor cât mai bune sentimente față de Italia, ceea ce s-a și întâmplat. Tot în vederea acestui scop am plănuit ca guvernul, prezidat de mine, în timpul cel mai apropiat, să ia contact personal în Roma, fie prin dl. Titulescu, fie prin mine, cu șeful guvernului italian.

Nu am putut realiza acest plan, fiindcă, în ianuarie 1933, am fost din nou nevoit să mă retrag de la Președinția Consiliului, iar realizarea lui ulterioară a fost îngreunată de alte evenimente survenite nu din vina noastră.

Continui a crede și pe mai departe că realizarea confederațiunii sud-est europene, sau cel puțin dunărene, este singura cale posibilă de a scoate statele dunărene, prin urmare și Austria și Ungaria, din starea grea economică, financiară și socială, în care se găsesc. Continui a crede că această confederațiune trebuie înfăptuită cu protecțiunea Marilor Puteri și cu colaborarea cât se poate de efectivă a Franței, Italiei și Germaniei. Existența consolidată a Micii Înțelegeri și realizarea recentă a

înțelegerii statelor balcanice, pentru care operă felicit pe ministrul nostru de Externe și guvernul din care face parte, sunt începuturi extrem de importante și prețioase în procesul evolutiv de realizare a acestei confederații. Chiar protocoalele de la Roma, asupra cărora trebuie să ne rezervăm opinia până le vom cunoaște conținutul concret, pot să fie o contribuție foarte prețioasă la realizarea ei.

Am crezut necesară această expunere pentru a învedera credința mea că remedierea situațiunii atât de dificilă a Austriei nu trebuie căutată în măsuri unilaterale sau limitate și că situația Ungariei nu poate fi îmbunătățită printr-o revizuire oarecare a hotarelor sale.

Soluția de a lăsa Austria singură, cu asigurarea independenței sale prin protecție internațională și cu ajutorul economic și financiar al unui stat oricare ar fi el, este absolut insuficientă și cu totul lipsită de prospectele dăinuirii. Această situație n-ar putea-o suporta multă vreme starea sufletească a națiunii austriece, cu mari tradiții și cu mult simț de demnitate și de naționalism german, și nu ar putea rezista la neîncetatele fricțiuni de gelozie și de influențe ale puterilor interesate.

Nici realizarea unui simplu schimb de mărfuri, mai mult sau mai puțin forțat de considerațiuni politice, nu este suficientă. Trebuie creată o unitate mare economică, care nu numai să se completeze economicește, ci să formeze și un mare teritoriu de import pentru statele străine, vrednic, din punctul lor de vedere, de concesiuni vamale importante.

Astfel — soluția Anschluss-ului cu Germania fiind definitiv înlăturată de Marile Puteri, iar reînființarea Imperiului Habsburgic austro-ungar cu sau fără revenirea habsburgilor, o nouă primejdie pentru pacea Europei Centrale și liniștea statelor învecinate — este evident că singura soluție poate fi numai confederația dunăreană, în care Austria va avea un rol politic și economic de primă importanță și pe care ideea revizionistă ireală și injustă a Ungariei nu trebuie să o împiedice.

Dimpotrivă, Ungaria trebuie să fie convinsă că este preferabil un rol și un prestigiu foarte important într-o confederație și o situație economică socială și politică internă înfloritoare, unei acțiuni de continuă neliniște și de tulburări a bunelor raporturi cu statele vecine, în serviciul unei idei irealizabile.

(„Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 38, ședința din 4 aprilie 1934, pp. 1608—1610)

9. Cuvântare la o întrunire electorală desfășurată în București, în noiembrie 1933

Lupta electorală are scopuri mari; dar important și întâi are de a alege pe reprezentanții națiunii. Dar nu este tocmai acesta scopul cel mai important.

Scopul principal este ca din contactul pe care îl ia opinia publică, prin contactul pe care îl iau cetățenii cu conducătorii săi și conducătorii cu cetățenii, să se cristalizeze o conduită politică, care să îndrume nu numai pe cei care vor fi aleși în acel moment, dar care să fie totodată și o bază puternică pentru acțiunea de viitor și pentru propășirea statornică a națiunii. Am venit să fiu și eu părtaș fericit al acestui contact cu opinia publică a Capitalei.

Durere, iubiți cetățeni, căci cu ocazia acestor alegeri nu vom putea ajunge nici una din aceste ținte! Cea dintâi nu, pentru că, precum vedem întotdeauna în practica liberală, și de data aceasta nu este vorba să se facă alegeri libere; nu este vorba ca națiunea să-și spună cuvântul liber și să-și trimită adevărații reprezentanți, ci este vorba de măsluirea, de falsificarea voinței națiunii.

Dacă avem azi ocazia fericită de a ne întruni în număr așa de impunător, să examinăm pe scurt: care este datoria cetățenilor și care este datoria guvernanților în conducerea treburilor publice? Datoria de căpetenie este asigurarea propășirii națiunii, ceea ce însă nu se poate realiza fără de îngrijirea și prosperarea sănătății morale, trupești și sufletești a națiunii. Or, ca să se poată păstra, ca să se poată întări această sănătate trupească, sufletească și

morală a națiunii și a fiecărui fiu al ei, trebuie să fie o întocmire bună de stat.

De aceea, noi trebuie să examinăm: oare organizarea noastră de stat este așa încât să putem satisface prin ea aceste îndatoriri? Putem răspunde hotărât: Nu, pentru că îngrijirea trupească, sufletească și morală a națiunii presupune, întâi, ca guvernarea să se facă de oameni ieșiți din voința, din sufletul mulțimii și, în al doilea rând, să li se dea timp să poată lucra.

Care este însă îndrumarea noastră de stat? De trei ani de când a venit Majestatea Sa Regele să ocupe tronul — și ne pare bine că l-a ocupat, era dreptul său și l-am ajutat și noi să-l ocupe — în acești trei ani au fost nouă guverne — cum ați auzit și au fost trei alegeri.

Dar bine, pentru Dumnezeu, ce pot lucra nouă guverne în trei ani? Comparați statul cu un simplu industriaș sau comerciant din Calea Victoriei. Dacă el, în trei ani, va avea nouă rânduri de ajutoare în prăvălie, va putea face vreo afacere? El își va pierde mințile, iar mușteriii se vor da în lături. Dacă într-o gospodărie simplă nu este admisibil așa ceva, cu atât mai mult nu este posibil să admiți acest lucru într-o organizare de stat, cu mii și mii de probleme atât de complicate. Dacă se perindă astfel guvernele, reforme mari, care trebuiesc făcute, rămân neîmplinite.

Când vine la putere Partidul Național-Țărănesc, el face alegeri libere, lasă pe fiecare să-și spună cuvântul cum vrea. Partidul desemnează guvernele care crede că sunt bune. Aceste guverne însă nu pot lucra, fiindcă, prin surprindere, peste noapte, sunt scoase din funcțiunea lor, în mod arbitrar și abuziv.

Când vin alte partide, fac alegeri silite, fură urnele, falsifică opinia publică, nu au autoritate nici în străinătate, nici în țară și de aceea trebuie să plece. Pentru aceasta suntem noi în situația tristă în care ne găsim și în ce privește politica internă, și în ce privește politica externă.

Noi trebuie să ne conducem treburile țării așa încât lumea din afară să aibă respect față de noi. Respect față de noi nu pot avea

decât numai dacă întâi vom chivernisi țara aceasta în spiritul nostru național românesc. Noi vom face ca spiritul și felul de a fi al românului: drept, tolerant, muncitor și cruțător, să se transpună în toate acțiunile de stat.

Aliații noștri și conferința de pace, dacă ar fi vrut să pună aici stăpân spiritul maghiar or german, ar fi decis în favoarea lor, dar au gândit altfel, așa cum am vrut noi, ca adică poporul românesc și firea lui să stăpânească această parte a continentului, deci trebuia statul să fie în serviciul și sub conducerea spiritului românesc pe care îl prețuiește lumea.

Pe de altă parte însă, trebuie să fim drepți, toleranți față de acei care sunt cetățeni credincioși ai țării noastre, dar care s-a întâmplat să nu fie de sânge românesc. Lumea, astăzi, nu mai tolerează acte de teroare și de nedreptate. Lumea, astăzi, pretinde ca fiecare națiune să-și conducă statul său în spiritul său și în special pretinde ca noi, românii, să ne conducem statul nostru în spiritul omeniei, propriu neamului românesc. Dar lumea mai pretinde, cu drept cuvânt, să nu fim nedrepți și să nu persecutăm pe alții, ci cu dragoste să-i îmbrățișăm, să le dăm posibilitatea să-și dezvolte și să-și afirme cultura și obiceiurile lor străbune.

Tot sângele nostru, toată firea noastră, a celor care am fost mai nenorocoși decât dv. și care o mie de ani am suferit de opresiunea străină, este în serviciul singurei idei salvatoare, a ideii naționale române. Pe de altă parte, noi am suferit de această opresiune, știm cât rău face unei țări dacă o parte a cetățenilor sunt oprimați. De aceea, în această minunată grădină, în această măreață patrie care este România, să se afirme cultura și spiritul românesc, dar să nu fie oprimat nimeni, ci cu vorbă bună să fie atrași fiecare la opera comună de civilizație și cultură multimilenară.

(Iuliu Maniu, *Testament moral-politic*, pp. 51—53)

10. Discurs împotriva camarilei regale (28 iunie 1936)

Am făcut posibil să vină îndărăt Majestatea Sa Regele, cu condiția ca d-na Lupescu să nu vină în țară. D-na Lupescu a făgăduit că nu va reveni și Majestatea Sa s-a învoit la acest lucru.

De aici urmează că d-na Lupescu trebuie să părăsească țara și că întreaga națiune trebuie să pretindă ca d-na Lupescu să-și respecte angajamentul și să nu continue a compromite pe regele țării și Națiunea Română.

Multe nedreptăți i s-au făcut d-lui Mihalache când s-a spus că între mine și domnia sa ar fi vreo deosebire de vederi. Dl. Mihalache, și d-l Madgearu, și partidul nostru sunt contra d-nei Lupescu, așa cum sunt și eu, și cum sunteți și dvs.

E însă o deosebire, care e și firească, între noi. Dl. Mihalache este președintele partidului și astfel nu poate să spună întotdeauna pe față adevărul, în chestiunile delicate în legătură cu Coroana. De aceea a fost de părere că pentru a-l scuti pe M. Sa, să nu vorbim în adunări de d-na Lupescu, nu pentru că ar apăra-o, dar nu voia să supere pe rege. Dar eu, fraților, sunt ardelean. Eu m-am obișnuit a vorbi pe față, cum am vorbit cu Tisza și nu mă uit dacă se supără cineva sau nu, când spun adevărul, dacă el este în interesul țării și al acestuia cui îi spun. Am spus d-lui Mihalache: „Ești președinte, fă ceea ce vrei. Dar eu voi spune, și înaintea lui Dumnezeu, și înaintea oamenilor, adevărul întreg și curat. Anume că d-na

Lupescu nu trebuie să fie în țară". Adevărul e că ea s-a obligat că nu va veni și și-a călcat cuvântul.

Adevărul e că această doamnă a adunat în jurul ei câțiva evrei și câțiva creștini, care împreună formează o camarilă blestemată.

Am primit să fiu prim-ministru al acestei țări. Nu din voia mea. M-a rugat M. Sa și partidul. Dar a trebuit să plec, căci n-am putut guverna din cauza acestei femei, din cauza camarilei și a servitorilor ei.

Eu, fraților, aș putea să fiu și azi prim-ministru, dar m-am convins că atâta vreme cât această femeie este în țară, nu se poate face bine poporului. Și mie, fraților, nu-mi trebuie nici mărire, nici putere, dacă nu pot folosi cu ele țării și dv.

Când s-a ales Regența, a fost ales și un civil, un om distins, mare român, președintele Curții de Casație, Buzdugan. După moartea lui, colegii mei m-au rugat insistent să mă aleagă pe mine regent. Și i-am refuzat spunând că nu vreau măriri și, în al doilea rând, eu vreau să lucrez în sensul convingerilor mele. Un rege și un regent nu au voie să aibă convingeri politice. Ei trebuie să fie judecători, arbitri. Eu eram prea tânăr și aveam multă voință și prea tari convingeri politice, pe care nu le-aș fi putut afirma ca regent. Și am ales pe marele bărbat, pe Constantin Sărățeanu, care mi-a făgăduit că dacă națiunea română va voi pe rege, nu se va opune. Despre acest plan știa numai Alexandru Vaida și îi mulțumesc că a ținut secretul până la capăt și astfel l-am putut aduce pe rege înapoi.

De aceea, dați-mi voie să fac încheierea cu o învățătură. Dacă am ajuns ziua mare de a fi în România Mare, aceasta se datorește iubitorilor de neam, de lege și de dreptate. Noi mergem pe urmele lor. Toate popoarele care s-au scufundat în desfrâu s-au prăpădit. Noi nu vrem ca neamul românesc să se prăpădească și pentru aceasta trebuie să respecte în veci legea lui Dumnezeu, legea creștină. Nu trebuie să suportăm obiceiurile rele. Partidul Național-Țărănesc a scos din iobăgie neamul românesc și are programul cel mai minunat.

Să mergem pe calea bătută de strămunii noștri și să nu ne lăsăm abătuți de la ea.

Trebuie să condamnăm încălcarea legilor de cei puternici și să condamnăm violențele celor de jos. Una ca și cealaltă compromit renumele și viitorul țării. Și dacă ar veni la dv. să vă abată, spuneți-le să vă lase în pace, să vină în tabăra noastră luptătoare, în care au loc toți aceia care cinstesc legile lui Dumnezeu, condițiile bune ale poporului român și se închină măririi veșnice a națiunii române, iar nu intereselor particulare.

(Iuliu Maniu, *Testament moral-politic*, pp. 161—163)

11. Textul pactului de neagresiune din 25 noiembrie 1937 și justificarea lui de către Iuliu Maniu

1

a. Pactul de neagresiune

Se încheie între partidele subsemnate o înțelegere cu scopul de a apăra libertatea și a asigura corectitudinea alegerilor. Aceste partide încheie, pentru timpul alegerilor actuale, în vederea scopului propus, un pact de neagresiune.

Pactul de neagresiune înseamnă înconjurarea actelor și limbajului de violență și de denigrare; dar nu împiedică afirmarea ideologiei proprii și discuția de bună credință.

Se va aduce un cuvânt de chemare și celorlalte partide să se alăture acestei înțelegeri.

O comisiune comună va stabili modul de procedare și demersurile care vor trebui puse în aplicare în cazul infracțiunilor ce ar fi să se producă.

CORNELIU ZELEA CODREANU
șeful
Mișcării Legionare

IULIU MANIU
președintele
Partidului Național-Țărănesc

GH. I. C. BRĂTIANU
președintele
Partidului Național-Liberal

(„Dreptatea" din 27 noiembrie 1937)

b. Justificarea pactului de către Iuliu Maniu

Știți că ținta mai apropiată a activității mele este evidențierea cât mai accentuată a necesității inexorabile pentru statul nostru de a fi înlăturat regimul dictatorial practicat de guvernul actual, precum și înlăturarea imoralității care a cuprins viața politică, socială și familială, imoralitate care amenință cu distrugere chiar și rădăcinile naționale.

O altă năzuință a mea, extrem de importantă, este pusă chiar în serviciul profesiunii dv.: de a înlătura, fără amânare, starea de asediu și cenzura. Mă folosesc de această ocazie pentru a soma guvernul ca să nu aducă rușinea, pe care nu o mai merită, asupra țării noastre, prezentându-se înaintea lumii civilizate de așa fel, ca să nu se poată face alegeri decât numai cu stare de asediu și cenzură.

Aceasta ar fi o nemeritată ofensă care va vicia de la început legalitatea alegerilor ce se pregătesc.

O altă țintă imediată a activității mele, în calitate de președinte, a fost realizarea unei înțelegeri cu alte partide, pentru asigurarea libertății și corectitudinii alegerilor.

N-am năzuit la un cartel electoral, care stânjenește în oarecare măsură propagarea ideologiei fiecărui partid din înțelegerea încheiată.

Năzuința și dorința mea sinceră și a partidului nostru, în această direcție, a fost încoronată de succes, care mă mulțumește și care îmi dă siguranța că vom putea asigura libertatea alegerilor și ordinea în decursul desfășurării propagandei electorale, chiar în cazul în care s-ar putea repeta practica atât de dureroasă și rușinoasă, ieșită la iveală cu ocazia atâtor alegeri conduse de adversarii noștri politici.

Am realizat și am semnat chiar azi o înțelegere electorală cu Partidul Liberal de sub conducerea d-lui Gh. Brătianu și cu

partidul „Totul pentru Țară" de sub conducerea d-lui Corneliu Codreanu, hotărându-ne toți trei să adresăm și celorlalte partide o chemare să se alăture la această înțelegere.

Am toată nădejdea și chiar indicii că vor urma și adeziuni, pe care le vom primi cu mult respect și sinceră prietenie.

Urgența publicării acordului pentru orientarea alegătorilor și opiniei publice este justificarea faptului că nu am putut inaugura sau termina conversații simultane și cu alte partide.

Din textul pe care vi-l predau, opinia publică va vedea că, prin înțelegerea încheiată, fiecare partid își păstrează nealterată ideologia sa proprie, pe care va fi în drept să o propage, și perfecta lui independență, singurul scop al înțelegerii fiind de a asigura libera manifestare a voinței naționale și libera exprimare pentru fiecare cetățean, oricărui partid ar aparține, a credinței sale politice.

La baza acestei înțelegeri nu stă decât gândul de a salvgarda demnitatea națională, asigurând libera și legala afirmare a glasului ei și zădărnicirea eventualelor tentative de a se falsifica voința națională.

Oricine a citit splendidul discurs al d-lui Mihalache și declarațiile mele s-a putut convinge că la baza gândului nostru, ca și la acel al partidelor cu care ne-am întovărășit pentru scopul acesta nobil, este o fierbinte iubire de neam, un devotament nesfârșit pentru prosperitatea țării noastre și pentru păstrarea ordinii constituționale și legale.

Cred că sunt în nota opiniei publice generale românești când adresez, și cu această ocazie, un frățesc apel tuturor partidelor și tuturor cetățenilor de a se alătura acțiunii noastre [...].

De aceea s-a făcut înțelegerea noastră electorală cu Partidul Liberal al d-lui Brătianu și cu partidul „Totul pentru Țară", nemodificând cu nimic ideologia și metodele noastre de luptă, care rămân neschimbate. Partidul Național-Țărănesc nu alunecă, pe urma acestei înțelegeri, nici la dreapta, nici la stânga.

Încheierea acestui acord a fost necesară din cauza practicii electorale întrebuințată de către partidul așa-zis liberal. Toate alegerile făcute de Partidul Liberal au fost caracterizate prin corupție, prin teroare, prin amestecul forțelor statului și prin violențe fizico-morale.

Situația de astăzi fiind foarte gravă, trebuia găsit un mijloc pentru apărarea libertății alegerilor, spre a permite ca voința națională să se poată manifesta în mod sincer și real. Acest scop nu putea fi atins decât printr-o convergență a partidelor de opoziție.

Guvernul actual este un guvern arbitrar, care a falsificat voința națională, un guvern personal al regelui, și nimic nu caracterizează mai bine această împrejurare decât tocmai faptul că partide cu ideologii cu totul opuse s-au unit spre a combate primejdia comună care amenință țara. Această uniune va dura numai în timpul alegerilor actuale.

(Iuliu Maniu, *Testament moral-politic*, pp. 182—186)

12. Declarații privind înființarea Frontului Renașterii Naționale (decembrie 1938)

Dl. Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Țărănesc, a făcut reprezentanților presei următoarele declarații:

În baza deplinelor puteri primite de la Comitetul Central al Partidului Național-Țărănesc cu prilejul realegerii mele de președinte, și repetat reînnoite în ședințele următoare, ale acelui organ statutar, ținând seama că este cu neputință să întrunesc la o nouă ședință Comitetul ce și-a încheiat lucrările abia cu 24 ore înainte, declar Decretul nr. 4.321/1938, prin care se înființează un partid unic, ca neconstituțional și toate măsurile ce se întemeiază pe acest Decret, ilegale.

Cel mai elementar drept civil și politic, garantat de toate Constituțiile succesive, de la 1866 încoace, este dreptul de opinie, libertatea de gândire și de manifestare a credințelor politice, privitoare la viața de stat, la guvernarea și administrarea țării. Toate aceste drepturi elementare sunt confiscate, prin Decretul de mai sus, care face imposibilă participarea cetățenilor, în conformitate cu opiniile lor, la guvernarea și administrarea țării și zădărnicește exercitarea controlului cetățenesc asupra treburilor publice. Decretul nr. 4.321/1938 desființează libertatea națiunii și o împiedică să participe sincer și direct la viața de stat.

Activitatea politică se transformă într-un monopol de stat, care va face imposibilă emulația liberă a virtuților cetățenești, singura capabilă să primenească viața publică și să selecționeze

elitele conducătoare. Monopolul politic va promova numai favoritismul, protecționismul vicios și corupțiunea în afacerile obștești.

De aceea, ridic cel mai categoric protest împotriva acestui Decret.

În ce privește înscrierea și apelul ce se face pentru acest partid unic, anunțată în temeiul acestui Decret, partid care nu exprimă aspirațiunile, curentele de idei și interesele maselor populare, ci e răsărit din combinațiuni de culise, membrii Partidului Național-Țărănesc vor avea o atitudine de rezistență categorică și vor continua să profeseze credințele lor cuprinse în programul partidului. Salariații statului au fost și sunt dispensați de această îndatorire, pentru a fi feriți de rigorile legii.

Partidul Național-Țărănesc condamnă pe foștii săi membri, care s-au înscris printre fondatorii partidului unic, îi declară trădători și excluși din sânul său.

Credincioși vederilor noastre politice și credințelor de regenerare națională, socială și morală a țării, rămânem neclintiți pe drumul croit de tradiție, de jertfele înaintașilor acestui neam din întreg cuprinsul pământului românesc.

Avem ferma convingere, că acest drum duce la biruința finală și că încercarea de a înăbuși exprimarea liberă a opiniilor și concretizarea lor în fapte de interes obștesc nu va izbuti.

Formațiunea artificială impusă de sus a partidului unic se va prăbuși, fiindcă pe trădare și pe servialism nu se poate întemeia o renaștere. Țara Românească a avut o viață constituțională în vechiul Regat, timp de o jumătate de secol. În această vreme s-a format un început de conștiință cetățenească. Provinciile noi au adus și ele un patrimoniu de virtuți cetățenești, iar în cele două decenii ale României întregite sub votul universal, dobândit în tranșee prin jertfe și suferințe, conștiința cetățenească s-a întărit și mai mult. Tendința de a o sugruma prin încazarmarea cetățenilor într-un partid unic este o insultă adusă națiunii române. Acest atentat nu va izbuti.

Partidul unic decretat suferă de un viciu organic fundamental: lipsa unui conducător și a unor cadre formate în luptă și însuflețite de același conducător și de același crez. Capul statului care este regele nu poate fi proclamat șef de partid, fără a-l face răspunzător pentru actele săvârșite de acest organism politic, ceea ce se izbește chiar și de prevederile Constituției promulgate la 27 februarie 1938 (art. 44). Între întemeietorii noului partid nu este nici o personalitate proeminentă, care să poată fi un centru de atracție pentru cetățenii acestei țări.

Întemeietorii partidului unic sunt oameni adunați din toate partidele care — cum spunea unul din consilierii regali — nu mai sunt capabili să renunțe la credințele lor din trecut și să și le înnoiască peste noapte. Partidul unic este un conglomerat hibrid, lipsit de un program și de un crez politic. E o creațiune artificială, la care a aderat un grup eteroclit mânat de considerațiuni oportuniste, precum și de unii rătăciți, care au căzut în cursă. Dar siluirea țării, tocmai în aceste vremuri tulburi, când granițele sunt amenințate din toate părțile și când ne găsim în preajma unui război, cred că este o greșeală periculoasă. Pentru apărarea teritoriului statului român nu vor fi chemați numai membrii partidului unic, ci națiunea întreagă, care nu poate fi adusă la luptă prin constrângere și prin teroare, ci prin însuflețire și prin elanul izvorât din convingerea că-și apără o țară liberă și întemeiată pe ordinea legală. După încordarea politică provocată prin regimul din februarie trecut octroiat țării, toată lumea așteaptă cu înfrigurare un gest care să însemneze începutul unei destinderi menită să înlesnească concordia națională, de care țara are astăzi atâta nevoie.

Prin Memorandul prezentat M. S. Regelui, în ziua de 15 decembrie, de către reprezentanții Ardealului și Banatului, s-a avut în vedere tocmai această necesitate națională.

De aceea, momentul ales pentru întemeierea partidului unic este inoportun și nefericit. Răspunderea cade întreagă pe cei ce au conceput și promulgat Decretul nr. 4.321/1938.

Fac aceste declarații ca să-mi îndeplinesc o datorie de conștiință față de țară și în credință nestrămutată că națiunea română va înțelege semnalul de alarmă ce-l dau.

Adresez un apel către toate straturile sociale ale țării și către toți membrii Partidului Național-Țărănesc, în special către generația tânără, să nu se lase ademenită de lozinci false pentru a se supune unui regim de teroare morală și fizică, ci să rămână strâns unită în jurul steagului demnității naționale, al libertății lor constituționale, al naționalismului și moralei creștine.

/ss/ IULIU MANIU

(Arh. Ist. Centr., fond Frontul Renașterii Naționale, dos. 27/1939, ff. 1—3)

13. Declarație făcută în Consiliul de Coroană (30/31 august 1940)

Mulțumesc Majestății Voastre că mi-a dat ocazia să arăt înaintea acestei distinse reuniuni punctul de vedere al Transilvaniei, privitor la ultimatumul din Viena. Mă simt în drept a afirma că reprezint Transilvania, îndeosebi când iau cuvântul în problema dezlipirii ei de la patria mamă. Adunarea de la Alba Iulia, care a decretat unirea, m-a însărcinat pe mine să pun în aplicare, în calitatea mea de președinte al Consiliului Dirigent, hotărârile de la Alba Iulia și în special realizarea alipirii Transilvaniei la vechiul Regat.

Pot să afirm că m-am silit totdeauna să satisfac cu conștiinciozitate jurământul ce am depus înaintea celor patru arhierei de a păstra integritatea Ardealului încorporat la România și drepturile poporului român. Nu m-am abătut un moment de la calea ce mi-a dictat acest jurământ și nu mă voi abate nici în momentul de față, când dușmanii noștri vor să ia din nou Transilvania.

În fața acestei tentative, declar că Transilvania, și cu ea împreună și eu, suntem categoric împotriva dezlipirii de România și în contra fărâmițării ei. Nu putem admite să ni se răpească nici cea mai mică parte din ea. Sunt revoltat atunci când aud că problema Transilvaniei se aduce în legătură cu tratatul de la Trianon. Unirea Ardealului cu patria mamă nu se întemeiază pe Tratatul de la Trianon, ci urmează din dreptul de autodeterminare

al poporului român din Transilvania, manifestat în mod liber la 1 Decembrie 1918, în Alba Iulia.

Noi am luat în stăpânire Transilvania în baza acestui drept încă înainte de încheierea Tratatului de la Trianon și chiar înainte de armistițiu. Am organizat viața de stat românească în Dacia Superioară înainte de încheierea și ratificarea Tratatului de la Trianon, organizând o armată regulată care, împreună cu armata venită din Regatul vechi, a dat dovadă eminentă despre buna sa organizare și impresionanta sa vitejie, rupând linia demarcațională întâi, și apoi trecând Tisa.

Asupra Ardealului nu poate dispune nimeni, decât poporul român din Transilvania, care a avut și are dreptul firesc de a uni Ardealul cu vechiul Regat, pentru a realiza marele ideal al unității naționale. Poporul român are acest drept pentru că formează majoritatea locuitorilor din Transilvania și pentru că unitatea geografică a vechiului Regat și împrejurările sociale economice pretind această unitate.

Am aflat că delegații maghiari, știind acest lucru, au refuzat consecvent să discute problema din punct de vedere etnografic și social-economic și au argumentat exclusiv cu argumentul fals că Ungaria are drept istoric asupra Transilvaniei, argument absolut neîntemeiat, pentru că Transilvania nu a fost niciodată a Ungariei, ci a fost întotdeauna independentă, până la 1867 când, împotriva voinței noastre, în urma războaielor pierdute față de Prusia, dinastia Habsburgică a fost nevoită să sacrifice Ardealul ungurilor. La început au fost voievodatele, după aceea Principatul și apoi Marele Principat de sub suveranitatea împăratului Austriei, care era și rege al Ungariei, cu locotenență la Viena.

Protestez, deci, cu cea din urmă energie, în contra hotărârii de arbitraj și protestez ca această hotărâre să fie pusă în aplicare. Aceasta și pentru motivul formal că guvernul actual, care a hotărât acceptarea arbitrajului și care a semnat hotărârea, nu are nici un drept să lucreze în numele națiunii române. Guvernul actual nu are nici un mandat de la națiune. El este un guvern dictatorial, ieșit

dintr-o lovitură de stat și nu are nici o legătură de drept cu cetățenii acestui stat, deci semnătura lui nu are nici o valoare.

Este foarte important lucru și de a constata aceasta, deoarece un document nu poate fi izvor de drept decât atunci când semnatarii lui sunt mandatari legitimați, ceea ce nu e cazul în problema actuală.

În istoria Ardealului au fost nenumărate manifestări, timp de sute de ani, al căror principiu fundamental era întotdeauna că poporul ardelean nu admite să aducă vreo hotărâre privitoare la Transilvania, fără a fi întrebat. Și din motivul că adeseori s-a încercat a se hotărî în mod arbitrar, peste voia lui, poporul român din Ardeal a făcut, în decurs de o sută de ani, trei revoluții, ceea ce nu s-a întâmplat în istoria nici unui popor de țărani.

Protestez în contra încercării ce se face, și de astă dată, de a se hotărî asupra soartei Ardealului fără a fi întrebat poporul român din Ardeal.

Chiar în ceea ce privește Consiliul de Coroană de față, trebuie să constat respectuos, dar cu toată hotărârea, că el nu are dreptul de a hotărî nimic, îndeosebi în problema Ardealului, care ne preocupă. Consiliul de Coroană nu este corporațiune deliberativă. Noi suntem chemați, aici, să ne exprimăm fiecare personal opinia noastră, dar nu putem hotărî nimic, mai ales nu putem hotărî nimic privitor la Ardeal. Soarta Ardealului nu poate fi determinată la masa verde și între patru pereți, oricât de distinse ar fi persoanele întrunite. Soarta Ardealului trebuie să fie hotărâtă de însuși poporul românesc din Ardeal și de curentele care mișcă acest popor, iar nu de persoane care nu sunt în funcție de voința națională.

După consecință, protestez împotriva faptului ca Consiliul de Coroană să se pronunțe în ceea ce privește arbitrajul de la Viena, care în realitate este un dictat.

Sunt de părere să nu se accepte hotărârea adusă de la Viena, ci să o respingem cu toată hotărârea și cu orice risc.

Protestez, ca să nu se repete cu Transilvania ceea ce s-a întâmplat cu Basarabia și Bucovina. A fost o mare greșeală, care a pricinuit o demoralizare a opiniei publice, o descurajare a armatei și o imensă pierdere în ce privește avuția materială și mândria sufletească a poporului român. Mai bine o înfrângere în luptă, decât o retragere rușinoasă, decât pierderea unei provincii fără nici o lovitură de tun.

Cei vinovați pentru dureroasa pierdere a Basarabiei și Bucovinei trebuie chemați la răspundere, cu atât mai mult cu cât nenorocirea pe care o suferim acum cu Transilvania și demoralizarea în care a căzut poporul român, este a se atribui catastrofei de atunci, care ne-a adus pierderi și prejudicii ireparabile.

(*Istoria Partidului Național-Țărănesc. Documente. 1926—1947.* Volum alcătuit de: dr. Vasile Arimia, dr. Ion Ardeleanu, dr. Alexandru Cebuc, București, Edit. Arc—2000, 1994, pp. 197—199).

14. Memoriul adresat mareşalului Ion Antonescu (8 noiembrie 1941)

Domnule mareşal,

Am luat, cu îndurerată surprindere, la cunoştinţă decretul de chemare pentru adunarea plebiscitară pe ziua de 9 noiembrie, în scopul ca cetăţenii ţării să-şi exprime aprobarea sau dezaprobarea lor, asupra guvernării dumneavoastră, de la 6 septembrie 1940 şi până astăzi.

Partidul Naţional-Ţărănesc crede că în aceste zile, când fiii ţării sunt chemaţi să-şi îndeplinească suprema datorie faţă de ţară, ar trebui eliminat totul ce-i poate despărţi. Ar trebui, indiferent de deosebirile de vederi politice interne şi externe ce ne despart, să ne ferim cu toţii să întretăiem drumurile şi cărările — şi de altfel prea strâmte, care duc la izbânzi mari naţionale — prin năzuinţi de organizări, care nu pot avea şi nu vor avea un caracter de permanentă durabilitate.

Partidul Naţional-Ţărănesc, oricât de mult ar dori să-şi menţină hotărârea de a nu pune în discuţiune chestiuni politice şi de a respecta regulile disciplinei naţionale, care caracterizează naţiunile civilizate atunci când ţara se găseşte în război, totuşi nu se poate da îndărăt de la împlinirea datoriei sale de a-şi manifesta părerile, obiecţiunile şi hotărârile sale în faţa unor evenimente cu importante repercusiuni în prezent şi cu efecte incalculabile în viitor.

Acesta este motivul pentru care, în baza plinelor puteri ce mi s-au acordat de către Comitetul Central, vin respectuos să vă aduc la cunoștință că Partidul Național-Țărănesc nu poate lua parte la plebiscitul organizat de dumneavoastră, în plin război, sub stare de asediu, ale cărei constrângeri exclud posibilitatea exprimării libere a voinței obștești.

Făcând abstracție de la aceasta, el nu vrea să consfințească, prin colaborarea sa, practica dictaturilor ce s-au perindat în ultimii ani, de a chema națiunea română, contrar concepției ei politice, la plebiscite, pentru a se câștiga o justificare aparentă, pentru regimul autocratic, inaugurat contra dispozițiunilor clare ale așezămintelor noastre fundamentale.

Concepția serioasă ce o are Partidul Național-Țărănesc, despre drepturile națiunii și ale cetățenilor care o compun, exclude participarea lui la un simulacru de consultare obștească, repetat de trei ori în trei ani și jumătate.

Abstracție făcând de considerația principială, că în timp de război, al cărui sfârșit nu se poate prevedea — război pornit tocmai pentru stabilirea concepției politice, care va trebui să domine în lumea civilizată — nu este admisibil un plebiscit cu obiectiv politic de organizare de stat, noi nu putem lua parte la plebiscitul ce organizați și pentru următoarele motive:

1. Decretul interzice discutarea chestiunilor asupra cărora cetățenii sunt chemați să-și spună opinia, deci face imposibilă clarificarea și precizarea meritelor, greșelilor, succeselor și insuccesele regimului actual. Or, numai o astfel de examinare ar putea crea o opinie publică, care ar fi vrednică să fie exprimată, — aceasta mai ales că starea de asediu și cenzura au împiedicat, ani de-a rândul, cunoașterea exactă a evenimentelor ce s-au perindat. „Voturi" exprimate numai în baza unei propagande unilaterale, care este făcută de către organele guvernamentale, oprită și ea, această propagandă, prin dispozițiunile decretului-lege, nu merită să fie eternizate, căci ele nu folosesc la nimic, cum nu au folosit nici cele exprimate cu ocazia plebiscitelor anterioare.

2. Domnia voastră cereți opinia cetățenilor într-un singur răspuns, asupra unui întreg complex de chestiuni, privitor la care opinia publică are păreri, parte aprobatoare, iar în parte de categorică dezaprobare.

Spre pildă: *Partidul Național-Țărănesc, împreună cu întreaga opinie publică, aprobă acțiunea militară întreprinsă pentru dezrobirea Basarabiei și Bucovinei și eliberarea elementului românesc de peste Nistru, de sub regimul comunist, și aclamă cu însuflețire rezultatele obținute în această privință.* Dezaprobă însă continuarea acțiunii militare în formă agresivă și cu intențiuni de ocupațiune, pe teritoriul rusesc, dincolo de hotarele noastre naționale firești și deplânge pierderile de morți și răniți ce am suferit și slăbirea puterii noastre armate, pricinuite de aceste operațiuni.

Mai departe, aprobă înlăturarea regimului ex-Regelui Carol II, dar dezaprobă categoric continuarea regimului dictatorial, care exclude orice posibilități de manifestare democratică a voinței populare și anihilează libertățile cetățenești.

Aprobă înlăturarea corupției teroarei și dezordinei care au prins rădăcini adânci sub regimul ex-Regelui Carol II, dar dezaprobă reintroducerea în serviciile și întreprinderile de stat a persoanelor care au fost complectamente compromise, prin atitudinea lor, sub regimul ex-Regelui Carol II.

Aprobă restabilirea inamovibilității magistraților și tendințele de a se introduce un regim de legalitate, dar dezaprobă înlăturarea unor magistrați și profesori în mod cu totul arbitrar, cum s-a făcut, contrar drepturilor lor câștigate și dispozițiunilor legale anterioare; de asemenea dezaprobă regimul special aplicat minorităților, dintre care unele sunt mai favorizate decât înșiși românii, iar altele sunt persecutate, cu nesocotirea legilor existente.

Aprobă tendința de românizare legală a vieții sociale și economice, dar dezaprobă, în modul cel mai categoric, germanizarea întreprinderilor industriale, comerciale și bancare și

pătrunderea sistematică a elementelor străine în sistemul nostru de producție națională.

Aprobă străduința de a se ridica producția economică, dar dezaprobă, în mod hotărât, lipsa de competență a organelor administrative centrale și exterioare, care nu sunt în stare să pună răgaz scumpetei mereu crescânde și lipsei catastrofale a articolelor de primă necesitate. Efectele acestor fenomene, urmate în bună parte de convențiunile comerciale încheiate cu Germania și Italia, care de fapt au aproape monopol asupra comerțului nostru exterior, duc opinia publică la exasperare și pot produce neliniști serioase.

Aprobă urcarea prețurilor produselor agricole, dar regretă că ea este urmarea inflației monetare, care va duce la catastrofa vieții noastre economice.

Ar fi o greșeală din partea Partidului Național-Țărănesc dacă ar aproba politica din care rezultă această stare de lucruri, egală cu pauperizarea și exploatarea țării noastre.

Dar, în special, Partidul Național-Țărănesc nu poate aproba situația periculoasă și umilă, în care se găsește statul român, din punct de vedere internațional, alături de Pactul „tripartit", care îl pune în dușmănie, aproape în stare de război, cu democrațiile occidentale, neputând să salveze partea ruptă din Ardeal, și nici măcar să pună în valoare protocolul atât de oneros dictat la Viena, acceptat numai sub presiunea Axei, ale cărui clauze, anume cele favorabile nouă, sunt călcate în picioare, iar noi nu putem să manifestăm nici măcar sufletește pentru frații asupriți, rupți de la noi în urma hotărârii aliaților de azi ai țării noastre.

3. Domnia voastră ordonați un plebiscit cu vot pe față, înlăturând votarea secretă, indispensabilă, îndeosebi în cursul unui război și sub regimul stării de asediu, cu perspectiva lagărelor de concentrare. Această împrejurare despoaie, de la început, plebiscitul, de caracterul sincerității.

4. Nu putem consfinți, prin participarea noastră activă, un plebiscit menit să vă dea în alb mandat pentru introducerea unei

organizații de stat corporatistă, contrară principiilor noastre democratice, respectuoase libertăților cetățenești. Manifestul publicat de domnia voastră dezvăluiește intențiunea ce o aveți de a menține în viața de stat sistemul dictatorial, care exclude afirmarea democratică și pașnică a voinței naționale, în ce privește chivernisirea afacerilor publice și face imposibilă orice activitate de control, ceea ce duce la corupție în viața publică și abuz în viața de stat și pe urmă la transformări zguduitoare, adeseori catastrofale în evoluția națională.

În fața acestor perspective, orice intențiune bună a conducerii de stat rămâne infructuoasă.

Vă rog, domnule mareșal, binevoiți a primi asigurarea înaltei mele considerațiuni.

București,
8 noiembrie 1941

Cu distinsă stimă,
ss. Iuliu Maniu
Președintele Partidului Național-Țărănesc

(Arh. Ist. Centr., fond Cabinet Militar Ion Antonescu, dos. 25/1940, ff. 140—142; Iuliu Maniu — Ion Antonescu, *Opinii și confruntări politice. 1940—1944.* Cuvânt înainte, îngrijire de ediție, note și comentarii de Ion Calafeteanu, Cluj -Napoca, Edit. Dacia, 1994, pp.110—112)

15. Nota Serviciului Special de Informații asupra opiniilor lui Iuliu Maniu privind autodizolvarea Internaționalei a III-a și rolul Partidului Comunist Român (24 mai 1943)

Dizolvarea Internaționalei a III-a și urmările ce le poate avea asupra vieții interne din România constituie, în ultimele două zile, o preocupare principală a cercurilor democratice de la noi și îndeosebi a sferelor apropiate de Iuliu Maniu.

Întrebat de către amicii săi cu privire la consecințele măsurii luată de către Stalin, Maniu a făcut următoarele precizări:

1) Știu că există multă lume serioasă care crede că până la urmă puterile anglo-saxone vor găsi mijlocul să anihileze influența sovietică în lume. Nu sunt dintre aceștia. În orice caz, trebuie să luăm în serioasă considerare ipoteza ca Sovietele să devină un factor politic în Europa și să exercite o influență în special asupra țărilor limitrofe. Politica se face pe bază de realități; nu trebuie să ne lăsăm amăgiți de iluzii.

2) Cred de mult că după război partidele comuniste vor juca un rol important în toate statele; Partidul Comunist Român va trebui, de asemenea, să funcționeze în mod legal.

3) Trebuie să mai ținem seamă și de situația de la noi, unde mișcarea social-democrată și curentele moderate din sânul muncitorimii au fost anihilate de comunism. Muncitorimea, atât cât există, este câștigată de stânga extremă. În afară de aceasta, contactul cu stările din U.R.S.S. și nemulțumirile create de starea de război au pregătit un teren prielnic pentru comunism și în alte

straturi sociale. Unele simptome observate în rândurile țărănimii trebuiesc luate în seamă.

În concluzie, a spus Maniu, situația locală se prezintă astfel: avem un curent comunist, care nu poate fi îngrijorător într-o țară agricolă, dar pe care trebuie să contăm în examinarea viitoarei situații politice.

4) Aceasta este situația în momentul în care Stalin hotărăște să dizolve Internaționala a III-a, cu scopul de a da posibilitatea partidelor comuniste din Anglia și America — și mai târziu și din alte state — să poată colabora cu partidele democratice la succesul războiului și la organizarea politică și socială de mâine.

E de la sine înțeles că Partidul Comunist din România își va schimba metodele sale de lucru.

Partidul Comunist Român nu va mai lucra după normativul dat de Moscova; el își va fixa politica sa, orientându-se după împrejurările locale și apropiindu-se deci de climatul nostru național.

Este un progres de care avem dreptul să fim mulțumiți.

5) Pe noi nu ne interesează însă acțiunea Partidului Comunist numai din punctul de vedere al viitoarei configurații politice interne a țării. Noi va trebui să colaborăm cu muncitorimea și deci să stabilim relații cu Partidul Comunist.

Această colaborare se impune din două motive:

a) Dintr-un considerent internațional, care ne va obliga să alcătuim un front unitar democratic, întins până la stânga extremă; acest front ne va da și posibilitatea să asociem Partidul Comunist la scopurile noastre în politica externă.

b) Ca reformele sociale ce le vom realiza să se facă cu colaborarea Partidului Comunist — și nu în afara acestuia — pentru a tăia astfel orice posibilitate de noi agitațiuni radicale.

Hotărârea noastră de a colabora cu Partidul Comunist este însă condiționată de atitudinea și tendințele pe care el le va arăta, în momentul când va fi pus în situațiunea de a activa în mod legal.

După părerea mea se pot ivi două ipoteze:

Partidul Comunist să adopte o atitudine înțelegătoare și să se poată astfel stabili raporturi de leală colaborare, în cadrul unui regim burghez, care va suferi aceleași transformări radicale care germinează azi în toate țările democratice.

Fiind hotărâți să procedăm la mari reforme sociale, se pot găsi baze de înțelegere cu Partidul Comunist.

În acest caz, eu sunt hotărât la o conlucrare.

Partidul Comunist să profite de noua situațiune, să ducă o acțiune cu caracter exclusiv negativ, urmărind vechile sale scopuri.

În acest caz, noi vom duce o luptă deschisă împotriva lui și ținând seama de faptul că el nu se poate bizui decât pe mase muncitorești, reduse față de numărul copleșitor al țărănimii, avem toate speranțele de a-l învinge.

Mă aștept însă ca, în primul moment — poate chiar imediat — să primesc sugestii în vederea unor discuții. Voi sta de vorbă.

(*23 August 1944. Documente. 1939—1943*, vol. I, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1984, pp. 535—536)

16. Declarația de constituire a Blocului Național-Democrat (20 iunie 1944)

Partidul Național-Liberal, Partidul Național-Țărănesc, Partidul Comunist și Partidul Social-Democrat, prin delegații lor, împuterniciți pentru partidele: Național-Liberal și Național-Țărănesc de prezidenții partidelor respective, iar pentru partidele Comunist și Social-Democrat de organele lor de conducere:

având în vedere situația gravă în care se găsește România astăzi în urma înlăturării regimului politic constituțional-democratic și a guvernărilor cu caracter fascist,

au hotărât să constituie un Bloc Național-Democrat, care să activeze pentru salvarea țării, având următoarele țeluri:

1) Încheierea, fără întârziere, în baza ofertei făcute de Aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii), căutând a obține condițiunile posibile cele mai bune pentru interesele țării.

2) Ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană, alăturarea ei de Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale.

3) În acest scop: înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional, democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării.

4) Menținerea unei ordini democratice și realizarea păcii, conform cu interesele statului și poporului român.

5) Prezentul acord intră imediat în vigoare și obligă partidele contractante la organizarea și ducerea în comun, fără nici o întârziere, a acțiunii pentru realizarea punctelor mai sus stabilite.

P.S. Se face mențiunea că în timpul discuțiilor pentru constituirea acestui bloc delegații partidelor Comunist și Social-Democrat au propus și participarea grupărilor: Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotică și Partidul Muncitoresc și Țărănesc. În urma discuțiunilor avute asupra acestei propuneri, delegații partidelor Național-Țărănesc și Național-Liberal declarând că, întrucât cele patru partide democratice din acest bloc reprezintă aproape unanimitatea de opinii a țării și a forțelor patriotice care au combătut în permanență atât orientarea alături de Axă, cât și regimurile de dictatură, în interior, toți delegații au căzut de acord ca „blocul" să fie constituit numai din aceste 4 partide.

Formațiunile politice care alcătuiesc Blocul Național Democratic își păstrează întreaga independență politică, acordul intervenit neprivind decât punctele mai sus fixate.

Președintele Partidului Național-Țărănesc,
Iuliu Maniu
Președintele Partidului Național-Liberal,
Constantin I. C. Brătianu
Pentru Partidul Social-Democrat,
Constantin-Titel Petrescu
Pentru Partidul Comunist,
Lucrețiu Pătrășcanu

(„România Liberă", nr. 9 din 10 august 1944)

17. Scrisoarea adresată Tribunalului poporului la 12 mai 1946, privind contribuția sa la înfăptuirea actului de la 23 august 1944

1. Tendința mea și a partidului meu, manifestată prin memorii, manifeste, adunări, întruniri, propagandă și alte atitudini publice, precum și prin pregătirea spiritului armatei, a fost înlăturarea grabnică a regimului lui Antonescu și încheierea armistițiului cu Națiunile Unite, a căror concretă pregătire s-a făcut prin repetate consfătuiri clandestine, care se țineau atât în diverse întruniri secrete, cât și în ședințele nocturne de la Palat, în prezența Majestății Sale.

2. În afară de această acțiune internă, menită să pregătească opinia publică românească, am întreprins și am condus, pentru reușita loviturii de la 23 august 1944, o întinsă acțiune pe plan extern, încă din toamna anului 1940, prin intermediul prietenilor mei, Gr. Niculescu-Buzești și ing. V. R. Georgescu și cu ajutorul trimișilor mei în străinătate.

Prin desfășurarea acestei acțiuni, s-au obținut condițiile de armistițiu, stabilite la Cairo, pe care eu, personal, le-am acceptat în numele Partidului Național-Țărănesc, la dorința exprimată de reprezentanții celor trei guverne aliate.

Evenimentele de la 23 august 1944 au deci urmarea logică și rezultatul direct al acțiunii partidului nostru, încoronată prin hotărârile înțelepte și energice ale Majestății Sale Regelui.

3. Asupra celor petrecute în ziua de 23 august 1944, eu am fost audiat la Tribunalul poporului ca martor și nu ca istoriograf sau

organizator. Sub povara jurământului, eu nu puteam mărturisi decât fapte cunoscute de mine direct. Am fost întrebat ce știu despre ultima ședință de la Palat a mareșalului Antonescu și am precizat că nu pot da relații, nefiind martor ocular. Cât privește participarea mea la punerea concretă a loviturii de la 23 august, nu am fost întrebat.

În cazul când mi s-ar fi pus această întrebare, aș fi constatat, pentru deplina clarificare a acțiunii, că amănuntele loviturii le-am discutat în repetate rânduri cu M. S. Regele, cu dl. mareșal Styrcea, cu dl. Niculescu-Buzești — care era în centrul mișcării — cu dl. general Sănătescu și cu dl. general Dămăceanu. În ziua de 23 august, d-lor, între altele, mi-au repetat dorința M. S. Regelui de a forma eu guvernul. Nu am acceptat, motivând că fiind vorba de aplicarea armistițiului, operație prin esență militară, era necesar ca președintele Consiliului să fie militar. Am consimțit însă să intru în guvern, ca ministru fără portofoliu, spre a da colorit politic și popular guvernului.

Despre arestarea mareșalului Antonescu am fost informat, după săvârșirea actului, deodată cu ceilalți conducători ai partidelor din Blocul Democratic, adică în ziua de 23 august 1944 la orele 17,30 prin dl. Aurel Leucuția, de către dl. mareșal al Palatului, Mocsony-Styrcea. Într-un apartament al locuinței d-lui A. Leucuția, se aflau, în acel moment, reprezentanții Blocului Democratic în frunte cu d-nii Pătrășcanu și Titel Petrescu, care așteptau rezultatul loviturii de stat și chemarea la Palat.

4. În zorii zilei următoare, dl. Gr. Niculescu-Buzești m-a anunțat, prin dl. Leucuția, că germanii pregătesc atacul împotriva Capitalei, rugându-mă să mă prezint imediat la Palat.

În dimineața zilei de 24 august 1944, fiind la Palatul Regal de la orele 6, am contribuit împreună cu membrii noului guvern, aflați în Palat, la luarea măsurilor pentru respingerea coloanelor germane ce se îndreptau spre Capitală, deci la întoarcerea armelor împotriva foștilor „aliați" ai țării; aceasta în timp ce nemții bombardau Palatul Regal, pricinuind morți și răniți, jertfe ale

nerespectării obligațiilor de onoare. Am stat în Palatul Regal, care era obiectivul de căpetenie al avioanelor germane, în tot timpul bombardamentului.

Vă rog, d-le președinte, să binevoiți a dispune ca aceste precizări să fie alăturate declarațiilor mele din 11 mai a.c., pe care le completează.

Iuliu Maniu
Președintele Partidului Național-Țărănesc

București, 12 mai 1946

(„Dreptatea" din 15 mai 1946)

18. Aprecieri privind Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944, făcute în ședința Consiliului de Miniștri din 15 septembrie 1944

Domnilor, țin de la început să constat că textul acestui armistițiu nu corespunde cu acele conversațiuni și acele încheieri pe care emisarii noștri din Cairo au convenit cu reprezentanții Aliați. Lucrul acesta este foarte important. Eu mulțumesc comisiunii pe care am trimis-o, prin sârguințele depuse, pentru rezultatele obținute, desigur cu mare trudă și desigur după multe discuțiuni. Însă aceasta nu mă împiedică să constat că Aliații nu și-au respectat înțelegerile de la Cairo. La Cairo s-au făcut înțelegeri precise. Baza acestor conditiuni era fixată în 6 puncte, care conțineau anumite asigurări foarte prețioase pentru România și noi când am făcut armistițiul și când am trimis comisia la Moscova am fost de credință că aceste stipulațiuni vor fi respectate. Spre marea noastră durere, vedem că acele condițiuni nu au fost respectate. Vedem o situație extrem de grea, în special pentru noi care am lucrat de atâta vreme spre a putea ajunge acest scop de a avea armistițiul de acord cu Națiunile Unite. Tocmai pentru a ne elibera de sub orice învinuire am ținut să constat acest lucru. Condițiunile care le-am stabilit noi atunci erau neasemuit mai favorabile decât cele de acum, și fiindcă eu am cutezat să recomand partidului și Majestății Sale să facă acest armistițiu, ne doare foarte mult la ce s-a ajuns. În tot cazul țin să constat că noi aceia care am pregătit această acțiune și care am discutat-o luni de zile nu suntem vinovați pentru acest text de armistițiu. Ceea ce am

preconizat era cu totul altceva. A ieșit însă altceva. Nu poartă vina dumnealor din comisie care au discutat la Moscova și nu le fac nici o învinuire, fiindcă sunt convins că au făcut tot posibilul ca să iasă altfel. Pe de altă parte nu-i învinuiesc pentru că au acceptat acest text de armistițiu, fiindcă nu puteau face altceva. Erau într-o situație într-adevăr tragică: armistițiul declarat, de Axă rupți, armata rusă în cooperare cu noi pentru dezrobirea Ardealului. Evident că nu puteau să stea la mijloc și trebuiau să accepte aceste puncte care multe reprezintă o adevărată capitulație, nu un contract liber de armistițiu.

Țin să constat acest lucru pentru a ne feri de învinuirea că noi am dus țara în această situație. Ne-am gândit bine ce facem, am fixat bine condițiunile, dar firește se întâmplă și altfel fiindcă, repet, ceea ce am stabilit la Cairo nu au respectat domnii din Moscova. Suntem mici, suntem slabi, am făcut o politică catastrofală, conducătorii țării noastre de până acum au mers cu ochii închiși, ne-au dus în toate privințele în situații absolut imposibile și comisia trimisă de noi nu putea face altfel decât să semneze. Îmi închipui durerea sufletească pe care au simțit-o și suntem alături de dumnealor în această durere. Precizez că condițiunile avute pentru armistițiu, când am sfătuit partidul și pe Majestatea Sa, nu erau cele care sunt astăzi. Noi toate chestiunile le-am discutat cu multă băgare de seamă. Am luat toate măsurile care se puteau lua în asemenea ocaziuni, dar nu am reușit cu ele [...].

Pentru noi care am tratat chestiunea aceasta este penibil. Să-mi dați voie cu această ocaziune să confirm ceea ce a spus dl. general Aldea și să-mi arăt recunoștința mea pentru atitudinea dumnealor în pregătirea acestui armistițiu. Într-adevăr, d-nii generali Aldea, Racoviță, Potopeanu și general Niculescu au luat parte foarte sârguitoare la pregătirea acestui armistițiu. Îi rog să primească mulțumirile noastre sincere. Nu a fost lucru ușor acesta. Mă rog, ulterior, când privești lucrurile în perspectivă istorică, chestiunile acestea par foarte frumoase, romantice, dar nimeni

nu-şi dă seama de pericolul ce comporta această întâmplare istorică. Aşa şi în cazul acesta. Noi trecem foarte uşor; nu ne dăm seama de dl. general Sănătescu, preşedintele nostru, ce riscuri grozave a luat asupra sa când a fost în acţiunea aceasta. Nu ne dăm seama de situaţia dumnealui general Racoviţă, de situaţiunea d-lor generali Potopeanu şi Niculescu, de situaţia d-lui general Aldea, care, deşi nu era în activitate, totuşi, risca foarte mult prin activitatea pe care o desfăşura. Am avut plăcerea să vorbesc cu d-lui în timpul acesta de pregătire şi îi mulţumesc d-lui Vişoianu în special, care, în direcţiunea aceasta, de a realiza o legătură între partea civilă şi partea militară, a avut un rol aproape hotărâtor.

Asemenea şi cu această ocaziune ţin să accentuez sentimentele mele de sinceră recunoştinţă d-lui Niculescu-Buzeşti, care cu multă prevedere a luat parte la aceste lucrări. Eu sunt mulţumit de a putea aduce întreaga mea recunoştinţă acestor domni. În ceea ce priveşte pregătirea acestui armistiţiu am lucrat cu toţi cu mare prevedere şi nouă nu ni se poate băga nici o vină că acest armistiţiu este aşa cum este astăzi care, în multe privinţe, se prezintă ca o capitulaţiune. De aceea, era pentru mine foarte interesant cuvântul acela de la radio, că s-au semnat condiţiunile de armistiţiu impuse de alţii, fiindcă acesta este adevărul. Prietenii pe care i-am trimis au făcut tot ce au putut, au fost puşi în situaţiunea de a capitula. Ce au putut face la Moscova? O situaţie groaznică şi pentru dumnealor, dar mai ales groaznică pentru noi, care am hotărât acest lucru şi care avem mare răspundere morală şi politică.

În ce ne priveşte, avem distinse mărturii şi documente din care reiese felul cum am pregătit noi armistiţiul. Acest lucru este important, alături de discuţiunile pe care le duceam noi pe sub mână, în mod foarte timid. A avut nişte tentacule şi dl. Mihai Antonescu, răspândite în mai multe părţi ale Europei. Prin aceste tentacule dânsul a prins câte ceva şi a avut unele sugestii. Între altele a avut sugestia şi i s-a pus în vedere că dacă se va face armistiţiul se va asigura o zonă neutră, liberă, în care să nu poată

intra Aliații. Am văzut eu, dl. Buzești are textul, și vă puteți închipui în ce situație ajungem noi, guvernul acesta, regimul acesta și în special noi care am lucrat efectiv la pregătirea acestui armistițiu, când ni se va pune în față mâine-poimâine faptul că lui Antonescu i s-a promis de către dl. Molotov o zonă neutră pe care noi nu o avem. Pentru care motiv nu interesează, vă puteți închipui în ce situație rămânem noi. Deci, trebuie să constatăm numaidecât că noi între condițiunile pe care le avem prin armistițiu era și punctul, precis stabilit, că tot ce s-a discutat va fi respectat în armistițiul pe care noi îl vom încheia. *(Domnul ministru Buzești citește textul telegramei conținând acest punct de vedere, privitor la recunoașterea zonei libere.)*

Acest punct are importanță deosebită și din alt punct de vedere, fiindcă în acest punct se spune că România va pune la dispoziținea sovieticilor mijloacele de comunicație de care dispune. Dar, vă rog, și cele care aparțin cetățenilor, adică va ține la dispoziție mijloacele de comunicație care sunt ale statului, ale armatei, ori va ține la dispoziție și mijloacele de comunicație pe care le au particularii? Adică pun mâna și pe ce este al statului, al armatei și pe mijloacele de comunicație care sunt ale particularilor? Până acum evident că am fost într-o situație de tranziție. Dar trebuie să știm bine, în condițiunile acestea de armistițiu se cuprinde îndatorirea noastră de a pune la dispoziția Aliaților și mijloacele de comunicație care fac parte din proprietatea cetățenilor civili români și societăților, sau numai ceea ce este al statului, al armatei?

O altă chestiune mai importantă. Suntem obligați a pune la dispoziție aceste mijloace cu limitarea folosirii armatei noastre?

Dl. ministru al Sănătății ne-a comunicat că cele mai bune mijloace de transport ale Crucii Roșii și ale armatei noastre le-au luat. Suntem noi datori ca să ne limităm folosirea necesităților noastre de dragul acestui angajament care se cuprinde în acest punct? Lucru extrem de important, care trebuie clarificat. Va veni

comisiunea aceasta și asupra acestui punct să puneți o deosebită atențiune.

În plus, sunt mijloace de comunicație și boii și carele țăranilor și tractoarele și diferite mijloace de producțiune agricolă și industrială. Întrebarea este: Ce facem cu acestea? Ieri dl. ministru al Agriculturii mi-a declarat că nu-și ia răspunderea pentru situația din agricultură, dacă în anul viitor vom avea recoltă slabă, fiindcă luându-i mijloacele de comunicație, boii, caii, trăsurile, tractoarele, dumnealui a raportat oficial că nu răspunde pentru situația din agricultură.

Deci, iarăși accentuez, nu mă refer la ce s-a petrecut, dar spun aceste lucruri pentru a pune o deosebită atențiune la comisiunea ce se va fixa. Noi să observăm punctul de vedere pe care l-am observat noi, Partidul Național-Țărănesc. Noi eram foarte scrupuloși când era vorba de a stipula obligamente, sau luam îndatoriri asupra statului sau asupra noastră. Pe de altă parte, când era vorba de împlinirea obligamentelor contractuale eram foarte scrupuloși de a le îndeplini, fiindcă nu este mai penibil pentru un stat decât dacă promite și nu se ține de ce a promis. Trebuie scrupulozitate minuțioasă, să nu ne luăm angajamente ce nu le putem executa.

Un singur lucru, mi-am luat libertatea de a exprima mulțumiri domnilor care au luat parte la pregătirea acestor lucruri. Dar trebuie să accentuez gestul Majestății Sale Regelui, care a luat în această chestiune partea leului, fiindcă în cuvântul sau în hotărârea aceasta a pus la dispoziția acestei acțiuni întregul său aparat militar și civil. Cum fiecare am riscat ceva în această operațiune, desigur Majestatea Sa Regele a riscat cel mai mult, a riscat dinastia, tronul, a riscat chiar viața.

(*23 August 1944. Documente*, vol. III, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1985, pp. 32—33; 38—39)

19. Manifest difuzat după anunțarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 19 noiembrie 1946

Către voi, milioane de cetățeni și cetățene, care cu sufletul încălzit de dragoste de neam și de țară v-ați dus la urne să vă spuneți voința voastră cinstită despre felul cum trebuie și de către cine trebuie să fie cârmuită această țară, ne îndreptăm cuvântul nostru de mulțumire și admirație.

De mulțumire, pentru că ați dat ascultare chemării noastre care s-a adeverit că este una cu voința țării.

De admirație, pentru că în vremurile astea de grea prigoană a tuturor libertăților, ați mers ca niște eroi legendari, expunându-vă bunurile, libertatea și credințele voastre.

Țara noastră este bântuită astăzi de cea mai grea urgie care s-a abătut vreodată asupra ei. Arse sunt câmpiile, arse sunt sufletele noastre, arse năzuințele noastre spre libertate și lumină. Teroarea, minciuna și falsul încearcă să culce la pământ orice licărire de libertate, orice îndemn spre mai bine. Demnitatea și mândria noastră națională sunt îngenuncheate.

La 6 martie 1945, o mână de oameni, pe care țara nu i-a văzut la muncă, au confiscat puterea. De atunci încoace au batjocorit toate instituțiile țării. Funcționarii statului, care nu s-au supus acestor conducători inprovizați, au fost dați afară. Armata țării, sub pretext de democratizare, a fost deposedată de elemente capabile și patriotice și aservită intereselor politice; justiția a fost

înfrântă în tot ce avea mai bun, judecătorii dați afară și înlocuiți cu simbriași ai regimului.

Muncitorimii i s-a luat dreptul la muncă. Cei care n-au consimțit să fie slugi servile ale regimului, ci oameni liberi, au fost epurați fără milă.

Cetățenii care nu au acceptat robia au fost persecutați. Negustorii, meseriașii și industriașii au fost deposedați de drepturile lor. Temnițele, tortura, persecuțiile, înscenările cele mai infame, arestările, asasinatele, atacurile brutale și cu totul neprovocate, tot ceea ce a inventat arsenalul infernal al hitlerismului și fascismului a fost perfecționat, sporit și aplicat cu o cruzime de neegalat.

Presa partidelor democratice a fost suprimată. Toate publicațiile pe care Partidul Național-Țărănesc le avea înainte de 6 martie 1945 au fost suprimate, cluburile închise, întrunirile oprite.

Față de această stare de lucruri, înșeși Națiunile Unite au cerut un regim mai omenos, iar prin Acordul de la Moscova s-a pretins — și guvernul și-a luat angajamentul solemn — să restabilească libertățile și să facă alegeri libere.

Guvernul a convocat corpul electoral pentru 19 noiembrie 1946. Ați văzut cu toții aceste alegeri. Ați văzut cum s-au răscolit din arsenalul întunericului toate mijloacele pentru îngenuncherea voinței naționale, pentru batjocorirea alegerilor, pentru săvârșirea furtului și pentru fabricarea nerușinată a credințelor voastre.

Acuzăm acest guvern al teroarei și dictaturii că a călcat în picioare legile țării, libertățile neamului românesc, drepturile individuale și colective ale poporului.

Îl acuzăm că a refuzat să înscrie în listele electorale pe cei ce aveau dreptul legal de a fi alegători, că a refuzat să împartă cărțile de alegător celor ce erau înscriși.

Îl acuzăm că a terorizat cu bande de bătăuși populația, care se împotrivea dictaturii guvernamentale.

Îl acuzăm că a lăsat să fie asasinați atâția și atâția nevinovați, fără a urmări pe făptuitorii bine cunoscuți ai fărădelegerilor.

Îl acuzăm că a întocmit secțiunile de votare în așa fel ca alegătorii să nu poată ajunge la locul de votare.

Îl acuzăm că a călcat în picioare propria lui lege electorală pe care a întocmit-o fără asentimentul partidelor democratice, asentiment impus prin Acordul de la Moscova. Această lege electorală, cu tot caracterul ei reacționar, s-a dovedit insuficientă față de lipsa de popularitate a guvernului.

Au fost îndepărtați bărbații noștri de încredere, ca să se opereze fără control.

Au fost introduse în urne buletine pregătite înainte de începerea votării, au fost date cărți de alegător în alb sau unor persoane neîndreptățite, pentru a vota în repetate rânduri. S-a despuiat scrutinul fără asistență legală, rezultatul votării a fost fabricat, procesele verbale au fost schimbate, iar rezultatele o dată măsluite, au fost din nou rectificate.

Acuzăm guvernul că s-a făcut vinovat de crima de falsificare a voinței naționale.

Îl acuzăm că, prin politica lui nefastă, a provocat pe lângă umilirea cetățenilor, haosul economic și înfometarea maselor populare.

Dar conștiința națională a vibrat puternic, din colibă până la palat.

(Iuliu Maniu, *Testament moral-politic*, pp. 198—200)

20. Raportul ministrului Afacerilor Interne către Consiliul de Miniştri, prin care se propune dizolvarea Partidului Naţional-Ţărănesc (29 iulie 1947)

Domnilor miniştri,

Aşa cum s-a anunţat prin Comunicatul Ministerului Afacerilor Interne, în dimineaţa zilei de 14 iulie 1947, au fost arestaţi pe izlazul comunei Tămădău, judeţul Ilfov, în timp ce încercau să se urce în două avioane I.A.R. 39, pentru a fugi în străinătate: Ion Mihalache, Nicolae Penescu, Ilie Lazăr, Nicolae Carandino şi alţii.

Acest grup de conspiratori urmau să realizeze în străinătate hotărârile şi directivele conducerii P.N.Ţ., în frunte cu Iuliu Maniu, care constau în organizarea de acţiuni menite să ştirbească suveranitatea naţională, să primejduiască pacea şi să declanşeze războiul civil.

Această activitate antinaţională merge pe linia politicii urmate totdeauna de Partidul Naţional-Ţărănesc şi intensificată după 23 August 1944, când coalizând în jurul lui toate forţele reacţionare din ţară şi în înţelegere cu unele cercuri reacţionare din străinătate, a întreprins acţiuni cu scopul de a împiedica România să participe cu tot elanul şi capacitatea sa de luptă la războiul antihitlerist, la desfascizarea aparatului de stat, la pedepsirea criminalilor de război şi instaurarea unui regim democrat.

Astfel, conducerea Partidului Naţional-Ţărănesc a organizat gărzile Iuliu Maniu, de jaf şi masacre împotriva populaţiei civile din Ardealul de Nord eliberat, a împiedicat executarea condiţiilor

generoase ale armistițiului, s-a opus categoric împărțirii pământurilor la țărani prin reforma agrară, a inițiat și sprijinit represiunea sângeroasă împotriva maselor populare executată de generalul Rădescu.

După înfrângerea Germaniei hitleriste, Partidul Național-Țărănesc Maniu, urmărind împiedicarea operei de reconstrucție a țării întreprinsă de regimul nostru democrat, a trecut la organizarea de grupuri subversive teroriste, ca : Organizația „T", „Sumanele negre", „Haiducii lui Avram Iancu", „M.N.R.", „Graiul Sângelui", iar în ultimul timp, organizațiile „Partizanii adevăratei democrații" și „Corpul partizanilor albi", care, prin manifeste și broșuri atâtătoare la sabotaj și asasinate, urmăreau să creeze o atmosferă de panică, favorabilă declanșării unui război civil.

Atitudinea Partidului Național-Țărănesc, înainte și în timpul Conferinței de pace de la Paris, a fost pe aceeași linie de trădare a intereselor naționale. Conducerea acestui partid a însărcinat o delegație, formată din Grigore Gafencu și V. Tilea, să prezinte memorii din partea partidului, prin care se cerea nerecunoașterea delegației române la conferință, făcând atmosferă împotriva României, a creat greutăți în tratativele de pace și prin aceasta a pus în pericol revenirea Transilvaniei de Nord în hotarele României.

În timpul alegerilor, Partidul Național-Țărănesc a dezlănțuit o campanie de învrăjbire a populației prin propagandă de tip fascist, șovină, rasială și antisovietică, trecând la devastarea sediilor partidelor democrate, asasinate, incendieri de sate, îndemnuri la rebeliune și atacarea secțiilor de votare, în scopul de a produce tulburări, ca să împiedice libera exprimare a voinței populare și să creeze pretexte de intervenții străine.

În perioada după alegeri, când guvernul și poporul luptau să înlăture efectele nefaste a celor doi ani de secetă, conducerea Partidului Național-Țărănesc, în frunte cu Iuliu Maniu, direct și prin agenții săi din străinătate, cu sprijinul unor cercuri reacționare

străine, a intervenit cu scopul de a împiedica procurarea cerealelor din unele țări, pentru regiunile înfometate.

Pe lângă nenumărate memorii ale conducerii Partidului Național-Țărănesc, pentru a provoca amestecul străin în țara noastră, aceeași conducere a trimis clandestin peste hotare doi fruntași ai partidului, pe Niculescu-Buzești și C. Vișoianu, ca, împreună cu ceilalți trădători de neam și țară: Gafencu, Tilea, Cretzianu, Bianu, Frederic Nanu etc. să intensifice campania de ponegrire a României și să organizeze tulburări interne.

Consolidarea regimului democrat din România prin realizările guvernului, recolta bună din acest an, operațiunile pentru stabilizarea monetară, în folosul poporului și perspectiva îmbunătățirii condițiilor de trai din țara noastră, aducând strâmtarea bazei de agitație a Partidului Național-Țărănesc, precum și îndemnul cercurilor imperialiste războinice din străinătate au determinat pe Iuliu Maniu și conducerea Partidului Național-Țărănesc să trimită peste hotare acest grup din conducerea partidului.

Importanța acordată de grupările și cercurile reacționare din țară trimiterii acestui grup de trădători peste hotare rezultă din declarația lui Iuliu Maniu, la cercetări, că ar fi plecat chiar personal dacă dintr-un motiv oarecare Ion Mihalache ar fi fost împiedicat.

Faptele înșirate mai sus sunt numai o parte din crimele și trădările comise de conducerea Partidului Național-Țărănesc împotriva României și a regimului său democrat, suficiente pentru a justifica măsura legală a dizolvării partidului și a tuturor organizațiilor sale anexe, pe care o solicit domniilor voastre.

•

Ministrul Afacerilor Interne,
Teohari Georgescu

(„Monitorul oficial", nr. 172 din 30 iulie 1947)

21. Jurnalul Consiliului de Miniştri privind dizolvarea Partidului Naţional-Ţărănesc (29 iulie 1947)

Consiliul de Miniştri, în şedinţa sa de la 29 iulie 1947,

Luând în deliberare referatul d-lui ministru al Afacerilor Interne nr. 22 694 din 29 iulie 1947,

Pentru respectarea ordinei publice şi a siguranţei statului; În virtutea art. 107, alin. ultim, din Constituţie,

Decide:

Art. I. Partidul Naţional-Ţărănesc, de sub preşedinţia d-lui Iuliu Maniu, este şi rămâne dizolvat pe data publicării în „Monitorul oficial" a prezentului jurnal.

Această decizie de dizolvare include şi toate organizaţiile judeţene, de plasă şi comunale ale susmenţionatului partid, organizaţiile militare, de tineret, feminine şi orice alte organizaţii sau asociaţii conduse de acest partid.

Art. II. Sediile şi orice localuri de întâlnire ale acestui partid vor fi închise, iar arhivele şi orice corespondenţă vor fi ridicate de autorităţile respective, oriunde s-ar găsi.

Art. III. Întreg patrimoniul acestui partid va fi lichidat conform legii.

Art. IV. D-nii miniştri secretari de stat la Departamentul Afacerilor Interne şi Justiţiei sunt însărcinaţi cu aducerea la îndeplinire a prezentului jurnal.

Dr. Petru Groza, Teohari Georgescu, Lucreţiu Pătrăşcanu, Gh. Gheorghiu-Dej, Şt. Voitec, Lotar Rădăceanu, ing. Tudor

Ionescu, R. Zăroni, Radu Roșculeț, Octav Livezeanu, prof. ing. N. Profiri, general de corp de armată Lascăr Mihail, Al. Alexandrini, Gh. Vântu.

(„Monitorul oficial", nr. 172 din 30 iulie 1947)

22. Declarații făcute la cererea organelor de anchetă (august—septembrie 1947)

1. *Declarația din 1 august 1947*

Subsemnatul Iuliu Maniu, domiciliat în str. Sfinților, nr. 10, București, declar următoarele:

Acordul de la Moscova, care a fost determinat în bună parte de intervenția mea făcută guvernelor din Moscova, America și Anglia, arătând că guvernul român nu satisface acordurile de la Yalta și Potsdam.

D-nii Clark Kerr și Harriman mi-au cerut să accept acordul de la Moscova și să colaborez la punerea lui în aplicare.

Hotărârile de la Moscova nu mă satisfac și nu accept personal acest acord. Vom da răspuns după convocarea Delegației Permanente a partidului.

Delegația permanentă a hotărât să acceptăm hotărârile de la Moscova.

D-nii Clark Kerr și Harriman m-au întrebat de ce nu accept hotărârile de la Moscova. Le-am răspuns că n-am încredere în aplicarea acordului, care nu conține esențialele mele dorințe:

— schimbarea guvernului și

— alegeri noi;

— precum nici garanțiile necesare pentru aplicarea stipulațiilor care îmi convin. Ei au răspuns că nu este nevoie de garanții întrucât garantează Marile Puteri.

Delegația Permanentă a partidului, acceptând aplicarea acordului de la Moscova, a hotărât delegarea d-lui Emil Hațieganu ca ministru în guvernul d-lui dr. Groza pentru a supraveghea punerea în aplicare a convenției de la Moscova și colaborarea numai în pregătirea procedurii electorale.

Dl. Hațieganu a fost chemat de mine, la dl. Dinu Brătianu, unde mă găseam, pentru a examina declarația domniei sale ce urma să o facă în Consiliul de Miniștri. Aici am dat d-lui Hațieganu declarația concepută de mine, pe care domnia sa a citit-o apoi în Consiliul de Miniștri.

Declarația concepută de mine a fost acceptată și de dl. D. Brătianu, iar atitudinea ministrului liberal din guvern a fost identică cu a ministrului național-țărănist.

— Despre intențiunea d-lui Niculescu-Buzești de a pleca în străinătate, știam.

În privința activității politice a prietenilor din străinătate, am dat ordin tuturor să se înțeleagă și să conlucreze. În scrisoarea către dl. Niculescu-Buzești am spus să lucreze solidar pentru apărarea intereselor noastre naționale, iar când nu se va înțelege să facă apel la Cornel Bianu, care are instrucțiuni din partea mea și să asculte de el.

Dl. Buzești este omul nostru de încredere și reprezintă politica noastră.

Aceasta este declarația pe care o dau vorbit.

Iuliu Maniu

Dată în fața noastră
Dir. Pol. de Sig.
1. VIII. 1947
București

2. *Declarația din 1 septembrie 1947*

Subsemnatul IULIU MANIU de profesiune agricultor, domiciliat în București, str. Sfinților, nr. 10, declar următoarele:

L-am cunoscut pe dl. NICULESCU-BUZEȘTI în toamna anului 1940 la locuința lui BARBU ȘTIRBEI, când am discutat și hotărât cu ei inaugurarea acțiunii politice care să scoată România din legăturile cu Germania și să treacă de partea Națiunilor Unite.

Acțiunea a fost începută imediat atât în țară, cât și în străinătate bineînțeles cu aprobarea conducerii centrale a P.N.Ț.

Plecarea din țară a lui NICULESCU-BUZEȘTI s-a făcut din interese familiale, deoarece soția sa se găsea grav bolnavă în Elveția, unde chiar a și decedat.

Cu ocazia acestei plecări despre care am știut, i-am pregătit o scrisoare prin care am constatat că este membru al partidului nostru și că este influent prieten politic al nostru.

Scopul pentru care am dat această scrisoare a fost ca cei în drept, adică ceilalți prieteni politici ai mei și care se găseau în străinătate, să fie încredințați că NICULESCU-BUZEȘTI este persoana agreată și de încredere a mea.

Dl. BUZEȘTI mi-a spus că va cere o similară declarație de la dl. BRĂTIANU și TITEL PETRESCU pentru a dovedi față de prietenii acestora că posedă și încrederea acestor șefi de partide, cu care eu m-am declarat de acord.

Scopul pentru care dl. NICULESCU-BUZEȘTI cât și prietenii mei din străinătate duceau acțiunea lor era întâi: asigurarea suveranității Țării Românești și recâștigarea integrală a Transilvaniei, precum și asigurarea tuturor intereselor României care ar putea veni în discuție, în cercurile din străinătate.

Plecarea în străinătate a d-lui NICULESCU-BUZEȘTI s-a făcut cu puțin timp înainte de alegerile din 19 noiembrie 1946.

În corespondența ținută cu prietenii mei din străinătate nu am avut curieri speciali, ci am folosit diferite ocaziuni de persoane care voiajau, evitând persoane oficiale.

Pe dl. POGONEANU l-am cunoscut pe la sfârșitul anului 1945, sau începutul anului 1946, în legătură mai sistematică cu el nu am fost, fiindcă atât eu, cât și funcționarii din ministere ne evitam pentru a nu da loc la interpretări greșite. În legătură cu

materialul statistic, i-am cerut unele informații în legătură cu lumea apuseană, adică Germania, Franța, Austria și Anglia, pe care dl. POGONEANU mi le-a dat, acest material statistic era de natură economică.

Prin dl. POGONEANU nu am expediat nici un fel de corespondență în străinătate și nici nu am primit.

Aceasta este declarația pe care o semnez propriu.

ss/I. Maniu

În continuare declar că dl. POGONEANU nu mi-a dat nici un fel de material de natură politică decât cel amintit mai sus, adică un material statistic de natură economică.

Menționez că de la dl. NICULESCU-BUZEȘTI am primit numai o singură scrisoare din Elveția în care îmi schița încurcăturile de la Conferința de Pace care de altfel erau cunoscute și din ziare.

Pe dl. VASILE SERDICI îl cunosc de la data intrării sale în partidul nostru în timpul când ni s-a făcut fuziunea cu partidul dl. dr. LUPU.

Cu dl. SERDICI eram în raporturi amicale permanente, l-am apreciat pentru atitudinile sale în materie economică și în general pentru că este un om deștept și corect și se bucură de încrederea mea. Raporturile între mine și dl. SERDICI au devenit mai strânse o dată cu confirmarea lui ca președinte al organizației din jud. Târnava Mare a partidului nostru. Începând din luna august 1946 aproximativ și până după alegeri am locuit la dl. V. SERDICI, unde aveam o cameră închiriată. De la începutul anului 1945 l-am întrebuințat pe dl. SERDICI ca interpret pentru limba engleză la Misiunea Engleză și Americană. De la 23 august 1944 și până în anul 1946 raporturile cu Misiunile Americană și Engleză erau mai strânse, iar în anul 1947, raporturile erau mult mai rare. Discuțiile purtate atât cu dl. BERRY, cât și cu dl. HOLMAN și SCHUYLER erau de natură informativă și de protest pentru nerespectarea

convențiunilor internaționale și a înțelegerilor făcute cu partidul nostru, că se va respecta viața constituțională și libertățile politice și cetățenești care erau mereau călcate.

Susțin și semnez.

ss/I. Maniu

Pe dl. NICU CARANDINO nu-mi amintesc de când îl cunosc și nici nu eram în raporturi de prietenie personală cu dânsul, dat fiind deosebirea de vârstă. L-am apreciat foarte mult ca scriitor și ca om de luptă politică.

Însărcinările date de mine lui CARANDINO se refereau numai la atitudinea gazetei partidului nostru „Dreptatea". În general întâlnirile mele cu dl. CARANDINO erau destul de rare, fiind ambii foarte ocupați. Pe dl. CARANDINO îl cunosc și l-am apreciat pentru caracterul său cinstit și deschis.

Pe dl. GHIȚĂ POPP, îl cunosc din tinerețe de când era student, este un om de o erudiție excepțională, de o profundă judecată și un temperament calm.

Este cel mai bun cunoscător al problemei minorităților, de aceea l-am trimis în străinătate în anul 1928 în diferite țări unde se găsesc minorități, pentru a studia la fața locului modul cum este rezolvată problema minorităților. Este membru al Delegației Permanente și fost ministru în repetate rânduri. În epoca pregătirii loviturii de la 23 august 1944 dl. GHIȚĂ POPP era secretarul general al partidului nostru, dezvoltând o activitate foarte sârguincioasă și patriotică. Dl. GHIȚĂ POPP era membru în comitetul redacțional al „Dreptății". Este un om de o încredere desăvârșită pe al cărui cuvânt eu puneam multă bază. Ultima întrevedere avută cu dl. GH. POPP a avut loc în primele zile ale lunii august 1947 la locuința d-lui BOILĂ în str. Barbu Delavrancea, când a fost chemat de mine, precis în ce chestiune nu-mi aduc aminte, consider chemarea d-lui POPP ca ceva firesc, deoarece este unul din consilierii mei cei mai apreciați, motiv

pentru care l-am și însărcinat și cu încheierea armistițiului de la Moscova în 1944.

Pe ILIE LAZĂR îl cunosc de pe vremea când era student, l-am cunoscut totdeauna ca un bun român și luptător dezinteresat, deschis și hotărât, este bine pregătit, ca cultură generală.

. Era membru al Delegației Permanente și se bucură de încrederea mea ca un om de cuvânt și ca unul care se bucură de încrederea maselor partidului nostru. La actul de la 23 august 1944 și la pregătirea lui d-l ILIE LAZĂR are merite excepționale.

Plecarea d-lui ILIE LAZĂR în străinătate era motivată prin împrejurarea că noi nu plănuiam o acțiune de mase într-un viitor apropiat în țară, unde prezența lui era necesară, în schimb însă el trebuia să cunoască lucrurile din străinătate în legătură cu mișcările și acțiunile muncitorești.

Menționez că dl. ILIE LAZĂR a avut o activitate excepțională în legătură cu realizarea unității naționale în anul 1918.

ss/ Iuliu Maniu

1 sept. 1947

3. *Declarația din 11 septembrie 1947*

Subsemnatul Iuliu Maniu declar în continuare următoarele:

Întrebare: Care erau raporturile dvs. cu dl. Gafencu și ce conțineau scrisorile purtate între dvs. și el?

— Raporturile mele cu dl. Gafencu au fost foarte bune, atât timp cât a fost membru al guvernului susținut de noi și aceste raporturi bune au dăinuit până ce a părăsit partidul nostru. Dl. Gafencu a plecat în străinătate ca făcând parte din corpul diplomatic, firește aceste două împrejurări au făcut ca raporturile dintre noi să se răcească foarte mult.

În două scrisori insista să căutăm a îmbunătăți raporturile noastre cu U.R.S.S., aceste scrisori le-am primit din Elveția, iar

apoi să exercităm toată influența noastră pentru ca guvernul român să nu mai continue războiul împotriva U.R.S.S. Și în urma acestor scrisori am prezentat guvernului român memorii cerând sistarea imediată a războiului. Ceea ce de altfel pretindeam mereu guvernului Antonescu, până când l-am rugat pe dl. Mihalache să meargă cu un memoriu de al meu la Antonescu pe front, pentru a insista să nu continue războiul pe pământ sovietic. Pe cât îmi reamintesc, după 23 august 1944 am scris d-lui Gafencu o singură scrisoare, în care mă plângeam de guvernarea d-lui Groza, caracterizând-o ca dictatorială.

Și îl făceam atent de foametea care amenință România din cauza indolenței guvernului. În această scrisoare rugam să se folosească în viitor de accente mai grave în ce privește situația aproape disperată în care se găsește România. Această scrisoare am trimis-o în timpul Conferinței de la Paris, nu știu prin cine a fost trimisă această scrisoare.

În ceea ce privește memoriile înaintate de dl. Gafencu la Conferința de Pace de la Paris, nu au fost prezentate din inițiativa mea. Al doilea memoriu nu-l cunosc încă, prezentarea lui însă a fost sugerată de mine, fără a-i cunoaște conținutul. Sugestia în ceea ce privește al doilea memoriu a fost făcută prin scrisoarea despre care am amintit mai sus.

Tot în scrisoarea amintită mai sus am comunicat d-lui Gafencu că este o dorință generală a poporului român, ca trupele străine și prin urmare și cele sovietice să fie retrase din România cât de curând fiindcă războiul cu Germania s-a terminat.

De asemenea ceream ca linia de comunicație cu Austria să fie menținută în direcția cea mai scurtă, adică prin Rusia subcarpatică și Polonia.

Nu-mi reamintesc ca după 23 august 1944 să fi primit vreo scrisoare de la dl. Gafencu. Îmi explic faptul de a nu fi primit nici o scrisoare de la dl. Gafencu prin faptul că am primit de la dl. Niculescu-Buzești o scrisoare mai lungă, și întrucât ambii

lucrau împreună, dl. Gafencu se simțea dispensat de obligațiunea de a-mi scri.

Raporturile mele cu dl. Gafencu au fost totdeauna normale, o răceală s-a produs între noi când d-sa a intrat într-un guvern care nu era al nostru. A fost o neînțelegere între noi numai în chestia Basarabiei. Căci dl. Gafencu era de părere, probabil în urma conversațiilor care le avea în Elveția cu un diplomat rus, să nu insistăm prea mult în chestia Basarabiei, care după părerea lui nu mai poate fi salvată. Aceasta s-a petrecut în anii 1941—1942—1943, eu rămânând la punctul meu de vedere, adică că noi trebuie să susținem dreptul nostru la toate provinciile românești.

Cu dl. Tilea am fost în cele mai bune raporturi până în momentul când s-a produs neînțelegerea mea cu Regele Carol II, când dl. Tilea s-a decis să rămână de partea fostului rege și prin urmare s-a despărțit de mine. De la despărțirea d-lui Tilea de mine, raporturile nu au mai fost reluate.

Nu-mi reamintesc să fi trimis, în luna aprilie 1944 sau la altă dată, vreo scrisoare d-lui Cretzianu la Antonescu, de altfel nici nu aveam ce să-i comunic nefiind în corespondență cu el.

În anul 1946, nu-mi reamintesc exact luna, am insistat la dl. Vișoianu să plece în străinătate, insistență pe care am depus-o pe lângă toți românii deștepți. Scopul pentru care insistam ca acești români să plece în străinătate era de a informa lumea diplomatică despre stările insuportabile din România subt guvernul dictatorial al d-lui Groza. Stări care nu erau în raport cu sacrificiile mari care le adusese România pentru victoria Puterilor Aliate.

Nu este adevărat, și consider ca exclus chiar, de a fi primit prin dl. Serdici sau altă persoană un plan de organizare al armatei, transmis de dl. col. Stoika sau de altcineva. Nu am citit și nici nu am văzut un asemenea document. Și în consecință nu am trimis d-lui Melbourne sau altui membru al corpului diplomatic sau misiune străină.

Nu am dat nici un interviu vreunui gazetar străin în luna iulie 1947 și nu-mi reamintesc de ziaristul Lawrance de la „New-York Times".

Nu am arătat d-lui Serdici sau altcuiva vreo schemă de organizare a rezistenței și nici nu am cerut cuiva întocmirea unei asemenea scheme sau plan.

Nu-mi reamintesc a fi primit de la dl. col. Stoika prin dl. Serdici statutele C.R.M. precum și conferința ținută de col. Stoika și intitulată „Armata de mâine" și nici nu am arătat o asemenea conferință scrisă de dl. col. Stoika și anumite completări făcute de dl. Ion Mihalache.

Susțin și semnez

I. Maniu

11 septembrie 1947

4. *Declarația din 16 septembrie 1947*

Subsemnatul Iuliu Maniu declar în continuare următoarele:

Îmi amintesc că spre sfârșitul lunii septembrie, începutul lunii octombrie 1946, am avut discuțiuni cu d-nul Grigore Niculescu-Buzești, ca de altfel și cu alți colaboratori apropiați din conducerea partidului, despre necesitatea intensificării acțiunii de răsturnare a guvernului Petru Groza. Și înainte am susținut necesitatea schimbării regimului din România și în acest scop intensificarea luptei noastre politice.

Deoarece consideram că P.N.Ț. se bucură de atâta popularitate, aș fi putut răsturna guvernul oricând prin mijloace de forță așa cum a fost la 8 noiembrie 1945, când aș fi putut scoate miniștrii din Ministere, dar nu am vrut acest lucru deoarece nu vreau să trec lupta politică pe tărâmul dezordinii.

În legătură cu plecarea lui Niculescu-Buzești știu că înainte de plecare, ne-am întâlnit la Palatul Știrbey unde am discutat diferite probleme ale partidului legate și de sarcinile unui membru de partid aflat în străinătate.

Nu-mi reamintesc precis, dacă cu ocazia acestei întâlniri sau după plecarea d-sale în străinătate i-am dat sau trimis scrisoarea

prin care arătam că este membru al Partidului N.Ț. și omul meu de încredere, în înțelesul de a interpreta și prezenta punctul meu de vedere în discuțiile ce s-ar ivi între grupul românilor aflați în străinătate.

Înțelesul semnării a aceleiași scrisori, de către d-nii C. Brătianu și Titel Petrescu, este că d-niile lor îi acordă aceeași încredere.

Susțin și semnez

Iuliu Maniu

16 sept. 1947

5. *Declarația din 19 septembrie 1947*

Subsemnatul Iuliu Maniu declar în continuare următoarele:

Este adevărat și îmi aduc aminte că Legația americană m-a informat despre unele informații care le primea de la guvernul american. Întrucât eu în mai multe rânduri am comunicat Legației americane din București că sunt foarte surprins că guvernul Groza nu satisface promisiunile sale date reprezentanților americani, englezi și sovietici și în repetate rânduri am cerut ca Legația americană din București să atragă atențiunea guvernului său asupra acestui fapt, Legația americană mi-a împărtășit în mai multe rânduri punctul de vedere al guvernului american în legătură cu obiecțiunile mele. Și aceste proteste ale mele precum și informațiile pe care le primeam de la Legație le comunicam și d-lui Mihalache totdeauna, nu însă și d-lui Penescu. Răspunsurile guvernului american îmi puneau în vedere că vor trimite note diplomatice, protestând în contra nerespectării promisiunilor făcute.

Într-adevăr eu am fost și sunt pentru o acțiune politică mai energică de răsturnare a guvernului Groza.

Acestea le-am discutat cu dl. Mihalache, fie la mine acasă sau la locuința d-lui Nestor Badea.

În legătură cu articolul de ziar intitulat „D. Iuliu Maniu cere ruperea relațiilor diplomatice cu România", precizez următoarele:

De dl. Lawrance și de numele acesta nu-mi aduc aminte, căci tot timpul din urmă m-au cercetat (vizitat) mulți gazetari din străinătate. Eu însă principial nu am dat interviuri la gazetari din străinătate, cu mențiunea că nu pot să controlez ce publică în străinătate. Aveam obiceiul să conversez cu ei liber, informându-i despre situația din țara noastră și așa s-o fi întâmplat și cu dl. Lawrance. Ceea ce se găsește în articolul menționat, sunt într-adevăr părerile mele care le-am comunicat tuturor gazetarilor din străinătate și în consecință le voi fi comunicat și d-lui Lawrance, în afară de chestia afirmativei fortificări a litoralului Mării Negre. Despre care eu nu aveam cunoștință și prin urmare nici nu puteam spune. Și peste tot, eu nici cu gazetarii și nici cu oamenii politici români sau străini, despre chestiuni militare nu am vorbit și nu vorbesc.

Susțin și semnez

I. Maniu

19 sept. 1947

6. *Declarația din 21 septembrie 1947*

Subsemnatul IULIU MANIU declar în continuare următoarele:

În principiu și în fapt sunt pentru desăvârșita libertate a cuvântului și a scrisului și nu admit o cenzură preventivă împotriva nimănui, nici pentru fasciști și nici pentru comuniști, sunt însă pentru urmărirea și pedepsirea ulterioară a acelor ce calcă legile țării. Această atitudine a mea de libertate desăvârșită chiar și pentru fasciști și comuniști o mențin și afirm și astăzi.

În legătură cu discuțiile mele particulare cu diferiți oameni politici (din partid sau din afara partidului) nu pot să declar tot ce

am discutat, considerându-le ca chestiuni confidențiale politice sau particulare.

De aceea și în discuțiile avute cu dl. Gr. Niculescu-Buzești înainte de a pleca din țară am atins diferite probleme particulare și de partid pe care nu le pot (declara) divulga și nu sunt dator a le divulga nimănui. Ținând seama de considerațiunea că sunt președinte de partid și deci depozitarul unor chestiuni pe care lumea care vine și mi le comunică, cunoscând firea mea discretă precum și calitatea mea, mi le încredințează fără teamă și rezervă. Țin să declar că în conversația avută cu dl. Gr. Niculescu-Buzești nu am atins nici o altă chestiune care ar fi în legătură cu cazul care este cercetat.

Totuși, afirm că mi-am manifestat în diferite discuțiuni cu prietenii politici temerea mea că România va fi anexată U.R.S.S. și consider că dl. Petre Groza s-a împăcat în sufletul său cu gândul acestei anexiuni.

Și pentru acest considerent am dus lupta mea de răsturnare a actualului regim cu mijloace politice legale.

Despre organizația militară a partidului nostru, declar că a fost o organizație pur profesională, iar conducătorii ei: generalul Negrei, generalul Stoica, colonel Stoika și alții, știu că se ocupau numai cu chestiuni profesionale.

Despre documentele prezentate și anume:

— Minuta întâlnirii din 18 septembrie 1946 și Memorandum-ul din 30 septembrie 1946 cuprinzând discuțiile între dl. Grigore Niculescu-Buzești și alții, de o parte și cei doi ofițeri americani de altă parte, declar că nu am nici o cunoștință.

Aceasta este declarația pe care o susțin și semnez

ss. Iuliu Maniu

21 septembrie 1947

(Arh. Ist. Centr., Arh. istorică a C.C. al P.C.R., rolele 212 și 218)

23. Interogatoriul acuzatului Iuliu Maniu la ședința Tribunalului Militar din 31 octombrie 1947

Ședința se deschide la ora 9,15.

Președintele: Să se introducă acuzatul Iuliu Maniu.

Președintele: Răspundeți de când îl cunoașteți pe N. Penescu.

Acuzatul: Din 1923.

Președintele: Ce părere aveți despre el?

Acuzatul: Am cea mai bună părere despre el. Este un om bine pregătit, un om cu caracter, un om de o putere de muncă excepțională. De aceea, din momentul când l-am cunoscut m-am atașat de el cu tot sufletul și cu toată încrederea.

Președintele: De când și de cine a fost promovat ca secretar general al Partidului Național-Țărănesc?

Acuzatul: De mine și firește de conducerea partidului.

Președintele: De când?

Acuzatul: De când s-a retras de la Secretariatul general dl. Ghiță Popp, care a devenit ministru și nu putea îndeplini amândouă funcțiunile.

Președintele: Ce rol avea secretarul general al partidului în general și ce însărcinări a primit?

Acuzatul: Secretarul general, ca la orice corporație, conduce Biroul partidului, conduce serviciile partidului și face referatele necesare după cum se prezintă situația politică.

Președintele: Cum și-a îndeplinit el aceste însărcinări?

Acuzatul: În mod excelent, meritând toată recunoștința pe care i-am și dat-o.

Președintele: Acum, asupra unui alt acuzat; de când îl cunoașteți și de când a devenit membru de partid, și ce părere aveți despre Grigore Niculescu-Buzești?

Acuzatul: Pe Grigore Niculescu-Buzești îl cunosc mai de aproape.

Președintele: Ce rol a avut în partid Grigore Niculescu-Buzești?

Acuzatul: Personal îl cunoșteam încă mai înainte, de prin 1940, 1941 sau 1942.

Președintele: Când a devenit membru de partid?

Acuzatul: Acum vreo 2—3 ani. Nu-mi aduc aminte precis.

Președintele: Ce rol avea în partid?

Acuzatul: În partid dânsul avea rol de sfătuitor eminent. Era foarte bine priceput în chestiunile externe. Era un om de încredere al meu și când erau chestiuni mai importante de natură externă, îi ceream părerea, ca să fiu edificat.

Președintele: A candidat pe listele Partidului Național-Țărănesc în noiembrie 1946?

Acuzatul: Da.

Președintele: Era în țară când candida?

Acuzatul: Da. Când a candidat era în țară. Pe urmă s-a îndepărtat.

Președintele: Ce știți despre plecarea lui din țară? Când și cu ajutorul cui a fugit peste hotare?

Acuzatul: Dânsul a plecat din cauză că d-na sa era grav bolnavă în străinătate, în Elveția, și trebuia s-o îngrijească; de altfel se și știe că pe urmă a decedat. Amănunte despre plecarea lui nu știu.

Președintele: Nu cunoașteți cu ajutorul cui a fugit?

Acuzatul: Nu.

Președintele: Vom vedea dacă știați sau nu. Nici după plecarea lui nu vi s-a spus cine l-a ajutat?

Acuzatul: Nu știu. Pe mine m-a încunoștiințat fratele lui despre plecare.

Președintele: Nu l-ați întrebat cum a putut să plece fără pașaport?

Acuzatul: Nu l-am întrebat. Pe mine mă interesa împrejurarea dacă a plecat sau nu.

Președintele: Acuzatul Gr. Niculescu-Buzești vă vizita în dese rânduri acasă? Cam de câte ori pe săptămână?

Acuzatul: Nu pot preciza, în tot cazul venea la mine în fiecare lună.

Președintele: Vreau să știu dacă în perioada 15 septembrie 1946—15 octombrie 1946, Radu Niculescu-Buzești v-a vizitat în mai multe rânduri?

Acuzatul: L-am văzut de câteva ori pe Radu Niculescu-Buzești, însă nu prea des, fiindcă nu aveam cu dânsul legături mai apropiate. Eu aveam legături cu Grigore, nu cu Radu.

Președintele: Despre Grigore vă întreb: l-ați văzut între 15 septembrie 1946—15 octombrie 1946?

Acuzatul: Eu nu pot preciza dacă, între 15 septembrie—15 octombrie 1946, a fost la mine Grigore Niculescu-Buzești. Dacă a fost în București, probabil că a fost și pe la mine.

Președintele: Dar pe Radu Niculescu-Buzești l-ați cunoscut? Când și ce raporturi ați avut cu el?

Acuzatul: Am avut cu el raporturi bune, dar nu așa bune cum le aveam cu Grigore.

Președintele: Dar cam ce raporturi aveați cu Radu? Ce servicii v-a făcut?

Acuzatul: Radu Niculescu-Buzești s-a înscris ca membru în partidul nostru în organizația de Caracal. A fost și candidat în alegeri. El era inginer la Reșița și de acolo a trecut la București în serviciu.

Președintele: Venea și el acasă la dv.? Vă făcea dese vizite?

Acuzatul: Foarte rar.

Președintele: Dar când venea, ce comunicări vă făcea? Vă făcea comunicări din partea cuiva?

Acuzatul: Mi-a comunicat că Grigore a plecat pentru nevastă-sa.

Președintele: Cunoașteți pe Camil Demetrescu și pe Florin Roiu? De când și ce părere aveți despre el?

Acuzatul: Pe Camil Demetrescu îl cunosc mai de mult, de vreo 2—3 ani, nu pot preciza. Pe dl. Roiu l-am văzut o dată în viața mea.

Președintele: Cu ce ocazie?

Acuzatul: Într-adevăr nu mai știu. Văd atâția oameni! Nu știu dacă a fost la mine sau în altă casă!

Președintele: Pe Victor Rădulescu-Pogoneanu îl cunoașteți? Ce părere aveți despre el?

Acuzatul: Îl cunosc cam din 1941—1942. Îl apreciez ca pe un foarte talentat om, cu cunoștințe diplomatice excepțional de întemeiate și cu un talent de expunere impresionant.

Președintele: Vă vizita des?

Acuzatul: Numai ocazional.

Președintele: Dar când îl vedeați, ce probleme discutați în general cu el?

Acuzatul: Problemele electorale și cele de politică externă.

Președintele: Îl consultați adesea în problemele de politică externă?

Acuzatul: Totdeauna când îl întâlneam și era o problemă de politică externă mai acută, totdeauna îi ceream părerea.

Președintele: Pe acuzatul Vasile Serdici îl cunoașteți? De când și ce părere aveți despre el?

Acuzatul: Îl cunosc, am și avut locuință în casa lui. L-am cunoscut ca un om deștept și un om harnic.

Președintele: Ce funcții a avut acuzatul Serdici în partid și cum s-a achitat de ele?

Acuzatul: Era membru în Delegația Permanentă și în consecință avea rolul său. Afară de aceasta, i-am încredințat eu

misiunea de a se informa despre chestiuni în legătură cu străinătatea.

Președintele: În ce perioadă ați locuit la Serdici?

Acuzatul: Foarte greu să precizez exact, dar în tot cazul înainte de alegeri, iar în decursul alegerilor am fost chiar în locuința lui.

Președintele: I-ați dat lui Serdici în păstrare arhiva dv. secretă?

Acuzatul: Da. Am avut acte separate, unele care erau mai comune, fără importanță, le țineam în camera mea, iar pe cele mai importante le-am dat în păstrare d-sale.

Președintele: Acuzatul Serdici a fost translatorul dv. în întrevederile cu diferiți reprezentanți ai misiunilor politice sau militare anglo-americane?

Acuzatul: Da.

Președintele: Dar în afară de acuzatul Serdici, ați mai încredințat cuiva vreodată arhiva dv. secretă?

Acuzatul: Da, am însărcinat pe fostul secretar al partidului, Ghiță Popp, ca să îngrijească de anumite acte și scrisori.

Președintele: Ați luat inițiativa trecerii frauduloase a frontierei, a lui Ion Mihalache, Nicolae Penescu, Nicolae Carandino și Ilie Lazăr?

Acuzatul: Da.

Președintele: Cum ați organizat condițiile tehnice ale acestei plecări?

Acuzatul: Nu m-am ocupat de condițiile tehnice ale plecării.

Președintele: Prin tehnice nu am înțeles grija de avion, de benzină, de ulei, ci pregătirea însăși a plecării, cum le-ați dat instrucțiuni, cum i-ați chemat la dv., cum ați stat la discuție cu cei veniți la dv.?

Acuzatul: Ideea de a pleca dl. Mihalache și câțiva prieteni în străinătate era mai veche și într-un moment dat mă hotărâsem să plec și eu, dacă dl. Mihalache nu admitea să plece el. Această discuție între noi a durat mai mult timp și ne gândeam cum vom putea găsi modalitatea de locomoție. Când era această chestiune în discuție între noi doi, nimeni altul neștiind de ea, a venit la mine

dl. dr. Vlad Hațieganu. D-sa mi-a spus: d-le, aud că d-ta vrei să trimiți câțiva prieteni în străinătate și eu aș avea o bună ocazie să vă ofer. I-am răspuns: Da, ai dreptate, eu vreau să trimit câțiva oameni dacă nu mă pot duce eu. Atunci el mi-a spus: Am doi aviatori care au avion la dispoziție și care mi-au comunicat că ei sunt gata să stea la dispoziție cu 3—4 locuri, fiindcă ei vor pleca în misiune oficială militară spre Istanbul. Eu am spus că-mi pare bine de aceasta și le mulțumesc de această ofertă și am să desemnez 3—4 persoane care să plece. Dl. Hațieganu mi-a spus: aviatorii mi-au comunicat că tot ceea ce m-ar ruga ar fi ca eu, dacă ar pleca, să le fac posibilă întoarcerea cu avionul, adică să nu fie opriți prin statele prin care trec. I-am spus că acest serviciu îl pot face, adică mă pot pune în contact cu guvernele statelor pe unde trec și sper să am rezultat. El mi-a spus că este bine așa și o să se mulțumească. Peste 2 zile a revenit dl. dr. Hațieganu și mi-a comunicat că chestiunea este aranjată, aviatorii sunt gata să plece în cutare zi, la cutare oră de unde și cum. Am spus că-mi pare bine, dar rămâne cum am spus eu. Nu le procur nici benzină nici bani. Atunci am vorbit cu dl. Mihalache, l-am rugat să plece, să se folosească de această ocazie și el a consimțit. Într-adevăr răspunderea morală și politică pentru această plecare a d-lui Mihalache și a prietenilor noștri este a mea.

Am declarat din primul moment la instrucție acest lucru.

Președintele: Cu ce scop plecau acești prieteni, cum ziceți dv.?

Acuzatul: Scopul desemnat de mine era ca mergând în străinătate să informeze străinătatea despre situația din România.

Președintele: Din dosarele de aici rezultă altceva. Ce era cu formarea unui guvern în străinătate?

Acuzatul: Nu era vorba de aceasta.

Președintele: O să elucidăm această întrebare cu ocazia altor întrebări după ce vom vedea și dosarul. Ați solicitat în 1946 și obținut sprijinul în străinătate a unor prieteni politici.

Acuzatul: Nu, nici n-am vorbit cu ei despre aceasta.

Președintele: Atunci care a fost scopul mulțumirii ce ați adus-o reprezentanților americani că s-a putut trece granița fraudulos cu Niculescu-Buzești și Vișoianu, pentru că din piesele de la dosar așa reiese.

Acuzatul: Este adevărat că am mulțumit reprezentanților Americii nu pentru că au pus la dispoziție avioane pentru plecarea prietenilor în străinătate, ci pentru că Anglia și America în războiul din 1918 ne-au stat totdeauna la dispoziție *(ilaritate în sală).*

Președintele (după ce sună clopoțelul și cere publicului să facă liniște): După 30 de ani de zile mulțumiți americanilor? Eu vă întreb despre această mulțumire, pentru că ea există într-o notă de convorbiri avută cu reprezentanții străini în care ați mulțumit pentru ajutorul dat pentru plecare.

Acuzatul: Nu e vorba de plecarea lui Vișoianu.

Președintele: Dar cu reprezentantul Berry ați avut convorbiri în legătură cu un eventual guvern în străinătate?

Acuzatul: Am fost totdeauna contra acestei idei.

Președintele: La pag. 42 din dosar spuneați aici, la convorbirea pe care ați avut-o și care este corectată de dv., că ați adus d-lui Berry mulțumiri pentru că a putut să înlesnească plecarea unor domni în străinătate pentru reprezentarea intereselor noastre.

Acuzatul: Legăturile mele cu străinătatea sunt vechi.

Președintele: Cine au fost interpreții dv., în legătură cu misiunile militare și politice anglo-americane?

Acuzatul: N-am avut convorbiri cu membrii misiunilor anglo-americane.

Președintele: Dar cu cei politici?

Acuzatul: Cu șeful misiunii.

Președintele: Cine v-a fost interpret?

Acuzatul: Serdici de obicei îmi era interpret, dar câteodată mai erau și alții.

Președintele: Cam cine?

Acuzatul: Adesea domnii aceștia veneau neanunțați la mine și prin urmare nu puteam să pregătesc interpretul înainte. Ei veneau inopinați sau anunțați printr-un telefon și atunci nu puteam aviza pe dl. Serdici. Când veneau la mine eu trebuiam să îngrijesc de un interpret și de obicei acesta era la mine în casă pentru că este un englez, Porter, care știe englezește și care venea cu acești oameni.

Președintele: În legătură cu Serdici, care era de obicei interpret. I-ați dat dispoziții să obțină, să se transmită misiunilor diplomatice toate informațiile ce aceștia le cereau?

Acuzatul: Dacă aș spune că n-am dat, n-aș spune adevărul, dacă aș spune că am dat ar putea urma o confuzie fatală. Într-adevăr, în mai multe chestiuni l-am rugat pe Serdici să comunice anumite lucruri șefilor de misiuni anglo-americane.

Președintele: Ați dat ordine lui Serdici să informeze pe reprezentanții americani de un plan de organizare al armatei?

Acuzatul: Nu.

Președintele: Dar prin Pogoneanu ați obținut informații din străinătate?

Acuzatul: Pogoneanu îmi arăta anumite situații economice și în această privință dânsul era foarte bine informat, dar informații de la Ministerul de Externe în ceea ce privește situația politică externă n-am primit de la dânsul. Am primit informații de natură economică.

Președintele: Dar din cadrul Ministerului Afacerilor Străine ați primit ceva informații?

Acuzatul: Nu țineam contact cu funcționarii de la minister.

Președintele: Prin Pogoneanu de exemplu?

Acuzatul: Păi el era secretar de Legație.

Președintele: Ați dispus transmiterea în străinătate de informații misiunilor.

Acuzatul: Am transmis o serie de informații în diferite ocazii. De pildă: când a fost Pepper trimis de președintele Truman și mi-a cerut anumite informații i le-am dat și l-am rugat pe Serdici și pe

Penescu să administreze informațiile politice. După aceea a fost trimis Ethridge căruia i-am promis un memoriu foarte voluminos și cu fotografii.

Președintele: Din partea lor ați primit dv. comunicări?

Acuzatul: Așa cum vorbești cu un om politic firește că comunică unul, comunică altul. Personal am vorbit și cu Pepper și cu Ethridge.

Președintele: În legătură cu Carandino, i-ați dat dispoziție lui Carandino să imprime ziarului „Dreptatea" o linie vehementă de atac împotriva regimului democrat din România?

Acuzatul: Este adevărat.

Președintele: Răspundeți Tribunalului dacă ați semnat pentru Grigore Niculescu-Buzești o scrisoare prin care îl autorizați să vă exprime vederile în străinătate și la nevoie să vorbească în numele dv.

Acuzatul: Recunosc că am semnat o scrisoare împreună cu Constantin Brătianu și Titel Petrescu, în care am constatat că este membru de partid și că reprezintă ideile partidului nostru.

Președintele: Ați recomandat retragerea din guvern a lui Hațieganu?

Acuzatul: Recunosc că am recomandat retragerea din guvern a lui Hațieganu în 1946.

Președintele: Ați recomandat neparticiparea deputaților țărăniști la lucrările parlamentului?

Acuzatul: Da, recunosc că am recomandat neparticiparea deputaților țărăniști la lucrările parlamentului.

Președintele: Ați avut legături permanente cu grupul din străinătate format din Gafencu, Cretzianu și apoi din Buzești și Vișoianu?

Acuzatul: Este adevărat că eu am consimțit la plecarea lor în străinătate și este adevărat că ei au dezvoltat acolo o activitate despre care am luat foarte rar și sporadic cunoștință și care în linii generale mi-a convenit.

Președintele: Dv. le trimiteați instrucțiuni sau anumite recomandări?

Acuzatul: Am trimis odată o instrucțiune care ar trebui să se găsească la dosar fiindcă poliția a pus mâna pe ea. Acea scrisoare care cuprinde aceste instrucțiuni o recunosc că este a mea.

Președintele: Primeați rapoarte, documente sau comunicări din partea lor?

Acuzatul: Am primit de la dl. Gafencu o scrisoare și de la dl. Cretzianu, fostul secretar general de la Externe, două scrisori puse în același plic. De la dl. Gafencu am primit un raport.

Președintele: Dar această scrisoare semnată de mai mulți inși de la pag. 10 de la dosar?

Acuzatul: Am primit-o.

Președintele: Dar această scrisoare semnată de Gafencu cu data 20 octombrie 1946, Paris, o recunoașteți sau nu?

Acuzatul: Ar trebui s-o văd.

Președintele: Uitați-vă la această scrisoare.

Acuzatul: Am primit-o.

Președintele: Este și altă scrisoare cu data de 7 octombrie 1946. „Iubite d-le Maniu", iscălită Gafencu, însoțită de o dare de seamă?

Acuzatul: Am primit-o.

Președintele: Aceste scrisori le primeați prin Pogoneanu sau prin alte persoane?

Acuzatul: Nu-mi pot aduce aminte pentru scrisorile ce veneau la mine, la Președinție, nu le primeam personal, ci erau primite de persoanele de la Președinție.

Președintele: Prin Pogoneanu ați primit scrisori?

Acuzatul: Nu-mi aduc aminte.

Președintele: Și nici alte documente nu ați primit?

Acuzatul: Direct de la dânsul, nu. Nu pot identifica persoanele care îmi aduceau scrisori.

Președintele: Recunoașteți că ați fi organizat o acțiune subversivă cu scopul de a răsturna prin violență regimul democratic din țară?

Acuzatul: Nu recunosc.

Președintele: Recunoașteți a fi autorul manifestului dat de partid după alegeri și semnat de dv., prin care îndemnați țara la revoltă?

Acuzatul: Nu am semnat asemenea manifest și nici nu există. Dar recunosc că manifestul care a apărut după alegeri a fost făcut de mine.

Președintele: Din dosare rezultă anumite documente și fapte care sunt în legătură directă cu Memorandum-ul care s-a alcătuit de Grigore Niculescu-Buzești, împreună cu reprezentanții spionajului american Hall și Hamilton și ulterior acestuia au apărut „Comitetele" pentru apărare. Cum vă explicați că nu recunoașteți aceasta și ați început să constituiți „Comitetele pentru apărare". Ați propus cartel electoral partidelor de opoziție, ați acordat mandat de largă reprezentare lui Grigore Niculescu-Buzești, fapte ce erau prevăzute și în Memorandum-ul stabilit între Buzești și americani. Cum vă explicați dv. aceasta? Și a patra chestiune: ați organizat plecarea în străinătate care era prevăzută în Memorandum anumitor persoane din partidul dv.?

Acuzatul: Nu recunosc Memorandum-ul, nu știu despre el.

Președintele: Recunoașteți că gărzile care poartă numele dv. înființate în toamna anului 1944 s-au făcut cu aprobarea dv.?

Acuzatul: Nu recunosc și nici nu s-au făcut în 1944. Ele s-au făcut fără știrea mea în 1940. Au luat numele meu, dar nu s-au făcut cu știrea și învoirea mea.

Președintele: Poate cunoașteți motivele care au dus la dizolvarea și trimiterea în judecata instanțelor penale a conducătorilor lor?

Acuzatul: Ce s-a dizolvat?

Președintele: Aceste gărzi Maniu au fost dizolvate și conducătorii lor au fost trimiși în judecată. Cunoașteți motivele?

Acuzatul: Nu le cunosc, n-am fost citat la dezbateri nici ca martor și sub nici o formă activă.

Președintele: Nu vi s-a spus de organele dv. în subordine de jafurile, omorurile și atrocitățile săvârșite de aceste gărzi?

Acuzatul: Nu mi s-a spus oficial. Am auzit numai de existența lor și atât.

Președintele: Reprezentanții Parchetului au de pus întrebări?

Procurorul: Dacă-și aduce aminte acuzatul că împreună cu Penescu a fost la dl. Berry pentru convorbire și ce a vorbit?

Acuzatul: Am fost de mai multe ori.

Procurorul: Dacă cu ocazia uneia din aceste întâlniri s-a cerut de acuzat că față de situația din țară este nevoie să pornească o acțiune energică și violentă?

Acuzatul: Aceasta nu recunosc.

Procurorul: Dacă după aceste convorbiri a primit prin Berry o recomandare din partea lui Acheson și ce conținea această recomandare?

Președintele: S-a găsit la dosar: „nu este momentul pentru o acțiune violentă".

Acuzatul: Nu este exact.

Procurorul: Să ne răspundă acuzatul Maniu dacă Ilie Lazăr care este acuzat și el și care era șeful organizației muncitorești primea dispoziții directe de la acuzatul Iuliu Maniu?

Președintele: El a declarat aici că nu l-a interesat muncitorimea și s-a rugat de dv. să nu-l numiți președinte și totuși dv. cu insistență l-ați numit președinte.

Acuzatul: Ilie Lazăr îmi este un prieten foarte bun și un om foarte destoinic. Ilie Lazăr socotea că sarcina care i-o dau este prea grea.

Președintele: Va să zică dv. nu-i dădeați instrucțiuni?

Acuzatul: De la caz la caz. El era consilierul meu permanent în chestiunile muncitorești.

Procurorul: A delegat acuzatul Maniu pe generalul Negrei Gabriel drept conducător sau președinte al organizației militare pe întreaga țară?

Acuzatul: N-a fost organizație militară, a fost un „Cerc Profesional" al partidului.

Procurorul: După directivele cui lucra acest cerc profesional militar? Lucra autonom?

Președintele: Cine îndruma organizația tineretului P.N.Ț., or lucra și ea autonom?

Acuzatul: Nu era nevoie, noi avem statute, programe foarte precise, fel de fel de regulamente.

Procurorul: Dacă Niculescu-Buzești înainte de a pleca în străinătate a discutat cu acuzatul Iuliu Maniu mandatul pe care a confirmat că l-a semnat?

Acuzatul: Nu, pentru că lucrurile s-au petrecut așa. Niculescu-Buzești trebuia să meargă în străinătate și l-am vizitat singur pe Buzești la casa Știrbey și el mi-a spus că pleacă să-și vadă soția.

Procurorul: Dacă inculpatul Iuliu Maniu știe că în Biroul partidului i s-a prezentat pentru discutat și semnat o scrisoare de mulțumire către americani pentru porumbul cumpărat și a refuzat să semneze această scrisoare?

Acuzatul: Multe scrisori am refuzat să semnez.

Procurorul: Dacă inculpatul Iuliu Maniu dirija modul în care se expuneau toate articolele din ziarul „Dreptatea"?

Președintele: S-a răspuns la această întrebare.

Procurorul: Atunci nu-și aduce aminte că în ziarul „Dreptatea" pe vremea gărzilor lui Iuliu Maniu s-a publicat un îndemn către aceste gărzi în care îi felicită pentru rezultat?

Acuzatul: Nu-mi aduc aminte.

Procurorul: Nu mă așteptam la un răspuns pozitiv, totuși să-mi permiteți să mai pun câteva întrebări. La dosar sunt semnate de acuzatul Maniu două declarații contradictorii. Referitor la fuga de la Tămădău în declarația din vol. I, pag. 1 nu recunoaște nici un amestec de organizare tehnică a acestei fugi, pentru ca aici în

ședință și în declarația cealaltă să recunoască că a fost organizatorul.

Acuzatul: Încercarea de părăsire a țării a d-lui Mihalache, Penescu, Carandino, Ilie Lazăr am cerut de la ei să o facă din anumite motive politice.

Procurorul: Ce l-a determinat în prima declarație să nu recunoască, iar în a doua declarație să recunoască?

Președintele: De ce prima dată la declarație ați recunoscut organizarea și ulterior n-ați recunoscut?

Acuzatul: Constant am recunoscut și constant am spus motivele.

Procurorul: Acuzatul a spus aici că putea să informeze celelalte guverne despre sosirea acelor care pleacă. Ar interesa Parchetul să știe prin ce mijloace și prin cine avea posibilitatea acuzatul Maniu să informeze guvernele despre sosirea celor care fugeau?

Acuzatul: Eu am trimis în străinătate aproape în fiecare capitală din Apus oameni, reprezentanți de ai mei.

Procurorul: Mă refer numai la fuga de la Tămădău și numai la acele persoane.

Acuzatul: Nu era vorba să avizez guvernele străine.

Procurorul: Din declarațiile de la început se desprinde acest lucru.

Acuzatul: Nu este exact. N-am trimis acești prieteni la guvernele străine.

Procurorul: Cred că acuzatul Maniu își poate aminti de mandatul pe care l-a redactat de împuternicire către Niculescu-Buzești.

Acuzatul: Nu l-am redactat.

Procurorul: Poate să ne spună acuzatul cine l-a redactat?

Acuzatul: Mi l-a adus Niculescu-Buzești.

Procurorul: A semnat ușor sau a studiat mai amănunțit acest mandat?

Acuzatul: L-am semnat ușor.

Procurorul: Ar putea să explice acuzatul Maniu, care este foarte meticulos în semnarea anumitor documente, ce l-a îndemnat să semneze această împuternicire atât de ușor?

Acuzatul: Fiindcă știam că Buzești este un om deștept și n-am obiceiul să arăt iepurilor pădurea. Aveam încredere în el și eram sigur că va găsi singur calea.

Procurorul: Încă o întrebare și ultima: Cunoșteau reprezentanții Partidului Național-Liberal și Social-Democrat Independent Titel Petrescu, în prealabil de a fi trimis mandatul, că vor primi un asemenea mandat spre semnare?

Acuzatul: Adevărat. Vedeți... mi-aduc aminte că fiind odată la dl. Brătianu, i-am spus că am semnat o procură oarecare pentru dl. Buzești.

Procurorul: Înainte de a se trimite mandatul — dacă am reținut bine, mandatul a fost întâi semnat de acuzatul Maniu, apoi a fost încredințat acuzatului Camil Demetrescu, care l-a dus spre semnare la ceilalți — este interesant de știut dacă acuzatul Maniu, în prealabil, a preavizat pe aceștia despre semnarea acestui mandat?

Acuzatul: Am cam preavizat.

Procurorul: Să se consemneze.

Avocatul: Misiunile străine din țara românească cereau anumite informațiuni. A spus dl. Iuliu Maniu că l-a însărcinat pe Serdici să transmită anumite informațiuni acestor misiuni. Ce informațiuni?

Acuzatul: L-am însărcinat pe dl. Serdici să țină contact personal cu reprezentanții presei din străinătate. Aceasta — fiindcă așa era vechiul obicei. Eu nu mă puteam întâlni cu gazetarii din străinătate. Eu, cu oamenii din străinătate n-am avut contact. Am avut contact numai cu șefii misiunilor. Prin urmare, trebuia să am pe cineva care să țină acest contact în interesul partidului. Și, prin urmare, nu i-am dat lui Serdici anumite însărcinări: nu i-am spus: „du-te d-le și spune următorul lucru", i-am spus: ține contact.

Avocatul: Dacă-l cunoaște pe dl. lt. col. Stătescu.

Acuzatul: Nu. Aici am avut plăcerea ca să-l văd, dar înainte nu *(rumoare).*

Avocatul: Dacă lt. col. Stătescu a petrecut trei zile la acuzatul Maniu în casă? Dacă știe despre aceasta?

Acuzatul: La mine? Eu nu am casă *(râsete, rumoare).*

Președintele: Vă rog să păstrați liniște și respect față de justiție și instanță, fiindcă altfel mă văd nevoit să evacuez sala.

Avocatul: Dacă știe că în organizațiile muncitorești exista un comitet de conducere.

Președintele: A dat răspunsul înainte. A spus că aceste comitete existau la toate secțiunile. Suspend ședința.

Ședința se suspendă la orele1,30.

(*Procesul conducătorilor fostului Partid Național-Țărănesc*, București, Edit. de stat, f.a., pp. 189—203)

24. Sentința Tribunalului Militar din 11 noiembrie 1947

TRIBUNALUL MILITAR al REGIUNEI II MILITARĂ BUCUREȘTI
dosar nr. 5 262 din 1947
SENTINȚA nr. 1 988
MIHAI I-iu
Prin grația lui Dumnezeu și voința națională
REGE AL ROMÂNIEI
La toți de față și viitori sănătate

Astăzi, 11 noiembrie 1947 (anul una mie nouă sute patruzeci și șapte), luna noiembrie, ziua unsprezece;

Tribunalul Militar al Regiunei 2 Militară, București, Secția I-a, compus conform art. 9, 10, 14 din C.J.M. și art. 624 C.J.M. din domnii:

Colonel magistrat dr. Petrescu I. Alexandru, prim-președinte;

Colonel magistrat Vasilescu Mihail, colonel Eremia Alexandru, membri-judecători;

Colonel magistrat Georgescu Alexandru — prim-procuror militar.

Colonel Alexandrescu Victor, colonel Stanciu Constantin, procurori militari;

Grefier de ședință, fiind dl. Tudor Petrescu Joițeanu, primul grefier al Tribunalului;

Deliberând în secret, conform art. 313 și 316 C.J.M. asupra culpabilității și aplicațiunii pedepsei în cauza penală privitoare pe:

1. IULIU MANIU, din București, str. Sfinților nr. 10, trimis în judecată pentru crima de complot, înaltă trădare, tentativă la surparea ordinei constituționale, răzvrătire, insurecție armată, instigare la înaltă trădare prin necredință și participare la tentativa de trecere frauduloasă a frontierei prev. și pen. de art. 227 al. 1, 2 și 3 comb. cu art. 184 al. 1, art. 183, 207, 210, 211 C.P., de art. 184, 186 al. 2 C.P., art. 210 al C.P., de articolul 211 C.P., de art. 190 pct. 1 C.P., combinat cu art. 120 C.P., și de art. 207 comb. cu art. 96 și 97 al. 1 C.P., de art. 579 C.J.M. comb. cu art. 120 C.P., toate combinate cu art 101 pct. 1 și 103 C.P. cu I.D. nr. 856 din 938, 1108 din 938 și art. 482 C.J.M.

[...] În consecință Tribunalul: în numele legii hotărăște:

Cu unanimitate de voturi, făcând aplicațiunea art. 227 al. 1, 2 și 3 C.P. comb. cu art. 184 al. 1, art. 186 și art. 211 C.P.; condamnă pe IULIU MANIU la 10 (zece) ani temniță grea și 5(cinci) ani degradare civică pentru faptul de complot;

Făcând aplicațiunea art. 227 C.P. comb. cu art. 207 și 210 C.P., îl mai condamnă la 10 ani detențiune riguroasă și 5 (cinci) ani degradare civică pentru complot;

Făcând aplicațiunea art. 184 C.P., îl condamnă la muncă silnică pe viață pentru crima de înaltă trădare, transformându-se în temniță grea pe viață, conf. art. 31 C.P., condamnatul având vârsta de 75 ani.

Făcând aplicațiunea art. 186 C.P., aliniatul 2, îl condamnă la 25 (douăzeci și cinci) ani muncă silnică și 10 (zece) ani degradare civică, pentru crima de înaltă trădare, care se transformă în 25 ani temniță grea;

Făcând aplicațiunea art. 210 al. 1 C.P. îl condamnă la 10 ani detențiune riguroasă și 5 (cinci) ani degradare civică, pentru crima de răzvrătire;

Făcând aplicațiunea art. 211 C.P. îl condamnă la 25 ani muncă silnică, care se transformă în 25 (douăzeci și cinci) ani temniță

grea, potrivit art. 31 C.P. și 10 (zece) ani degradare civică pentru insurecție armată;

Făcând aplicațiunea art. 120 C.P. comb. cu art. 190 pct. 1 C.P., îl condamnă la muncă silnică pe viață, care se transformă conf. art. 31 C.P. în temniță grea pe viață, pentru instigare la înaltă trădare prin necredință;

Făcând aplicațiunea art. 207 comb. cu art. 96 și 97 pct. 1 C.P., îl condamnă la 12 (doisprezece) ani detențiune simplă, pentru tentativa de surpare a ordinei constituționale.

Făcând aplicațiunea art. 120 comb. cu art. 579 C.J.M., îl condamnă la 12 (doisprezece) ani închisoare corecțională pentru instigare la trecerea frauduloasă a frontierei.

Conform art. 101 și 103 C.P., condamnatul IULIU MANIU va executa pedeapsa cea mai grea, adică *muncă silnică pe viață*, transformată în *temniță grea pe viață* și degradarea civică de 10 (zece) ani.

În baza art. 193 C.P., îl condamnă și la confiscarea averii.

În baza art. 326 C.J.M. îl obligă la plata sumei de lei 50 000 (cincizeci mii) cheltuieli de judecată.

/.../ Dată și citită în ședință publică, astăzi 11 (unsprezece) noiembrie 1947 (una mie nouă sute patruzeci și șapte), ora 5 la București.

Prim-președinte,
Dr. Col. magistrat Alex. I. Petrescu
Colonel magistrat,
Vasilescu Mihail
Colonel,
Eremia Alexandru
Prim-grefier,
Tudor Petrescu Joițeanu

(*Procesul conducătorilor fostului Partid Național-Țărănesc*, pp. 371—372, 378—379, 389)

INDICE

A

Acheson, Dean: 140, 238
Albani, Tiron: 20
Aldea, Aurel: 248, 249
Alexandrescu, Anton: 122, 124
Alexandrescu, Victor: 288
Alexandrini, Alexandru: 259
Andrei, Petre: 94
Angelescu, Constantin dr.:77
Antonescu, Ion (general, mareșal): 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 115, 128, 130, 131, 132, 143, 144, 146, 154, 160, 165, 171, 177, 180, 234, 238, 244, 245, 250, 260, 267
Antonescu, Mihai (Ică): 143, 165, 249
Arachelian, Vartan: 163
Ardeleanu, Ion: 111, 113, 233
Argetoianu, Constantin: 37, 39, 42, 86, 160, 165
Arimia, Vasile: 111, 113, 233
Averescu, Alexandru (general, mareșal): 31, 33, 41, 80, 113, 165

B

Baciu, Nicolae: 114, 145, 146, 147
Badea, Nistor: 269
Barthou, Jean Louis: 211
Béla Kelemen: 189
Beneš, Edvard: 105, 165
Berry, Burton: 140, 156, 157, 263, 278, 283
Berthelot, Henri: 24
Bethlen István: 105
Bianu, Cornel: 153
Bocu, Sever: 100
Bodea, Gheorghe I.: 113
Bodnaraș, Emil: 160

Bodnarenko, Pantelei (Pantiușa): 142
Boeriu, Ion: 19
Boilă, Romulus: 55, 78, 182, 264
Boilă, Zaharia: 71, 74, 85, 92, 112
Borda, Valentin: 15
Bossy, Raoul: 112
Braniște, Valeriu: 24
Brătianu, Constantin (Dinu) I. C.: 76, 90, 94, 97, 100, 102, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 124, 125, 126, 128, 131, 132, 135, 136, 138, 165, 177, 243, 261, 262, 269, 280, 286
Brătianu, Gheorghe I.: 76, 80, 86, 96, 100, 111, 144, 160, 222, 223, 224
Brătianu, Ion I. C.: 14, 15, 25, 28, 33, 34, 35, 36, 41, 45, 46, 49, 165, 170, 173, 176, 196
Brătianu, Vintilă: 46, 48, 173
Briand, Aristide: 69, 210, 211
Brucan, Silviu: 141, 142
Budișteanu, N. G.: 42
Bunta, P.: 113
Buzatu, Gheorghe: 71, 112, 113, 114
Buzdugan, Gheorghe: 40, 55, 220

C

Calafeteanu, Ion: 112, 113, 238
Calotă, Alexandru: 151
Carandino, Nicolae: 145, 147, 149, 153, 161, 163, 164, 255, 264, 276, 280, 285
Carol I: 14, 17, 41, 165
Carol I de Habsburg: 18
Carol principe: 39, 40, 45, 46, 47, 48, 50, 55, 60, 68, 76, 170, 204, 205
Carol II: 60, 61, 63, 64, 65, 67, 68, 72, 73, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 85, 86, 89, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 102, 107, 112, 165, 170, 173, 174, 175, 178, 204, 205, 206, 236, 267
Călinescu, Armand: 73, 82, 84, 87, 90, 91, 92, 94, 95, 165
Călinescu, George: 130
Cebuc, Alexandru: 111, 233
Chautemps, Camille: 211
Cheptea, Stela: 113
Chiper, Ioan: 147
Churchill, Winston, Leonard Spencer: 105, 108, 119, 121, 145
Cicio-Pop, Ștefan: 20
Cihoski, Henry: 58
Ciucă, Marcel: 146
Ciugureanu, Daniel: 96
Ciupercă, I.: 49

Ciurea, Emil E.: 146
Clark-Kerr, Archibald: 127, 128, 260
Codreanu, Corneliu Z.: 85, 86, 88, 90, 92, 94, 112, 131, 165, 174, 175, 180, 222, 224
Comaniciu, Horațiu: 117
Constantiniu, Florin: 112, 147
Coposu, Corneliu: 148, 160, 163, 164, 183
Cosma, Neagu: 147
Costăchescu, Nicolae: 58, 83
Covaci, Maria: 113
Crainic, Nichifor: 60, 62
Cretzianu, Alexandru: 129, 153, 257, 267, 280, 281
Cristea, Miron: 165
Crișan, Gheorghe: 168
Cuza, A. C.: 96, 100
Cziko, Laurențiu: 150

D

Dan, Ion: 144
Dan, Pompiliu: 11
Dan, Sever: 36
Dascălu, Anghel: 151
Dașcovici, Nicolae: 71
David, Gheorghe: 146
Dămăceanu, Dumitru: 245
Delavrancea, Cella: 68
Demetrescu, Camil: 275, 286
Densușeanu, Ovid: 130
Diamandi, Sterie: 174, 183
Dinu, Valeriu: 49, 112
Dobrinescu, Valeriu Florin: 112, 113
Dolffuss, Engelbert: 76
Dragomir, Silviu: 28, 161
Drăgan, Iosif Constantin: 144
Duca, I. G.: 57, 75, 77, 165
Dumitrescu, Constantin: 68
Dușa, Victor: 180

E

Edrös Armánd: 12
Elena, principesă: 55, 58, 59, 67
Eremia, Alexandru: 288, 290
Ethridge, Mark: 280

F

Ferdinand I: 25, 26, 27, 30, 33, 34, 35, 36, 40, 41, 42, 44, 45, 165, 169, 176, 192, 196, 206
Ferdinand, Franz: 16, 20
Filipescu, Grigore: 80
Flueraș, Ioan: 20, 56, 57
Fodor, L.: 113
Fontaine, André: 147
Fotino, Gheorghe: 161
Frank, Nicoleta: 145
Franz, Joseph: 10, 14, 165
Frunză, Victor: 147
Funderbruk, David Britton: 61

G
Gafencu, Grigore: 103, 112, 113, 129, 153, 256, 257, 265, 266, 267, 280, 281
Georgescu, Alexandru: 288
Georgescu, Teohari: 127, 142, 149, 150, 152, 257, 258
Georgescu, Titu: 147
Georgescu, Rică V.: 244
Gerota, Dimitrie: 101, 102
Ghelmegeanu, Mihail: 94
Gheorghiu, Ion: 41
Gheorghiu-Dej, Gheorghe: 71, 119, 121, 149, 151, 158
Ghibu, Onisifor: 28
Ghițescu-Sănătescu, Simona: 114
Gigurtu, Ion: 98, 160
Giurescu, Constantin C.: 161
Goga, Octavian: 26, 31, 89, 90, 91, 167
Goldiș, Vasile: 20, 22, 26, 41, 167, 173
Gömbös Gyula: 76
Grapini, Enea: 20
Graur, Constantin: 16
Greg, Robert Hyde: 210
Groza, Petru: 120, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 132, 133, 134, 135, 140, 141, 145, 149, 150, 153, 165, 175, 180, 258, 261, 266, 267, 268, 269, 271

H
Hall, maior american: 148, 282
Hamilton, locotenent american: 148, 282
Hantaller, Ludovic: 185
Harriman, Averell: 127, 260
Hațieganu, Emil: 100, 113, 128, 138, 261, 280
Hațieganu, Vlad: 143, 277
Hitler, Adolf: 97, 99, 100, 103, 106, 112, 156
Hlihor, Constantin: 112, 147
Holman, Adrian: 263
Hudiță, Ion: 153, 161

I
Iancu, Avram: 13, 256
Iancu, Gheorghe: 28
Iászi Oszkar: 21, 22
Inculeț, Ion: 85
Ioaneș, Nicolae: 181
Ioanițoiu, Cicerone: 163
Ionescu, Nae: 64
Ionescu, Dumitru (Take): 38
Ionescu, Tudor: 258, 259
Ionnițiu, Mircea: 106, 113, 114
Iorga, Nicolae: 30, 36, 39, 41, 42, 43, 49, 56, 61, 65, 71, 96, 102, 165, 168, 170
Iorgovici, Ștefan: 151
Isac, Victor: 16, 183, 195
Isopescu-Grecul, Constantin: 19
Iunian, Grigore: 57, 67, 161

J
Jovin, Ion: 152, 163
Jumanca, Iosif: 20, 22, 100

K
Kellogg, Frank B.: 69
Kiriţescu, Costin C.: 61
Kollontay, Alexandra: 144

L
Lascăr, Mihail: 259
Lawrance, ziarist american: 267, 270
Lazăr, Aurel: 20
Lazăr, Ilie: 153, 255, 265, 276, 283, 285
Le Rougetel, Ian: 120
Leucuţia, Aurel: 115, 245
Lengyel Zoltán: 188
Livezeanu, Octav: 149, 259
Loucheur, Louis: 211
Luca, Vasile: 123, 159, 166
Lungu, Corneliu: 15
Lupaş, Ioan: 41, 160
Lupescu, Elena: 39, 48, 59, 63, 64, 67, 73, 74, 80, 83, 84, 88, 219, 220
Lupescu, Nicolae: 78
Lupu, Nicolae: 44, 67, 75, 87, 93, 100, 103, 128, 129, 263

M
Macovescu, Mihai: 150
Madgearu, Virgil: 40, 48, 61, 70, 100, 101, 102, 211, 212, 219
Magherescu, George: 114, 143, 144
Maior, Liviu: 41
Maniu, Cornelia (sora Cecilia): 181
Maniu, Iuliu: *passim*
Manoilescu, Mihail: 46, 49, 112
Maria, regină: 68
Marinescu, Gabriel (colonel, general): 68, 84, 85
Markos Gyula: 188, 190
Masaryk, Tómaš Garrigue: 165
Matei, Vlad: 41
Mâţă Alexandru: 150
Mehedinţi, Simion: 160
Melbourne, Roy: 125, 267
Mihai, principe: 34, 40, 48, 64, 67
Mihai I: 59, 99, 106, 111, 124, 126, 132, 138, 141, 158, 159, 165, 170, 288
Mihalache, Ion: 33, 38, 40, 43, 66, 68, 73, 74, 75, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 93, 96, 100, 102, 103, 111, 124, 128, 133, 143, 157, 174, 219, 224, 255, 257, 266, 268, 269, 276, 277, 285
Mihali, Teodor: 20

Mironescu, Gheorghe Gh.: 60, 64, 65, 210, 211
Mocanu, Marin Radu: 144
Mocsony, Ioan: 24
Mocsony-Styrcea, Ioan: 245
Moisuc, Viorica: 112
Moldovan, Valer: 84
Molotov, Viaceslav Mihailovici: 112, 117, 126, 250
Morariu, Alexandru Aurel S.: 16, 183, 191
Mureșan, Pompiliu Pop: 62, 146
Mureșanu, Ionel: 126
Mussolini, Benito Amilcare Andrea: 76, 99, 100, 212

N
Nanu, Frederic C.: 257
Neagoe, Stelian: 112
Negrei, Gabriel: 156, 271, 281
Netea, Vasile: 15
Nicolae, principe: 40, 48, 59, 112
Nicolescu, Nicolae C.: 112
Niculescu, Constantin: 248, 249
Niculescu-Buzești, Grigore: 111, 116, 125, 143, 144, 148, 153, 244, 245, 249, 250, 257, 261, 262, 266, 268, 271, 273, 274, 275, 278, 280, 282, 284, 285, 286
Niculescu-Buzești, Radu: 274

O
Ohăbeanu, George: 74
Oprea, Ion M.: 113
Ornea, Z.: 62
Ottulescu, Emil: 153

P
Pacepa, Ion Mihai: 147, 163
Pantazi, Constantin: 180
Pantazi, Ion: 183
Papp, Alexiu: 188
Paraschivescu-Bălăceanu, Constantin: 153, 157
Pascu, Ștefan: 15, 27
Pauker, Ana: 123, 159
Pătrășcanu, Lucrețiu: 107, 110, 119, 125, 131, 149, 151, 165, 243, 258
Pătroiu, Ion: 112
Penescu, Nicolae: 120, 127, 139, 153, 155, 255, 269, 272, 276, 280, 283, 285
Pepper: 279, 280
Petrescu, Alexandru I.: 288, 290
Petrescu, Constantin-Titel: 107, 110, 111, 119, 125, 131, 135, 165, 243, 262, 269, 280, 286
Petrescu-Joițeanu, Tudor: 288, 290
Piłsudski, Józef: 210
Pintilie, Gheorghe: 142

Pitulescu, Ion: 79
Pop, Adrian: 147
Pop de Băsești, Gheorghe: 11, 12, 22, 29, 166
Pop, Ionel: 55, 182
Pop, Sanda: 112
Pop, Valer: 112, 160
Popescu, Alexandru: 150
Popescu, Stelian: 100
Popovici, Aurel C.: 10, 166, 167
Popovici, Mihai: 93, 103
Popp, Ghiță: 93, 100, 119, 153, 264, 272, 276
Porter, Ivor: 113, 162, 164, 279
Potopeanu, Gheorghe: 248, 249
Potra, George G.: 113, 147
Precup, Victor: 59
Prezan, Constantin (general, mareșal): 113
Profiri, Nicolae: 259
Puaux, Gabriel: 210

R

Racoviță, Mihail: 248, 249
Ralea, Mihai: 94
Rațiu, Ioan: 11, 167
Rădescu, Nicolae: 121, 123, 124, 145, 165, 256
Rădulescu, Lothar: 149, 258
Rădulescu-Pogoneanu, Victor (Piky): 148, 262, 263, 275, 279, 281
Răutu, Ion: 153
Răzdolescu, Delia: 113, 147
Renoiu, Iosif: 20
Ribbentrop, Joachim von: 106, 112
Roiu, Florin: 275
Romniceanu, Mihail: 128, 138
Roosevelt, Franklin Delano: 105, 108
Roșculeț, Radu: 259

S

Sadoveanu, Mihail: 150
Saizu, Ioan: 113
Salazar, Antonio de Oliveira: 141
Sălăgeanu (Sălăjan), Leonte (Leontin): 150
Sănătescu, Constantin: 114, 120, 144, 165, 245, 249
Sărățeanu, Constantin: 56, 57, 60, 173, 220
Scafeș, Cornel: 112
Scafeș, Mihaela Rodica: 112
Schuyler, Cortland van Rensselaer: 126, 263
Scurtu, Ioan: 27, 28, 41, 42, 49, 71, 92, 112, 114, 145, 147
Seaton-Watson, Hugh: 145
Serdici, Vasile: 153, 157, 263, 267, 268, 275, 276, 278, 279, 286
Silvian, M.: 61
Simion, Aurică: 113, 114

Slăvescu, Victor: 161
Stalin, Iosif Vissarionovici: 105, 108, 112, 119, 125, 134, 239, 240
Stan, Constantin I.: 28
Stanciu, Constantin: 288
Stäger-Steiner, general: 19
Stănescu, M. C.: 61
Stătescu, locotenent-colonel: 287
Stere, Constantin: 17, 38, 57, 58, 61, 62, 67, 161, 166, 169, 183
Stoica, Sever: 15, 16
Stoika, Ștefan: 267, 268, 271
Sturdza, Mihail: 92
Suciu, Aron: 181
Surdu, Bazil: 20
Sümegyi Vilmos: 187

Ş

Şuraga, Laurențiu: 151
Şuicaru, Pamfil: 34, 41, 49, 61, 62, 63, 71, 82, 83, 91
Şerban, Alexandru: 16
Ștefănescu, Paul: 147
Știrbey, Barbu: 44, 45, 91, 107, 108, 125, 131, 144, 262

T

Taniac, F.: 27
Tardieu, André: 54, 211, 212
Tăslăuanu, Octavian: 167
Tătărescu, Gheorghe: 77, 78, 79, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 107, 124, 135, 141, 149, 151, 159, 160, 165, 175, 178
Teodorescu-Braniște, Tudor: 54
Tilea, V. V.: 24, 256, 257, 267
Tisza István: 15, 83, 165, 219
Titulescu, Nicolae: 67, 70, 71, 76, 88, 90, 103, 113, 153, 165, 213
Toma, Sorin: 152
Totu, Ion: 42, 183
Treptow, Kurt W.: 112
Truman, Harry S.: 125
Turcu, Constantin I.: 113

Ţ

Ţepelea, Gabriel: 183
Ţuţui, Gheorghe: 113
Vaida-Voevod, Alexandru: 16, 20, 30, 41, 56, 57, 66, 67, 68, 73, 74, 75, 79, 85, 165, 167, 170, 174, 220

V

Vajda, L.: 113
Vasilescu, Mihail: 288, 290
Vântu, Ion Gh.: 149, 259
Veniamin, Constantin: 153
Vescan, Ion: 181

Vlad, Aurel: 20
Vinogradov, V. P.: 120
Vișoianu, Constantin: 129, 144, 153, 249, 257, 267, 278, 280
Vîșinski, Andrei Ianuarevici: 124, 127
Voitec, Ștefan: 150, 258

W
Wieder, Felix: 78

Z
Zaharia, Gheorghe: 113
Zaleski, August: 210
Zamfirescu, Olimpia: 162
Zăroni, Romulus: 259

Apariţie: 1995
Coli de tipar: 18,75

Tiparul executat la :
Imprimeria „ARDEALUL" Cluj-Napoca
Cda. 179

Perseverența cu care Iuliu Maniu a urmărit și criticat greșelile puterii, abaterile de la normele legale și de la morala creștină, intransigența sa au împiedicat sau au limitat tendințele autoritare manifestate în societatea românească. El a ținut sus steagul democrației în anii regimurilor autoritare, dictatoriale și totalitare din anii 1938–1944 și 1944–1947.

Nota dominantă a activității lui Iuliu Maniu a fost lupta din opoziție; nici un om politic nu l-a egalat pe acest teren. Era un adevărat maestru, dispunând de calități native, dar și de o artă, bine studiată și însușită. Avea plăcerea luptei de durată, pentru istovirea adversarului, după care îi aplica lovitura decisivă.

ISBN 973–45–0103–8

Lei 4000